

302.308863

พ 1880

ร. 2

การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา
ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปริญญาโท

ของ

พนมพร ชันธุวิไชย

27 ต.ค. 2534

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต สาขานวัตศึกษาศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2534

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

173352

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปฏิญานพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

..... ประธาน
(ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)

..... กรรมการ
(ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.สุพล จันทราปัดย์)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)

..... กรรมการ
(ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.สุพล จันทราปัดย์)

..... กรรมการแต่งตั้งเพิ่มเติม
(รศ.ดร.อินทร์ ศรีคุณ)

บัณฑิตวิทยาลัยขอเสนอให้รับปฏิญานพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศ.ดร.สมพร บัวทอง)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.๒๕๖๔.....

ปริญญานิพนธ์นี้ได้รับทุนสนับสนุน 2 ทุน คือ

1. ทุน "สิรินธร"
2. ทุนสมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เนาวรัตน์ หะวานนท์ อาจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปัติ ที่ได้กรุณาให้การชี้แนะด้านความคิดทั้งในเชิงทฤษฎีและประสบการณ์ การเสียสละเวลาและการทุ่มเทร่างกาย แรงใจ และความคิดให้กับผู้วิจัยเป็นอย่างมาก ตลอดจนการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อินทร์ ศรีคุณ รองอธิบดีกรมการฝึกหัดครู ที่ได้กรุณามาร่วมเป็นกรรมการสอบและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์สำหรับการแก้ไขปริญญานิพนธ์

ขอขอบคุณ คุณวิจิตร รินทะ สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร คุณยุทธจักร จันทรวงศ์ และบุคลากรทุกท่านในสำนักงานเกษตรอำเภวาริชภูมิ ที่ได้ให้ข้อมูลและความร่วมมือเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ผู้ใหญ่บ้านดอนส้มโฮง ผู้ใหญ่บ้านจำปา คณะกรรมการหมู่บ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนดอนส้มโฮงวิทยาคม อาจารย์ใหญ่โรงเรียนจำปาศิริราษฎร์ เจ้าหน้าที่อนามัยตำบลค้อเขียว เจ้าหน้าที่อนามัยบ้านจำปา ตลอดจนชาวบ้านดอนส้มโฮงและบ้านจำปาทุกท่าน ที่ได้ให้การต้อนรับด้วยความอบอุ่น และความเปี่ยมมิตร การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยและคณะเป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาของการใช้ชีวิตในหมู่บ้านทั้ง 2 แห่งนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ชัยมงคล จินดาสมุทร ที่ได้ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการประสานงานในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญของการทำวิจัย การทดลองใช้เครื่องมือการวิจัย ตลอดจนการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบคุณ อาจารย์ทัตตวง สัตยารักษ์ อาจารย์นริศรา ปัญญาประทุม อาจารย์พัสนีย์ สีลา และ คุณสุมาลี ไชยบุปผา ที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพล นุสคำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิตยา นวลนิ่ม อาจารย์พัชรีย์ ชุตติปาโร และ อาจารย์ปรีชา ข้าเพชร ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ เพื่อนนิสิตปริญญาเอกสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ รุ่นที่ 7 ทุกคน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ และเป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ คุณสุจิตรา นิลบดี ที่ช่วยรับภาระด้านการพิมพ์วิทยานิพนธ์ด้วยความมานะอดทนเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการพิจารณาทุน "สิรินธร" ที่กรุณามอบทุนให้เป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างนัก

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย ที่กรุณามอบทุนเพื่อช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์

ผู้ที่อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จในครั้งนี้ คือ คุณพ่อ พี่ ๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ และขอขอบคุณ น้อง ๆ ที่เป็นกำลังใจโดยเฉพาะ คุณณิษิต และ อาจารย์ลักขณา เดชมา ที่ช่วยเหลือด้านความเป็นอยู่ตลอดระยะเวลาของการศึกษา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ที่ให้ความช่วยเหลืออีกหลาย ๆ ท่าน ที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พนมพร กันวิไชย

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ความสำคัญของปัญหา	1
	จุดมุ่งหมายของการวิจัย	5
	ปัญหาการวิจัย	6
	ความสำคัญของการวิจัย	6
	ขอบเขตการวิจัย	7
	ข้อจำกัดของการวิจัย	8
2	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	9
	ตอนที่ 1 การตัดสินใจในลักษณะที่เป็นกระบวนการ	9
	ขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม	12
	การศึกษาพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ..	13
	วิธีการศึกษาแบบการจัดกลุ่มสนทนา	16
	สรุป	21
	ตอนที่ 2 ทฤษฎีและแนวคิดที่อธิบายกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ	
	นวัตกรรม	22
	ทฤษฎีทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ	
	ตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม	23
	ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล	37
	ทฤษฎีการกระทำทางสังคม	40
	ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริง	46
	แนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ	45
	กรอบความคิดพื้นฐานตามทฤษฎี	49
	ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ	
	เกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร	52

ตอนที่ 3 การปลูกยางพารา : นวัตกรรมสำหรับเกษตรกร

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	66
โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้	
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537	67
หลักการและเหตุผล	67
วัตถุประสงค์ของโครงการ	68
เป้าหมายของโครงการ	68
เป้าหมายพื้นที่ดำเนินการและเกษตรกร	68
การเลือกพื้นที่สำหรับปลูกยางพารา	70
คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ	70
การคัดเลือกเกษตรกรที่ร่วมโครงการ	71
การสนับสนุนจากภาครัฐบาล	71
3 วิธีดำเนินการวิจัย	75
พื้นที่ที่จะศึกษา	76
การเลือกบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา	77
ข้อมูลสำหรับการวิจัย	78
ขั้นตอนการวิจัย	79
4 สภาพชุมชน	87
ชุมชนหมู่บ้านดอนส้มโฮง	87
ชุมชนหมู่บ้านจำปา	97
5 กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา	108
ขั้นที่ 1 ขั้นความรู้	109
ขั้นที่ 2 ขั้นการจูงใจ	149
ขั้นที่ 3 ขั้นการตัดสินใจ	168

บทที่	หน้า
ชั้นที่ 4 ชั้นการนำไปใช้	181
ชั้นที่ 5 ชั้นการยืนยัน	196
6 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	211
สรุปผลการวิจัย	213
อภิปรายผล	220
กรอบความคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ	
นวัตกรรมการปลูกยางพารา	234
ข้อเสนอแนะ	238
บรรณานุกรม	244
ภาคผนวก ก.	263
ภาคผนวก ข.	266
ภาคผนวก ค.	270
ภาคผนวก ง.	278
ภาคผนวก จ.	291
ประวัติย่อของผู้วิจัย	

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	ผลการเปรียบเทียบปัจจัยเบื้องต้นของ กลุ่มสหภาพทั้ง 7 กลุ่ม	292
---	--	-----

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1. แบบจำลองขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม	27
2. ขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม	35
3. ปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลตามทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล	39
4. การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรตามแนววิเคราะห์ที่ 1	46
5. การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรตามแนววิเคราะห์ที่ 2	46
6. การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรซึ่งเกษตรกรกลุ่มฐานะปานกลาง มีลักษณะอนุรักษ์นิยม	47
7. การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของกลุ่มฐานะปานกลาง ค่อนข้างดี (กลาง-สูง)	48
8. สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ นวัตกรรมทางการเกษตร	51
9. กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายและนอกพื้นที่เป้าหมาย ของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้	74
10. การเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม การปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ	86
11. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ นวัตกรรมการปลูกยางพารา	237

บัญชีแผนที่

แผนที่		หน้า
1	หมู่บ้านดอนส้มโฮ้ง ตำบลค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร	90
2	หมู่บ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร	99

ความสำคัญของปัญหา

ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพบุคคลต้องพบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย สาเหตุของปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการตัดสินใจที่ไม่ถูกต้องของตนเองและบุคคลอื่น ๆ ในสังคม (Byrd. 1982 : 3) เนื่องจากการตัดสินใจของบุคคลเป็นสิ่งที่ซับซ้อน (Louvriere. 1988 : 9) และอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ผู้ตัดสินใจไม่รู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ผู้ตัดสินใจจึงอาศัยประสบการณ์ ดุลยพินิจและสามัญสำนึกมาช่วยในการตัดสินใจ (Keltner. 1978 : 144 ; Byrd. 1982 : 3) นอกจากนี้การตัดสินใจยังอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่เสี่ยง เพราะผู้ตัดสินใจจะอาศัยการทํานาย ความน่าจะเป็นของเหตุการณ์และการประเมินผล (Cornell. 1980 : 1 ; Hogarth. 1980 : 3) ซึ่งอาจจะทำให้การตัดสินใจเกิดความผิดพลาดได้

การตัดสินใจมีความสำคัญทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กรหรือหน่วยงานและระดับประเทศ ในระดับบุคคลมีการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพทั้งที่เป็นของตนเองและครอบครัว ระดับองค์กร หรือหน่วยงานการตัดสินใจของผู้บริหารมีความสำคัญต่อการกำหนด นโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การจัดทำแผนการปฏิบัติงาน การดำเนินงานตามแผนและการประเมินผลการดำเนินงาน (วุฒิชัย จํานงค์. 2521 : 194 ; Shull, Delbecq and Cummings. 1970 ; Provus. 1978 : 248-283 ; Moody. 1983 : 1 ; Bass. 1983 : 2) ในระดับประเทศการตัดสินใจของผู้นำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม (ทรงพล สุขจันทร์. 2531 ; Phaichit Uathavikul. 1966) การตัดสินใจในระดับต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าการตัดสินใจนั้นมีความถูกต้องเหมาะสมก็จะส่งผลต่อความสุขของบุคคลและครอบครัว ความก้าวหน้าของการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ

ในปัจจุบันได้มีการนำเอานวัตกรรมไปใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การอุตสาหกรรม การเกษตร เป็นต้น นวัตกรรมถูกนำไปใช้ในรูปแบบของ แนวความคิดใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากแนวความคิดเดิม แนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากที่เคย ปฏิบัติกันมา นอกจากนี้แล้วสิ่งที่นำไปใช้อาจจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ซึ่งสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้เป็น สิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย (Barnett. 1953 : 7 ; Rogers and Shoemaker. 1971 : 19 ; Rogers. 1983 : 11)

การตัดสินใจจะนำนวัตกรรมมาใช้เป็นผลมาจากกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม นักวิชาการที่ได้สร้างแบบจำลองขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation-Decision Process) คือ โรเจอร์ส แบบจำลองขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ ขั้นความรู้ (knowledge) ขั้นการจูงใจ (persuasion) ขั้นการตัดสินใจ (decision) ขั้นการนำไปใช้ (implementation) และขั้นการยืนยัน (confirmation) (Rogers. 1983 : 163-209) ขั้นตอนเหล่านี้ไม่ได้แยกจากกันแต่มีลักษณะเป็น กระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมจึงควร ศึกษาในลักษณะที่เป็นกระบวนการ เพื่อที่จะทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เจาะลึกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระยะเวลาหนึ่งไปยังอีกระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการ พัฒนาในระดับบุคคล องค์กรหรือหน่วยงาน

การศึกษากกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม นอกจากจะศึกษาในลักษณะที่เป็น กระบวนการแล้วยังต้องศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจด้วย ซึ่งพฤติกรรม กระบวนการตัดสินใจในการศึกษานี้ หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกในแต่ละขั้นตอนของ กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีและ แนวคิดทางนิเทศศาสตร์ จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยาและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์โดยใช้ แนวคิดจากทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทฤษฎี การกระทำทางสังคม ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ ทฤษฎี แต่ละทฤษฎีจะอธิบายให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลทำให้บุคคลมีการตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม นักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ปัจจัยที่ นักวิชาการได้ศึกษาประกอบด้วยปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรม (วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. 2529 : 66-67 ; Lionberger and Gwin. 1982) ปัจจัยการผลิต (Gladwin. 1980)

ปัจจัยการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรม (มุสดี ทรัพย์สาร. 2526) ปัจจัยการสื่อสาร (ชัยฤทธิ์ ไตลังคะ. 2525 ; พิมพ์จันทร์ ใจวงศ์. 2526 ; บุญธรรม มั่งทอง. 2526 ; เดชพันธุ์ ประวิชัย. 2530 ; Rogers and Svenning. 1969 ; McGrosky, Burgoon and Heston. 1974) และปัจจัยระดับบุคคลซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ จิตลักษณะภายใน (เนพนธ์ สัมมา. 2523 ; สมาลี อารยางกูร. 2527 ; สุรัตน์ ศรีสุกุล. 2530 ; อภิชาติ โกมลศิริ. 2531 ; ศิริพร หิตะศิริ. 2532) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (พานิพล วรติลก. 2524 ; วัชรภรณ์ ตระกูลดิษฐ์. 2525 ; ประคอง เอี่ยมสำอางค์. 2525 ; อิตาดาว ภักดี. 2525 ; กัลยา หวังวิศิษฐ์. 2526 ; จินตนา สุนทรโรก. 2530 ; Fleckenstein. 1974 ; Choochai Itharat. 1980 ; Hooks, Napier and Carter. 1983 ; Gartrell and Gartrell. 1985)

การศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น ผู้วิจัยส่วนมากจะศึกษาเฉพาะปัจจัยเพียงด้านหนึ่งด้านใดเท่านั้น เช่น ปัจจัยด้านการสื่อสาร ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยการรับรู้คุณลักษณะนวัตกรรม เป็นต้น ในความเป็นจริงแล้วการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่เป็นผลมาจากปัจจัยหลายด้านประกอบกัน ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงต้องการที่จะศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมและผลการตัดสินใจที่จะเกิดขึ้นว่าการตัดสินใจที่เกิดขึ้นแต่ละขั้นตอนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านต่าง ๆ อย่างไร

เนื่องจากในปัจจุบันประเทศไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการเผยแพร่ข่าวสารในเรื่องต่าง ๆ เข้าไปสู่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เกษตรกรเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องเผชิญกับภาวะที่ต้องมีการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ 1) ปัจจุบันมีการพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (newly industrialized country) นักวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์ได้ทำนายไว้ว่า หากอัตราการเพิ่มของรายได้ประชาชาติต่อหัวมีสูงถึงร้อยละ 6.7 ต่อปี ประเทศไทยจะเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ในปี พ.ศ. 2540 (ภานุพงศ์ นิธิประภา และ ดำเกิง สวามิภักดิ์. 2532 : 1-35) เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม การที่จะพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่จึงมีแนวโน้มที่จะมีการพัฒนาเป็นประเทศเกษตรอุตสาหกรรม (agro-industrialized country) ซึ่งจำเป็นต้องมีการ

พัฒนาภาคเกษตรกรรมควบคู่กันไป (อัญญา วัฒนากิจ. 2532 : 2-69) ดังนั้นการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมการเกษตรจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศไปในแนวทางนี้ด้วย 2) อาชีพด้านการเกษตรเป็นอาชีพหลักของประชาชนชาวไทย ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทางการเกษตร ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเกษตรย่อมเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ได้ปรับปรุงการทำงานให้มีผลผลิตทางการเกษตรดีขึ้น และช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้นด้วย 3) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการเกษตรในปัจจุบันเป็นผลให้เกิดนวัตกรรมทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก เช่น ปิ๊พพ์ใหม่ สัตว์ใหม่ ปุ๋ย ยารักษาแมลง ยากำจัดวัชพืช ตลอดจนแนวคิดใหม่และเทคนิควิธีการใหม่ ๆ นวัตกรรมทางการเกษตรเหล่านี้ยังไม่ได้มีการยอมรับอย่างทั่วถึงเท่าที่ควร ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่ความรู้และการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมอย่างเพียงพอ

โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 เป็นอีกโครงการหนึ่งที่รัฐบาลมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรที่มีคุณสมบัติตามที่ทางราชการกำหนดไว้ได้เข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดอัตราการเสี่ยงของเกษตรกรจากการปลูกพืชไร่บางชนิดที่มีปัญหาด้านการตลาด เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะมีความมั่นคงด้านรายได้ และมีการใช้แรงงานในครอบครัว ตลอดจนการสร้างงานให้กับเกษตรกรที่ยากจน นอกจากประโยชน์ที่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการและเกษตรกรที่ยากจนจะได้รับประโยชน์โดยตรงแล้ว การปลูกยางพารายังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้และสร้างความชุ่มชื้นให้เกิดขึ้นในดินอีกด้วย

โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 นับว่าเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่งสำหรับเกษตรกร ภาครัฐบาลและภาคเอกชนจึงได้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราและประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ นอกจากนี้ภาครัฐบาลยังได้ช่วยสนับสนุนในด้านการพัฒนาความรู้ การบริการปัจจัยการผลิตและการส่งเสริมการปลูกเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ

การสนับสนุนจากภาครัฐบาลนั้น รัฐบาลไม่ได้ให้การสนับสนุนเกษตรกรในทุกพื้นที่ แต่จะให้การสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการในแต่ละจังหวัดของภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น ถ้ามีความต้องการที่จะปลูกยางพาราสามารถปลูกยางพาราได้แต่จะไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบาล เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นมีเกษตรกรบางส่วนที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบาล สำหรับเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมโครงการก็จะไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากภาครัฐบาล

เนื่องจากการปลูกยางพาราเป็นสิ่งใหม่สำหรับเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรยังไม่ได้เห็นตัวอย่างของเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จและได้รับประโยชน์จากการปลูกยางพารา การตัดสินใจของเกษตรกรที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรในครั้งนี้จึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบโดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการปลูกและไม่ปลูกยางพารา การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมปลูกยางพารา โดยเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมาย (พื้นที่ที่เกษตรกรตัดสินใจปลูกเอง) และกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย (พื้นที่ที่รัฐบาลจัดให้มีโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จะทำให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรได้ดีขึ้น ความรู้ในเรื่องนี้จะ เป็นประโยชน์ทั้งต่อโครงการโดยตรงและต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยส่วนรวมด้วย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษากระบวนการตัดสินใจและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมปลูกยางพาราของเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมาย และในพื้นที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 โดยจะศึกษาทั้งเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกและตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 โดยต้องการจะศึกษาว่า กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มนี้เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยอาศัยกรอบความคิดทางทฤษฎีจากศาสตร์หลายสาขา คือ นิเทศศาสตร์ จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยาและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีที่

นำมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาคือ ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทฤษฎีการกระทำทางสังคม ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ

ปัญหาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดปัญหาการวิจัยดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริม และไม่ได้รับการส่งเสริมจากโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 มีลักษณะเป็นอย่างไร เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใด
2. กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริม ซึ่งเป็นกลุ่มในและนอกโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี 2533-2537 มีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใด
3. กระบวนการตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยสภาพเดิมก่อนล้มล้มสวนกรรม ปัจจัยระดับบุคคล ปัจจัยการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมและปัจจัยการสื่อสารอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในลักษณะสหวิทยาการโดยอาศัยกรอบความคิดจากศาสตร์หลายสาขา คือ นิเทศศาสตร์ จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยาและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ผลการวิจัยที่ได้จะช่วยให้การตรวจสอบความสามารถในการนำไปใช้ของทฤษฎีจากศาสตร์สาขาเหล่านี้ คือ ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทฤษฎีการกระทำทางสังคม ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ ว่าปัจจัยต่าง ๆ ตามทฤษฎีเหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารามากน้อยเพียงใด

การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวกรรมการปลูกยางพาราในครั้งนี้ เป็นการ ศึกษาการตัดสินใจในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (process) วิธีการศึกษาใช้เทคนิคการจัดกลุ่ม สันทนาซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักในการศึกษา นอกจากนี้ยังได้นำเอาวิธีการเชิง ปริมาณเข้ามาใช้ในการจัดบุคคลเข้ากลุ่มสนทนาเพื่อให้ได้บุคคลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันภายในกลุ่ม และมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม

การศึกษานี้เลือกศึกษาโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 โครงการนี้จะเป็นโครงการที่จะเปลี่ยนแนวอาชีพ ของเกษตรกร ถ้าโครงการนี้ประสบความสำเร็จคือมีเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายเข้าร่วม โครงการตามจำนวนที่ทางราชการกำหนดไว้และเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายได้ตัดสินใจ ที่จะปลูกยางพาราทดแทนพืชไร่ชนิดอื่น ๆ แล้ว จะทำให้เกษตรกรเปลี่ยนอาชีพจากการปลูกพืช ไร่ชนิดอื่น ๆ มาเป็นอาชีพการทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านการเกษตรในภาค ตะวันออกเฉียงเหนืออีกทางหนึ่งด้วย เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่เกษตรกรมี รายได้ต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรในภาคอื่น ๆ ของประเทศ การที่จะเพิ่มรายได้และ ยกระดับฐานะการครองชีพของเกษตรกรในภาคนี้ให้สูงขึ้น จำเป็นต้องส่งเสริมให้เกษตรกรได้มี การปลูกพืชเศรษฐกิจที่ไม่มีปัญหาในด้านการตลาดมากนัก ผลของการวิจัยครั้งนี้จะมีส่วนช่วย แก่ไขจุดบพร่องของโครงการซึ่งจะทำให้การดำเนินงานของโครงการในส่วนที่อื่น ๆ ที่จะเผยแพร่ แนวกรรมการปลูกยางพาราให้กับเกษตรกรได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนี้แล้วผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักพัฒนศึกษาศาสตร์ นักพัฒนาและ ข้าราชการที่รับผิดชอบงานด้านการเกษตรที่จะใช้ข้อมูลด้านการสื่อสาร จัดลักษณะภายใน และ คุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลและด้านพฤติกรรมในการกระตุ้นให้เกษตรกรตัดสินใจยอมรับแนวกรรม ทางการเกษตรมากขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ที่เลือกศึกษา คืออำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร อำเภอวาริชภูมิประกอบด้วย ตำบล 5 ตำบล และมีหมู่บ้าน 57 หมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านในเขตพื้นที่เป้าหมายตามโครงการ เร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533 มี 8 หมู่บ้าน

คือ หมู่บ้านกุดพรวัว โพนไผ่ หนองแวง หนองแปน ภูวง สนามชัย ดอนส้มโง้ง และโคกตาตทอง ส่วนหมู่บ้านอื่น ๆ เป็นหมู่บ้านนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ

การศึกษาคั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก การวิจัยเชิงคุณภาพไม่เน้นการเลือกหมู่บ้านให้มีจำนวนมากพอที่จะเป็นตัวแทนทางสถิติ แต่จะใช้วิธีเลือกหมู่บ้านอย่างเจาะจงโดยหมู่บ้านที่ถูกเลือกจะต้องมีลักษณะเหมาะสมกับปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหมู่บ้านในเขตพื้นที่เป้าหมายเพียงหมู่บ้านเดียว คือหมู่บ้านดอนส้มโง้ง ตำบลค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร และหมู่บ้านนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการหนึ่งหมู่บ้าน คือ หมู่บ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบย้อนประสบการณ์ (ex-post facto approach) เพื่อศึกษาระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรนอกพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งได้ตัดสินใจปลูกยางพาราไปแล้วหรือได้ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา การศึกษาระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นการศึกษาระบวนการตัดสินใจในสภาพที่เป็นจริง การวิจัยแบบย้อนประสบการณ์มีจุดอ่อนในเรื่องคุณภาพของข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับวิธีการวิจัยที่เลือกใช้คือ การจัดกลุ่มสนทนา (focus group research) ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการวิจัยนี้เสนอไว้ในบทที่ 2

เนื่องจากการศึกษาคั้งนี้เป็นการศึกษาระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรใน 2 หมู่บ้าน 2 ตำบล ของอำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร การนำผลการวิจัย ไปใช้อ้างอิงในการศึกษาระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในพื้นที่อื่นควรกระทำด้วยความระมัดระวังและพิจารณาถึงสภาพชุมชน วัฒนธรรมนิยมประเพณีของพื้นที่นั้น ๆ ด้วย เนื่องจากในแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันในด้านสภาพภูมิศาสตร์ ปัจจัยสภาพแวดล้อมอื่น ๆ รวมทั้งคุณลักษณะของเกษตรกรในแต่ละชุมชนด้วย

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ในการเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ผู้วิจัยจะแยกเสนอเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 จะกล่าวถึงการตัดสินใจในลักษณะที่เป็นกระบวนการ ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงความหมายของการตัดสินใจ ขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจทั่วไป และขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม การศึกษาพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม และวิธีการวิจัยที่ใช้เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนาเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนแบบการวิจัย ตอนที่ 2 เป็นการเสนอทฤษฎี แนวคิดและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ในตอนนี้จะเสนอเนื้อหาสาระเรื่องความหมายของนวัตกรรม ทฤษฎีการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ซึ่งประกอบด้วย แบบจำลองของการสื่อสาร องค์ประกอบของการสื่อสาร ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมซึ่งประกอบด้วยแบบจำลองขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทฤษฎีการกระทำทางสังคม ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริง แนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ กรอบความคิดพื้นฐานทางทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร เพื่อประมวลความรู้จากทฤษฎีและผลการวิจัยมาวางแผนแบบการวิจัยและกรอบความคิดในการวิจัย ตอนที่ 3 จะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการปลูกยางพารา : นวัตกรรมสำหรับเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื้อหาสาระในตอนนี้ครอบคลุมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 ซึ่งกล่าวถึงหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของโครงการ เป้าหมายของโครงการ เป้าหมายพื้นที่ดำเนินการและเกษตรกร การเลือกพื้นที่สำหรับปลูกยางพารา คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ การคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ การสนับสนุนจากภาครัฐบาลเพื่อให้ทราบรายละเอียดของโครงการและการเลือกโครงการมาศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

ตอนที่ 1 การตัดสินใจในลักษณะที่เป็นกระบวนการ

คำว่าตัดสินใจมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ การตัดสินใจหมายถึง การเลือกทางเลือกจากกลุ่มทางเลือกโดยใช้ความไตร่ตรอง (deliberate) เหตุผล

ประสบการณ์ ความน่าจะเป็น ด้วยความเชื่อและคาดหวังว่าทางเลือกที่เลือกนั้นจะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ (สมพงษ์ เกษมสิน. 2517 : 36 ; อรุณ รัชธรรม. 2517 : 214 ; วุฒิชัย จ้างงค์. 2521 : 2-3 ; Simon. 1960 : 1 ; Gore. 1964 : 30 ; Eilon. 1967 : 172 ; Fishburn. 1972 : 19 ; Cornell. 1980 : 9 ; Thierauf. 1982 : 95)

นักวิชาการกลุ่มหนึ่งศึกษาการตัดสินใจในรูปของกระบวนการ และให้ความหมายของกระบวนการตัดสินใจว่าเป็นกระบวนการที่ลดจำนวนทางเลือกในการเลือก เนื่องจากมีทางเลือกอยู่หลายทาง การที่จะลดทางเลือกให้เหลือทางเลือกที่ดีที่สุดเพียงทางเลือกเดียวนั้น ผู้ตัดสินใจจำเป็นต้องใช้ดุลยพินิจ ใช้เหตุผล ประสบการณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ และทางเลือกที่เลือกนั้นผู้ตัดสินใจเชื่อว่าจะเป็นทางที่ทำให้เขาบรรลุถึงเป้าหมายได้ (พยุ่ง วานิชผล. 2512 : 67 ; วุฒิชัย จ้างงค์. 2523 : 3 ; Gore and Dysen. 1969 : 77 ; Barnard. 1968 : 14 ; Shull. 1970 : 31 ; Thierauf. 1982 : 97)

นักวิชาการที่ศึกษากระบวนการตัดสินใจได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจในลักษณะที่ต่างกันไปตามแนวคิดของแต่ละบุคคล โดยแบ่งตามกิจกรรมที่บุคคลได้ทำขึ้น ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายขั้นตอน การแบ่งขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจได้มีผู้แบ่งไว้หลายแบบ เช่น ไบรด์ (Byrd. 1982 : 9-10) ได้แบ่งเป็น 8 ขั้นตอน คือ การแยกแยะปัญหา (identify the problem) การกำหนดจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหา (determine goals and objectives for solving the problem) การหาข้อมูลที่จำเป็น (gather the necessary data) การสร้างรูปแบบที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา (formulate and analytic model of the problem) การเลือกทางเลือกที่จะประเมิน (select alternatives to be evaluated) การประเมินทางเลือก (evaluate alternatives) การเลือกทางเลือกที่ชอบ (select the preferred alternative) และการนำทางเลือกไปใช้ (implement the preferred alternative)

มัลลี เวชชาชีวะ (ม.ป.ป. : 17) ธานีธา เศวตศิลา (2523 : 7-12) และ จิระจิตต์ ราคา (2527 : 240-247) ได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจออกเป็น 7 ขั้นตอน คือ การตระหนักในปัญหา การรวบรวมข้อมูล การแสวงหาทางเลือก การประเมินค่า

หรือการพิจารณาทางเลือก การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด การนำทางเลือกไปปฏิบัติและ การติดตามผล

วูลิช จานงค์ (2523 : 4-10) ได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดตัวปัญหา (Problem Identification) เป็นการสร้างความแน่ใจ โดยการค้นหา ทำความเข้าใจกับตัวปัญหาที่แท้จริง ซึ่ง เคปเนอร์ และ เออร์เกอร์ (Kepner and Iregor. 1965) ได้เสนอว่าการตัดสินใจขึ้นอยู่กับที่กำหนดตัวปัญหาที่แท้จริงออกมาให้ได้นั่นเอง
2. การหาข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหานั้น (Information Search) การที่จะเกิดปัญหาใด ๆ ขึ้นมาจำเป็นต้องมีสาเหตุ ดังนั้นการแสวงหาข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหานั้นก็เป็นแสวงหาสิ่งที่เป็นสาเหตุหรือสิ่งก่อให้เกิดตัวปัญหานั้น การหาข่าวสารควรจะเป็นไปตามแนวความคิดที่ว่าข่าวสารที่หานั้น จำเป็นจะต้องมีความเกี่ยวข้องและจำเป็นกับตัวปัญหา ตลอดจนมีความเพียงพอในการแก้ปัญหา
3. การประเมินข่าวสาร (Evaluation of Information) ข่าวสารที่ได้มา จำเป็นต้องมีการประเมินค่าว่าข่าวสารที่ได้มานั้นถูกต้อง เหมาะสมเพียงพอและสามารถที่จะนำไปวิเคราะห์ปัญหาได้หรือไม่ ซึ่งจะช่วยให้การแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติมหลังจากประเมินค่าข่าวสารแล้วว่าไม่เพียงพอหรือไม่เกี่ยวข้องเท่าที่ควรหรือจำเป็นต้องตัดข่าวสารบางอย่างออกไป ถ้าเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหาที่จะทำการแก้ปัญหาหรือตัดสินใจ
4. การกำหนดทางเลือก (Listing of Alternative) การกำหนดทางเลือก เป็นความพยายามที่จะครอบคลุมวิธีการที่จะแก้ปัญหาได้ในหลาย ๆ วิธี ในการกำหนดทางเลือก หลาย ๆ ทางนั้นทางเลือกทุกทางอาจจะช่วยเราแก้ปัญหา แต่อาจจะมีความสำคัญหรือจำเป็น ตลอดจนความเหมาะสมในหลาย ๆ ระดับด้วยกัน ความจำเป็นอีกอย่างหนึ่งคือการกำหนดทางเลือกที่มีลำดับความสำคัญของการแก้ปัญหาเพื่อที่จะสรุปในการที่จะเลือกในขั้นต่อไป
5. การเลือกทางเลือก (Selection of Alternative) ในขั้นนี้เป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปว่าเป็นการตัดสินใจอย่างแท้จริง ความจริงแล้วขั้นนี้ก็เป็นเพียงอีกขั้นหนึ่งที่อยู่ในขั้นตอนของการตัดสินใจ

6. การปฏิบัติตามการตัดสินใจ (Implement of Decision) เมื่อทางเลือกได้ถูกเลือกแล้วจากนั้นก็เป็นการปฏิบัติตามผลของการตัดสินใจหรือทางเลือกนั้น เราจะทราบได้ว่าการตัดสินใจนั้นถูกต้องเหมาะสมเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับผลของการแก้ปัญหา

นอกจากนี้ เจนิส และ แมน (Janis and Mann. 1977 : 171-177) เบียร์ด (Baird. 1978 : 9-11) ได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ ขั้นปัญหา ขั้นแสวงหาทางเลือก ขั้นพิจารณาทางเลือก ขั้นนำไปปฏิบัติและขั้นติดตามผล สำหรับ ซีมอน (Simon. 1960 : 2) ได้แบ่งกระบวนการตัดสินใจออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การศึกษาสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมและการตัดสินใจเลือกทางเลือก

ในการศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจโดยสรุปจากรายงานข้างต้น กล่าวได้ว่า แม้ทฤษฎีการจะแบ่งขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจแตกต่างกัน แต่ขั้นตอนหลักที่สำคัญในกระบวนการตัดสินใจในเชิงทฤษฎีประกอบด้วยพฤติกรรม 5 ขั้นตอน คือการตระหนักและวิเคราะห์ปัญหา การรวบรวมข้อมูลและกำหนดทางเลือก การประเมินหรือพิจารณาทางเลือก การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด และการปฏิบัติตามทางเลือกรวมทั้งการติดตามผล

ขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

บุคคลที่ศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมและได้แบ่งขั้นตอนไว้อย่างชัดเจนคือ โรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 163-209) ขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมตามทฤษฎีของ โรเจอร์ส มี 5 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกเป็นขั้นความรู้ บุคคลทราบว่านวัตกรรมอยู่และมีความเข้าใจบ้างว่านวัตกรรมนั้นทำหน้าที่อะไร ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม โรเจอร์สแบ่งไว้เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัว (awareness knowledge) เป็นความรู้ว่าได้นวัตกรรมเกิดขึ้นมาแล้ว ความรู้ว่าจะใช้นวัตกรรมอย่างไร (how-to knowledge) และความรู้เกี่ยวกับหลักการ (principle - knowledge) ขั้นที่ 2 เป็นขั้นการสนใจ บุคคลจะสร้างหรือพัฒนาทัศนคติที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับนวัตกรรม บุคคลมองเห็นคุณค่าของนวัตกรรมในด้านประโยชน์เชิงเก็บความเข้ากันได้ ความซับซ้อน สามารถสังเกตเห็นผลได้และสามารถนำไปทดลองได้ ขั้นที่ 3 เป็นขั้นการตัดสินใจ บุคคลตัดสินใจที่จะใช้นวัตกรรมหรือปฏิเสธนวัตกรรม บุคคลอาจจะมีการนำนวัตกรรมไปทดลองใช้เพื่อความมั่นใจและลดอัตราการเสี่ยงจากการใช้นวัตกรรม นวัตกรรมที่

สามารถทดลองทำได้มักจะได้รับการยอมรับโดยเร็ว ขั้นที่ 4 เป็นการนำไปใช้ ภายหลังจากที่บุคคลยอมรับนวัตกรรมแล้ว บุคคลก็จะมีการแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับการได้มาซึ่งนวัตกรรม การใช้ นวัตกรรม และการแก้ปัญหาที่เกิดจากนวัตกรรม ขั้นสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เป็นขั้นการยืนยัน ในขั้นนี้บุคคลอาจจะเปลี่ยนแปลงความคิดและการปฏิบัติได้ ถ้าพบว่าข้อมูลใหม่ มีความขัดแย้งกับข้อมูลเดิมที่ได้รับมา บุคคลที่ปฏิเสธนวัตกรรมในระยะแรกอาจจะเปลี่ยนมายอมรับ นวัตกรรมในภายหลังได้ ในทำนองเดียวกันบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรมในระยะแรกอาจจะปฏิเสธ นวัตกรรมได้ในภายหลัง (รายละเอียดของขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมจะเสนอ ไว้ในตอนที่ 2)

การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจนั้น รูบินสไตน์ ฮาร์เบอร์สโตร และ เบียร์ด (Rubinstein and Harberstroh. 1966 ; Baird. 1978) ได้เสนอวิธีการศึกษาไว้ 2 แนวทาง คือ

1. วิธีการบรรยาย (Descriptive Approach) เป็นการศึกษากระบวนการตัดสินใจที่ศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจที่บุคคลหรือหน่วยงานได้กระทำจริง ๆ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริง (what is) โดยอาจจะศึกษากระบวนการตัดสินใจที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตหรือศึกษา ลักษณะพฤติกรรมการตัดสินใจที่เกิดขึ้นในปัจจุบันหรือศึกษาคุณลักษณะของผู้ตัดสินใจ หรือศึกษา ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจ วิธีการศึกษาเป็นการศึกษารายกรณี (case study) และการศึกษาภาคสนาม (field study)

2. วิธีการหาบรรทัดฐาน (Normative Approach) เป็นการศึกษากระบวนการตัดสินใจเพื่อหาข้อสรุปว่า พฤติกรรมการตัดสินใจนั้นควรมีลักษณะเป็นอย่างไร (ought to be) ที่เหมาะสมจะใช้เป็นบรรทัดฐานอันจะใช้เป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการตัดสินใจของบุคคล และหน่วยงานต่อไป วิธีการศึกษาเป็นการวิเคราะห์หารูปแบบกระบวนการตัดสินใจที่เหมาะสม ที่สุด ลักษณะของผู้ตัดสินใจที่ดีและกระบวนการตัดสินใจที่มีเหตุผลซึ่งจะทำให้บุคคลหรือหน่วยงาน เลือกทางเลือกได้เหมาะสมที่สุด

วิธีการศึกษาการตัดสินใจแบบหาบรรทัดฐานนั้นได้รับความสนใจจากบุคคลในวงการ ต่าง ๆ เป็นอย่างมาก งานวิจัยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีการใช้และพัฒนา

ทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีเกมส์ (game theory) และทฤษฎีคิว (queuing theory) ทฤษฎีเหล่านี้จะบอกว่าคุณควรจะทำอย่างไร เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ ส่วนการศึกษาการตัดสินใจแบบบรรยายนั้นได้รับความสนใจจากนักพฤติกรรมศาสตร์ นักจิตวิทยา นักบริหารธุรกิจ และนักเศรษฐศาสตร์ แต่การวิจัยในแนวนี้นี้มีไม่มากนัก เนื่องจากการศึกษาการตัดสินใจที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในองค์การต่าง ๆ ยังทำได้ค่อนข้างยาก (พุง วาณิชผล. 2512 : 52-53)

การศึกษาการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมส่วนมากเป็นการศึกษาผลของการตัดสินใจซึ่งใช้วิธีการศึกษาพฤติกรรมการยอมรับนวัตกรรมอันเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจ การศึกษาการยอมรับนวัตกรรมเท่าที่พบจากงานวิจัยสามารถศึกษาได้ 2 ระดับ คือ ระดับบุคคล และระดับสังคม การศึกษาในระดับบุคคลศึกษาตามจำนวนชนิดของนวัตกรรม ซึ่งแบ่งเป็นการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมชนิดเดียวและการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมหลายชนิด ถ้าเป็นการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมชนิดเดียวสามารถศึกษาได้ 3 ลักษณะ 1) การรับหรือไม่รับนวัตกรรมโดยการสังเกตหรือสัมภาษณ์ว่า ได้มีการกระทำพฤติกรรมหรือไม่ 2) พฤติกรรมในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม 3) ความไวในการยอมรับนวัตกรรม (Innovativeness Scale) ความไวในการยอมรับนวัตกรรมมีลักษณะเป็นปริมาณ บุคคลมีความไวในการยอมรับนวัตกรรมมากหรือน้อย ศึกษาได้จากการนำนวัตกรรมไปใช้ก่อนหรือหลังคนอื่นในสังคม สำหรับการศึกษการยอมรับนวัตกรรมหลายชนิดนั้นศึกษาได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ความไวในการยอมรับนวัตกรรมแต่ละชนิดเพื่อศึกษาว่าความไวในการยอมรับนวัตกรรมหนึ่งต่างจากความไวในการยอมรับนวัตกรรมอื่นอย่างไร 2) มาตรการส่วนการยอมรับนวัตกรรม (Adoption Scale) เป็นการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมโดยคำนึงถึงจำนวนนวัตกรรมที่บุคคลหนึ่ง ๆ ยอมรับในช่วงเวลาหนึ่งโดยเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นในสังคม ถ้าบุคคลยอมรับนวัตกรรมมากกว่าคนอื่น ๆ ในสังคม แสดงว่าบุคคลนั้นยอมรับนวัตกรรมได้มากกว่า 3) ศักยภาพในการยอมรับนวัตกรรม (Adoption Quotient) เป็นการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมโดยพิจารณาจำนวนนวัตกรรมที่บุคคลสามารถจะรับได้และจำนวนที่เขาได้รับจริงในแต่ละปีตั้งแต่มีการเผยแพร่ นวัตกรรม เข้าไปครั้งแรก

สำหรับการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมในระดับสังคมนั้นศึกษาอัตราการยอมรับ (Rate of Adoption) ซึ่งหมายถึงจำนวนร้อยละของบุคคลในสังคมที่ยอมรับนวัตกรรมอย่างหนึ่งต่อปี หรือช่วงเวลาหนึ่ง การศึกษาอัตราการยอมรับนั้นสามารถนำไปใช้ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมทั้งชนิดเดียวและนวัตกรรมหลายชนิด

นักวิจัยที่สนใจและได้ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมมีหลายคน คนที่ศึกษานวัตกรรมหลายชนิด ได้แก่ เฟลคเคนสไตน์ (Fleckenstein. 1974) ซึ่งได้ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร 11 ชนิด ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมใช้วิธีศึกษาความไวในการยอมรับนวัตกรรมซึ่งผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ยอมรับนวัตกรรมอย่างหนึ่งก่อนบุคคลอื่นในหมู่บ้านมิได้ยอมรับนวัตกรรมอย่างอื่นก่อนคนอื่นเสมอไป ดังนั้น เฟลคเคนสไตน์จึงเสนอแนะว่าไม่ควรใช้การศึกษาความไวในการยอมรับนวัตกรรมหลายชนิดในเวลาเดียวกัน นักวิจัยอีกคนหนึ่งคือ ชูชัย อิฐรัตน์ (Choochai Itharat. 1980) ซึ่งทำการศึกษาการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร 24 ชนิด ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้การศึกษาความไวในการยอมรับเช่นเดียวกับเฟลคเคนสไตน์ การศึกษาการยอมรับนวัตกรรมดังที่กล่าวมานี้เป็นการศึกษานวัตกรรมหลายชนิดในเวลาเดียวกันโดยศึกษาเฉพาะพฤติกรรมขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจและเป็นการศึกษาเฉพาะผู้ที่ยอมรับนวัตกรรม การศึกษาการยอมรับนวัตกรรมหลายชนิดในเวลาเดียวกัน ทำให้ไม่สามารถศึกษาในส่วนที่เป็นรายละเอียด อันได้แก่ พฤติกรรมแต่ละขั้นตอนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม และผู้ตอบอาจจะเกิดความสับสนในด้านความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมแต่ละชนิด การศึกษาการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมชนิดเดียวและศึกษาพฤติกรรมทุกขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจจะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวได้ และสามารถศึกษาพฤติกรรมทั้งในระดับความคิดและระดับปฏิบัติ เพื่อที่จะศึกษาได้ครอบคลุมทั้งกลุ่มที่มีพฤติกรรมยอมรับนวัตกรรมและไม่ยอมรับนวัตกรรม

การศึกษาของนักวิชาการที่ศึกษาการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เป็นการศึกษาคัดเลือกใจของบุคคลในอดีตและศึกษาผลของการตัดสินใจ ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงการยอมรับหรือการปฏิเสธนวัตกรรมของบุคคล สำหรับนักวิชาการที่ศึกษาการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทั้งในระดับความคิดและระดับปฏิบัติ (เนมย์ สัมมา. 2523 ; ศิริพร หิตะศิริ. 2531 ; Sawhney. 1967) วิธีการที่ศึกษาเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ผลที่ได้บอกได้แต่เพียงว่าเกิดอะไรขึ้น (สามารถ ศรีจำนงค์. 2531 : 22) ซึ่งทำให้ได้ภาพของการตัดสินใจอย่างไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นกระบวนการ สำหรับการศึกษากระบวนการตัดสินใจของบุคคล (วินัย สมมิตร. 2521 ; ประนอม บุญนาว. 2521 ; นัทรี แสงทองศรีกมล. 2529 ; สำฤทธิ์ ราชสมณะ. 2529) ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการเชิงปริมาณศึกษากระบวนการตัดสินใจซึ่งทำให้ทราบว่าผู้ตัดสินใจได้ผ่านหรือไม่ผ่านขั้นตอนใดของกระบวนการตัดสินใจเท่านั้น

การที่จะทำให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตนั้น ควรจะได้ศึกษาว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงอะไร โดยมีเงื่อนไขใดและเกิดขึ้นได้อย่างไรจากระยะเวลาหนึ่งไปยังอีกระยะเวลาหนึ่ง (สามารถ ศรีจันทน์. 2531 : 22 ; สุกางค์ จันทวานิช. 2531 : 21) ซึ่งวิธีการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับศึกษากระบวนการตัดสินใจนั้น ควรเป็นวิธีการเชิงคุณภาพ ศรีประภา สมานพันธ์ (2530) ได้ศึกษากระบวนการตัดสินใจในการพาผู้ป่วยมารับบริการทางจิตเวช ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจ 4 ขั้นตอน และใช้วิธีการเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลซึ่งทำให้ทราบความคิดเห็น ทิศนะ แบบแผนพฤติกรรมเฉพาะตัวบุคคล

การตัดสินใจของบุคคลมีลักษณะเป็นกระบวนการและกระบวนการตัดสินใจนั้นยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น บุคคลอื่น สภาพแวดล้อม คุณลักษณะของนวัตกรรม การศึกษาที่จะทำให้ทราบถึงกระบวนการตัดสินใจของบุคคลโดยอาศัยพลวัตของกลุ่ม (group dynamic) และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม (group interaction) เป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลได้แสดงความคิดเห็นออกมาเป็นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพอีกวิธีหนึ่ง คือ การจัดกลุ่มสนทนา

เนื่องจากวิธีการจัดกลุ่มสนทนาเป็นวิธีการที่ยังใหม่สำหรับการวิจัยในช่วงนี้เพื่อที่จะให้ทราบถึงแนวคิด การเตรียมการจัดกลุ่มสนทนา การจัดกลุ่มสนทนา และการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงวิธีการจัดกลุ่มสนทนาโดยสังเขป

วิธีการศึกษาแบบการจัดกลุ่มสนทนา

การจัดกลุ่มสนทนา (focus group research) เป็นวิธีการศึกษาวิจัยแบบหนึ่งของ การวิจัยเชิงคุณภาพ ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในการวิจัยด้านการตลาดเพื่อการพัฒนาสินค้าและส่งเสริมสินค้าชนิดใหม่ ทั้งนี้เพราะวิธีการจัดกลุ่มสนทนาเป็นวิธีการศึกษาที่ผู้ศึกษาจะทราบถึงทัศนคติและพฤติกรรมของลูกค้าที่เชื่อถือได้ (Schearer. 1981 : 407) ในการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ วิธีการศึกษาแบบจัดกลุ่มสนทนาก็เริ่มได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก (นภาพร ณะวานนท์. 2532 : 71)

การจัดกลุ่มสนทนาเป็นวิธีการศึกษาที่เชิญผู้ร่วมสนทนาประมาณ 6-12 คน มาสนทนาในประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสนใจจะศึกษา โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) เป็นผู้จุดประเด็นการสนทนาเพื่อเป็นการชักจูงให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นการสนทนาได้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งอย่างเปิดเผยและสบายใจ ในการสนทนาดังกล่าวนั้นใช้พลวัตของกลุ่ม (group dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นและทัศนคติของตนเองออกมา ความคิดเห็นของผู้ร่วมสนทนาอาจจะไปกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาคนอื่น ๆ ได้แสดงความคิดเห็นหรือเกิดมีข้อซักถาม หรือมีการวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การสนทนาดังกล่าวมีการสนทนาในระดับลึกในแต่ละประเด็น ซึ่งการแสดงออกดังกล่าวเกิดขึ้นได้ยากในสถานการณ์ที่มีการสัมภาษณ์จากแบบสอบถามที่มีโครงสร้างและมีลักษณะเป็นทางการ การจัดกลุ่มสนทนาจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลในสิ่งที่ผู้วิจัยไม่สามารถได้มาด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลหรือแบบสอบถาม (นภาพรณี หะวานนท์. 2532 : 71 ; ภาณี วงษ์เอก. 2531 : 400-401 ; Lyon and Trost. 1981 : 444)

ในการจัดกลุ่มสนทนาผู้วิจัยจะต้องมีการวางแผนเพื่อจัดกลุ่มสนทนา สิ่งที่ผู้วิจัยควรจะได้มีการวางแผนมีดังต่อไปนี้

การกำหนดคุณสมบัติของบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา การกำหนดบุคคลที่จะเข้าร่วมสนทนานั้นขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยตั้งไว้ว่าต้องการบุคคลเข้าร่วมสนทนาดังกล่าวที่มีคุณสมบัติอย่างไร เกณฑ์ที่ผู้วิจัยตั้งนั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้แล้วบุคคลที่จะเข้าร่วมสนทนาดังกล่าวควรมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น ระดับการศึกษา เพศ อายุ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การที่สมาชิกของกลุ่มสนทนาที่มีคุณลักษณะที่เหมือนกันจะทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกลึกซึ้งและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นออกมาโดยเปิดเผย (Lyon and Trost. 1981 : 446 ; Knodel, Havanon and Pramualratana. 1984 : 298)

การกำหนดจำนวนกลุ่มสนทนา สิ่งที่เป็นตัวกำหนดจำนวนกลุ่มที่สำคัญคือ ลักษณะของปัญหาในการวิจัย หากผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาที่ต้องการจะศึกษาในนั้นมีคำตอบที่แตกต่างกันในกลุ่มประชากรที่มีภูมิหลังและประสบการณ์ต่างกัน ผู้วิจัยก็ควรจะต้องจัดให้มีกลุ่มสนทนาให้ครบตามจำนวนความแปรผันที่คาดว่าจะเกิดขึ้น นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึงเวลาและงบประมาณในการทำวิจัยด้วย (นภาพรณี หะวานนท์. 2532 : 73)

การกำหนดจำนวนบุคคลในแต่ละกลุ่มสนทนา โดยทั่วไปขนาดของกลุ่มที่มีผู้ร่วมสนทนาจำนวน 6-9 คน เป็นกลุ่มที่ง่ายต่อการที่ผู้ดำเนินการสนทนาจะควบคุมสถานการณ์ได้และจะก่อให้เกิดการสนทนาในเรื่องเดียวกันได้อย่างทั่วถึง ถ้าจำนวนผู้ร่วมสนทนามีน้อยกว่า 6 คน อาจทำให้การสนทนาไม่มีพลวัตของกลุ่มเท่าที่ควร และอาจมีผลทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครอบคลุมหรือลึกซึ้งเท่าใดนัก แต่ถ้าจำนวนสมาชิกของกลุ่มมีมากกว่า 12 คน จะทำให้ผู้ดำเนินการสนทนาควบคุมสถานการณ์ได้ยาก และสมาชิกก็จะมีการแบ่งกลุ่มการสนทนาออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้ง่าย ดังนั้นจำนวนสมาชิกของกลุ่มที่พอเหมาะจะทำการสนทนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การกำหนดบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา การกำหนดบุคคลเข้ากลุ่มสนทนาไม่จำเป็นจะต้องมีการเลือกมาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรตามหลักสถิติ การเลือกนั้นผู้วิจัยควรเลือกบุคคลที่คิดว่าจะเป็นผู้ที่สามารถแสดงความคิดเห็น และให้ทัศนะในประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษามากที่สุด หลักการเลือกกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการเลือกโดยพิจารณาบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูล (informants) มากกว่าจะเป็นการเลือกโดยสุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ตัวแทนของประชากรในเชิงสถิติอย่างที่เราทำในการวิจัยเชิงปริมาณ

เมื่อมีการวางแผนการจัดกลุ่มสนทนาแล้ว ต่อไปก็เป็นการจัดกลุ่มสนทนาซึ่งการจัดกลุ่มสนทณาก็มีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมจัดกลุ่มสนทนา
2. การจัดกลุ่มสนทนา
3. การเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์

ในการเตรียมจัดกลุ่มสนทนา สิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องเตรียมมีดังต่อไปนี้

การกำหนดแนวทางการสนทนา (discussion guideline) ผู้วิจัยจะต้องกำหนดหัวข้อใหญ่ที่ต้องการจะศึกษาและเขียนหัวข้อย่อยออกมา จากหัวข้อย่อยก็เขียนคำถามเพื่อถามในสิ่งที่ต้องการอยากรู้อย่างคร่าว ๆ แล้วนำข้อคำถามมาจัดเข้าหมวดหมู่และเรียงลำดับว่าจะถามคำถามใดก่อน คำถามที่ถามนั้นควรเป็นคำถามกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้ร่วมกลุ่มสนทนาได้แสดงความคิดเห็นออกมาได้โดยเสรี คำถามที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ดำเนินการสนทนาได้จุดประเด็นการสนทนาในกลุ่มและเป็นคำถามปลายเปิด นอกจากนี้ข้อคำถามนั้นไม่ควรจะมีมากเกินไปเนื่องจากจะทำให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเกิดความเหนื่อยและเบื่อหน่ายที่จะแสดงความคิดเห็น การสนทนากลุ่ม

ควรใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง การกำหนดแนวทางในการสนทนานั้น ตอนแรกจะเป็น การชี้แจงเหตุผลที่เชิญผู้ร่วมสนทนามาพูดคุย และคำถามในเรื่องทั่ว ๆ ไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับ เรื่องที่จะศึกษาเพื่อสร้างความคุ้นเคยและทำให้บรรยากาศการสนทนามีความเป็นกันเอง จากนั้น จึงเป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกลุ่มสนทนาซึ่งประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) ผู้จดบันทึกการสนทนา (note-taker) และผู้ให้บริการทั่วไป (provider)

ผู้ดำเนินการสนทนาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากที่สุดในการจัดกลุ่มสนทนา การฝึกอบรม ผู้ดำเนินการสนทนาเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเนื่องจากความสำเร็จของการจัดกลุ่มสนทนาขึ้นอยู่กับผู้ ดำเนินการสนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาการวิจัยและ เข้าใจเหตุผลหรือที่มาของข้อคำถามแต่ละข้อเป็นอย่างดี ผู้ดำเนินการสนทนาควรมีความสามารถ ในการจับประเด็นและกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นและพยายามตะล่อมถามเพื่อให้ ได้คำตอบที่ลึกซึ้ง นอกจากนี้บุคลิกภาพของผู้ดำเนินการสนทนา เช่น เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี สุภาพ อ่อนน้อม จะทำให้บรรยากาศของการจัดกลุ่มสนทนามีความเป็นกันเอง

ผู้จดบันทึกการสนทนา ผู้จดบันทึกการสนทนาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งควรจะได้รับการฝึกอบรมพร้อมกับผู้ดำเนินการสนทนาเพื่อให้เข้าใจข้อคำถามต่าง ๆ ได้ถูกต้อง ผู้จดบันทึกการสนทนาจะต้องจดบันทึกว่าใครพูดประโยคใด โดยมีหลักการจดบันทึกคือ จดคำพูด เมื่อเริ่มประโยคแรกของผู้ร่วมสนทนาทุกคน เมื่อถอดเทปจะได้ทราบว่าใครพูดประโยคใด ผู้จด บันทึกการสนทนาควรเขียนแผนผังการนั่งของผู้ร่วมสนทนาทุกคน พร้อมทั้งเขียนชื่อกำกับและใช้ หมายเลขแทนชื่อเพื่อสะดวกในการจดบันทึก

ผู้ให้บริการทั่วไป ผู้ให้บริการทั่วไปเป็นผู้คอยให้บริการอาหารว่างและเครื่องดื่มแก่ผู้ เข้าร่วมสนทนา คอยดูแลเปิดเครื่องอัดเทป เปลี่ยนม้วนเทปและคอยกันไม่ให้สิ่งอื่น ๆ มารบกวน การสนทนา

ในด้านสถานที่ สถานที่สำหรับการจัดกลุ่มสนทนาควรเป็นสถานที่ที่ไม่มีเสียงรบกวน เช่น เสียงสัตว์ร้อง รถวิ่ง และเสียงรบกวนอื่น ๆ นอกจากนี้ควรเป็นสถานที่ที่คนไม่พลุกพล่านเพราะ

จะมีคนอื่นมานั่งฟังด้วย สถานที่นั้นควรมีอากาศถ่ายเทได้ดีไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป ถ้าในพื้นที่ชนบทสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการจัดกลุ่มสนทนาคือ โรงเรียน ศาลาวัด เป็นต้น

การกำหนดวันและเวลาที่จะจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยจะต้องกำหนดวันและเวลาที่จะจัดกลุ่มสนทนาของแต่ละกลุ่มให้เรียบร้อย เพื่อที่จะได้เชิญผู้ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดมาเข้าร่วมกลุ่มสนทนา

การจัดกลุ่มสนทนา เมื่อถึงวันที่นัดหมายผู้วิจัยจะต้องเตรียมสถานที่สำหรับการสนทนาให้เรียบร้อย นอกจากนี้ต้องเตรียมเครื่องอัดเสียง มีวนเทป กระดาษ ดินสอ เครื่องดื่ม อาหารว่าง สำหรับบริการผู้ร่วมสนทนา นอกจากนี้ผู้วิจัยอาจจัดเตรียมของที่ระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ สำหรับผู้เข้าร่วมสนทนาเพื่อแสดงความขอบคุณที่ได้มาแสดงความคิดเห็น

เมื่อผู้เข้าร่วมสนทนามาถึงสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ ผู้วิจัยจะต้องต้อนรับอย่างอบอุ่นและเป็นกันเอง บริการน้ำดื่มและอาหารว่าง รอจนกระทั่งผู้ร่วมสนทนาครบก็เริ่มการสนทนาได้ โดยผู้ดำเนินการสนทนาจะแนะนำตัวเอง และขอให้ผู้ร่วมสนทนาแนะนำตนเอง ผู้ดำเนินการสนทนาชี้แจงเหตุผลที่เชิญมาสนทนาและเริ่มคำถามที่ไม่ใช่คำถามในประเด็นที่ต้องการศึกษา เพื่อให้สมาชิกได้รู้สึกสบายใจและมีความเป็นกันเองจากนั้นจึงเริ่มต้นสนทนา

ผู้ดำเนินการสนทนาเป็นเพียงผู้จุดประเด็นการสนทนา และกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นออกมาให้มากที่สุด ผู้ดำเนินการสนทนาจะไม่แสดงความคิดเห็นใด ๆ ของตนเองออกมาหรือแสดงท่าทีที่ไม่เห็นด้วยกับผู้ร่วมสนทนา ควรปล่อยให้ผู้ร่วมสนทนาได้พูดคุยหรือแสดงทัศนะต่อประเด็นคำถามได้อย่างเต็มที่ ผู้ดำเนินการสนทนาควรกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาที่ยังไม่ได้พูดคุยได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ถ้าหากมีผู้ร่วมสนทนาบางคนพูดมากเกินไป ผู้ดำเนินการสนทนาควรหาวิธีตัดทอนการสนทนาอย่างสุภาพ

เมื่อสิ้นสุดการสนทนา ผู้นำการสนทนากล่าวขอบคุณผู้มาร่วมสนทนาและมอบของที่ระลึก เมื่อผู้ร่วมสนทนากลับบ้านหมดแล้ว คณะผู้วิจัยจะมาประชุมเพื่อหาข้อบกพร่อง เช่น คำถามใดที่ควรปรับปรุง ระยะเวลาที่ใช้ในการสนทนาเหมาะสมหรือไม่ บรรยายภาพเป็นกันเองหรือไม่ เพื่อที่จะนำไปปรับปรุงการจัดสนทนากลุ่มต่อไป

การเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึก การสนทนา และการถอดเทปที่บันทึกการสนทนา การถอดเทปจะต้องถอดคำพูดต่อคำพูดไม่ใช้การสรุปความ ในขณะที่ถอดเทปต้องดูสมมติบันทึกการสนทนาไปด้วย ข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปเป็นข้อมูลที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป

เมื่อนำข้อมูลที่ได้เตรียมไว้มาวิเคราะห์ การวิเคราะห์จะเริ่มจากผู้วิจัยอ่านบทสนทนา ก่อน จากนั้นจึงกำหนดเค้าโครงการวิเคราะห์ว่าจะมีหัวข้อใดบ้าง เมื่อผู้วิจัยอ่านบทสนทนา จะต้องพยายามจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาในบทสนทนา และเริ่มวิเคราะห์ตามหัวข้อที่ได้กำหนดไว้ในเค้าโครงการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาถึงทัศนะของผู้ร่วมสนทนาที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันภายในกลุ่มและพิจารณาเพื่อหาสาเหตุว่าปัจจัยใดที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันและกลุ่มอื่น ๆ มีลักษณะที่เหมือนกันหรือไม่ การวิเคราะห์ข้อมูลหน่วยของการวิเคราะห์คือกลุ่มสนทนา ไม่ใช่ระดับบุคคล

สรุป

การตัดสินใจเป็นกระบวนการในการเลือกทางเลือกให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุดที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ กระบวนการตัดสินใจเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์มีความสำคัญต่อบุคคล องค์กรหรือหน่วยงาน ชุมชนหรือสังคมในทุก ๆ ด้าน การตัดสินใจโดยทั่วไปมีขั้นตอนของกระบวนการในเชิงทฤษฎี สรุปได้ 5 ขั้นตอน คือการตระหนักและการวิเคราะห์ปัญหา การรวบรวมข้อมูลและกำหนดทางเลือก การประเมินหรือพิจารณาทางเลือก การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดและการปฏิบัติตามทางเลือกรวมทั้งการติดตามผล สำหรับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมประกอบด้วย ขั้นความรู้ การสนใจ การตัดสินใจ การนำไปใช้และขั้นการยืนยัน ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ไม่ได้แยกออกจากกัน แต่มีลักษณะเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การศึกษากระบวนการตัดสินใจอาจทำได้โดยวิธีบรรยายหรือวิธีหาบรรทัดฐานการตัดสินใจ

การศึกษากิจกรรมการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมที่ได้ทำมาส่วนมากเป็นการศึกษาขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการคือ การตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม และวิธีการที่ใช้ศึกษาเป็นวิธีการเชิงปริมาณซึ่งทำให้ได้ภาพกระบวนการตัดสินใจอย่างไม่ต่อเนื่อง วิธีการที่จะทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นกระบวนการควรใช้วิธีการเชิงคุณภาพ วิธีการเชิงคุณภาพวิธีหนึ่ง

ที่นิยมใช้คือการจัดกลุ่มสนทนา สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมด้วยเหตุผลที่ว่าบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ถ้ามีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาจจะปรับปรุงที่ตัวบุคคล โดยการกระตุ้นให้ความรู้จนบุคคลยอมรับการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เป็นนวัตกรรม เป็นการปรับปรุงที่ให้ผลดีกว่าวิธีอื่น ด้วยเหตุนี้การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคลจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของบุคคล ได้อีกทางหนึ่ง

ตอนที่ 2 ทฤษฎีแนวคิดและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

คำว่านวัตกรรม (innovation) หมายถึง แนวความคิดต่าง ๆ แบบแผนพฤติกรรมหรือวิธีการ เครื่องมือหรือสิ่งของใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากสิ่งที่มีอยู่เดิม นวัตกรรมครอบคลุมสิ่งต่าง ๆ มากมาย มีทั้งสิ่งประดิษฐ์และสิ่งที่ไม่สามารถสังเกตเห็น เช่น ความเชื่อ ความคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล (Barnett. 1953 : 7) นวัตกรรมต้องเป็นสิ่งใหม่ ซึ่งอาจจะใหม่ทั้งหมดหรือใหม่บางส่วนก็ได้ นวัตกรรมอย่างหนึ่งแม้จะถูกนำไปใช้ในสังคมหนึ่งแล้วก็ตามแต่ถ้านำมาใช้อีกสังคมหนึ่งซึ่งยังไม่เคยใช้มาก่อนก็ถือว่าเป็นนวัตกรรมสำหรับสังคมนั้น ได้

เมื่อนวัตกรรมถูกนำไปเผยแพร่ในสังคม บุคคลที่อยู่ในสังคมนั้นจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งเริ่มจากการมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ การเกิดความรู้สึกต่อสิ่งนั้น ถ้าบุคคลเห็นคุณค่าบุคคลก็รับรู้ถึงประโยชน์และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้น ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจยอมรับสิ่งนั้นต่อไป ในด้านตรงกันข้ามถ้าบุคคลเห็นว่าสิ่งใหม่ที่เข้ามาไม่มีคุณค่าสำหรับเขาในด้านเศรษฐกิจหรือด้านอื่น ๆ บุคคลอาจจะไม่มีแรงจูงใจที่จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้น ซึ่งจะทำให้บุคคลตัดสินใจปฏิเสธหรือไม่ยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ได้ นวัตกรรมชนิดเดียวกันอาจมีความสำคัญต่อบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง แต่ไม่มีความสำคัญต่อบุคคลกลุ่มอื่น บุคคลที่เห็นความสำคัญของนวัตกรรมก็มีการตัดสินใจยอมรับ สำหรับบุคคลที่ไม่เห็นความสำคัญก็จะตัดสินใจปฏิเสธนวัตกรรมชนิดนั้น ๆ (Rogers. 1983 : 12-13) การศึกษาการตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมจึงมีความสำคัญสำหรับสังคมที่กำลังพัฒนา ซึ่งต้องการให้มีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น การที่จะส่งเสริมให้มีการนำนวัตกรรมไปใช้ในสังคมจึงต้องศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการตัดสินใจของบุคคลเกี่ยวกับนวัตกรรม

จากการรายงานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตอนที่ 1 สรุปได้ว่า การศึกษาการตัดสินใจของบุคคลควรจะศึกษาในลักษณะเป็นกระบวนการ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจการตัดสินใจของบุคคลได้ดีขึ้น ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมก็เช่นเดียวกัน การที่จะเข้าใจพฤติกรรมแต่ละขั้นตอนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคลจะต้องศึกษาการตัดสินใจในลักษณะที่เป็นกระบวนการรวมทั้งองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วย การศึกษาดังกล่าวนี้นักวิชาการหลายสาขาได้ทำการวิจัยและเสนอทฤษฎีเพื่ออธิบายกระบวนการตัดสินใจอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีดังกล่าวมีทั้งการเสนอองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น กระบวนการทางจิตและองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายนอกตัวบุคคลซึ่งใช้อธิบายกระบวนการตัดสินใจได้ ในสาขาการสื่อสารนักวิชาการด้านการสื่อสารหลายท่านได้เสนอทฤษฎีและหลักการสื่อสาร นอกจากนี้โรเจอร์สได้เสนอแบบจำลองการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ในสาขาสังคมวิทยา รีดเดอร์ได้เสนอทฤษฎีการกระทำทางสังคม ในสาขาจิตวิทยา นิชเบินได้เสนอทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลใช้อธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจของบุคคล ในสาขาเกษตรกรรม แกลดวินได้เสนอทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงของเกษตรกร และในสาขาเศรษฐศาสตร์ ดีวอลท์และนักเศรษฐศาสตร์อื่น ๆ ได้เสนอแนวทางการวิเคราะห์การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานผลการศึกษาและทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวดังต่อไปนี้

ทฤษฎีทางการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

การสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งในระดับสังคมและระดับบุคคลในระดับสังคม การสื่อสารเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 3 ประการ คือ 1) การสื่อสารมีบทบาทต่อการเป็นสื่อถ่ายทอดข่าวสารเกี่ยวกับความจำเป็นของนวัตกรรม ประเภทของสื่อที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรม ลักษณะของนวัตกรรม ทางเลือกในการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม และวิธีการใช้นวัตกรรมให้แก่ประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้น 2) การสื่อสารมีบทบาทต่อการสะสมและแพร่กระจายนวัตกรรม อันเป็นกลไกสำคัญที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทุกขั้นตอน บทบาทของการสื่อสารจึงมีความสำคัญต่อการชักจูงและการแลกเปลี่ยนข่าวสารกับวิธีการใหม่ ๆ ระหว่างสมาชิกของสังคม 3) การสื่อสารมีบทบาทในการสอน แนะนำเทคนิค และวิธีการที่จำเป็นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (ชวรัตน์ เชิดชัย. 2531 : 25 ; ประมะ สตะเวทิน. 2531 : 62) การสื่อสารยังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดมรดกทางสังคม เช่น ความรู้ ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมแก่สมาชิก

รุ่นใหม่ของสังคมอีกด้วย (Lasswell. 1948 : 37-51 ; Wright. 1975 : 9) ในระดับบุคคล การสื่อสารมีความสำคัญต่อบุคคลในด้านการให้ข่าวสาร ความรู้และการชักจูงใจเกี่ยวกับนวัตกรรมซึ่งจะทำให้มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (ประมว ๒๕๓๑ : 62 ; Schramm. 1964 : 40 ; Wright. 1975 : 9)

นักวิชาการในสาขาสื่อสารได้ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการสื่อสาร และสร้างแบบจำลองไว้หลายรูปแบบ ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียง 4 รูปแบบ คือ 1) แบบจำลองกระบวนการสื่อสารของ ลาสเวลล์ (Lasswell. 1948) ลาสเวลล์อธิบายกระบวนการสื่อสารโดยตั้งเป็นคำถามเกี่ยวกับตัวผู้ส่งสาร ผู้รับสารและผลของการสื่อสาร เช่น ใครกล่าวอะไร ผ่านช่องทางใด ถึงใคร ผลเป็นประการใด 2) แบบจำลองของแชนนอน และวีเวอร์ (Shannon and Weaver. 1949) แชนนอนและวีเวอร์ ได้อธิบายการสื่อสารว่าประกอบไปด้วยแหล่งสาร (source) ข่าวสาร (message) เครื่องส่ง (transmitter) เครื่องรับ (reciever) จุดหมายปลายทาง หรือผู้รับสาร (destination) ในขณะที่มีการสื่อสารอาจจะเกิดสิ่งรบกวน (noise source) ในช่องทางการสื่อสารขึ้นได้ซึ่งสามารถแก้ไขได้โดยการซ้ำข้อความให้มากขึ้น 3) แบบจำลองของชแรมม์ (Schramm. 1954) ชแรมม์อธิบายว่าผู้รับสารและผู้ส่งสารมีการกระทำที่เหมือนกันคือมีการเข้ารหัส (encoding) การถอดรหัส (decoding) และการตีความ (interpreting) 4) แบบจำลองของเบอร์โล (Berlo. 1960) เบอร์โลได้อธิบายกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ว่าเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญคือ แหล่งสาร ข่าวสาร ช่องสารและผู้รับสาร

จากแบบจำลองกระบวนการสื่อสารทั้ง 4 รูปแบบ สรุปได้ว่ากระบวนการสื่อสารประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. แหล่งสาร (source) แหล่งสารหรือผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งความคิด ความรู้สึก ความต้องการไปยังผู้รับสาร เพื่อให้ผู้รับสารได้เข้าใจและมีพฤติกรรมตามที่ผู้ส่งสารต้องการ เบอร์โล (Berlo. 1960 : 40-74) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารว่าจะต้องมีทักษะของการติดต่อสื่อสาร (communication skill) ที่มั่นคง ความรู้ ความเข้าใจในสภาพสังคมและวัฒนธรรม ผู้ส่งสารหรือแหล่งสารมีความสำคัญมากที่จะทำให้ผู้รับสารได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือยอมรับในสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการ

2. สาร (message) เป็นผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องราว โดยแสดงออกมาทางภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ เป็นรูปภาพ ภาพถ่าย ภาพวาด ภาพยนตร์ หรือกริยาท่าทาง (ปรมะ สตะเวทิน. 2531 : 66 ; Berelson. 1964 : 527) เพื่อที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ร่วมกันได้ การที่สารจะโน้มน้าวใจให้ผู้รับเกิดความรู้สึกลอยตามได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเนื้อหาของสารและวิธีการเสนอสาร (Schramm. 1973 : 215-233)

3. ช่องสาร (channels) ช่องสารหรือสื่อเป็นสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร สื่อแต่ละชนิดมีคุณสมบัติและบทบาทที่แตกต่างกันไป ดังนั้น การใช้สื่อควรพิจารณาถึงความเหมาะสมกับผู้รับสารและสถานการณ์ (Rogers. 1971)

4. ผู้รับสาร (receiver) เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารจะรับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้รับสาร (Berlo. 1960)

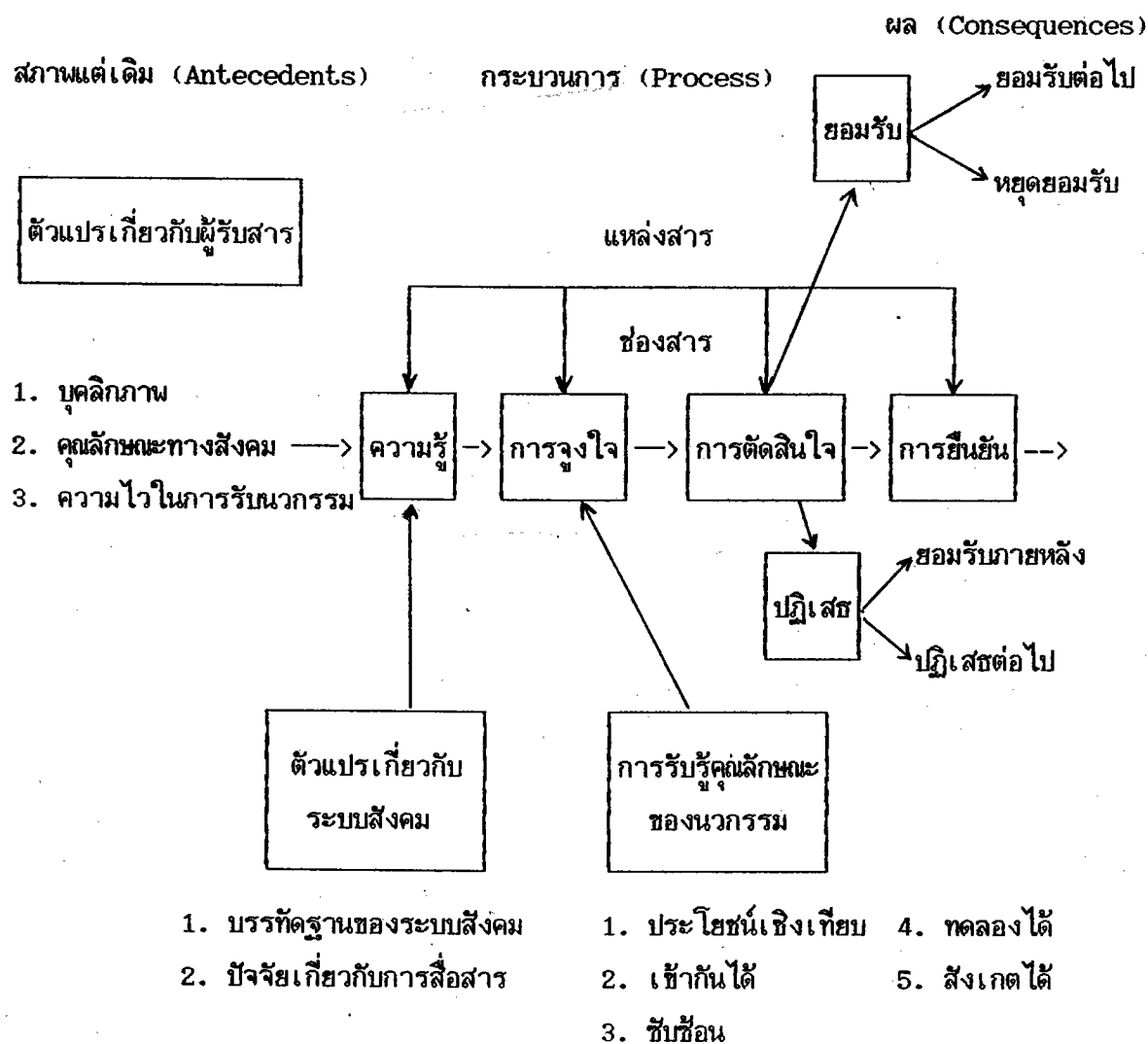
ในจำนวนองค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้ ช่องสารจัดว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และมีบทบาทมากที่สุดในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม นักสื่อสารที่สำคัญที่นำเสนอแนวคิดดังกล่าวคือ โรเจอร์ส ในปี 1962 โรเจอร์สได้วิเคราะห์กระบวนการยอมรับนวัตกรรม (adoption process) ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตของบุคคล ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน แต่ละขั้นตอน ผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมก็คือ ตัวผู้รับสารจะต้องรับสารจากช่องสารในเหตุการณ์แต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Rogers. 1962 : 76-120) ขั้นตอนทั้ง 5 คือ 1) ขั้นตระหนัก (Awareness Stage) เป็นขั้นที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมโดยได้รับสารเกี่ยวกับนวัตกรรมจากช่องสาร แต่ยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรม 2) ขั้นสนใจ (Interest Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีความสนใจเกี่ยวกับนวัตกรรมและพยายามแสวงหาสารเกี่ยวกับนวัตกรรมชนิดนั้น ๆ จากช่องสารและแหล่งสารรูปแบบต่าง ๆ 3) ขั้นการประเมิน (Evaluation Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีการพัฒนาทัศนคติต่อนวัตกรรมซึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาจากสภาพการณ์ปัจจุบันและการที่จะนำนวัตกรรมไปใช้ในอนาคต ทั้งนี้บุคคลนั้นต้องแสวงหาสารเกี่ยวกับผลประโยชน์และโทษของการใช้นวัตกรรมมาประกอบการพิจารณาด้วย ถ้าบุคคลพิจารณาแล้วเห็นว่านวัตกรรมนั้นมีความเหมาะสมและมีประโยชน์ในอนาคตก็จะทำให้บุคคลตัดสินใจที่จะนำมาทดลองใช้ แต่ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่านวัตกรรมนั้นไม่เหมาะสม และถ้านำไปใช้แล้วจะประสบความล้มเหลว บุคคลก็จะหยุดอยู่เพียงขั้นนี้ 4) ขั้นทดลอง (Trial Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีการนำนวัตกรรมมาทดลองใช้เพื่อศึกษาผลที่จะเกิดขึ้น ถ้าทดลองใช้แล้วเกิดผลดีก็จะนำไปสู่ขั้นต่อไป ในขั้นการทดลองนี้บุคคลต้องแสวงหาสารเกี่ยวกับความคลาดเคลื่อนที่อาจมี

ขั้นได้ในการทดลองของคนอื่น ๆ มาเปรียบเทียบกับผลการทดลองของตนเอง 5) ขั้นการยอมรับ (Adoption Stage) บุคคลมีการยอมรับนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่และถาวรต่อไป ในระหว่างการนำไปใช้บุคคลต้องมีการรับสารเพื่อนำมาปรับปรุงนวัตกรรมให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก

กระบวนการยอมรับนวัตกรรมดังกล่าวมีข้อบกพร่องหลายประการ คือ 1) กระบวนการนี้มีการสิ้นสุดที่การตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม ซึ่งในสภาพความเป็นจริงแล้วบุคคลไม่ได้ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเสมอไป บุคคลบางส่วนมีการปฏิเสธนวัตกรรม 2) ขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นไม่ได้เกิดขึ้นตามลำดับเสมอไป บางขั้นตอนอาจถูกข้ามไป เช่นขั้นการทดลอง ส่วนขั้นการประเมินนั้นอาจเกิดขึ้นตลอดกระบวนการมากกว่าที่จะเกิดขึ้นเพียงขั้นเดียวในห้าขั้น 3) กระบวนการนี้มักจะไม่นับจบลงด้วยการยอมรับนวัตกรรม แต่บุคคลยังมีการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลต่อการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมในภายหลังได้ (Rogers. 1971 : 101) ต่อมาในปี 1971 โรเจอร์ส (Rogers. 1971 : 101-118) จึงได้เสนอกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation - Decision Process) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นความรู้ (Knowledge) เป็นขั้นที่บุคคลได้ทราบเกี่ยวกับนวัตกรรมและได้แสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมมี 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นความรู้หรือความตระหนักว่านวัตกรรมนั้นมีอยู่ ลักษณะที่สองเป็นความรู้เกี่ยวกับการใช้นวัตกรรมที่เหมาะสม ความรู้ลักษณะที่สามเป็นความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์เบื้องหลังของนวัตกรรม เช่น ทฤษฎีการเพิ่มของประชากรซึ่งอยู่เบื้องหลังของการวางแผนครอบครัว ในขั้นความรู้นี้ปัจจัยที่มีผลต่อการแสวงหาความรู้ของบุคคลเกี่ยวกับนวัตกรรม ได้แก่ บุคลิกภาพ บรรทัดฐานของระบบสังคม และปัจจัยด้านการสื่อสาร เป็นต้น 2) ขั้นการจูงใจ (Persuasion) เป็นขั้นที่บุคคลเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม บุคคลจะมีการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมจากข้อมูลที่ได้รับมาจากปัจจัยด้านการสื่อสาร ถ้าบุคคลมีการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรม และพบว่านวัตกรรมนั้นมีประโยชน์มากกว่าสิ่งที่มีอยู่เดิม นวัตกรรมนั้นเหมาะสมกับสภาพของสังคม ค่านิยมของบุคคล นวัตกรรมนั้นสามารถที่จะนำไปทดลองได้และสามารถสังเกตเห็นผลได้ การนำไปใช้ก็ไม่ค่อยยุ่งยาก บุคคลก็จะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อนวัตกรรมซึ่งจะนำไปสู่ขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจในขั้นต่อไป ถ้าบุคคลประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมและพบว่ามีความตรงกันข้ามดังที่กล่าวมาแล้ว บุคคลก็จะมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อนวัตกรรม 3) ขั้นการตัดสินใจ (Decision) ในขั้นนี้บุคคลจะมีการตัดสินใจว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม ซึ่งการตัดสินใจนั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการ

ตัดสินใจทั้ง 2 ชั้น ที่ผ่านมาแล้ว 4) ขั้นการยืนยัน (Confirmation) ในขั้นนี้บุคคลจะแสวงหาแรงเสริมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของเขา บุคคลอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจได้ถ้าพบว่าข้อมูลใหม่มีความขัดแย้งกับข้อมูลเดิมที่ได้รับมา

ขั้นตอนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของโรเจอร์สสามารถสรุปเป็นภาพประกอบ 1 ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 แบบจำลองขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Rogers and Shoemaker. 1971 : 102)

จากภาพประกอบ 1 เป็นแบบจำลองขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ซึ่งมี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นความรู้ ขั้นการรับรู้ ขั้นการตัดสินใจและขั้นการยืนยัน แบบจำลองนี้มีจุดที่ควรปรับปรุงคือ ระหว่างขั้นการตัดสินใจและขั้นการยืนยันนั้นยังไม่ได้มีความสมบูรณ์และเป็นเหตุเป็นผลเพียงพอ เนื่องจากนวัตกรรมนั้นเป็นสิ่งใหม่สำหรับบุคคล บุคคลมีความรู้สึกถึงการเสี่ยงและความไม่แน่นอนของผลนวัตกรรมที่จะเกิดขึ้น เมื่อบุคคลมีการตัดสินใจเลือกที่จะยอมรับนวัตกรรมแล้ว บุคคลจะมีการนำนวัตกรรมนั้นไปทดลองใช้เพื่อลดความรู้สึกเสี่ยงและความไม่แน่นอนของนวัตกรรมนั้น ผลการทดลองจะนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจในขั้นต่อไป ซึ่งอาจจะทำให้บุคคลยืนยันการตัดสินใจเดิมหรืออาจจะเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจก็ได้ (Rogers, 1983 : 20-22) ดังนั้น โรเจอร์ส จึงได้ปรับปรุงแบบจำลองให้ดีขึ้น โดยให้ชื่อว่าแบบจำลองกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

แบบจำลองกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation-decision process) แบบใหม่ที่สุดที่ได้รับการปรับปรุงโดยโรเจอร์สนั้น ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนคือ ขั้นความรู้ ขั้นการรับรู้ ขั้นการตัดสินใจ ขั้นการนำไปใช้ และขั้นการยืนยัน ซึ่งแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (Rogers, 1983 : 163-209)

ขั้นที่ 1 ขั้นความรู้ (Knowledge) กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เริ่มต้นด้วยบุคคลทราบว่ามีนวัตกรรมปรากฏอยู่ และศึกษาหาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจถึงการทำหน้าที่ของนวัตกรรม ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมที่บุคคลได้รับในขั้นนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับนวัตกรรม เป็นความรู้ที่รู้ว่ามีนวัตกรรมเกิดขึ้นมาแล้ว และนวัตกรรมนั้นสามารถทำหน้าที่อะไรได้บ้าง
2. ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการจะใช้นวัตกรรม ความรู้ประเภทนี้ได้จากการติดต่อกับสื่อสารมวลชน การติดต่อกับหน่วยราชการที่ทำการเผยแพร่ข่าวสารหรือเข้าร่วมประชุม ความรู้ประเภทนี้จะช่วยให้สามารถใช้นวัตกรรมได้อย่างถูกต้อง นวัตกรรมยังมีความซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด ความจำเป็นที่ต้องมีความรู้ประเภทนี้ก็ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น การขาดความรู้ในด้านนี้จะนำไปสู่การปฏิเสธนวัตกรรมได้มาก
3. ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการ ซึ่งจะช่วยให้นวัตกรรมบรรลุผล เป็นความรู้ถึงกฎเกณฑ์เบื้องหลังของนวัตกรรม เช่น ความรู้เกี่ยวกับเชื้อโรคและการระบาดของเชื้อโรค ซึ่งช่วยให้เข้าใจว่าทำไมการฉีดวัคซีนหรือการสร้างส้วมให้ถูกสุขลักษณะจึงช่วยป้องกันเชื้อโรคได้

ความรู้เกี่ยวกับการเจริญเติบโตของพืชจะช่วยทำให้เข้าใจเรื่องการใช้ปุ๋ย บางครั้งบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรมไปใช้อาจจะไม่มีความรู้ในลักษณะนี้เลยก็ได้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะทำให้มีการใช้นวัตกรรมไม่ถูกต้อง (misusing) และมีการใช้นวัตกรรมอย่างไม่ต่อเนื่อง (discontinuance) ในภายหลัง การที่บุคคลมีความรู้ในลักษณะนี้มีความสำคัญเพราะจะช่วยให้บุคคลเข้าใจวิธีใช้นวัตกรรมและทำให้ยอมรับนวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ความรู้ลักษณะนี้ได้จากการศึกษาเล่าเรียนในระดับโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่

ความรู้สองประเภทหลังนี้มีแนวโน้มที่จะไม่เกิดขึ้นเฉพาะในชั้นความรู้เหมือนอย่างความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับนวัตกรรม การมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและการยอมรับนวัตกรรมไม่จำเป็นต้องสอดคล้องหรือไปในทางเดียวกัน บุคคลส่วนมากมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมหลายอย่าง ที่ตนไม่เคยยอมรับไปใช้เลย ที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะนวัตกรรมไม่เกี่ยวข้องกับหรือไม่เป็นประโยชน์กับตน ถ้าบุคคลเหล่านี้เห็นว่านวัตกรรมไม่เกี่ยวข้องกับหรือไม่เป็นประโยชน์กับตน ความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมก็จะหยุดอยู่เพียงขั้นความรู้ไม่ผ่านไปสู่อื่น ๆ ของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (เสถียร เชยประภัฏ. 2531: 126)

บุคคลจะมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของบุคคลในด้านต่าง ๆ 3 ด้าน (Rogers and Shoemaker. 1971 : 199)

1. สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น อายุ ระดับการศึกษา รายได้ จำนวนพื้นที่ที่ครอบครอง สถานภาพทางสังคม การประกอบอาชีพที่มีเกียรติ เป็นต้น ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง มีสถานภาพทางสังคมสูง จะเป็นผู้ที่รับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า และมีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าด้วย (Rogers. 1983 : 168)

2. บุคลิกภาพ เช่น ทักษะของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ความเข้าใจของบุคคลที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จ ความมีเหตุผลทั้งด้านความคิดและการปฏิบัติ เป็นต้น ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีทางด้านวิทยาศาสตร์และต่อการเปลี่ยนแปลง จะเป็นผู้ที่รับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ที่มีทัศนคติด้านลบทางด้านวิทยาศาสตร์และการเปลี่ยนแปลง

3. พฤติกรรมการเปิดรับสาร เช่น การเปิดรับสื่อมวลชน การติดต่อกับสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนติดต่อกับสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นผู้ที่รับเอาความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ที่มีลักษณะตรงกันข้าม (Rogers. 1983 : 169)

ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพนั้น บุคคลอาจจะประสบปัญหาซึ่งมีความรุนแรงแตกต่างกัน บุคคลต้องพยายามแสวงหาข้อมูล ความรู้มาเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา ดังนั้น ขั้นความรู้จึงเทียบได้กับขั้นตระหนักและวิเคราะห์ปัญหา ขั้นการรวบรวมข้อมูลและกำหนดทางเลือกในกระบวนการตัดสินใจทั่ว ๆ ไป ความรู้ที่ได้มานั้นอาจจะได้มาจากสื่อสารมวลชน หน่วยงานราชการ และจากเพื่อนบ้าน ความรู้ที่ได้รับมีทั้งความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับนวัตกรรม ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการจะใช้นวัตกรรม และความรู้ที่เป็นหลักการซึ่งจะช่วยให้กระบวนการบรรลุผลเมื่อบุคคลมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมแล้ว และพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับตนเองก็จะนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจในขั้นที่ 2 ต่อไป

ขั้นที่ 2 ขั้นการจูงใจ (Persuasion) ในขั้นนี้บุคคลมีการสร้างทัศนคติที่ชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม กิจกรรมในสมองของบุคคลขั้นความรู้เป็น เรื่องของความคิดหรือการรู้ ส่วนกิจกรรมในสมองในขั้นการจูงใจเป็นเรื่องของอารมณ์หรือความรู้สึก

ในขั้นนี้บุคคลจะมีการตีความหมายของข่าวสารข้อมูลที่ได้รับ บุคลิกภาพและบรรทัดฐานทางสังคมอาจจะมีผลต่อการตีความหมายของข้อมูล ข้อมูลที่ได้รับมาเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นเหมาะสมกับตัวเขาทั้งในสภาพปัจจุบันและในอนาคตหรือไม่อย่างไร บุคคลจะมีการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมนี้ถึงเป็นการมองเห็นคุณค่าของนวัตกรรมในด้านต่าง ๆ 5 ด้าน (Rogers. 1983 : 14-16)

1. ประโยชน์เชิงเทียบ (Relative advantage) ผู้ยอมรับนวัตกรรมรู้สึกว่าการนวัตกรรมนั้นดีกว่า มีประโยชน์มากกว่าสิ่งเก่าหรือวิถีปฏิบัติเก่าที่นวัตกรรมถูกนำมาใช้แทนที่ การวัดประโยชน์เชิงเทียบอาจวัดในด้านเศรษฐกิจหรือในด้านอื่น เช่น ความเชื่อถือของสังคม เกียรติยศ ชื่อเสียง ความสะดวกในการปฏิบัติงาน การเห็นคุณค่าของนวัตกรรม อาจเป็นสิ่งที่กำหนดว่าประโยชน์เชิงเทียบทางใดที่เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ยอมรับนวัตกรรม

2. ความเข้ากันได้ (Compatibility) ผู้ยอมรับนวัตกรรมรู้สึกหรือคิดว่าการนวัตกรรมนั้นไปด้วยกันได้หรือเข้ากันได้กับค่านิยมที่มีอยู่ ประสิทธิภาพในอดีต ตลอดจนความต้องการของผู้ยอมรับ นวัตกรรมที่เข้ากันได้กับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมปัจจุบันไม่ได้ จะถูกยอมรับช้ากว่านวัตกรรมที่เข้ากันได้กับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม นวัตกรรมอาจเข้ากันได้กับค่านิยม ความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรม ความคิดหรือประสบการณ์เกี่ยวกับนวัตกรรมในอดีต ความต้องการนวัตกรรมของกลุ่มเป้าหมาย

การเข้ากันได้ของนวัตกรรมกับสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว จะทำให้ผู้ยอมรับนวัตกรรมรู้สึกมั่นใจว่าไม่ต้องเสี่ยงมาก ทำให้นวัตกรรมมีความเหมาะสมสำหรับเขามากขึ้น ความสามารถในการเข้ากันได้ของนวัตกรรมในความรู้สึกของสมาชิกของระบบสังคมมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับอัตราการยอมรับนวัตกรรม (เลกกีร์ เชยประทีป. 2531 : 138)

3. ความซับซ้อน (Complexity) ผู้ยอมรับนวัตกรรมรู้สึกว่าการนวัตกรรมมีความยุ่งยากไม่มากเกินกว่าที่จะเข้าใจหรือที่จะนำนวัตกรรมไปใช้ ความซับซ้อนของนวัตกรรมสามารถประเมินได้จากมาตราส่วนประเมินค่าที่เริ่มตั้งแต่ง่ายที่สุดจนถึงซับซ้อนที่สุด นวัตกรรมบางอย่างง่ายต่อการเข้าใจและการนำไปใช้ แต่นวัตกรรมบางอย่างก็ซับซ้อนต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้และนำไปใช้ นวัตกรรมที่ง่ายต่อการเข้าใจและการนำไปใช้จะถูกยอมรับเร็วกว่านวัตกรรมที่ซับซ้อนและยากต่อการนำไปใช้

4. การนำไปทดลองได้ (Trialability) ผู้ยอมรับนวัตกรรมมีความเชื่อว่าสามารถนำนวัตกรรมไปทดลองใช้ได้ นวัตกรรมใดที่สามารถแบ่งเป็นส่วนเพื่อนำไปทดลองใช้จะถูกยอมรับเร็วกว่านวัตกรรมซึ่งไม่สามารถแบ่งเป็นส่วนได้ นวัตกรรมที่สามารถแบ่งเพื่อนำไปทดลองใช้จะช่วยลดอัตราการเสี่ยงในการยอมรับนวัตกรรมของกลุ่มเป้าหมายให้ลดน้อยลง ทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความมั่นใจที่จะนำนวัตกรรมชนิดนั้นไปใช้ต่อไป

5. การสังเกตเห็นได้ (Observability) ผู้ยอมรับนวัตกรรมรู้สึกว่าการนวัตกรรมนั้นเป็นสิ่งที่เห็นรูปธรรม หรือถ้านวัตกรรมนั้นเป็นนามธรรมก็สามารถสังเกตผลของนวัตกรรมนั้นได้ นวัตกรรมบางชนิดสามารถสังเกตเห็นได้ง่ายและสามารถสื่อความหมายให้กับกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย แต่บางชนิดสังเกตเห็นได้ยาก นวัตกรรมที่เป็นวัตถุ (material innovation) จะถูกยอมรับได้ง่ายกว่านวัตกรรมที่เป็นความคิด (non-material innovation) หรือเป็นนามธรรม

การยอมรับนวัตกรรมเป็นเรื่องของการเสี่ยง บุคคลจึงต้องหาสิ่งที่มาสนับสนุนความรู้สึกของตนที่มีต่อนวัตกรรม เช่น การปรึกษาหารือกับบุคคลที่มีบรรทัดฐานทางสังคมคล้ายคลึงกับตน การประเมินข่าวสารข้อมูลที่ได้รับมาว่ามีประโยชน์และมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ความรู้สึกเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นมี 2 ชนิด คือ ความรู้สึกเฉพาะที่มีต่อนวัตกรรมเป็นความรู้สึกที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบ ประโยชน์ของนวัตกรรม ความรู้สึกอีกชนิดหนึ่งคือ ความรู้สึกทั่วไปที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นความรู้สึกที่เอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลง

การที่บุคคลมีความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบวาทกรรมนั้นไม่ได้หมายความว่าบุคคลจะยอมรับหรือปฏิเสธวาทกรรมเสมอไป ในบางกรณีบุคคลมีความรู้และมีความรู้สึกชอบวาทกรรมแต่เขาอาจจะตัดสินใจไม่ยอมรับวาทกรรมก็ได้ ความรู้สึกชอบจึงเป็นเพียงแนวโน้มที่จะทำให้ความรู้สึกกับการปฏิบัติมีความสอดคล้องกัน

ขั้นการจูงใจเป็นขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจในการยอมรับวาทกรรมที่บุคคลเกิดความรู้สึกต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเดิมที่มีอยู่ ถ้าบุคคลเกิดความรู้สึกชอบวาทกรรมในด้านตรงข้ามบุคคลไม่ต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเดิมเมื่อบุคคลประเมินวาทกรรมแล้วเกิดความรู้สึกไม่ชอบหรือไม่เห็นด้วยกับวาทกรรม บุคคลจะเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับวาทกรรม และเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลมาจากการรับรู้คุณค่าของวาทกรรม ดังนั้น ขั้นการจูงใจจึงสอดคล้องกับขั้นการประเมินหรือพิจารณาทางเลือกในขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจทั่วไป

ขั้นที่ 3 ขั้นการตัดสินใจ (Decision) ในขั้นนี้บุคคลกระทำกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การเลือกที่จะยอมรับหรือปฏิเสธวาทกรรม การตัดสินใจเกี่ยวข้องกับการที่จะนำวาทกรรมมาทดลองใช้ในปริมาณจำกัดหรือไม่ ถ้าหากว่าวาทกรรมนั้นเป็นสิ่งที่สามารถนำมาทดลองใช้ได้ การลองนำวาทกรรมมาใช้ในปริมาณจำกัดนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจที่จะยอมรับวาทกรรมเพราะเป็นการลดอัตราความเสี่ยงในการตัดสินใจเกี่ยวกับวาทกรรม วาทกรรมซึ่งสามารถแบ่งเป็นส่วนย่อยเพื่อนำมาทดลองใช้ได้นั้นโดยปกติจะถูกยอมรับเร็วกว่าวาทกรรมประเภทที่ต้องยอมรับทั้งหมดทีเดียว

บุคคลจะตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับวาทกรรมนั้นยังขึ้นอยู่กับ 2 ขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นความรู้ และขั้นการจูงใจ ถ้าบุคคลมีความรู้เกี่ยวกับวาทกรรมและมีความรู้สึกชอบ และเห็นประโยชน์ของวาทกรรมนั้น บุคคลก็มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจยอมรับวาทกรรมนั้น ก่อนที่บุคคลจะตัดสินใจเขาจะต้องพิจารณาทางเลือก ซึ่งในที่นี้คือการเลือกใช้นวาทกรรม การพิจารณาทางเลือกนั้นบุคคลก็จะมีเกณฑ์ของตนเองเพื่อใช้ในการตัดสินใจและพิจารณาปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ ทัศนคติ ทัศนคติ ทัศนคติ ทัศนคติ สถานภาพทางสังคมของตนเองประกอบกับการตัดสินใจด้วย

ขั้นการตัดสินใจเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก บุคคลมีการเลือกทางเลือกที่คาดว่าจะทำให้ตนเองบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การที่บุคคลจะเลือกทางเลือกใดเป็นผลมาจากขั้นความรู้และ

ขั้นการรับรู้ นอกจากนั้นบุคคลยังพิจารณาถึงความสอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคมของตนเองและทบทวนธรรมเนียมประเพณีด้วย ขั้นการตัดสินใจในที่นี้สอดคล้องกับขั้นการตัดสินใจเลือกทางเลือกในกระบวนการตัดสินใจทั่ว ๆ ไปที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่ 1

ขั้นที่ 4 ขั้นการนำไปใช้ (Implementation) เมื่อบุคคลตัดสินใจที่จะยอมรับนวัตกรรมนั้นไปใช้ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เมื่อนำนวัตกรรมไปใช้บุคคลต้องการทราบว่า เขาสามารถได้นวัตกรรมจากที่ไหน นวัตกรรมนั้นใช้อย่างไร เมื่อนำไปใช้จะประสบปัญหาอย่างไรและสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่ บุคคลจึงพยายามแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับนวัตกรรม ดังนั้น การสื่อสารจึงมีบทบาทที่จะช่วยบุคคลให้ได้รับสิ่งที่เขาต้องการขั้นการนำไปใช้ จะสิ้นสุดลงเมื่อใดขึ้นอยู่กับธรรมชาติของนวัตกรรมแต่ละชนิด โดยปกติแล้วเมื่อนวัตกรรมได้นำไปใช้และกลายเป็นส่วนหนึ่งของบุคคลในการดำเนินงาน ขั้นตอนนี้ก็สิ้นสุดลงซึ่งจะนำไปสู่ขั้นตอนที่ 5 คือ ขั้นการยืนยันต่อไป

ขั้นการนำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจทั่ว ๆ ไปที่กล่าวไว้ในตอนที่ 1 แล้วจะสอดคล้องกับขั้นการปฏิบัติตามทางเลือก

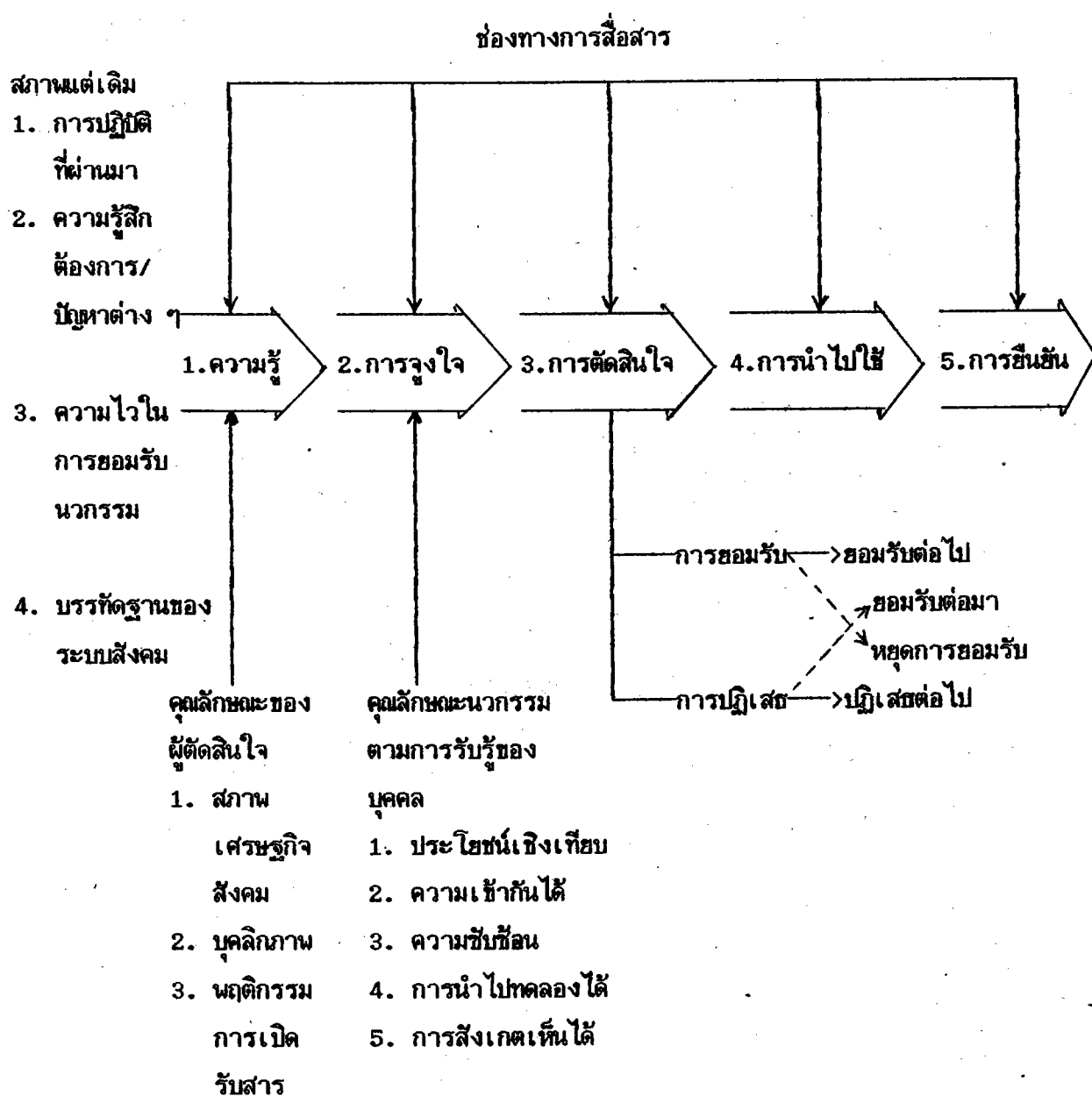
ขั้นที่ 5 ขั้นการยืนยัน (Confirmation) เมื่อบุคคลได้ตัดสินใจที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมไปแล้ว บุคคลจะแสวงหาข่าวสารข้อมูล แรงเสริมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของเขา บางครั้งบุคคลอาจจะเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของตนเมื่อได้รับข้อมูลที่มีความขัดแย้งกับข้อมูลเดิมที่ได้รับมา บุคคลพยายามที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือลดความขัดแย้งลง การได้รับการศึกษาอบรมเพิ่มเติม การให้คำแนะนำปรึกษาหารือของเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตร การได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชน การได้รับคำแนะนำจากเพื่อนบ้าน ตลอดจนการเห็นผลสำเร็จของนวัตกรรมนั้นจะมีอิทธิพลต่อขั้นการยืนยันมาก

ขั้นการยืนยันนี้เป็นผลต่อเนื่องมาจากขั้นการตัดสินใจซึ่งผลของการตัดสินใจจะแยกกลุ่มบุคคลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ยอมรับนวัตกรรมกับกลุ่มที่ไม่ยอมรับนวัตกรรม ในขั้นการยืนยันการตัดสินใจเป็นขั้นที่บุคคลแสวงหาข่าวสารข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ ถ้าข้อมูลที่สนับสนุนข้อมูลเดิม บุคคลนั้นจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ถ้าข้อมูลขัดแย้งกับข้อมูลเดิม บุคคลอาจจะ

มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กล่าวคือ กลุ่มที่ยอมรับนวัตกรรมอาจจะเปลี่ยนเป็นไม่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลังได้ และกลุ่มที่ไม่ยอมรับนวัตกรรมอาจเปลี่ยนเป็นยอมรับนวัตกรรมในภายหลังได้ เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการตัดสินใจทั่ว ๆ ไป ที่การยืนยันนี้สอดคล้องกับขั้นตอนการปฏิบัติตามทางเลือกและการติดตามผลนั่นเอง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคล คือ ช่องทางการสื่อสารซึ่งได้แก่ สื่อบุคคล เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อนบ้าน สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สื่อเฉพาะกิจ เช่น เอกสารแนะนำ ตำรา บทความ โปสเตอร์ เป็นต้น ถ้าบุคคลได้รับความรู้และข่าวสารจากช่องทางการสื่อสารเหล่านี้เป็นจำนวนมากในชั้นความรู้ ขั้นการสนใจ ขั้นการตัดสินใจ ขั้นการนำไปใช้ และขั้นการยืนยัน จะมีผลทำให้บุคคลนั้นมีพฤติกรรมการยอมรับนวัตกรรมในตอนที่บุคคลที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเป็นจำนวนน้อย จะมีแนวโน้มที่จะไม่ยอมรับนวัตกรรม

แบบจำลองกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของโรเจอร์สทั้ง 5 ขั้นตอน และอิทธิพลของช่องทางการสื่อสารที่มีต่อพฤติกรรมแต่ละขั้นตอนแสดงเป็นแผนภาพได้ดังภาพประกอบ 2 (Rogers. 1983 : 165)

ภาพประกอบ 2 แสดงขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

จากภาพประกอบ 2 กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมจะเริ่มต้นเมื่อบุคคลเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานตามสภาพเดิมที่เคยปฏิบัติมาและพยายามแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา การได้สัมผัสกับนวัตกรรมจึงทำให้บุคคลนั้นเกิดความต้องการที่จะนำนวัตกรรมไปใช้แก้ปัญหา การที่บุคคล

จะรับนวัตกรรมได้เร็วหรือช้านั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานของสังคม กล่าวคือ ถ้าแผนแบบพฤติกรรมของสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมแสดงออกเด่นชัดในการยอมรับนวัตกรรมบุคคลก็จะรับนวัตกรรมได้เร็ว พฤติกรรมการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคลมีกระบวนการแบ่งได้เป็น 5 ขั้นตอน

ในขั้นแรกคือ ขั้นความรู้ บุคคลได้รับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมจากสื่อประเภทต่าง ๆ ปริมาณความรู้ที่บุคคลได้รับในขั้นนี้ไม่แตกต่างกันตามคุณลักษณะของบุคคลที่ตัดสินใจ เช่น สถานเศรษฐกิจและสังคม บุคลิกภาพและพฤติกรรมการเปิดรับสาร เมื่อบุคคลมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมเพียงพอ บุคคลนั้นจะมีพฤติกรรมตามกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมขั้นที่ 2 คือขั้นการสนใจ ในขั้นนี้บุคคลอาจจะได้รับข้อมูลและข้อเท็จจริงเพิ่มเติมจากสื่อต่าง ๆ และจะเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับนวัตกรรมโดยการที่บุคคลจะมีการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรม วิธีการประเมินคุณค่าของนวัตกรรมเป็นการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมตามการรับรู้ของบุคคล 5 ลักษณะ คือ ประโยชน์เชิงเทียบ ความเข้ากันได้ ความซับซ้อน การนำไปทดลองได้และการสังเกตเห็นได้ ผลจากการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมจะนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมในขั้นที่ 3 คือ ขั้นการตัดสินใจ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากที่สุดในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมบุคคลนั้นอาจจะแสวงหาความรู้จากสื่อประเภทต่าง ๆ ว่าสมาชิกอื่นในสังคมมีการตัดสินใจอย่างไร และได้รับผลจากการตัดสินใจอย่างไรเพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลในขั้นความรู้และขั้นการสนใจ แล้วจึงตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม ต่อมาขั้นการตัดสินใจจะนำไปสู่พฤติกรรมในขั้นที่ 4 คือ ขั้นการนำไปใช้ ในขั้นตอนนี้บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากสื่อประเภทต่าง ๆ กล่าวคือ ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมจะเปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับวิธีใช้นวัตกรรมเพื่อนำมาใช้ปฏิบัติให้ได้ผลดียิ่งขึ้น บุคคลที่ปฏิเสธนวัตกรรมอาจจะเปิดรับข้อมูลที่ทำให้เห็นคุณค่าของนวัตกรรมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการตัดสินใจใหม่ได้หรืออาจจะได้รับข้อมูลที่ยืนยันความคิดเดิมและยังคงมีพฤติกรรมปฏิเสธนวัตกรรมเช่นเดิม ผลต่อเนื่องจากขั้นตอนนี้คือพฤติกรรมที่ยืนยันในขั้นที่ 5 ในขั้นตอนนี้ความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับใหม่กับข้อมูลเดิมจะทำให้บุคคลคงพฤติกรรมการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมที่เดิมแต่ความขัดแย้งของข้อมูลที่ได้รับมาใหม่กับข้อมูลเดิมจะทำให้บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรมการตัดสินใจได้ จากแบบจำลองกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมขั้นต้นนี้ ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อประเภทต่าง ๆ ได้แก่ สื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ มีความสำคัญต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทุกขั้นตอน

ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมเป็นทฤษฎีที่อธิบายพื้นฐานทางจิตวิทยาซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและพฤติกรรมของบุคคล การตัดสินใจของบุคคลเป็นสิ่งที่ซับซ้อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม การที่บุคคลจะตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้นบุคคลจะพิจารณาถึงปัจจัยหลายด้าน ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมที่อธิบายถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและพฤติกรรมของบุคคล คือทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลของฟิชเบิน และอัจเซน สำหรับแนวคิดของทฤษฎีนั้น มีดังต่อไปนี้

ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (A Theory of Reasoned Action)

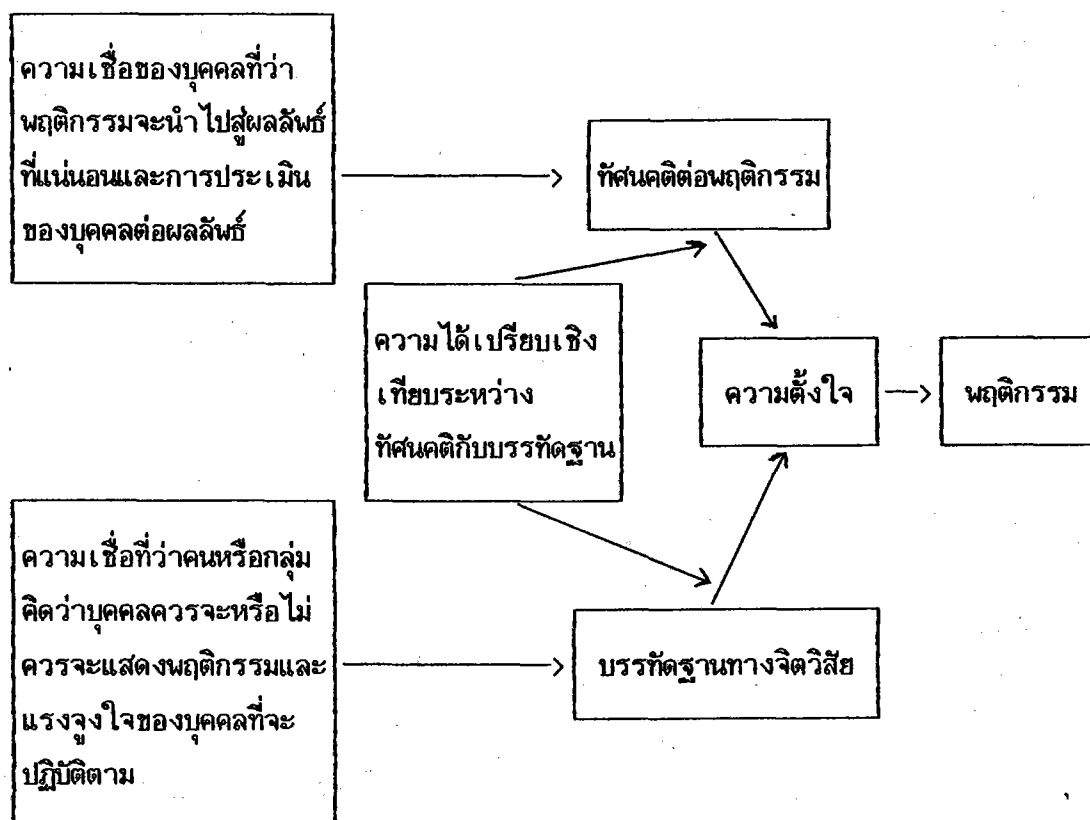
อัจเซนและฟิชเบิน (Ajzen and Fishbein, 1980) เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลมีฐานคติ (assumption) ว่าบุคคลเป็นผู้มีเหตุผล และมีการใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง บุคคลจะพิจารณาผลที่เกิดจากการกระทำก่อนที่จะตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้น

ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลมีสาระที่สำคัญคือ พฤติกรรมส่วนมากของบุคคลจะขึ้นอยู่กับความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้น ถ้าสามารถทำนายความตั้งใจของบุคคลได้ก็จะสามารถทำนายพฤติกรรมของเขาได้ รูปแบบที่ใช้ทำนายความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมประกอบด้วยทัศนคติและความเชื่อเชิงบรรทัดฐาน (normative beliefs) เป็นตัวทำนายตัวแปรในรูปแบบประกอบด้วยทัศนคติต่อพฤติกรรม ความเชื่อเชิงบรรทัดฐานเกี่ยวกับการกระทำ และแรงจูงใจที่จะกระทำตามความเชื่อนั้น ตัวกำหนดความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมในรูปแบบซึ่งประกอบด้วยปัจจัยเกี่ยวกับทัศนคติ (attitude factors) และปัจจัยเกี่ยวกับบรรทัดฐาน (normative factors)

ปัจจัยเกี่ยวกับทัศนคติเป็นปัจจัยที่เกิดจากตัวบุคคลเอง บุคคลจะมีทัศนคติต่อพฤติกรรมเป็นอย่างไร เป็นผลจากการคาดหวังเกี่ยวกับผลลัพธ์ (expectation of outcome) ที่เกิดจากการกระทำพฤติกรรมและคุณค่าของผลลัพธ์ที่คาดหวัง (value of expected outcome) การที่บุคคลมีการประเมินผลที่จะเกิดจากการกระทำพฤติกรรม เป็นผลมาจากความเชื่อของบุคคล

บุคคลที่มีความเชื่อว่า ถ้ากระทำการผิดกรรมนั้นแล้วจะทำให้เกิดผลดีและมีคุณค่ามาก บุคคลก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมนั้น

ปัจจัยเกี่ยวกับบรรทัดฐานเป็นปัจจัยที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคม บุคคลมีความคิดว่าแรงกดดันทางสังคมทำให้เขากระทำหรือไม่กระทำการผิดกรรมนั้น เรียกได้ว่าเป็นบรรทัดฐานทางจิตวิสัย (subjective norm) แรงกดดันทางสังคมที่ทำให้บุคคลกระทำหรือไม่กระทำการผิดกรรมขึ้นอยู่กับความเชื่อเชิงบรรทัดฐาน (normative beliefs) ถ้าบุคคลมีความเชื่อว่าคนส่วนมากคิดว่าเขาจะกระทำการผิดกรรมนั้นก็จะเกิดแรงกดดันมาทำให้เขาต้องการกระทำการผิดกรรมนั้นในทางตรงกันข้ามถ้าหากบุคคลมีความเชื่อว่าคนส่วนมากคิดว่าเขาจะไม่กระทำการผิดกรรมนั้น เขาก็จะไม่กระทำการผิดกรรมนั้น นอกจากความเชื่อเชิงบรรทัดฐานแล้วบุคคลยังได้รับอิทธิพลจากแรงจูงใจให้ปฏิบัติตาม (motivation to comply) ซึ่งเป็นระดับของการจูงใจให้บุคคลปฏิบัติตามความรู้สึกของบุคคลอื่น ๆ บุคคลอาจจะปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามความคิดของบุคคลอื่นก็ได้ถ้าบุคคลมีความรู้สึกว่าบุคคลอื่นมีความสำคัญสำหรับเขา เขาก็จะเกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามความคิดของบุคคลอื่น ๆ ได้ ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลมีความรู้สึกว่าบุคคลอื่นไม่ได้มีความสำคัญสำหรับเขา ทำให้ไม่เกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตาม (Gergen and Gergen. 1981 : 195-197) ลักษณะรูปแบบทำนายพฤติกรรมของบุคคลสามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลตามทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (Fishbein and Ajzen. 1980 : 8)

จากภาพประกอบ 3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำพฤติกรรมคือ ปัจจัยเกี่ยวกับทัศนคติของบุคคลต่อพฤติกรรมและปัจจัยบรรทัดฐานทางจิตวิสัย หรือปัจจัยแรงกดดันทางสังคม ซึ่งปัจจัยทั้ง 2 ตัวนี้มีความเชื่อเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ กล่าวคือ ปัจจัยเกี่ยวกับทัศนคติต่อพฤติกรรมนั้น บุคคลจะมีทัศนคติต่อพฤติกรรมที่จะกระทำดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับความเชื่อของบุคคลที่เชื่อว่าถ้ากระทำพฤติกรรมนั้นจะเกิดผลดีหรือมีประโยชน์อย่างไร ซึ่งบุคคลจะมีการประเมินผลที่จะได้รับการกระทำพฤติกรรมนั้นด้วย ถ้าบุคคลมีการประเมินผลที่จะเกิดขึ้นและมีความเชื่อว่าจะเกิดผลดีมีประโยชน์บุคคลก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมนั้นซึ่งจะส่งผลต่อความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมและมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นในที่สุด ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลมีการประเมินผลที่จะเกิดจากการกระทำและมีความเชื่อว่าจะไม่เกิดผลดี บุคคลก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพฤติกรรมนั้นและไม่มี

จากการกระทำและมีความเชื่อว่าจะไม่เกิดผลดี บุคคลก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพฤติกรรมนั้นและไม่มี ความตั้งใจที่จะ ไม่กระทำการพฤติกรรมนั้นและมีแนวโน้มที่จะ ไม่กระทำการพฤติกรรมนั้น ๆ สำหรับปัจจัย ด้านบรรทัดฐานทางจิตวิสัยซึ่งเป็นปัจจัยที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมนั้นถ้าบุคคลมีความเชื่อว่าบุคคลอื่น ในสังคมต้องการที่จะให้ เขากระทำการพฤติกรรมนั้น ๆ บุคคลก็มีความตั้งใจที่จะกระทำการพฤติกรรม และมีแนวโน้มที่จะกระทำการพฤติกรรมนั้น นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับระดับของการสนใจให้กระทำตาม ความรู้สึกของบุคคลอื่นด้วย ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีความสำคัญต่อเขา เขาก็จะกระทำตาม ถ้าบุคคล มีความเชื่อว่าบุคคลอื่น ในสังคม ไม่ต้องการที่จะให้ เขากระทำการพฤติกรรมนั้น ๆ บุคคลก็จะ ไม่มี ความตั้งใจที่จะกระทำการพฤติกรรมและไม่กระทำการพฤติกรรมในที่สุด ดังนั้นปัจจัยเกี่ยวกับทัศนคติต่อ พฤติกรรมและปัจจัยบรรทัดฐานทางจิตวิสัย จึงมีความสำคัญต่อความตั้งใจที่กระทำการพฤติกรรม ส่วนปัจจัยใดจะมีอิทธิพลมากกว่าอีกปัจจัยหนึ่งนั้นความสำคัญจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

ทฤษฎีการกระทำทางสังคม

ทฤษฎีการกระทำทางสังคมเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา ที่จะช่วยอธิบายปัจจัยพื้นฐานทาง สังคมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับพฤติกรรม สาธารณคดีของทฤษฎีคือ องค์ประกอบที่มีอิทธิพล ต่อการตัดสินใจมี 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยดึงดูด (pull factors) ปัจจัยผลักดัน (push factors) และปัจจัยสนับสนุน (able factors) ซึ่งแต่ละปัจจัยมีรายละเอียดดังนี้ (Reeder. 1973 : 74-78)

1. ปัจจัยดึงดูด ปัจจัยดึงดูดประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 เป้าหมาย (Goals) การกระทำทุกอย่างจะต้องมีเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ เป้าหมายอาจจะ เป็นสิ่งที่ตนเองหรือคนอื่นเป็นผู้กำหนดขึ้นให้เป็นไปตามความ ต้องการ

1.2 ความเชื่อ (Beliefs) เป็นความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นในจิตใจของ บุคคล ความเชื่อจะมีอิทธิพลมากต่อการตัดสินใจเพราะคนส่วนมากจะเลือกกระทำตามความเชื่อ พื้นฐานที่มีอยู่ดั้งเดิม

1.3 ค่านิยม (Value) เป็นเงื่อนไขที่สร้างขึ้นมาเพื่อการดำรงชีวิตในสังคม การที่บุคคลจะทำหรือไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีพื้นฐานมาจากการที่สังคมนั้นตัดสินว่าดีหรือเลว

1.4 ความเคยชินและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาจากความรับผิดชอบภายในสังคม บุคคลในสังคมยอมรับด้วยความเต็มใจ

เป็นแบบอย่างที่มีสมบูรณ์และมีเหตุผล การกระทำที่แสดงออกมาเป็นเพราะความเคยชินและเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ยึดถือกันมา

2. ปัจจัยผลักดัน ปัจจัยผลักดันประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ความคาดหวัง (Expectations) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในบุคคล กลุ่มและสังคมที่มีต่อตัวเองและบุคคลอื่นเพื่อให้มีความเชื่อ ความรู้สึกหรือการกระทำในลักษณะที่บุคคล กลุ่มและสังคมต้องการ

2.2 ข้อผูกพัน (Commitments) เมื่อมีการรวมกลุ่มกิจกรรมพิเศษขึ้นในสังคม สังคมก็จะมีข้อผูกพันให้สมาชิกในกลุ่มต้องทำตามข้อผูกพันตามที่กลุ่มตั้งขึ้น

2.3 การบังคับ (Force) เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้บุคคลต้องกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่มีทางเลือก บุคคลอาจจะถูกบังคับโดยกฎหมายหรือกฎหมายก็ได้

3. ปัจจัยสนับสนุน ปัจจัยสนับสนุนประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.1 โอกาส (Opportunity) เป็นความเชื่อของบุคคลที่คิดว่าตนอยู่ในสถานการณ์ที่สามารถจะเลือกกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ตามโอกาสที่ตนมีอยู่ แต่บุคคลบางกลุ่มก็ไม่มีโอกาสจะเลือกกระทำได้เพราะสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย

3.2 ความสามารถ (Ability) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อตัวเอง และบุคคลอื่นหรือองค์กรอื่นว่ามีขีดความรู้ความสามารถที่จะกระทำการสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จ

3.3 การสนับสนุน (Support) เป็นความช่วยเหลือที่บุคคลได้รับจากบุคคลอื่น หรือองค์กรอื่น ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลกระทำการสิ่งต่าง ๆ

ทฤษฎีการกระทำทางสังคมประกอบด้วยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยดึงดูด ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย ความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ค่านิยม ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมตัดสินว่าดี และขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่ในสังคมซึ่งบุคคลในสังคมกระทำสืบต่อกันมา ปัจจัยผลักดันประกอบด้วย ความคาดหวังของบุคคล กลุ่มและสังคมที่มีต่อบุคคลอื่น ข้อผูกพันของกลุ่มที่บุคคลในกลุ่มต้องทำตามข้อบังคับ บุคคลอาจจะถูกบังคับให้กระทำในบางสิ่งบางอย่างซึ่งอาจจะถูกบังคับโดยกฎหมายหรือกฎหมายก็ได้ ปัจจัยสนับสนุนซึ่งประกอบด้วย โอกาสที่จะให้บุคคลในสังคมได้ตัดสินใจที่จะกระทำการสิ่งต่าง ๆ แต่บุคคลบางกลุ่มก็ไม่มีโอกาสที่จะได้ทำในสิ่งที่ตนเองต้องการ นอกจากนี้ก็ยังมีความสามารถของบุคคล บุคคลจะตัดสินใจทำในสิ่งใดก็จะพิจารณาถึงความสามารถของตนเองและการสนับสนุนจากบุคคลอื่น และองค์กรอื่น ๆ อีกด้วย

ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมและสังคมวิทยาทั้ง 2 ทฤษฎี เป็นทฤษฎีที่อธิบายพื้นฐานทางจิตวิทยาและสังคมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคลกล่าวคือ ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงปัจจัยภายในตัวบุคคลเกี่ยวกับทัศนคติต่อพฤติกรรม ปัจจุบันประกอบด้วยความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำและการประเมินเกี่ยวกับผลที่ได้ ซึ่งจะทำให้บุคคลมีทัศนคติต่อพฤติกรรมที่จะกระทำ ถ้าบุคคลมีความเชื่อว่าเมื่อยอมรับนวัตกรรม และนำมาใช้ปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดผลดี ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสภาพทางสังคมแล้ว บุคคลก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อการยอมรับนวัตกรรมนั้น ซึ่งจะมีผลต่อความตั้งใจที่จะนำนวัตกรรมมาใช้และในที่สุดก็มีการนำนวัตกรรมมาใช้ในการประกอบอาชีพหรือในชีวิตประจำวัน ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลมีความเชื่อว่าเมื่อยอมรับนวัตกรรมและนำนวัตกรรมมาใช้จะประสบความล้มเหลว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม บุคคลก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการยอมรับนวัตกรรมจึงทำให้บุคคลละเลยต่อนวัตกรรมนั้น ๆ และ ไม่มีการนำนวัตกรรมมาใช้ นอกจากปัจจัยภายในตัวบุคคลคือ ปัจจัยทัศนคติต่อพฤติกรรมจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมแล้วปัจจัยภายในบุคคลอีกปัจจัยหนึ่ง คือ ปัจจัยเกี่ยวกับบรรทัดฐาน หรือปัจจัยที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ถ้าบุคคลมีความเชื่อว่าบุคคลที่มีความสำคัญต่อเขาต้องการให้เขามีการยอมรับนวัตกรรมมาใช้ในการประกอบอาชีพหรือในชีวิตประจำวัน บุคคลก็จะมี ความตั้งใจที่จะยอมรับนวัตกรรมและมีการนำนวัตกรรมมาใช้ ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลที่มีความสำคัญต่อเขาไม่ต้องการที่จะให้มีการนำนวัตกรรมมาใช้ บุคคลอาจจะกระทำตามความเห็นของบุคคลที่มีความสำคัญต่อเขาก็ได้ สำหรับทฤษฎีทางสังคมวิทยา คือทฤษฎีการกระทำทางสังคม ซึ่งอธิบายถึงปัจจัย 3 ด้าน คือ ปัจจัยดึงดูด ปัจจัยผลักดันและปัจจัยสนับสนุน องค์ประกอบของ 3 ปัจจัยนี้ส่วนมากจะเป็นปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นปัจจัยที่เกิดจากบุคคลอื่น ๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อม (Shaw and Costanzo. 1970 : 291 ; citing Kelley. 1967) ยกเว้นปัจจัยดึงดูดที่มีปัจจัยด้านความเชื่อซึ่งเป็นปัจจัยภายในบุคคล ปัจจัยสนับสนุนที่มีปัจจัยความสามารถซึ่งเป็นตัวแปรระดับบุคคล ดังนั้นทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมและสังคมวิทยา จึงเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงปัจจัยภายในบุคคลและปัจจัยภายนอกซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริง (A Theory of Real - life Choice)

ในสภาพปัจจุบัน การสื่อสารมีอิทธิพลมากต่อการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม บุคคลได้รับรู้สิ่งใหม่แปลกใหม่ตลอดเวลาซึ่งทำให้บุคคลต้องประสบกับปัญหาการเลือกทางเลือกบุคคลต้อง

การตัดสินใจเพื่อเลือกทางเลือกที่ดีและเหมาะสมที่สุด ในด้านการเกษตร เกษตรกรได้รับข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ เป็นต้น ซึ่งทำให้เกษตรกรต้องมีการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร แกลดวิน (Gladwin. 1980 : 45-85) จึงได้นำวิธีการที่บุคคลใช้ในการตัดสินใจในชีวิตประจำวันมาประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจทางการเกษตร ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงมีสาระที่สำคัญดังนี้

เมื่อบุคคลจะตัดสินใจในเรื่องใด บุคคลจะกำหนดคุณลักษณะ (aspects) ซึ่งคุณลักษณะนี้อาจจะเป็นลักษณะ (attribute) ทิศทาง (dimension) ปัจจัย (factor) ของทางเลือก ซึ่งจะพิจารณาทั้งในด้านปริมาณและด้านคุณภาพด้วย ในด้านการเกษตร ถ้าเกษตรกรจะตัดสินใจที่จะปลูกพืชชนิดใด คุณลักษณะของพืชที่จะเลือกพิจารณาคือ กำไรที่จะได้รับ ความเสี่ยงจากการปลูกพืชชนิดนั้น ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับพืชชนิดนั้น พื้นที่ที่จะปลูก ระยะเวลาที่ใช้ แรงงาน ทุน และสินเชื่อที่เกษตรกรจะได้รับเมื่อปลูกพืชชนิดนั้น เมื่อมีการกำหนดคุณลักษณะแล้ว การตัดสินใจก็เข้าสู่ขั้นที่ 1 ต่อไป

ขั้นที่ 1 เมื่อเกษตรกรมีทางเลือกหลาย ๆ ทาง เกษตรกรจะพยายามคัดเลือกทางเลือกให้เหลือน้อยลงโดยพิจารณาถึงความเป็นไปได้ การพิจารณาความเป็นไปได้ต้องมีการกำหนดเงื่อนไขขึ้นมาเพื่อจำกัดทางเลือกที่ไม่มีคุณลักษณะตามเงื่อนไขที่กำหนด ตัวอย่างเงื่อนไขที่กำหนดมี 6 ประการ คือ

1. ความต้องการ (Demand) เกษตรกรมีความต้องการที่จะบริโภคพืชชนิดนั้น หรือปลูกเพื่อการค้า
2. สภาพดิน (Soils) พืชสามารถขึ้นได้ดีในที่ดินของเกษตรกร
3. ความต้องการน้ำ (Water requirements) มีน้ำเพียงพอที่จะปลูกพืชชนิดนั้น
4. ความรู้ (Knowledge) เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับพืชชนิดที่จะเลือกมาปลูก
5. เวลาหรือแรงงาน (Time or labor) เกษตรกรควรมีเวลาเพียงพอ หรือมีแรงงานเพียงพอที่จะปลูกพืชชนิดนั้น
6. ทุนหรือสินเชื่อ (Capital or credit) เกษตรกรควรมีทุนหรือสินเชื่อเพื่อนำมาใช้จ่ายในการปลูกพืชชนิดนั้น

สำหรับเกษตรกรที่จะปลูกพืชยืนต้นเพียงชนิดเดียวต้องพิจารณาเงื่อนไขในข้อที่ 7 คือ ความสามารถในการลงทุน (ability to invest) เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตนเองและมีทุนเพียงพอที่จะปลูกพืชยืนต้น และรออีก 4-5 ปี จนกว่าพืชชนิดนั้นจะให้ผลผลิตได้ สำหรับเกษตรกรที่มีที่ดินเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ไม่สามารถที่จะปลูกพืชยืนต้นได้

เมื่อเกษตรกรพิจารณาเลือกพืชแต่ละชนิดโดยใช้เงื่อนไขทั้ง 6 ประการ สำหรับพืชที่ไม่ใช่พืชยืนต้นและเงื่อนไข 7 ประการ สำหรับพืชยืนต้น พืชชนิดใดที่ผ่านเงื่อนไขที่กำหนดก็จะนำเข้าสู่การพิจารณาตัดสินใจในขั้นที่ 2 สำหรับพืชที่ไม่ผ่านเงื่อนไขที่กำหนดก็จะถูกกำจัดออกไป

ขั้นที่ 2 ขั้นนี้เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการตัดสินใจใน ขั้นที่ 2 การตัดสินใจจะประกอบด้วย 6 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เป็นการพิจารณาเพื่อให้เหลือทางเลือกที่ดีที่สุดเพียงทางเลือกเดียว ซึ่งกระทำได้โดยพิจารณาคุณลักษณะของทางเลือกนั้น ๆ

ระยะที่ 2 มีการพิจารณาเพื่อกำจัดคุณลักษณะบางอย่างออกไปโดย 1) ถ้าคุณลักษณะใดมีคุณค่าสำหรับผู้ตัดสินใจน้อย คุณลักษณะนั้นก็จะถูกกำจัดออกไป 2) ถ้าทางเลือกมีคุณค่าเท่ากัน เมื่อพิจารณาคุณลักษณะแล้วทางเลือกที่มีคุณลักษณะที่มีค่าน้อยกว่า คุณลักษณะนั้นก็จะถูกกำจัดออกไป 3) ถ้าคุณลักษณะหนึ่งมีอิทธิพลต่อคุณลักษณะอื่นและไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ คุณลักษณะทั้งสองนั้นก็จะมีการพิจารณาเป็นคุณลักษณะเดียว

ระยะที่ 3 เป็นระยะที่ผู้ตัดสินใจได้พิจารณาคุณลักษณะของทางเลือกโดยพิจารณาคุณลักษณะที่ดีที่สุด มีค่านามากที่สุดและประโยชน์สูงสุด

ระยะที่ 4 เมื่อมีการเลือกคุณลักษณะของทางเลือก ผู้ตัดสินใจหรือสภาพแวดล้อม เช่น ระบบเศรษฐกิจสังคม จะสร้างกฎเกณฑ์ในการเลือกทางเลือก บางครั้งกฎเกณฑ์บางอย่างอาจจะถูกกำหนดมาจากบุคคลอื่นหรือปัจจัยจากภายนอก

ระยะที่ 5 ผู้ตัดสินใจจะพิจารณาทางเลือกแต่ละทางเลือกโดยอาศัยกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้น ถ้าทางเลือกใดผ่านกฎเกณฑ์ทั้งหมดก็จะมีทางเลือกทางเลือกนั้น ถ้าไม่มีทางเลือกใดผ่านกฎเกณฑ์ การพิจารณา ก็จะเข้าสู่ระยะที่ 6

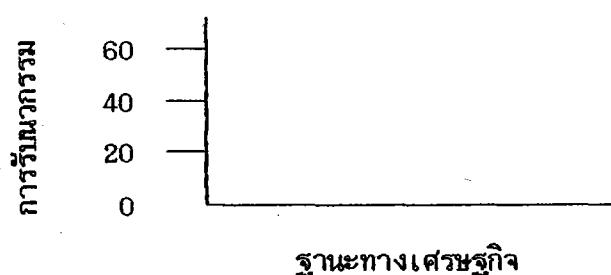
ระยะที่ 6 เมื่อไม่มีทางเลือกใดผ่านกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ผู้ตัดสินใจก็จะพิจารณาคุณลักษณะของทางเลือกในระยะที่ 3 ใหม่ มีการลดความเข้มของกฎเกณฑ์ลง กระบวนการตัดสินใจก็จะดำเนินไปแบบนี้จนกระทั่งมีทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งผ่านกฎเกณฑ์

ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงเป็นทฤษฎีที่บุคคลใช้เพื่อเลือกทางเลือก โดยในขั้นแรก บุคคลมีการกำหนดเงื่อนไขในการเลือก สำหรับในขั้นที่ 2 เป็นการเลือกทางเลือก บุคคลจะเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดเพียงทางเลือกเดียว ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงจึงเป็นทฤษฎีที่มีความสอดคล้องกับการตัดสินใจ การตัดสินใจประกอบด้วยขั้นตอนการตัดสินใจ 5 ขั้นตอน ขั้นตอนในทฤษฎีการเลือกจะช่วยทำให้เข้าใจขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ โดยเฉพาะในขั้นการรวบรวมข้อมูลและกำหนดทางเลือก การประเมินหรือการพิจารณาทางเลือก การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด สำหรับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น ทฤษฎีการเลือกจะช่วยทำให้เข้าใจขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมซึ่งมี 5 ขั้นตอน คือ ขั้นความรู้ ขั้นการรับรู้ ขั้นการตัดสินใจ ขั้นการนำไปใช้ และขั้นการยืนยัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นการตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกทางเลือกนั้นส่วนมากจะเป็นปัจจัยในระดับบุคคล เช่น ความต้องการของครอบครัว การคาดหวังผลประโยชน์ นอกจากนี้เกษตรกรยังคำนึงถึงปัจจัยภายนอกอื่นเป็นปัจจัยด้านการผลิต เช่น สภาพของดิน ปริมาณของน้ำ แรงงาน ทุน เวลา เป็นต้น

แนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ

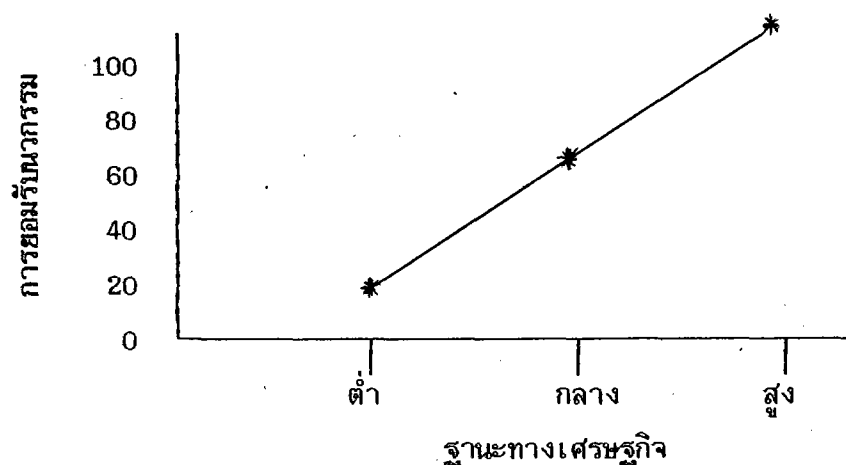
ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรนั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรมีหลายปัจจัย ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญมากคือปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร ซึ่ง ดีวอลท์ และ ดีวอลท์ (Dewalt and Dewalt, 1980 : 289-292) ได้นำเสนอแนววิเคราะห์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร 4 ประการ ดังนี้

แนววิเคราะห์ที่ 1 สังคมเกษตรกรไม่มีความแตกต่างที่ชัดเจนในด้านฐานะเศรษฐกิจของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรไม่มีความแตกต่างในการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร (homogeneity model) เกษตรกรในชนบทไม่มีความแตกต่างกันมากนักในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจเมื่อมีการนำเอานวัตกรรมใหม่ ๆ เข้าไปเผยแพร่เกษตรกรก็จะยอมรับในอัตราที่ใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการยอมรับนวัตกรรมของเกษตรกรสามารถแสดงได้ดังภาพประกอบ 4

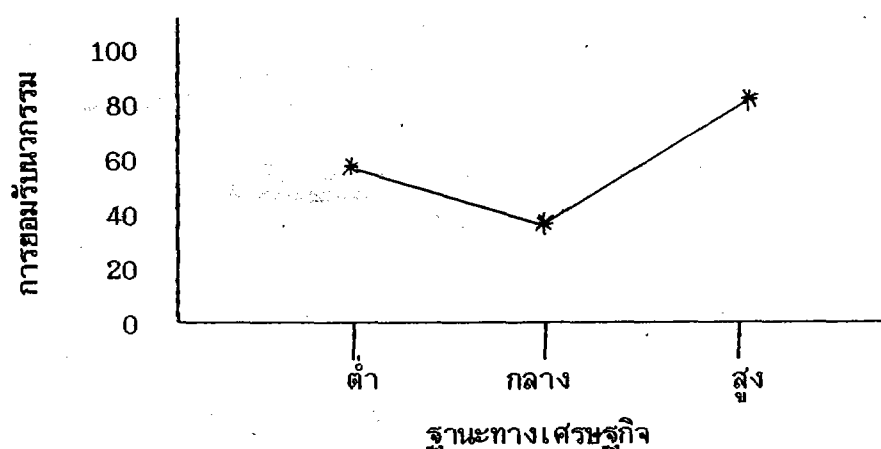
ภาพประกอบ 4 แสดงการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรตามแนววิเคราะห์ที่ 1 (Dewalt and Dewalt. 1980 : 291)

แนววิเคราะห์ที่ 2 สังคมเกษตรกรรมมีความแตกต่างในด้านฐานะเศรษฐกิจ การแบ่งกลุ่มเกษตรกรโดยยึดฐานะทางเศรษฐกิจสามารถแบ่งเป็นเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ปานกลาง และฐานะทางเศรษฐกิจสูง การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรมีลักษณะสอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกร อัตราการยอมรับนวัตกรรมจะผันแปรโดยตรงกับฐานะทางเศรษฐกิจ (linear model) เกษตรกรที่มีฐานะยากจนจะรับนวัตกรรมได้น้อยและช้ากว่าเกษตรกรที่มีฐานะดี แนววิเคราะห์นี้ได้รับการยอมรับมาก โรเจอร์ส (Rogers. 1971) คาร์ทเทรล วิลเคนนิ่ง และ เพรสเชอร์ (Gartrell, Wilkening and Pressure. 1973) ก็สนับสนุนแนววิเคราะห์นี้ ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรสามารถแสดงได้ ดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 แสดงการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรตามแนววิเคราะห์ที่ 2 (Dewalt and Dewalt. 1980 : 292)

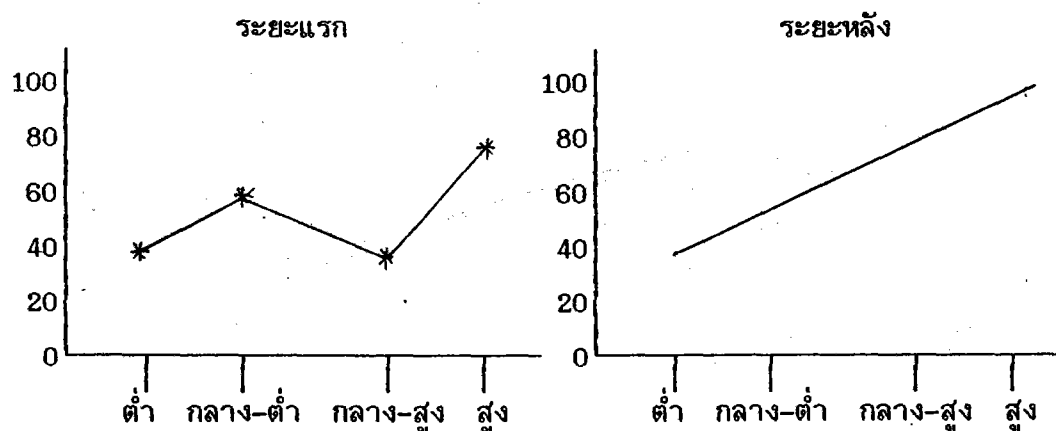
แนววิเคราะห์ที่ 3 การวิเคราะห์ในแนวนอนนี้พื้นฐานมาจากข้อสรุปของโฮแมน (Homan, 1961) ซึ่งพบว่า เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นชนชั้นกลางเป็นพวกที่มีนวัตกรรมที่มีแนวโน้มแบบอนุรักษนิยมมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ (middle-class conservative model) ส่วนเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำสุดและสูงสุด มักจะเป็นกลุ่มที่รับหรือพร้อมที่จะรับสิ่งใหม่ ๆ ได้เร็วกว่ากลุ่มที่มีฐานะเศรษฐกิจอยู่ในระดับกลาง ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมักจะกล้าเสี่ยงมาก เพราะถ้าล้มเหลวในการกระทำสิ่งใหม่ ๆ เขาก็ไม่มีอะไรสูญเสียมากนัก การรับนวัตกรรมมาใช้เป็นความพยายามที่จะยกฐานะของตนให้ดีขึ้น สำหรับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง บุคคลกลุ่มนี้มีทรัพยากรเพียงพอ ถ้าเกิดความล้มเหลวในการกระทำในสิ่งใหม่ ๆ เขาจะไม่ได้รับความกระทบกระเทือนมากนัก (ชาย โพธิ์สีดา. 2529 : 155-200) จากการศึกษาของ ดีวอลท์ และ ดีวอลท์ (Dewalt and Dewalt. 1980) ที่ศึกษาการยอมรับและการใช้ปุ๋ยเคมีของเกษตรกรชาวเม็กซิกันในชุมชนแห่งหนึ่งพบว่าเกษตรกรที่มีฐานะปานกลาง มีอัตราการยอมรับและใช้ปุ๋ยเคมีน้อยกว่าเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและสูง ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรสามารถแสดงได้ดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 แสดงการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรซึ่งเกษตรกรกลุ่มฐานะปานกลางมีลักษณะอนุรักษนิยม (Dewalt and Dewalt. 1980 : 293)

แนววิเคราะห์ที่ 4 เป็นการประยุกต์แนววิเคราะห์ที่ 3 (modified middle-class conservatism model) การวิเคราะห์ในแนวนอนนี้เกษตรกรที่มีฐานะยากจนจะรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้น้อยและช้ากว่าเกษตรกรที่มีฐานะเศรษฐกิจดี เกษตรกรที่มีฐานะปานกลางแบ่งออกเป็นกลุ่มกลางต่ำ และกลุ่มกลาง-สูง เกษตรกรกลุ่มกลาง-สูง มีลักษณะอนุรักษนิยมมากกว่ากลุ่ม

กลาง-ต่ำ ซึ่งเกษตรกรกลุ่มกลาง-สูง ที่มีลักษณะอนุรักษ์ในการรับนวัตกรรมนั้น พบในเฉพาะตอนแรก ๆ ที่มีการนำนวัตกรรมเข้าไปในชุมชนใหม่ ๆ เมื่อเวลาผ่านไปเกษตรกรกลุ่มฐานะกลาง-สูง มีความเป็นต้นอนุรักษ์นิยมน้อยลง และยอมรับนวัตกรรมมากขึ้น จนในที่สุดการยอมรับนวัตกรรมของเกษตรกรทุกกลุ่มฐานะมีลักษณะเป็นเส้นตรง การยอมรับนวัตกรรมของเกษตรกรตามแนววิเคราะห์ที่ 4 สามารถสรุปได้ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 แสดงการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของกลุ่มฐานะปานกลางค่อนข้างดี

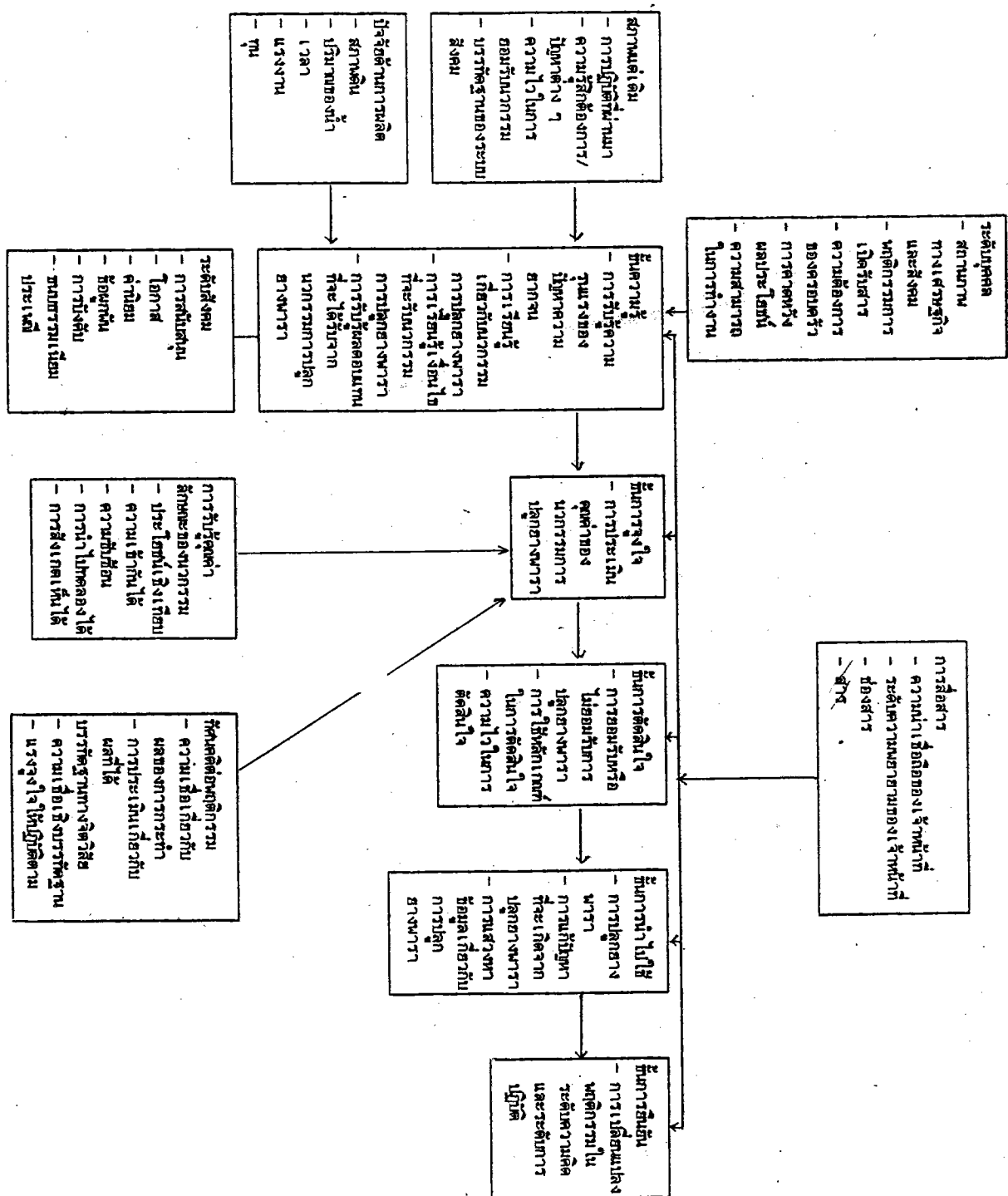
(Dewalt and Dewalt. 1980 : 295)

แนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร แนววิเคราะห์ทั้ง 4 แนว มีเนื้อหาสาระสำคัญที่แตกต่างกัน ฐานะทางเศรษฐกิจนอกจากจะสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรแล้ว การสื่อสารก็ยังมีความสัมพันธ์กับฐานะทางเศรษฐกิจด้วย กล่าวคือ เกษตรกรที่มีฐานะเศรษฐกิจดีมีโอกาที่จะได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ มากกว่าเกษตรกรที่มีฐานะยากจนกว่าซึ่งทำให้เกษตรกรซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดีได้รับข่าวสาร ข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรมากกว่า การที่เกษตรกรที่มีฐานะเศรษฐกิจที่แตกต่างกันจะตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรแตกต่างกันหรือไม่นั้น ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในตัวบุคคลและปัจจัยจากสภาพแวดล้อมอีกด้วย

กรอบความคิดพื้นฐานตามทฤษฎี

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร สามารถอธิบายโดยการผสมผสานทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทฤษฎีการกระทำทางสังคม ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้โดยใช้ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์สเป็นแกนนำ กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรจะเริ่มขึ้นเมื่อบุคคลเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานตามสภาพเดิมที่เคยปฏิบัติมา และพยายามแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา การได้สัมผัสกับนวัตกรรมจึงทำให้บุคคลนั้นเกิดความต้องการที่จะนำนวัตกรรมไปใช้แก้ปัญหา การที่บุคคลจะรับนวัตกรรมได้เร็วหรือช้าขึ้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานของสังคม การตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคลมีกระบวนการซึ่งแบ่งได้เป็น 5 ขั้นตอน ในขั้นแรกคือ ขั้นความรู้ บุคคลได้รับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมจากช่องสารประเภทต่าง ๆ พฤติกรรมการแสวงหาความรู้และปริมาณความรู้ที่ได้รับในขั้นนี้มีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยในระดับต่าง ๆ กล่าวคือ ถ้าบุคคลเป็นผู้ที่มีเหตุผลมีทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง บุคคลจะแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมโดยการเปิดรับสื่อต่าง ๆ ซึ่งการเปิดรับสื่อประเภทต่าง ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความต้องการของครอบครัวและความสามารถของบุคคล นอกจากนี้บุคคลยังคำนึงถึงทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตที่ตนเองมีอยู่ เช่น เวลา แรงงาน ทุนและสภาพของดิน เป็นต้น การที่บุคคลจะแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมได้มากน้อยเพียงใดขึ้น ขึ้นอยู่กับระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก สังคมสนับสนุนให้สมาชิกของสังคมได้มีโอกาสได้รับข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมหรือไม่ บุคคลในสังคมมีความเชื่อว่าบุคคลในสังคม และมีความสำคัญต่อเขา ต้องการที่จะให้เขาได้แสวงหาข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมมากน้อยเพียงใด เมื่อบุคคลมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมเพียงพอ บุคคลนั้นจะมีพฤติกรรมตามกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมขั้นที่ 2 คือขั้นการจูงใจ ในขั้นนี้บุคคลอาจจะได้รับข้อมูลและข้อเท็จจริงเพิ่มเติมจากช่องสารต่าง ๆ และจะเกิดความรู้สึกรับหรือไม่รับนวัตกรรม เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับนวัตกรรมโดยการที่บุคคลมีการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรม วิธีการประเมินคุณค่าของนวัตกรรมเป็นการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมตามการรับรู้ของบุคคล 5 ลักษณะ คือ ประโยชน์เชิงเก็บ ความเข้ากันได้ ความซับซ้อน การนำไปทดลองได้ และการสังเกตเห็นได้ นอกจากนี้บุคคลยังมีการประเมินผลที่จะได้รับการยอมรับนวัตกรรม การยอมรับนวัตกรรมจะส่งผลต่อตนเอง ครอบครัวหรือสังคมหรือไม่ ผลของการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมและผลที่จะเกิดขึ้น จากการยอมรับนวัตกรรมจะนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมในขั้นที่ 3 คือ

ขั้นการตัดสินใจ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากที่สุดในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม บุคคลอาจจะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากช่องทางต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบดูว่าสมาชิกอื่นในสังคมมีการตัดสินใจอย่างไร และได้รับผลจากการตัดสินใจอย่างไร เพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลในขั้นความรู้ และการรับรู้ แล้วจึงตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม ผลจากการตัดสินใจจะนำไปสู่พฤติกรรมในขั้นที่ 4 คือ ขั้นการนำไปใช้ ในขั้นตอนนี้บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากช่องทางประเภทต่าง ๆ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับวิธีใช้นวัตกรรมเพื่อที่จะทำให้การใช้นวัตกรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผลจากการนำไปใช้และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมเพิ่มเติมอาจจะทำให้บุคคลมีพฤติกรรมการยอมรับคงเดิมหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม บุคคลที่ปฏิเสธนวัตกรรมอาจจะเปิดรับข่าวสารข้อมูลที่ทำให้เห็นคุณค่าของนวัตกรรมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการตัดสินใจได้หรืออาจจะได้รับข้อมูลที่ยืนยันความคิดเดิมและมีพฤติกรรมปฏิเสธนวัตกรรมเช่นเดิม ผลต่อเนื่องจากขั้นการนำไปใช้คือ ขั้นการยืนยัน ในขั้นตอนนี้ความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับใหม่กับข้อมูลเดิมจะทำให้บุคคลคงไว้ซึ่งพฤติกรรมการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม แต่ความขัดแย้งของข้อมูลที่ได้รับมาใหม่กับข้อมูลเดิมจะทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการตัดสินใจได้ ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร ปัจจัยด้านการสื่อสารเช่นความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ช่องสารต่าง ๆ และเนื้อหาสาระของสารมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการตัดสินใจทุกขั้นตอน กรอบความคิดพื้นฐานตามทฤษฎีทั้งหมดที่อธิบายกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังภาพประกอบ 8

8. การนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการตัดสินใจและการพัฒนาทางวิชาการ

ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร 6 ปัจจัย คือ 1) สภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรมซึ่งประกอบด้วยตัวแปร 4 ตัว คือ การปฏิบัติที่ผ่านมาหรือประสบการณ์ในอดีต ความรู้สึกว่ามีปัญหาและต้องการการเปลี่ยนแปลง ความไวในการยอมรับนวัตกรรม บรรทัดฐานของระบบสังคม 2) ระดับบุคคล ระดับบุคคลสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นจิตลักษณะซึ่งประกอบด้วยตัวแปร 2 ตัว คือ บรรทัดฐานทางจิตวิสัย ทิศนคติต่อพฤติกรรม ลักษณะที่สองเป็นคุณลักษณะส่วนบุคคลซึ่งประกอบด้วยตัวแปร 5 ตัว คือ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมการเปิดรับสาร ความต้องการของครอบครัว การคาดหวังผลประโยชน์ ความสามารถในการทำงาน 3) ระดับสังคมประกอบด้วย 6 ตัวแปร คือ การสนับสนุน โอกาส ค่านิยม ขั้วผูกพัน การบังคับ วัฒนธรรมนิยมประเพณี 4) การผลิตประกอบด้วย 5 ตัวแปร คือ สภาพดิน ปริมาณของน้ำ เวลา แรงงาน พืช 5) ด้านนวัตกรรมซึ่งมีตัวแปร คือ การรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรม 6) การสื่อสารประกอบด้วย 4 ตัวแปร คือ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ช่องสาร สาร

ตัวแปรทั้งหมดที่กล่าวมามีความสัมพันธ์กับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมมากน้อยแตกต่างกัน ผู้วิจัยจะไม่ศึกษาครบทุกตัวแปรแต่จะพิจารณาเลือกตัวแปรที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม และเหมาะสมกับสภาพการวิจัยในโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายละเอียดของโครงการและเหตุผลที่เลือกศึกษา เสนอไว้ในตอนที่ 3) โดยใช้ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาประกอบ ตัวแปรที่ผู้วิจัยจะไม่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

ปัจจัยการผลิตซึ่งประกอบด้วย สภาพของดิน ปริมาณของน้ำ เวลา แรงงานและทุนของเกษตรกรมีความแตกต่างกันน้อยเนื่องจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้วางกฎเกณฑ์ในด้านปัจจัยการผลิตสำหรับเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ ในพื้นที่เป้าหมายต้องมีที่ดินเป็นของตนเอง 7-15 ไร่ สภาพของดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง หน้าดินลึกไม่น้อยกว่า 1 เมตร โครงสร้างของดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย ความเป็นกรดด่างของดินเหมาะสม pH อยู่ในช่วง 4.5-5.5 และเมื่อเกษตรกรเข้าร่วมโครงการจะได้รับการสนับสนุนในเรื่องปุ๋ยต้นกล้ายางพารา ลินเชื้อที่มี

อัตราดอกเบี้ยต่ำเช่นเดียวกัน เกษตรกรอาจจะมีที่ดินซึ่งสภาพของดินไม่ตรงตามเกณฑ์แต่ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก และในกรณีที่ไม่มีที่ดินที่เป้าหมาย เจ้าหน้าที่ทางด้านเกษตรก็ได้ให้คำแนะนำในด้านปัจจัยการผลิตที่เหมาะสมเช่นเดียวกัน ดังนั้น เกษตรกรที่จะปลูกยางพาราจึงมีปัจจัยด้านการผลิตไม่แตกต่างกันมากนัก ประกอบกับการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเกษตรกรในอำเภอเดียว เพื่อควบคุมตัวแปรปัจจัยทางด้านชนบทกรรมนิยมประเพณีและลักษณะชุมชน อันเป็นผลให้ปัจจัยการผลิตมีลักษณะใกล้เคียงกันมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยระดับสังคมซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรหลายตัว เช่น การสนับสนุน โอกาส ค่านิยม ขั้วผูกพัน การบังคับ ชนบทกรรมนิยมประเพณี เกษตรกรส่วนมากมักจะจะเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพเกษตรกรอื่น ๆ ตามค่านิยมของสังคม เมื่อเกษตรกรเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มแล้วเกษตรกรต้องอยู่ในข้อบังคับของกลุ่ม มีความรู้สึกผูกพันกับสมาชิกของกลุ่ม สมาชิกของกลุ่มมีโอกาสที่จะได้รับความรู้เกี่ยวกับการผลิตและการจำหน่ายผลผลิต นอกจากนี้ยังมีโอกาสได้พบกับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ด้วย การที่เกษตรกรเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรหรืออาชีพเกษตรกรอื่น ๆ นั้น ได้มีผู้สนใจศึกษาการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรหลายท่าน การศึกษาของนักวิชาการเหล่านี้กระทำในพื้นที่หลายจังหวัด ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ นวัตกรรมทางการเกษตรที่ศึกษา ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ยารฆ่าแมลง และข้าวพันธุ์ดี เป็นต้น ผลการศึกษพบว่าเกษตรกรที่เป็นสมาชิกและกลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรนั้นไม่มีความแตกต่างกันในการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร (สมภพ เพชรรัตน์. 2523 ; ทศนีย์ ศิริวรรณ. 2520 ; จินดา มหาวิเศษศิลป์. 2524) สำหรับตัวแปรการสนับสนุนจากภาครัฐบาล วัลลภา อยู่ทอง (2525) ได้ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกรที่มีรายได้ร้อยละของจังหวัดลำปาง และสกลนคร ผลการศึกษพบว่าเกษตรกรที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลมากหรือน้อยก็ไม่มีผลแตกต่างกันในเรื่องการยอมรับข้าวพันธุ์ดี จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้นในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงไม่ศึกษาตัวแปรในระดับสังคมซึ่งประกอบด้วยตัวแปรการสนับสนุน โอกาส ค่านิยม ขั้วผูกพัน การบังคับ และชนบทกรรมนิยมประเพณี

ปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรมซึ่งประกอบด้วยการปฏิบัติที่ผ่านมาหรือประสบการณ์เดิม ความรู้สึกว่ามีปัญหาและต้องการเปลี่ยนแปลง ความไวในการยอมรับนวัตกรรมและบรรทัดฐานของระบบสังคมนั้นผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะประสบการณ์เดิม และความรู้สึกว่ามีปัญหาและต้องการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น เหตุผลที่ไม่ศึกษาความไวในการยอมรับนวัตกรรมในอดีตเพราะจากการศึกษา

ของเฟลคเคนสไตน์ (Fleckenstein. 1974) ที่ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมทางเกษตร 11 ชนิด ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ยอมรับนวัตกรรมอย่างหนึ่งก่อน บุคคลอื่นมิได้ยอมรับนวัตกรรมอย่างอื่นก่อนคนอื่นเสมอไป นอกจากนี้ความไวในการยอมรับนวัตกรรมในอดีตมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพที่ผ่านมาของเกษตรกรด้วย สำหรับตัวแปรบรรทัดฐานของระบบสังคมนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาการรับรู้บรรทัดฐานทางสังคมเป็นบรรทัดฐานทางจิตวิสัยอันเป็นจิตลักษณะของเกษตรกรแล้วจึงไม่รวมปัจจัยบรรทัดฐานของระบบสังคมในการวิจัยนี้

ปัจจัยด้านการสื่อสารซึ่งประกอบด้วยความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ สำนวนและช่องสารนั้น ผู้วิจัยจะไม่ศึกษาตัวแปรสารซึ่งเป็นเนื้อหา รายละเอียด รหัส และสัญญาณซึ่งผู้ส่งสารหรือแหล่งสารต้องการที่จะให้ไปยังผู้รับสาร เกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการย่อมได้รับสารลักษณะเดียวกันจากทางราชการ ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าเกษตรกรซึ่งเป็นผู้รับสารอาจจะได้รับเนื้อหาของสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ทั้งในอดีตก่อนหน้าที่จะมีการดำเนินการโครงการรณรงค์รัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และปัจจุบันซึ่งจะทำให้เกิดเป็นความรู้ขึ้นมา ในการศึกษาครั้งนี้จึงศึกษาความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม การปลูกยางพาราของเกษตรกรแทนสารเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราที่ทางราชการส่งมาให้

ปัจจัยที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารามี 4 ด้าน คือ ปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมพันธกรรม ได้แก่ ประสิทธิภาพเดิมและความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยระดับบุคคลที่เป็นคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมการเปิดรับสาร การคาดหวังผลประโยชน์ ความสามารถในการทำงาน ปัจจัยระดับบุคคลที่เป็นจิตลักษณะ ได้แก่ บรรทัดฐานทางจิตวิสัย และทัศนคติต่อการปลูกยางพารา ปัจจัยด้านนวัตกรรมคือ การรับรู้คุณลักษณะนวัตกรรมการปลูกยางพารา และปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ การรับรู้ของสารที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริม รวม 12 ตัวแปร ปัจจัยที่จะศึกษาครั้งนี้แต่ละตัวมีผลการวิจัยสนับสนุนซึ่งจะได้เสนอในแต่ละปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ประสิทธิภาพเดิม

การศึกษาของนักวิชาการหลายท่านที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประสิทธิภาพเดิมทางการเกษตรกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ผลการศึกษาพบว่า

เกษตรกรที่มีประสบการณ์เดิมทางการเกษตรมาก เป็นผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้เร็วกว่าเกษตรกรที่มีประสบการณ์ทางการเกษตรน้อย ซึ่งผลการศึกษามีความสอดคล้องกันในทุกพื้นที่ที่ทำการศึกษา (ปัญญา อโนตธนาชัย. 2517 ; Choochai Itharat. 1980 ; วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. 2529 : 66-67)

การวิจัยในต่างประเทศนักวิชาการได้สนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์เดิมทางการเกษตรกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ผลการศึกษพบว่าประสบการณ์เดิมทางการเกษตรส่งผลต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ถ้าเกษตรกรมีประสบการณ์ทางการเกษตรที่ดีก็จะทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้เร็ว ในทางตรงกันข้าม ถ้าเกษตรกรมีประสบการณ์ที่ไม่ดีหรือไม่มีความรู้ทำให้เกษตรกรอาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้ (Lionberger and Gwin. 1982 ; Carlson and Dillman. 1988 ; 235-245)

ผลการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศมีความสอดคล้องกัน ซึ่งสรุปได้ว่า ประสบการณ์เดิมทางการเกษตรของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ถ้าประสบการณ์ทางการเกษตรเป็นประสบการณ์ที่ดีก็ส่งผลให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้เร็วขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าประสบการณ์เดิมทางการเกษตรเป็นประสบการณ์ที่ไม่ดี เกษตรกรอาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร จากผลการศึกษาดังกล่าวในการศึกษครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาตัวแปรประสบการณ์เดิมของเกษตรกรเพื่อให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

2. ความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง

การวิจัยในต่างประเทศ นักวิชาการมีความสนใจในการประกอบอาชีพทางการเกษตรของเกษตรกรหลาย ๆ ด้าน เช่น รูปแบบและผลกระทบจากการลงทุน ความคาดหวังจากการประกอบอาชีพ อุดมการณ์ทางการเกษตร เป็นต้น การศึกษาของ บรูคส์ สตักเกอร์ และไบร์เลย์ (Brooks, Stucker and Bailey. 1986 : 391-405) ที่ศึกษารายได้และสวัสดิภาพ (well-being) ของเกษตรกรกับปัญหาในการลงทุนทางด้านการเกษตรพบว่า ถึงแม้เกษตรกรจะประสบปัญหาในด้านการลงทุนสูง และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ไม่คุ้มค่าเกษตรกรก็ยังคงประกอบอาชีพด้านการเกษตรซึ่งเกษตรกรได้มีการเปลี่ยนแปลงในบางด้าน เช่น ลดอัตรา

การจ้างงานลง ลดจำนวนพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรลงบางส่วน การทำเช่นนี้เกษตรกรมีความหวังว่าการทำการเกษตรจะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นในอนาคต ในด้านรูปแบบและผลกระทบจากการลงทุนในการเกษตร ถึงแม้ว่าเกษตรกรและครอบครัวจะได้รับผลกระทบจากการลงทุนในการเกษตร แต่เกษตรกรก็ยังรับรู้ว่าการลงทุนในการเกษตรจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัว การที่เกษตรกรมีการรับรู้เช่นนี้เนื่องมาจากเกษตรกรมีอุดมการณ์ด้านการเกษตร (agrarian ideology) (Bultena, Lasley and Geller. 1986 : 436-448) เกษตรกรที่มีอุดมการณ์ทางการเกษตรจะพยายามพัฒนางานทางด้านการเกษตรให้ดีขึ้น เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาด้านการลงทุน เกษตรกรก็จะใช้เหตุผลเพื่อหาทางแก้ปัญหาและหาวิธีการที่จะพัฒนาการเกษตรให้ดีขึ้น (Craig and Phillips. 1983 : 409-420) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในเขตเกษตรกรรม 2 แห่งของสหรัฐอเมริกา คือ บริเวณที่มีการปลูกข้าวโพด (Corn belt) ของบริเวณที่ราบภาคกลาง เกษตรกรพยายามที่จะทำให้กิจการฟาร์มดีขึ้น ซึ่งเกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงขนาดของฟาร์มและอัตราจ้างงาน (Gilles and Dalecki. 1988 : 40-55)

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เมื่อเกษตรกรประสบปัญหาในการลงทุน การผลิต การจำหน่ายผลผลิต เกษตรกรพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการเดิมที่เคยปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่มีอุดมการณ์ด้านการเกษตรเพื่อพัฒนาการเกษตรให้ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย ความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น ดังนั้น ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา ผู้วิจัยจึงจะศึกษาความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะทำให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราได้ดีขึ้น

3. ทศนคติต่อการปลูกยางพารา

การศึกษาของ เนนซ์ สัมมา (2523) ที่ศึกษาจิตลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ผลการศึกษพบว่าทศนคติต่อพฤติกรรมมีอำนาจในการทำนายการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ผลการศึกษาของ เนนซ์ สัมมา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุมาลี อารยางกูร (2527) ซึ่งพบว่า ทศนคติมีความสัมพันธ์กับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช สำหรับการศึกษาพฤติกรรมการป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสานของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกและไม่ใช่สมาชิกโครงการขยายการและเตือนการระบาดศัตรูข้าว พบว่าทศนคติและความรู้เป็นตัวแปรที่อธิบายความผันแปรหรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมากกว่าตัวแปรอื่น (สุรัตน์ ตรีสุกุล. 2530)

นอกจากนี้ อภิรดี โกมลศิริ (2531) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับ การทำและการใช้ ปุ๋ยหมักของเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ทำปุ๋ยหมักมีทัศนคติที่ดีต่อการทำปุ๋ยหมักมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำปุ๋ยหมัก

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ทัศนคติต่อพฤติกรรมมีอำนาจในการทำนายการยอมรับนวัตกรรม ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมเป็นผู้ที่ยอมรับนวัตกรรม ได้ดีกว่าผู้ที่มีทัศนคติที่ไม่ดี ดังนั้น ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยจึงศึกษาทัศนคติต่อพฤติกรรมเพื่อให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

4. การรับรู้บรรทัดฐานทางจิตวิสัย

ในการศึกษาพฤติกรรมการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ผู้ศึกษาต้องการทราบว่า การตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร เช่น การปลูกพืชในฤดูแล้ง พันธุ์พืชชนิดใหม่ เทคโนโลยีทางการเกษตรนั้น เกษตรกรตัดสินใจที่จะรับนวัตกรรมนั้นด้วยตนเองหรือได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่น การศึกษาของนักวิชาการหลายท่านพบว่าเกษตรกรที่ยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรนั้น เพราะเพื่อนบ้านยอมรับนวัตกรรมชนิดนั้น สำหรับผู้ที่ไม่ยอมรับเป็นเพราะเพื่อนบ้านไม่ยอมรับนวัตกรรมชนิดนั้น (Thanya Terasart. 2520) นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการ ซึ่งเป็นผู้แนะนำให้เกษตรกรได้สัมผัสกับนวัตกรรมทางการเกษตร บุคคลเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของเกษตรกร (จินดา มหาวิเศษศิลป์. 2524 ; วัลลภา อยู่ทอง. 2525)

การวิจัยในต่างประเทศ ชาวบ้านที่ไม่ยอมรับนวัตกรรม เช่น การตม้น้ำดื่ม มีสาเหตุเนื่องจากเพื่อนบ้านปฏิเสธการตม้น้ำดื่ม เนื่องจากบุคคลในสังคมนั้น เชื่อว่าการตม้น้ำดื่มนั้นเหมาะสมสำหรับคนที่ไม่สบายเท่านั้น ในชุมชนนี้ไม่มีผู้ยอมรับการตม้น้ำดื่มบ้าง ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความสนิทสนมกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Rogers. 1962 : 7-12) สำหรับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรนั้นเพื่อนบ้านมีอิทธิพลต่อการยอมรับเป็นอย่างมาก ถ้าเพื่อนบ้านยอมรับเกษตรกรก็มีความรู้สึกมั่นใจที่จะยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรชนิดนั้น (Lionberger. 1960 : 14) นอกจากนี้เพื่อนบ้านแล้วบุคคลหนึ่งซึ่งมีความสำคัญต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับคือภรรยา เกษตรกรชาวสเปน อเมริกัน และเม็กซิโก เลิกยอมรับการปลูกข้าวโพดพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตมากกว่าข้าวโพดพันธุ์เดิม 3 เท่า ซึ่งเป็นพันธุ์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมาแนะนำให้ปลูกนั้น เพราะภรรยา

ของเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดพันธุ์ใหม่ไม่ชอบข้าวโพดพันธุ์นี้ เนื่องจากเอามาทำอาหารไม่อร่อย (Apodaca. 1952 : 35-39)

การวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ นวัตกรรมทางการเกษตรนั้นเป็นผลเนื่องมาจากแรงกดดันทางสังคมจากบุคคลต่าง ๆ ที่เกษตรกรมีความรู้สึกว่าบุคคลนั้นมีความสำคัญสำหรับเขา ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาตัวแปร การรับรู้บรรทัดฐานทางจิตวิสัย

5. สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีนักวิชาการได้ศึกษาเป็นจำนวนมาก เช่น สมศักดิ์ พงษ์หาญยุทธ์ (2525) ได้ศึกษาความแตกต่างระหว่างลักษณะสังคมเศรษฐกิจและพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของผู้ยอมรับข้าวโพดพันธุ์สุวรรณ 1 ผลการศึกษาพบว่า อายุ ระดับการศึกษา ขนาดของครอบครัว รายได้ ขนาดของที่ดิน ระดับความเป็นอยู่และการเข้ามีส่วนร่วมในสังคมแตกต่างกัน มีความแตกต่างกันในการยอมรับข้าวโพดพันธุ์สุวรรณ 1 ผลการศึกษาของ สมศักดิ์ พงษ์หาญยุทธ์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของคนอื่น ๆ ที่ศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร (พรพิมล วรติลก. 2524 ; วัชรภรณ์ ตระกูลดิษฐ์. 2525 ; ประครอง เอี่ยมสำอางค์. 2525 ; วันชัย ภาะวังน้อย. 2525)

ผลการศึกษาของ ทศนีย์ ศิริวรรณ (2520) ที่ศึกษาผลกระทบของการใช้น้ำชลประทาน ที่ต่อการยอมรับวิชาการแผนใหม่ของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยมีแนวโน้มจะยอมรับการปลูกพืชหมุนเวียนมากกว่าเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำนามาก นอกจากนี้ยุคดี ชัยภักดิ์ (2524) ศึกษาพบว่า การรับนวัตกรรมเร็วหรือช้าไม่มีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติทางด้านการศึกษา ความเป็นผู้นำ ความเป็นคนทันสมัย

สำหรับการวิจัยในต่างประเทศ นักวิชาการที่สนใจศึกษาการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ได้ศึกษาปัจจัยสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษากระทำในหลายประเทศ เช่น ฮอนดูรัส อินโดนีเซีย มาเลเซีย ปากีสถาน ผลการศึกษาพบว่า อายุ ระดับการศึกษา พื้นที่ถือครอง รายได้ และการเป็นสมาชิกของหน่วยงานในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร (Feasters. 1968 : 331-348 ; Sajodyo and Collier.

1973 : 104-105 ; Waravit Withyapiman. 1971 : 55 ; Frey and others. 1979 : 420-429) การศึกษาของ การ์ทเทลล์ และคนอื่น ๆ (Gartrell and others. 1973 : 391-411) พบว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมในลักษณะเป็นเส้นตรง และระดับรายได้เป็นตัวทำนายได้ดีที่สุด ต่อมาการ์ทเทลล์ และ การ์ทเทลล์ (Gartrell and Gartrell. 1985 : 38-49) ได้สังเคราะห์งานวิจัย 34 เรื่อง พบว่าสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมในลักษณะเป็นเส้นตรง ซึ่งผลการศึกษานี้ขัดแย้งผลการศึกษาของแคนเชียน (Cancian. 1979) ที่พบว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับกลาง-สูง เป็นกลุ่มที่รับนวัตกรรมได้ช้า นอกจากนี้ ฮุกส์ นาไพร์ และ คาร์เตอร์ (Hooks, Napier and Carter. 1983 : 308-323) ได้ศึกษาพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยีในไรนา พบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นตัวทำนายการเลือกเทคโนโลยีมาใช้

ผลการศึกษาของนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกพบว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรม และสถานภาพทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์แบบเส้นตรงกับการยอมรับนวัตกรรม แต่มีผลการศึกษาบางเรื่องก็พบว่า บุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจในกลุ่มกลาง-สูงยอมรับนวัตกรรมได้ช้ากว่ากลุ่มกลาง-ต่ำ กลุ่มที่ 2 พบว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรม ดังนั้นในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย

6. พฤติกรรมการเปิดรับสาร

พฤติกรรมการเปิดรับสารของเกษตรกรเป็นตัวแปรที่มีผู้สนใจศึกษากันมาก โดยเฉพาะในด้านสื่อมวลชนและสื่อบุคคล สำหรับสื่อมวลชนจากการศึกษาของ สมควร กวียะ (2523) ซึ่งศึกษาในด้านการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย ผลการศึกษพบว่า ประชาชนได้รับข่าวสารจากวิทยุมากที่สุด เนื่องจากสื่อชนิดนี้ราคาถูกลงและการรับฟังไม่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพ เมื่อศึกษาถึงอิทธิพลของสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ ที่มีต่อการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรแล้วพบว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร (ปรีชา เพื่อกคเชนทร์. 2527 ; ปรีชา สุกใส. 2524 ; สมศักดิ์ พงษ์หาญยุทธ. 2525 ; รัตนาวดี บุรณวิวงศ์. 2525 ; ยุนดี ชัยภักดิ์. 2525 ; วัลลภา อยู่ทอง. 2525 ; ธิดาดาว

ภักดี. 2525 ; กัลยา หวังวิศิษฐ์. 2526 ; สุมาลี อารยางกูร. 2527 ; จินตนา สุนทโรภก. 2530 ; Fleckenstein. 1974 ; Choochai Itharat. 1980)

สำหรับการศึกษาอิทธิพลของสื่อบุคคลที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมนั้นจากการศึกษาพบว่า สื่อบุคคลเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร (ตุลา ปิรขุติมาภักดิ์. 2522 ; ชุณดี ชัยภักดิ์. 2525 ; วัฒนาดี บุรณวิวงศ์. 2525 ; นพนิมล วรดิolk. 2524 ; สมศักดิ์ พงษ์หาญชู. 2525 ; ชัยฤทธิ์ ไตลังคะ. 2525 ; วันชัย ณะวังน้อย. 2525 ; ประคอง เอี่ยมสำอางค์. 2525 ; วัลลภา อยู่ทอง. 2525 ; วิชราภรณ์ ตระกูลดิษฐ์. 2525 ; กัลยา หวังวิศิษฐ์. 2526 ; ทวีศักดิ์ สุวรรณศิลป์. 2527)

การวิจัยในต่างประเทศนักวิชาการสนใจศึกษาการเปิดรับสื่อชนิดต่าง ๆ ของเกษตรกร ในด้านการเปิดรับสื่อมวลชนนั้น ไฟลเกิล และคนอื่น ๆ (Fligel and others. 1969) ซึ่ง ศึกษาที่หมู่บ้านในอินเดีย และเฟลลิดไซด์ (Felicided. 1964) ได้ศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ เปิดรับสื่อมวลชนบ่อยครั้ง มีผลทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร สำหรับการเปิด รับสื่อมวลชนนั้น รัคส์ (Rucks. 1970) ได้ศึกษาที่อุรุกวัย และพินดา (Pineda. 1976) ศึกษา ที่ฟิลิปปินส์ ผลการศึกษาพบว่า สื่อบุคคลมีอิทธิพลทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร นอกจากนี้ เกษตรกรที่ติดต่อกับโลกภายนอกบ่อย ๆ จะเป็นผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้ เร็ว (Ahmad. 1966)

ผลการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าการที่เกษตรกรมีการเปิดรับสื่อ มวลชน สื่อบุคคลบ่อยครั้งนั้นทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้เร็วขึ้น ดังนั้นใน การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสารของเกษตรกรด้วย

7. การคาดหวังผลประโยชน์

การที่เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร เช่น ข้าวพันธุ์ดี การปลูกพืช หนุ่นเวียน การทำนา 2 ครั้ง และเทคโนโลยีทางการเกษตรนั้น จากการศึกษาของนักวิชาการ พบว่า ความต้องการผลผลิตเพิ่มขึ้น และระดับของรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรมีการยอมรับ การปลูกข้าวพันธุ์ดี (วิรัชณ์ ศรีสวัสดิ์เล็ก. 2527) เกษตรกรมีการทำนา 2 ครั้ง (กรมพัฒนา ที่ดินและกรมการปกครอง. 2518) เกษตรกรยอมรับการปลูกพืชหนุ่นเวียน (เอนก สิทธิเสรีชน.

2517) และเกษตรกรมีการเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เทคโนโลยีทางการเกษตร (ทัศนีย์ แก้วสว่าง. 2522) ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีการทำนา 2 ครั้ง คือ ต้องการให้สมาชิกในครอบครัวช่วยกันและได้ใช้แรงงานทั้งปี (ลักขณา ดิษยบุตร. 2522)

ในต่างประเทศ แรงจูงใจที่ทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมนั้นเนื่องจากความต้องการในด้านสภาพทางสังคมที่สูงขึ้นและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Foster. 1962 : 143-162)

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การที่เกษตรกรมีการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรเนื่องจากความต้องการที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น ผลผลิตเพิ่มขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีการใช้แรงงานตลอดปี และสภาพทางสังคมสูงขึ้น ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาตัวแปรการคาดหวังประโยชน์ด้วย

8. ความสามารถในการทำงาน

วัชรภรณ์ ตระกูลดิษฐ์ (2525) ได้ศึกษาการยอมรับ การทำนาหว่านน้ำตมแบบใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ความสามารถในการทำงานของเกษตรกรเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแบบใหม่ นอกจากนี้ สุนนา นาคพงศ์ (2525) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มโครงการกองทุนหมู่บ้าน ต.ลาดกระบัง อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่าความสามารถในการทำงานเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการกองทุนฯ สำหรับการวิจัยในประเทศ คาร์ลสัน และดิลแมน (Carlson and Dillman. 1988 : 235-245) ซึ่งได้ศึกษาอิทธิพลของทักษะความสามารถในด้านเครื่องจักรกลกับการพัฒนาและการยอมรับการปฏิบัติทางการเกษตร พบว่า การยอมรับเครื่องมือใหม่ ๆ ทางด้านการเกษตรนั้น เกษตรกรจะคำนึงถึงความสามารถของตนเองในการที่จะนำเครื่องมือนั้นไปใช้ ถ้าเกษตรกรมีความสามารถที่จะใช้เครื่องมือนั้นให้เกิดประโยชน์ในด้านการเกษตรได้ เกษตรกรก็จะยอมรับเครื่องมือชนิดนั้นได้เร็วขึ้น

ผลการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าการที่เกษตรกรจะยอมรับนวัตกรรมชนิดใดนั้นเกษตรกรจะคำนึงถึงความสามารถของตนเอง ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาตัวแปรความสามารถในการทำงานของเกษตรกรด้วย

9. การรับรู้คุณลักษณะนวัตกรรมการปลูกยางพารา

มุสดี ทวีทรัพย์สาร (2526) ได้ศึกษาคุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลมากที่สุดต่อการยอมรับของกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาเฉพาะกรณีการยอมรับการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาของกลุ่มสตรี ประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาบ้านสันป่าม่วง ตำบลบ้านด้อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลต่อความไวในการยอมรับของกลุ่มเป้าหมายเรียงตามลำดับจากมากที่สุดไปยั้่น้อยที่สุดดังนี้ ความได้เปรียบเชิงเทียบ ความเข้ากันได้ ความสามารถสังเกตได้ ความซับซ้อน ส่วนคุณลักษณะที่ไม่มีผลต่อการยอมรับคือความสามารถนำไปทดลองได้

การวิจัยในต่างประเทศ ชิงท์ (Rogers. 1983 : 220 ; citing Singh. 1966) ได้ศึกษาคุณลักษณะของนวัตกรรมทางการเกษตรที่มีความสัมพันธ์กับอัตราการยอมรับซึ่งศึกษาเกษตรกรชาวแคนาดา 130 คน ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของนวัตกรรมที่ทำให้เกษตรกรยอมรับมากเรียงลำดับคือ ประโยชน์เชิงเทียบ ความซับซ้อน ความสามารถที่จะนำไปทดลองได้ ผลการศึกษาของชิงท์สอดคล้องกับผลการศึกษาของ คิบลิน และไฟลเกิล (Kivlin and Fliegel. 1967 : 78-91) ที่ศึกษาการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมที่แตกต่างกัน และอัตราการยอมรับ กลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรในรัฐเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมที่ทำให้เกษตรกรยอมรับคือ ประโยชน์เชิงเทียบ นอกจากนี้ไฟลเกิล และคนอื่น ๆ (Fliegel and others. 1968) ซึ่งได้ศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมของเกษตรกรในชาติต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการยอมรับพบว่า เกษตรกรในประเทศอินเดีย และเกษตรกรที่มีกิจการด้านการเกษตรขนาดเล็ก ในรัฐเพนซิลวาเนีย เห็นว่า คุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเทียบ และการสังเกตเห็นผลได้ชัดเจนเป็นคุณลักษณะที่ทำให้เกษตรกรมีการยอมรับนวัตกรรม สำหรับเกษตรกรที่มีกิจการด้านการเกษตรขนาดใหญ่ในรัฐเพนซิลวาเนียเห็นว่า คุณลักษณะด้านความสามารถในการนำไปทดลองได้ เป็นคุณลักษณะที่ทำให้เขายอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร การศึกษาของ ฮัคคาและโรนวัลด์ (Rogers and Shoemaker. 1971 : 156 ; citing Hruschka and Rheinwald. 1965) พบว่า นวัตกรรมที่สามารถสังเกตเห็นผลได้ชัดเจน ทำให้เกษตรกรชาวเยอรมันยอมรับเร็วกว่านวัตกรรมซึ่งสามารถสังเกตเห็นผลได้น้อยกว่า เช่น นวัตกรรมการตากผ้าแห้งบนตะแกรง ได้รับการยอมรับเร็วกว่าวิธีการให้อาหารแก่ลูกวัวแบบใหม่

ผลการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าการรับรู้คุณลักษณะของนวัตรมในด้านต่าง ๆ 5 ด้าน นั้น แตกต่างกันตามธรรมชาติของนวัตรมและคุณลักษณะของเกษตรกร คุณลักษณะของนวัตรมตามที่เกษตรกรรับรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตรม แม้นวัตรมนั้นจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก แต่ถ้าเกษตรกรเห็นว่าไม่มีประโยชน์ก็อาจจะปฏิเสธนวัตรมนั้นได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกการรับรู้คุณลักษณะของนวัตรมเป็นอีกตัวแปรหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้

10. การรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่

การสื่อสารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับสังคม บุคคลในสังคมต้องการรับรู้ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดความพยายามของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้รับเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผู้ที่สนใจศึกษาการรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ เช่น สมภพ เพชรรัตน์ (2523) ที่ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ-ไม่ยอมรับเทคโนโลยีการเกษตร ซึ่งพบว่า การที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีเวลาให้กับเกษตรกรได้ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ทาง การเกษตร เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตร ผลการศึกษาของ สมภพ เพชรรัตน์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นิพนธ์จันทร์ ใจวงศ์ (2526) ซึ่งพบว่าความพยายามของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีความสัมพันธ์กับการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ในการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล นอกจากนี้ การที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้เข้าไปให้ความรู้ข่าวสารและชักชวนชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ (วีระยศ ทรงวุฒิ. 2530)

การวิจัยในต่างประเทศ การศึกษาการยอมรับนวัตรมทางการเกษตรของเกษตรกรในฟิลิปปินส์ (Felicided. 1964 : 592-601) และในแคนาดา (Alleyne and Coolie. 1969 : 66) พบว่าการที่เจ้าหน้าที่ออกไปเยี่ยมบ้าน ไ้หน้า ให้คำแนะนำ และข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเกษตร เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตรมทางการเกษตร การศึกษาของ โรเจอร์ส คินเคด และลอเรนซ์ (Rogers, Kincaid and Lawrence. 1981 : 260-285) ซึ่งศึกษาการยอมรับการวางแผนครอบครัวของสตรีในชนบทประเทศเกาหลี พบว่าในหมู่บ้านที่สตรีมีการยอมรับการวางแผนครอบครัวสูงนั้น เจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านการวางแผนจะเข้าร่วมประชุมกับสมาชิกของกลุ่มเป็นประจำ และผู้นำของกลุ่มก็เข้าร่วมประชุมกับสมาชิกบ่อยครั้ง ในหมู่บ้านที่สตรียอมรับการวางแผนครอบครัวต่ำนี้พฤติกรรมของ

เจ้าหน้าที่และผู้ในกลุ่ม แตกต่างจากเจ้าหน้าที่และผู้ในกลุ่มในหมู่บ้านที่สตรีมีการยอมรับการวางแผนครอบครัวสูง

การวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศสรุปได้ว่า การที่เจ้าหน้าที่ได้ใช้ความพยายามในด้านต่าง ๆ เช่น การออกไปเยี่ยมบ้าน การเข้าร่วมประชุม การให้คำปรึกษา เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาตัวแปรการรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่

11. ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่

จากการศึกษาที่พบว่าระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรม นักวิชาการมีความสนใจได้ศึกษาความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่กับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรด้วย เช่น ชัยฤทธิ์ ไตลังคะ (2525) ที่ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมการทำนาดำของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในเชียงใหม่ พบว่า ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการสื่อสารกับชาวเขานั้นมีผลต่อการยอมรับการปลูกข้าวนาดำ ผลการศึกษาของ ชัยฤทธิ์ ไตลังคะ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นิพนธ์จันทร์ ใจวงศ์ (2526) ซึ่งพบว่า ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีอิทธิพลต่อการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ในการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล

ผลการศึกษาของ นิพนธ์จันทร์ ใจวงศ์ และ ชัยฤทธิ์ ไตลังคะ สัมพันธ์กับผลการศึกษาของ เดชพันธุ์ ประวิชัย (2530) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับการยอมรับการปลูกข้าวนาสามาติของเกษตรกร ตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ความน่าไว้วางใจในตัวเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกข้าวนาสามาติของเกษตรกร นอกจากนี้ความสามารถของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ความกระตือรือร้น ทักษะในการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกข้าวนาสามาติ

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการสนใจศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยศึกษาจากทัศนะของเกษตรกรในโครงการเกษตรกรรมจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรต้องการให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีคุณสมบัติในด้านการตรงต่อเวลา ความชำนาญในการส่งเสริมการเกษตร และการมีประสบการณ์ด้านการเกษตร

(บุญธรรม มั่งทอง. 2526) นอกจากคุณสมบัติเหล่านี้แล้ว เจ้าหน้าที่ควรเป็นผู้ชายที่มีอายุ มี
ความเป็นมิตร บุคลิกภาพ มีความยุติธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นกับประโยชน์ส่วนรวม เป็นคน
เปิดเผย รู้จักให้อภัยและเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน (พรสิทธิ์ วัฒนานรักษ์.
2525)

สำหรับการวิจัยในต่างประเทศ โรเจอร์ส และ สเวนนิ่ง (Rogers and Svenning.
1969 : 84) ได้ศึกษาพบว่า ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือสูง (credibility) จะทำให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมในผู้รับสาร ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของ
แมโครสกี เบอร์กูน และ เฮลตัน (Mc Grosky, Burgoon and Heston. 1974 : 39-40)
ซึ่งพบว่า ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือสูงตามทัศนะของผู้รับสาร ผู้รับสารยอมรับผู้ส่งสาร สำหรับ
ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนั้นต้องเป็นผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ (expertness) ความเป็นผู้นำไว้
วางใจ (trustworthiness) (Havland, Janis and Kelly. 1953 : 35)

การวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศส่วนมากสรุปได้ว่าความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่
เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร มีงานวิจัยบางเรื่อง
ที่พบว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่กับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม ใน
การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่กับ
กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

12. การรับรู้ช่องสารที่ใช้ในการเผยแพร่ข่าวสาร

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนอกจากจะขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารแล้ว ช่องสารเป็นอีกปัจจัย
หนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้รับสาร ในการเผยแพร่ข่าวสารทางการเกษตรก็เช่นเดียวกัน ผู้รับ
สารคือ เกษตรกรควรจะได้รับรู้ว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรใช้ช่องสารใดในการให้ข่าวสาร
ข้อมูล ช่องสาร ที่เกษตรกรรับรู้ขึ้นเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและเกษตรกรมากน้อยเพียงใด
การที่จะทำให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการปฏิบัติแบบดั้งเดิมมารับสิ่งใหม่ ๆ นั้นจำเป็น
ต้องใช้ช่องสารหลายชนิด เช่น การศึกษาของ ยุกดี ชัยภักดิ์ (2525) พบว่าสื่อบุคคล สื่อการ
ประชุมอบรม สื่อการจัดทำไร่นาสวนผสม มีความสัมพันธ์กับการยอมรับฝ่ายพันธุ์ใหม่ ซึ่งผลการศึกษา
ของ ยุกดี ชัยภักดิ์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ วัชรารักษ์ ตระกูลดิษฐ์ (2525) รัตนาวดี
บุญณางค์ (2525) นอกจากนี้การออกไปพบและสนทนากับเกษตรกรเป็นวิธีที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริม

การเกษตรใช้มากที่สุด ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจที่จะยอมรับนวัตกรรม (ประภา ถาวรยิ่ง. 2523 ; บุปผา มงคลศิลป์. 2523 ; เภญจมาศ ปรีวัฒนศักดิ์. 2525)

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีการจัดประชุมอบรม ทำไร่นาสัถิต การออกเยี่ยมเยียนเกษตรกร ซึ่งช่องทางที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมใช้นั้นมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาตัวแปร การรับรู้ช่องทางที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริมด้วย

ตอนที่ 3 การปลูกยางพารา : นวัตกรรมสำหรับเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ ในปัจจุบันสามารถทำรายได้ให้กับประเทศปีละกว่า 20,000 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 13.5 ของมูลค่าสินค้าเกษตรกรรม ขาดออกซึ่งเป็นอันดับที่สามารถรองจากข้าวและมันสำปะหลัง สำหรับพื้นที่ปลูกยางพาราของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2531 มีพื้นที่ปลูกประมาณ 10.58 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ที่ปลูกยางพาราที่สามารถกรีดยางได้ 9.25 ล้านไร่ ผลผลิตประมาณ 0.86 ล้านตัน พื้นที่ปลูกยางพาราร้อยละ 90 อยู่ภาคใต้ ส่วนพื้นที่อีกร้อยละ 10 เป็นการปลูกยางพาราในภาคตะวันออก (คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์. 2532 ค.)

รัฐบาลมีนโยบายที่จะขยายพื้นที่การปลูกยางพาราในปี 2533-2537 จำนวน 650,000 ไร่ โดยเน้นการขยายพื้นที่ปลูกในแหล่งใหม่ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 400,000 ไร่ ภาคตะวันออก 150,000 ไร่ ซึ่งเป็นการปลูกยางพาราทดแทนมันสำปะหลัง ภาคใต้จำนวน 100,000 ไร่ โดยให้มีการปลูกทดแทนในพื้นที่ที่เสียหายเนื่องจากอุทกภัย

ก่อนที่จะมีการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รัฐบาลได้มีการทดลองปลูกยางพาราในจังหวัดหนองคายและบุรีรัมย์ ซึ่งพบว่ามีความเป็นไปได้ที่จะมีการส่งเสริมให้เกษตรกรได้ปลูกยางพาราทดแทนพืชไร่อื่น ๆ ที่เกษตรกรเคยปลูกเป็นประจำและประสบปัญหาในด้านการจำหน่ายผลผลิต

เนื่องจากเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังไม่เคยปลูกยางพารามาก่อน การปลูกยางพาราจึงจัดเป็นนวัตกรรมสำหรับเกษตรกรในภาคนี้ได้ นวัตกรรมการปลูกยางพารานี้เป็นทั้งแนวคิด วิธีการ และแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมการปลูกยางพารา รัฐบาลจึงได้มีโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 ซึ่งรายละเอียดของโครงการมีดังต่อไปนี้

โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537

1. หลักการและเหตุผล

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ผลิตพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญหลายชนิด โดยเฉพาะเป็นแหล่งการผลิตข้าวและพืชไร่เป็นส่วนใหญ่ ในสภาพปัจจุบันปรากฏว่าผลผลิตจากภูมิภาคนี้ได้รับผลกระทบจากการที่ราคาผลผลิตหลักทางการเกษตรตกต่ำค่อนข้างมาก การปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ไม้ผลและไม้ยืนต้น ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจเนื่องจากสามารถหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนของราคาในสินค้าหลักได้

ยางพาราเป็น ไม้ยืนต้นประเภทหนึ่งที่กรมวิชาการเกษตร ได้ศึกษาแล้วพบว่า สามารถปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้และให้ผลผลิตคุ้มกับการลงทุนประกอบกับภาวะตลาดยางพาราของประเทศไทยยังสามารถที่จะส่งออกได้หมดและราคาไม่เปลี่ยนแปลงขึ้นหรือลงอย่างรวดเร็วเหมือนสินค้าเกษตรชนิดอื่น เนื่องจากมีองค์การผลิตยางระหว่างประเทศทำหน้าที่ควบคุมและจัดการด้านอุปสงค์และอุปทานของยางพาราอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้แล้วการปลูกยางพาราจะสามารถทำให้แรงงานภาคเกษตรกรรม ไม่เคลื่อนย้ายไปหางานทำในเมืองเนื่องจากการมีงานทำตลอดทั้งปี การปลูกยางพาราจะทำให้มีพื้นที่ป่าไม้ทดแทนป่าไม้ตามธรรมชาติซึ่งนับวันจะหมดสิ้นไป ในส่วนของภูมิภาคนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2532 : 2)

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

วัตถุประสงค์ของโครงการมีดังต่อไปนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

2532 : 6)

1. ลดอัตราการเสี่ยงของรายได้จากการปลูกพืชไร่บางชนิดที่มีปัญหาด้านการตลาดตลอดจนเสริมสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้แก่เกษตรกรที่ยากจน
2. เพื่อสร้างงานในพื้นที่ และก่อให้เกิดการใช้แรงงานในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ
3. เพิ่มพื้นที่ป่า ปรับปรุงสภาพป่า และสร้างความชุ่มชื้นให้เกิดขึ้นในพื้นที่

3. เป้าหมายของโครงการ

เป้าหมายของโครงการมีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2532 : 9)

1. เพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรในโครงการ จำนวน 15,200 ครอบครัว จากการปลูกยางพาราให้ได้กำไรสุทธิต่อไร่ใน 14 ปี เป็นเงิน 26,910 บาท มากกว่ากำไรสุทธิจากการปลูกมันสำปะหลังซึ่งมีกำไรสุทธิเพียงไร่ละ 9,900 บาท
2. พื้นที่ส่งเสริมการปลูกยางพาราตั้งแต่ปี 2533-2535 ใน 15 จังหวัด 38 อำเภอ รวมพื้นที่ 152,000 ไร่
3. เกษตรกรเข้าร่วมโครงการตั้งแต่ปี 2533-2535 จำนวน 15,200 ราย

4. เป้าหมายพื้นที่ดำเนินการและเกษตรกร

ในระหว่างปี 2533-2535 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดพื้นที่ดำเนินการและเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการในท้องที่ 15 จังหวัด ดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2532 : 6-7)

1. จังหวัดหนองคาย พื้นที่ปลูกรวม 20,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอโพนพิสัย บึงกาฬ เซกา ปากคาด และกิ่งอำเภอบึงโขงหลง เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ 2,000 ครอบครัว
2. จังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่ปลูกรวม 16,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอนางรอง ละหานทราย และอำเภอสตึก เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ จำนวน 1,600 ครอบครัว
3. จังหวัดเลย พื้นที่ปลูกรวม 16,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอเมือง เชียงคาน ปากชมและอำเภอนาดูน เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 1,600 ครอบครัว

4. จังหวัดศรีสะเกษ พื้นที่ปลูกรวม 8,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอขุนหาญ และกันทรลักษณ์ เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 800 ครอบครัว
5. จังหวัดอุดรธานี พื้นที่ปลูกรวม 8,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอบ้านดุงและอำเภอโนนไสม เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 800 ครอบครัว
6. จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ปลูกรวม 4,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอสังขละ เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 400 ครอบครัว
7. จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่ปลูกรวม 8,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอเมืองและอำเภอเดชอุดม เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 800 ครอบครัว
8. จังหวัดร้อยเอ็ด พื้นที่ปลูกรวม 8,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอโพนชัยและอำเภอโพนทอง เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 800 ครอบครัว
9. จังหวัดกาฬสินธุ์ พื้นที่ปลูกรวม 20,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอเมืองท่าคันโท กุฉินารายณ์ หนองกุงศรีและอำเภอสหัสขันธ์ เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 2,000 ครอบครัว
10. จังหวัดสกลนคร พื้นที่ปลูกรวม 8,000 ไร่ ดำเนินการในเขตอำเภอวาริชภูมิและอำเภอสว่างแดนดิน เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 800 ครอบครัว
11. จังหวัดนครพนม พื้นที่ปลูกรวม 16,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอท่าอุเทน นาแก ศรีสงคราม และอำเภอโพนสวรรค์ เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 1,600 ครอบครัว
12. จังหวัดมุกดาหาร พื้นที่ปลูกรวม 4,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอเมือง เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 400 ครอบครัว
13. จังหวัดยโสธร พื้นที่ปลูกรวม 8,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอเมืองและอำเภอเลิงนกทา เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 800 ครอบครัว
14. จังหวัดมหาสารคาม พื้นที่ปลูกรวม 8,000 ไร่ ดำเนินการในอำเภอเมืองและอำเภวาปีปทุม เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 800 ครอบครัว
15. จังหวัดนครราชสีมา ยังไม่ได้กำหนดพื้นที่ปลูก อำเภอที่จะใช้เป็นที่ดำเนินการ และจำนวนครอบครัวของเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ

สำหรับในปี 2536-2537 กรมส่งเสริมการเกษตรยังไม่ได้กำหนดพื้นที่อำเภอที่จะใช้เป็นที่ดินดำเนินการและจำนวนเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ เนื่องจากคณะกรรมการมีมติที่จะขยายโครงการไปจนถึงปี 2537 เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2532

5. การเลือกพื้นที่สำหรับปลูกยางพารา

การเลือกพื้นที่สำหรับปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของยางพารา เกษตรกรควรศึกษาถึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สภาพของดิน ดินปลูกยางพาราควรจะต้องมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง หน้าดินลึกไม่น้อยกว่า 1 เมตร ไม่เป็นดินลูกรังหรือดินดานอัดแน่น โครงสร้างของดินควรเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย การอุ้มน้ำดี การระบายน้ำและอากาศดี ระดับน้ำในดินควรลึกกว่า 1 เมตร ความเป็นกรด-ด่าง มีความเหมาะสม pH อยู่ในช่วง 4.5-5.5 (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2532 : 6 ; สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร. ม.ป.ป. : 1)

2. ปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำฝนที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของยางพาราควรมีเกินกว่า 1,350 มิลลิเมตรต่อปี และมีวันฝนตกเฉลี่ยต่อปีเกิน 120 วัน (กรมพัฒนาที่ดิน. 2531 : 6 ; สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร. ม.ป.ป. : 1)

3. อุณหภูมิ อุณหภูมิที่เหมาะสมกับการปลูกยางพารา ควรอยู่ระหว่าง 18-35 องศาเซลเซียส (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2532 : 6)

6. คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และตั้งบ้านเรือนอยู่ในตำบลหรืออำเภอเดียวกันกับพื้นที่ปลูกยางพารา

2. พื้นที่ที่จะปลูกยางพารา จะต้องมิใช่เอกสารสิทธิในการครอบครองที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย พื้นที่นั้นจะต้องไม่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือที่ดินหวงห้ามของทางราชการ ขนาดของพื้นที่ที่จะปลูกยางพาราต้องไม่ต่ำกว่า 7 ไร่ และไม่เกิน 15 ไร่

3. ครอบครัวหนึ่งมีสิทธิเข้าร่วมโครงการได้เพียงคนเดียวและผู้เข้าร่วมโครงการยินยอมที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหรือคำสั่ง คำแนะนำของเจ้าหน้าที่โดยเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเข้ารับการอบรมหลักสูตรการปลูกสร้างสวนยาง

7. การคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ

ขั้นตอนในการดำเนินการคัดเลือก มีดังต่อไปนี้

1. อำเภอเป้าหมาย จัดทำประกาศ ประชาสัมพันธ์ ประชุมชี้แจงให้เกษตรกรในท้องที่ตำบลเป้าหมายทราบโดยทั่วไป

2. เกษตรตำบลหรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบตำบลเป้าหมาย ประชุม ชี้แจง วัตถุประสงค์ เป้าหมายโครงการให้เกษตรกรในพื้นที่ทราบ

3. เกษตรกรที่มีคุณสมบัติถูกต้องตามหลักเกณฑ์แสดงความจำนงยื่นใบสมัครขอเข้าร่วมโครงการตามแบบที่กำหนดผ่านเกษตรตำบล หรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบแล้วเสนอเกษตรอำเภอ โดยให้เกษตรอำเภอออกเลขที่ใบสมัครเรียงลำดับไว้

4. เกษตรอำเภอหรือคณะทำงานที่ได้รับการแต่งตั้งในแต่ละอำเภอเป้าหมายสำหรับพิจารณาพื้นที่และเกษตรกรให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์เป็นผู้ตัดสินชี้ขาด

5. เกษตรอำเภอแจ้งเกษตรกรที่ได้รับการพิจารณาเข้าร่วมโครงการมาทำข้อตกลงแสดงความประสงค์ขอเข้าร่วมโครงการ เพื่อปฏิบัติตามขั้นตอนของทางราชการต่อไป

8. การสนับสนุนจากภาครัฐบาล

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับการสนับสนุนจากทางราชการในหลาย ๆ ด้านดังนี้

1. การพัฒนาด้านความรู้ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะได้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อให้มีความรู้และประสบการณ์ในการปลูกยางพารา

2. การบริการปัจจัยการผลิต เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับต้นกล้ายางพารา ไร่ละ 90 ต้น ปุ๋ยเคมีในปีที่ 1-3 ของการปลูกยางพารา และสินเชื่อที่มีระยะยาวนานจนกว่าเกษตรกรจะกรีดยางได้และอัตราดอกเบี้ยต่ำ

3. การส่งเสริมการปลูก เพื่อเป็นการส่งเสริมการปลูกยางพาราทางราชการจะมีการตรวจสอบสภาพพื้นที่การปลูกยาง การตรวจเยี่ยมสวนยางและให้คำแนะนำในเรื่องของการปลูกยาง การปลูกพืชแซมและการป้องกันไฟ

เนื่องจากการปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่ใหม่สำหรับเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การที่จะเผยแพร่แนวคิด วิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้นภาครัฐบาลและภาคเอกชน จำเป็นต้องใช้ระบบการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ทางด้านเกษตร และ

เจ้าหน้าที่ทางด้านอื่น ๆ เป็นผู้ให้ข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราให้กับเกษตรกร การให้ข่าวสารข้อมูลและความรู้นั้นอาจจะทำได้หลายวิธี เช่น เจ้าหน้าที่ทางด้านเกษตรออกไปให้คำแนะนำสอนงานกับเกษตรกรด้วยตนเอง การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับการปลูกยางพาราและประโยชน์ที่จะได้รับ การทำแปลงสาธิตการปลูกยางพารา การที่เจ้าหน้าที่ทางด้านเกษตรได้พบและสนทนากับเกษตรกรเป็นการสร้างความมั่นใจในการที่จะปลูกพืชชนิดใหม่ให้กับเกษตรกร นอกจากนี้แล้วรัฐบาลและภาคเอกชนอาจจะให้ข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราโดยผ่านทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย

เมื่อเกษตรกรได้รับความรู้ ข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราแล้ว การที่เกษตรกรจะตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเป็นอย่างไรนั้น เกษตรกรจะพิจารณาถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยทางด้านการผลิต เช่น สภาพของพื้นที่ที่จะปลูกเหมาะสมหรือไม่ ปริมาณของน้ำฝน แรงงาน เวลา เป็นต้น เกษตรกรบางกลุ่มอาจจะมีปัจจัยทางด้านการผลิตที่เหมาะสม แต่ยังขาดเงินทุนที่จะใช้ดำเนินการ ดังนั้น ภาครัฐบาลจึงได้สนับสนุนปัจจัยด้านการผลิต การส่งเสริมการปลูกและการพัฒนาด้านความรู้ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในพื้นที่เป้าหมาย สำหรับเกษตรกรที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่เป้าหมายนั้นถ้าต้องการที่จะปลูกยางพาราต้องใช้ทุนทรัพย์ของตนเอง การที่รัฐบาลได้สนับสนุนปัจจัยในด้านต่าง ๆ นั้น เพื่อมุ่งหวังที่จะให้เกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายได้ตัดสินใจที่จะปลูกยางพาราในพื้นที่ของเกษตรกรเอง

การปลูกยางพารานั้น เป็นการปลูกเพื่อการค้าไม่ใช่เป็นการปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการบำรุงรักษาต้นยางพาราอย่างสม่ำเสมอ ในระยะเริ่มแรกของการปลูก เกษตรกรต้องเอาใจใส่ดูแลและช่วงที่ต้นยางพารายังไม่ให้ผลผลิต เกษตรกรควรจะมีการปลูกพืชแซมยางพาราซึ่งควรเป็นพืชที่มีอายุสั้น ๆ เพื่อเป็นการหารายได้จากพืชชนิดอื่นมาทดแทน นอกจากนี้เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราควรจะได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มหรือสหกรณ์ผู้ปลูกยาง เพื่อประโยชน์ในด้านการผลิตและการจำหน่าย (คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์. 2532 : 55) ดังนั้น การปลูกยางพาราจึงเป็นการช่วยปรับปรุงการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในด้านแนวคิด วิธีการและแบบแผนพฤติกรรม ได้อีกทางหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรครั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 เป็นนวัตกรรมทางการเกษตรที่มีความเหมาะสมสำหรับการวิจัย กล่าวคือการปลูกยางพาราเป็นนวัตกรรมทางการเกษตรชนิดเดียวที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมในการศึกษาค้นคว้า ประกอบกับโครงการ เป็นโครงการที่มีการประชาสัมพันธ์จากภาครัฐบาล และภาคเอกชน และมีการสนับสนุนจากภาครัฐบาลช่วยสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ กล่าวได้ว่าสภาพการณ์ที่เกษตรกรได้สัมผัสกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราได้รับตามแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม ทฤษฎีทางสังคมวิทยา ทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ และแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้นโครงการ ยังมีส่วนช่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หากได้มีการวิจัยให้ทราบถึงพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อโครงการโดยตรง และเป็นประโยชน์โดยอ้อมต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากลุ่มเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งตัดสินใจปลูกและไม่ปลูกยางพารา และในพื้นที่เป้าหมายซึ่งได้ตัดสินใจเข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มว่า จะมีพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยผู้วิจัยได้ควบคุมความแตกต่างเนื่องมาจากความแตกต่างของปัจจัยในระดับบุคคล โดยใช้สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในด้านการถือครองที่ดินเป็นเกณฑ์ในการเทียบเคียง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งกลุ่มเกษตรกรเพื่อทำการเปรียบเทียบในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ลักษณะของพฤติกรรมการตัดสินใจเข้าร่วม ไม่เข้าร่วมโครงการ การได้รับการส่งเสริมในการปลูกยางพารา ซึ่งพิจารณาจากการที่เกษตรกรอยู่ใน/นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการ และการมีพื้นที่ถือครองมาก/น้อย สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเป็นกลุ่มที่มีพื้นที่การถือครองมากเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงแบ่งเกษตรกรที่ทำการศึกษออกเป็น 7 กลุ่ม ดังภาพประกอบ 9

ในโครงการ นอกโครงการ

ผู้ตัดสินใจปลูกยางพารา	พื้นที่ถือครองมาก	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 4
	พื้นที่ถือครองน้อย	-	กลุ่มที่ 5
ผู้ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา	พื้นที่ถือครองมาก	กลุ่มที่ 2	กลุ่มที่ 6
	พื้นที่ถือครองน้อย	กลุ่มที่ 3	กลุ่มที่ 7

ภาพประกอบ 9 กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายและนอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การแบ่งกลุ่มสนทนาก่อนเป็น 7 กลุ่มนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางความคิดที่ว่า

1. เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพารา และตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา มีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพาราและมีปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจแต่ละขั้นตอนที่แตกต่างกับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมและตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ
2. เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ และอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและตัดสินใจปลูกยางพารา มีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพาราที่แตกต่างจากเกษตรกรที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการและตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา
3. สถานภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรน่าจะส่งผลทำให้เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง มีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพาราที่แตกต่างกับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ทั้งเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ นอกเหนือจากที่เป้าหมายและในกรณีที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 ว่ามีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยอาศัยกรอบความคิดทางทฤษฎีจากศาสตร์หลายสาขา คือ นิเทศศาสตร์ จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยาและแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ผลของการศึกษากลุ่มเกษตรกรนอกเหนือจากที่เป้าหมายที่มีการปลูกยางพาราไปแล้ว นำมาทำนายและหาวิธีการส่งเสริมการปลูกยางพาราสำหรับกลุ่มเป้าหมายในโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี 2533-2537

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นหลักในการศึกษาและได้นำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณมาใช้ในการเลือกเกษตรกรเข้ากลุ่มสนทนา เนื่องจากการศึกษากระบวนการในเรื่องใดก็ตามจำเป็นต้องใช้การวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาแนวคิด ทักษะเหตุผลและแบบแผนของพฤติกรรมกระบวนการของกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ทราบว่ากระบวนการนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ผู้วิจัยจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักในการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา การศึกษาดังนั้นนอกจากจะทำให้ทราบถึงลักษณะของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราแล้วยังจะทำให้ทราบว่าปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรม จิตลักษณะและคุณลักษณะส่วนบุคคล การรับรู้คุณลักษณะนวัตกรรมการปลูกยางพารา และปัจจัยด้านการสื่อสารมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจแต่ละขั้นตอนเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราอย่างไร ซึ่งจะทำให้เข้าใจพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราได้ดีขึ้น เทคนิคการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา ผู้วิจัยใช้เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา

การวิจัยเชิงปริมาณใช้เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรม จิตลักษณะและคุณลักษณะส่วนบุคคล การรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมการปลูกยางพาราและปัจจัยด้าน

การสื่อสารเพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดสมาชิกเข้ากลุ่มสนทนา ซึ่งจะทำให้ได้สมาชิกที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน (homogeneous) ภายในกลุ่ม และมีความแตกต่างกัน (heterogeneous) ระหว่างกลุ่มสนทนา

พื้นที่ที่จะศึกษา

ในจังหวัดสกลนคร พื้นที่เป้าหมายในการส่งเสริมการปลูกยางพาราของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533-2537 มี 2 อำเภอ คือ วาไรภูมิ และสว่างแดนดิน การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาอำเภอวาไรภูมิด้วยเหตุผลที่ว่า เกษตรกรในบางหมู่บ้านของอำเภอวาไรภูมิได้มีการปลูกยางพาราไปแล้ว และจำนวนเกษตรกรที่ปลูกยางพารามีจำนวนเพียงพอที่จะทำให้ผู้วิจัยศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพาราได้ สำหรับเกษตรกรในอำเภอสว่างแดนดินมีการปลูกยางพาราน้อยมาก ซึ่งทำให้ไม่เพียงพอที่จะศึกษาได้และเกษตรกรที่ปลูกยางพาราก็นับว่ามีลำน้อยอยู่ในตำบลต่าง ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษาคืออำเภอวาไรภูมิ

ในอำเภอวาไรภูมิ ตำบลที่เป็นพื้นที่เป้าหมายประกอบด้วยตำบลวาไรภูมิ คำบ่อ คือเขี้ยว และตำบลปลาไหล สำหรับตำบลที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายมีตำบลเด็ยคือ ตำบลหนองลาด การเลือกตำบลในพื้นที่เป้าหมายเพื่อศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาตำบลคือเขี้ยว ด้วยเหตุผลที่ว่า ตำบลคือเขี้ยวมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลหนองลาด ซึ่งเป็นตำบลนอกพื้นที่เป้าหมายที่จะศึกษาและทั้งสองตำบลมีสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพชุมชน วัฒนธรรมนิยมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน

การเลือกหมู่บ้านที่จะศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ในตำบลคือเขี้ยวซึ่งเป็นตำบลในพื้นที่เป้าหมายนั้นมี 2 หมู่บ้าน ที่ได้รับการส่งเสริมตามโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533 คือ หมู่บ้านโคกตาดทองและหมู่บ้านดอนส้มโฮง หมู่บ้านดอนส้มโฮงเป็นหมู่บ้านที่มีราษฎรอาศัยอยู่ 204 ครอบครัว (ที่ทำการปกครองจังหวัดสกลนคร. 2532) ซึ่งมีจำนวนมากพอที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ตามเกณฑ์และจำนวนที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาหมู่บ้านดอนส้มโฮงสำหรับตำบลหนองลาด ซึ่งเป็นพื้นที่นอกเป้าหมายนั้น ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่บ้านจำปา เนื่องจากหมู่บ้านจำปาเป็นหมู่บ้านที่มีเกษตรกรได้ปลูกยางพาราไปแล้ว 35 ราย และอายุของต้นยางพารา

อยู่ในช่วง 1-5 ปี (สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร. 2532) การที่เกษตรกรตัดสินใจปลูกยางพาราขึ้นเป็นการตัดสินใจปลูกเองโดยที่ยังไม่มีโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ นอกจากนี้แล้วหมู่บ้านจำปาเป็นหมู่บ้านที่มีราษฎรอาศัยอยู่ 320 ครอบครัว ซึ่งมีจำนวนมากพอที่จะทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ตามเกณฑ์และจำนวนที่กำหนดไว้ได้

หมู่บ้านที่เลือกศึกษาทั้ง 2 หมู่บ้าน ถึงแม้จะอยู่ในตำบลที่ต่างกัน แต่ทั้ง 2 ตำบลมีอาณาเขตติดต่อกัน มีลักษณะชุดของดิน ปริมาณของน้ำฝน อุณหภูมิที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถที่จะปลูกยางพาราได้ นอกจากนี้ยังมีสภาพของชุมชน วัฒนธรรมนิยมประเพณีที่คล้ายคลึงกันด้วย

การเลือกบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา

การเลือกบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา ผู้วิจัยพิจารณาจากปัญหาการวิจัยทั้ง 3 ข้อ จากปัญหาวิจัยข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ทำให้ได้เกณฑ์ที่จะเลือกบุคคลเข้ากลุ่มสนทนาคือ เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านนอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการคือหมู่บ้านจำปา และได้ตัดสินใจปลูกหรือไม่ปลูกยางพาราสำหรับหมู่บ้านในนั้นที่เป้าหมายของโครงการคือหมู่บ้านดอนส้มโฮง เกษตรกรได้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและไม่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาการวิจัยข้อที่ 3 ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์สถานภาพทางเศรษฐกิจคือการถือครองที่ดิน ถ้าถือครองที่ดินมากกว่า 25 ไร่ จัดเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง สำหรับเกษตรกรที่ถือครองที่ดินน้อยกว่า 15 ไร่ จัดเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกเกษตรกรเข้ากลุ่มสนทนาจึงประกอบด้วย 1) เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านนอกพื้นที่เป้าหมายและในนั้นที่เป้าหมาย 2) การตัดสินใจ ในหมู่บ้านนอกพื้นที่เป้าหมายเป็นเกษตรกรที่ปลูกยางพาราและไม่ปลูกยางพาราสำหรับหมู่บ้านในนั้นที่เป้าหมายเป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมและตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ 3) สถานภาพทางเศรษฐกิจเป็นผู้ที่ถือครองที่ดินมากกว่า 25 ไร่ สำหรับผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง และถือครองที่ดินต่ำกว่า 15 ไร่ สำหรับผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำ ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมีจำนวน 10 คน และทุกคนมีการถือครองที่ดินมากกว่า 25 ไร่ ทำให้ไม่สามารถแบ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงสามารถจัดกลุ่มสนทนาได้ 7 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราและมีพื้นที่ครอบครองมากกว่า 25 ไร่
- กลุ่มที่ 2 เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราและมีพื้นที่ครอบครองมากกว่า 25 ไร่
- กลุ่มที่ 3 เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราและมีพื้นที่ครอบครองน้อยกว่า 15 ไร่
- กลุ่มที่ 4 เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านจำปาที่ปลูกยางพารามาแล้ว 3 ปี และมีพื้นที่ครอบครองมากกว่า 25 ไร่
- กลุ่มที่ 5 เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านจำปาที่ปลูกยางพารามาแล้ว 3 ปี และมีพื้นที่ครอบครองน้อยกว่า 15 ไร่
- กลุ่มที่ 6 เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านจำปาที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราและมีพื้นที่ครอบครองมากกว่า 25 ไร่
- กลุ่มที่ 7 เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านจำปาที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราและมีพื้นที่ครอบครองน้อยกว่า 15 ไร่

นอกจากเกณฑ์ที่กำหนดแล้ว การเลือกบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา ผู้วิจัยยังพิจารณาถึงความคล้ายคลึงกันในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพทางด้านภูมิศาสตร์ พิจารณาถึงความคล้ายคลึงกัน ของลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ถือครองของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่ปลูกยางพาราและกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพารา การเลือกบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา ผู้วิจัยไม่ได้สุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรตามหลักสถิติ แต่เลือกผู้ที่ให้ข้อมูล (informants) ในด้านกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพารา สำหรับจำนวนของเกษตรกรในแต่ละกลุ่มสนทนานั้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกเกษตรกรที่มีลักษณะตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้กลุ่มละประมาณ 15 คน เพื่อป้องกันการขาดหายไปของสมาชิกในการจัดกลุ่มสนทนา สำหรับจำนวนสมาชิกในการจัดกลุ่มสนทนาดังกล่าวจะ 7-9 คน

ข้อมูลสำหรับการวิจัย

ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นข้อมูลเพื่อศึกษาพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพาราและข้อมูลเพื่อศึกษาปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรมซึ่งประกอบด้วยตัวแปรประสพการณ์เดิม และความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยจิตลักษณะและคุณลักษณะส่วนบุคคล

บุคคลซึ่งประกอบด้วยทัศนคติต่อการปลุกยาสงพารา การรับรู้บรรทัดฐานทางจิตวิสัย สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมการเปิดรับสาร การคาดหวังผลประโยชน์และความสามารถในการทำงาน ปัจจัยการรับรู้คุณลักษณะนวัตกรรมการปลุกยาสงพารา ปัจจัยด้านการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่และการรับรู้ช่องทางที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริม ข้อมูลเชิงคุณภาพเหล่านี้ได้จากการจัดกลุ่มสนทนาโดยใช้คู่มือการสนทนา

ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นข้อมูลเพื่อใช้ศึกษาปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรม ปัจจัยจิตลักษณะและคุณลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยการรับรู้คุณลักษณะนวัตกรรมการปลุกยาสงพารา และปัจจัยด้านการสื่อสาร ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์เกษตรกรเพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการจัดกลุ่มสนทนาและเปรียบเทียบปัจจัยเบื้องต้นของกลุ่มสนทนา

ขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และขั้นตอนการวิจัยมีดังนี้

1. การศึกษาสภาพพื้นที่ในหมู่บ้านที่จะศึกษาคือ หมู่บ้านดอนส้มโฮง ตำบลคือเขี้ยว และหมู่บ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เพื่อศึกษาลักษณะของชุมชนแบบธรรมชาติแบบประเพณี การประกอบอาชีพและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนศึกษาในขั้นต่อไป

2. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบความคิดในการวิจัยเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์และแนวทางการสนทนา (discussion guideline) สำหรับแบบสัมภาษณ์สร้างตามนิยามปฏิบัติการ (รายละเอียดเกี่ยวกับนิยามปฏิบัติการอยู่ในภาคผนวก ข.) ส่วนคู่มือการสนทนานั้นสร้างตามขอบข่ายการศึกษา พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก ก.) ผู้วิจัยกำหนดหัวข้อใหญ่ที่ต้องการศึกษาไว้ก่อนแล้วจึงเขียนหัวข้อย่อย และคำถามในแต่ละหัวข้อย่อย คำถามเป็นคำถามที่กว้างเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนได้อย่างเสรี คำถามที่ผู้วิจัยตั้งไว้เป็นเพียงแนวทางสำหรับผู้ดำเนินการสนทนาจุดประเด็นการสนทนาในกลุ่มเท่านั้น จำนวนข้อคำถามพิจารณาให้เหมาะสมกับระยะเวลาที่จะใช้ในการสนทนาประมาณ 1-2 ชั่วโมง เพื่อมิให้ผู้เข้าร่วมสนทนาเหนื่อยหรือเกิดความเบื่อหน่าย ลำดับของข้อคำถามผู้วิจัยจัดเรียงลำดับตามขั้นตอนที่เหมาะสม เพื่อให้การสนทนา

เป็นไปอย่างราบรื่นก่อนที่จะเป็นคำถามในประเด็นที่ต้องการศึกษาจะเป็นส่วนที่ผู้ดำเนินการสนทนาแนะนำตนเอง การชี้แจงเหตุผลที่เชิญผู้ร่วมสนทนามาพูดคุย และคำถามทั่ว ๆ ไปที่จะช่วยสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้ดำเนินการสนทนาและผู้เข้าร่วมสนทนา (แนวทางการสนทนาอยู่ในภาคผนวก ง.)

3. การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดกลุ่มสนทนา บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการสนทนาประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) ผู้จดบันทึกการสนทนา (note-taker) และผู้ให้บริการ (provider) สำหรับผู้ดำเนินการสนทนาเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการจัดกลุ่มสนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาในการวิจัยและเข้าใจเหตุผลหรือที่มาของคำถามแต่ละข้อเป็นอย่างดี ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องมีความสามารถที่จะระดมคำถามจากผู้เข้าร่วมสนทนาเพื่อให้ได้คำตอบหรือความคิดเห็นที่ลุ่มลึก บางครั้งการสนทนาผู้ร่วมสนทนาอาจจะแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ผู้ดำเนินการสนทนาไม่ได้คาดคิดมาก่อน แต่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ผู้ดำเนินการสนทนาควรมีความสามารถที่จะจับประเด็นและกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระในหัวข้อดังกล่าว เนื่องจากความสำเร็จในการจัดกลุ่มสนทนาขึ้นอยู่กับผู้ดำเนินการสนทนาอย่างมาก ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา บุคคลอีกผู้หนึ่งที่มีความสำคัญในการจัดกลุ่มสนทนา คือผู้จดบันทึกการสนทนา ถึงแม้ว่าในการจัดกลุ่มสนทนาจะมีการบันทึกเสียงคำสนทนาทั้งหมดไว้ แต่ในขณะที่จัดกลุ่มสนทนาผู้บันทึกการสนทนาจะต้องบันทึกให้ได้อย่างน้อยคือคำพูด เมื่อเริ่มประโยคแรกของผู้สนทนาทุกคน ทั้งนี้เพราะเมื่อถอดเทปจะทำให้ทราบว่าผู้ร่วมสนทนาคนใดพูดประโยคไหน ผู้วิจัยได้ฝึกอบรมผู้จดบันทึกการสนทนาเพื่อให้เข้าใจประเด็นคำถามต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำการจดบันทึกทำได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังมีผู้ให้บริการทั่วไปซึ่งจะทำหน้าที่ดูแลเปิดเครื่องบันทึกเสียง เปลี่ยนหม้วนเทป และคอยบริการอาหารว่างและเครื่องดื่มกับผู้ร่วมสนทนา นอกจากนี้ยังคอยป้องกันมิให้บุคคลอื่นมาเฝ้าดูการสนทนาหรือร่วมสนทนา ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เตรียมผู้จดบันทึกการสนทนา และผู้ให้บริการทั่วไป

4. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแนวทางการสนทนากลุ่มไปทดลองใช้ที่หมู่บ้านโคกตาดทอง ตำบลคือเขี้ยว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ในวันที่ 9 เมษายน 2533 โดยนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์เกษตรกรที่ปลูกยางพาราไปก่อนที่จะมีโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ เกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและเกษตรกรที่ไม่ปลูกยางพารา ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์นำมาจัดกลุ่มสนทนา 1 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรที่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทาง

เศรษฐกิจต่ำ ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแนวทางการสนทนาที่พบข้อบกพร่องมาขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและแก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์และแนวทางการสนทนาให้ดีขึ้น

5. ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์การอบรมเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533 ซึ่งจัดโดยสำนักงานเกษตรอำเภอวาริชภูมิ ที่ศูนย์เกษตรตำบลบ้านหนองสูง ตำบลคำบ่อ อำเภอวาริชภูมิ เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2533 และในวันที่ 3 พฤษภาคม 2533 ได้ร่วมเดินทางกับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นเกษตรกรในเขตอำเภอวาริชภูมิและอำเภอสว่างแดนดิน เพื่อไปทัศนศึกษาที่จังหวัดหนองคาย

6. ผู้วิจัยและคณะได้เข้าไปศึกษาและพักอาศัยในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ตำบลคำบ่อ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2533 ถึงวันที่ 6 พฤษภาคม 2533 ในระหว่างวันที่ 7 พฤษภาคม 2533 ถึงวันที่ 20 พฤษภาคม 2533 ผู้วิจัยและคณะได้เข้าไปศึกษาและพักอาศัยในหมู่บ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

7. การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 1 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณ ก่อนที่จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารของสำนักงานเกษตรอำเภอวาริชภูมิ เพื่อดูรายชื่อเกษตรกรในหมู่บ้านจำปาที่ปลูกยางพาราด้วยทุนส่วนตัว และรายชื่อเกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮงที่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ ปี 2533 นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยได้ขอคำแนะนำจากบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน เช่น คณะครู ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน เพื่อทำการรายชื่อเกษตรกรแยกเป็นกลุ่มต่าง ๆ 3 กลุ่มในหมู่บ้านดอนส้มโฮง และ 4 กลุ่มในหมู่บ้านจำปา ในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ประกอบด้วยเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ในหมู่บ้านจำปาประกอบด้วยเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ในแต่ละกลุ่มจะเลือกเกษตรกรที่มีลักษณะเป็นผู้ให้ข้อมูล (informants) มากกลุ่มละประมาณ 20 คน ผู้วิจัยและคณะทำการสัมภาษณ์เกษตรกรทั้ง 7 กลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ซึ่งใช้เวลาในการสัมภาษณ์หมู่บ้านละประมาณ 5 วัน จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อคัดเลือกเกษตรกรที่มีคุณลักษณะในด้านต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันเข้ากลุ่มสนทนา (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก จ.)

8. การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 2 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนา ก่อนการจัดกลุ่มสนทนาผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะของผู้เข้าร่วมสนทนา จำนวนกลุ่ม และจำนวนสมาชิกของกลุ่มสนทนา สำหรับคุณลักษณะของผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา จำนวนกลุ่มและจำนวนสมาชิกของกลุ่มสนทนาที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในขั้นตอนการคัดเลือกบุคคลเข้ากลุ่มสนทนา คุณลักษณะของผู้เข้าร่วมสนทนาซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดไว้ 3 ประการนั้นเพื่อที่จะทำให้สมาชิกของกลุ่มสนทนามีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมากขึ้น ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลในเชิงปริมาณ เช่น อายุ ระดับการศึกษา พฤติกรรมการเปิดรับสาร ประสบการณ์เดิม ทักษะคิดต่อพฤติกรรม บรรทัดฐานทางจิตวิสัย เป็นต้น สมาชิกของกลุ่ม ๗ ละ 7-9 คน สมาชิกของกลุ่มมีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่ม

ในการเตรียมจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยได้เตรียมแนวทางการสนทนา ผู้จัดบันทึกการสนทนา ผู้ให้บริการทั่วไป วัสดุอุปกรณ์ที่จะต้องใช้คือ ปากกา ดินสอ กระดาษ เครื่องบันทึกเสียง มีวนเทป เพื่อบันทึกการสนทนา อาหารว่างและเครื่องดื่มเพื่อบริการผู้เข้าร่วมสนทนา สำหรับสถานที่ที่ใช้จัดกลุ่มสนทนาขึ้น ในหมู่บ้านดอนส้มโฮงใช้ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน และในหมู่บ้านจำปาใช้บริเวณบ้านพักที่ผู้วิจัยและคณะพักอาศัย เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ผู้คนไม่ค่อยพลุกพล่านและมีเสียงรบกวนน้อย นอกจากนี้ได้เชิญเกษตรกรมาเข้าร่วมสนทนาตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้ดังนี้

กลุ่มที่ 2 เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง วันที่ 1 พฤษภาคม 2533 เวลา 9.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านดอนส้มโฮง

กลุ่มที่ 3 เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ วันที่ 2 พฤษภาคม 2533 เวลา 9.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านดอนส้มโฮง

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง วันที่ 4 พฤษภาคม 2533 เวลา 9.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านดอนส้มโฮง

(หมายเหตุ เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องไปทัศนศึกษาที่จังหวัดหนองคายในวันที่ 3 พฤษภาคม 2533 ผู้วิจัยต้องการที่จะจัดกลุ่มสนทนาภายหลังจากที่กลับมาจาก

ทัศนศึกษาแล้ว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษารั้งนี้ ดังนั้น
จึงได้กำหนดให้เป็นกลุ่มสุดท้ายของการสนทนากลุ่มที่หมู่บ้านดอนส้มโฮง)

- กลุ่มที่ 4 เกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพารามาแล้ว 3 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ
สูง วันที่ 13 พฤษภาคม 2533 เวลา 9.00 น. ณ บ้านพักผู้วิจัย
- กลุ่มที่ 5 เกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพารามาแล้ว 3 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทาง
เศรษฐกิจต่ำ วันที่ 14 พฤษภาคม 2533 เวลา 9.00 น. ณ บ้านพักผู้วิจัย
- กลุ่มที่ 6 เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพารา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง
วันที่ 15 พฤษภาคม 2533 เวลา 9.00 น. ณ บ้านพักผู้วิจัย
- กลุ่มที่ 7 เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพารา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ
วันที่ 16 พฤษภาคม 2533 เวลา 9.00 น. ณ บ้านพักผู้วิจัย

การจัดกลุ่มสนทนา ก่อนจะถึงเวลาจัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยและคณะจัดเตรียมสถานที่สำหรับ
การสนทนาให้เรียบร้อย จัดตั้งเครื่องบันทึกเสียง 2 เครื่องไว้พร้อม ๆ กัน เพื่อสร้างความมั่นใจ
ว่าจะสามารถบันทึกเสียงการสนทนาได้ครบ เมื่อผู้เข้าร่วมสนทนามาถึงสถานที่ที่จัดเตรียมไว้
ผู้วิจัยต้อนรับด้วยความเป็นกันเองเชิญให้นั่ง พุดคุยและบริการน้ำดื่มและอาหารว่าง เมื่อผู้เข้าร่วม
สนทนาครบ ผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนาแนะนำตนเอง ชี้แจงเหตุผลที่เชิญทุกคน
มาร่วมสนทนาและขอให้สมาชิกแนะนำตนเอง ขออนุญาตบันทึกเสียงและเริ่มสนทนากับผู้เข้าร่วม
สนทนาด้วยเรื่องง่าย ๆ ที่ใกล้ตัวจนกระทั่งผู้เข้าร่วมสนทนารู้สึกเป็นกันเองแล้วจึงเริ่มคำถาม
จากแนวทางการสนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาเป็นผู้จุดประเด็นการสนทนาและสร้างบรรยากาศ
ให้มีความเป็นกันเอง ในระหว่างการสนทนาผู้ดำเนินการสนทนาได้พยายามกระตุ้นให้สมาชิกได้
แสดงความคิดเห็นออกมาให้มากที่สุดโดยการระดมถามในแต่ละประเด็น ผู้ดำเนินการสนทนาจะ
ไม่สรุปสิ่งที่ผู้ร่วมสนทนาพูดหรือไม่แสดงความคิดเห็นของตนเอง ให้ผู้ร่วมสนทนาได้พูดคุยกันเอง
มากที่สุด เมื่อมีผู้ร่วมสนทนาบางคนผูกขาดการพูด ผู้ดำเนินการสนทนาพยายามแก้ไขสถานการณ์
อย่างมีนวล ในขณะที่ยดำเนินการสนทนา ผู้จัดบันทึกการสนทนาได้ทำแผนผังการนั่งของกลุ่ม
สนทนาไว้และคอยจดบันทึกการสนทนา ผู้ให้บริการได้บริการน้ำดื่มและอาหารว่าง นอกจากนี้ก็
คอยเปลี่ยนผ้าบนเตียง เมื่อการสนทนาสิ้นสุดลงผู้ดำเนินการสนทนากล่าวขอบคุณและมอบของที่ระลึก
กับผู้ร่วมสนทนาทุกคน จากนั้นผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้ประชุมเพื่อประเมินผลการจัดกลุ่มสนทนาที่
เสร็จสิ้นลงเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดกลุ่มสนทนากลุ่มอื่นต่อไป

9. การเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ เมื่อจัดกลุ่มสนทนาเสร็จทุกกลุ่มแล้ว จากนั้นเป็นการจัดเตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์โดยการถอดเทปบันทึกการสนทนา การถอดเทป เป็นการถอดคำพูดคำต่อคำไม่ใช่การสรุปความ ในขณะที่ถอดเทปนั้นผู้สนทนาสนทนาความคู่ไปด้วย

10. การวิเคราะห์ข้อมูล หน่วยของการวิเคราะห์ข้อมูลคือกลุ่มไม่ใช่บุคคล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเริ่มด้วยการอ่านบทสนทนาทั้ง 7 กลุ่ม อย่างคร่าว ๆ เพื่อให้ได้ภาพรวมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวกรรมการปลูกยางพารา และนำมาใช้เป็นแนวทางกำหนดเค้าโครงการวิเคราะห์อย่างละเอียด ลักษณะของเค้าโครงการวิเคราะห์ประกอบด้วยเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวกรรมการปลูกยางพารา แยกเป็นหัวข้อตามหมวดหมู่ที่สอดคล้องกับปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดและให้รหัสเนื้อหาสาระในแต่ละหัวข้อ จากนั้นผู้วิจัยอ่านบทสนทนาของแต่ละกลุ่มอย่างละเอียด และให้รหัสของเนื้อหาสาระแต่ละหัวข้อตามหมวดหมู่ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น จากนั้นผู้วิจัยรวบรวมหัวข้อต่าง ๆ และนำมาจัดหมวดหมู่ การวิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์ตามหัวข้อที่วางเค้าโครงไว้ โดยจัดหมวดหมู่ตามรหัสที่ให้ไว้เพื่อตอบปัญหาการวิจัยข้อที่ 1-2 ผู้วิจัยได้พิจารณาเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างของความคิดเห็นที่ปรากฏอยู่ในการสนทนาของแต่ละกลุ่ม โดยได้มีการเปรียบเทียบดังนี้

กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ที่ถือครองมากกว่า 25 ไร่ มีการเปรียบเทียบได้ 3 ลักษณะดังนี้
กลุ่มที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นการเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวกรรมการปลูกยางพาราระหว่างกลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ (ปลูก) กับกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ (ไม่ปลูก)

กลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นการเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวกรรมการปลูกยางพาราระหว่างกลุ่มที่ 4 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารากับกลุ่มที่ 6 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา

กลุ่มที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการและกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เป็นการเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวกรรมการปลูกยางพาราระหว่างกลุ่มที่ 1

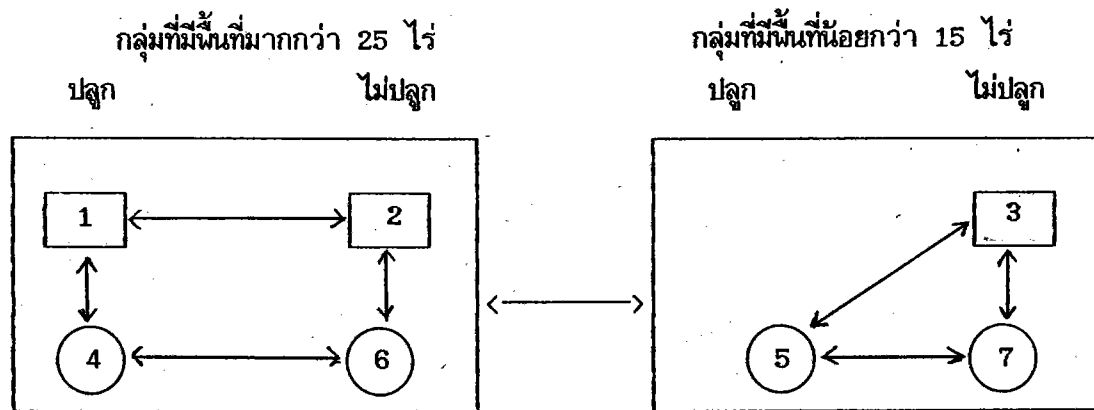
ที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการกับกลุ่มที่ 4 ที่ตัดสินใจปลูกยางพารา นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่ 2 ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการกับกลุ่มที่ 6 ที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา

กลุ่มเกษตรกรที่มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า 15 ไร่ มีการเปรียบเทียบได้ 2 ลักษณะดังนี้
กลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นการเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพาราระหว่างกลุ่มที่ 5 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา กับกลุ่มที่ 7 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา

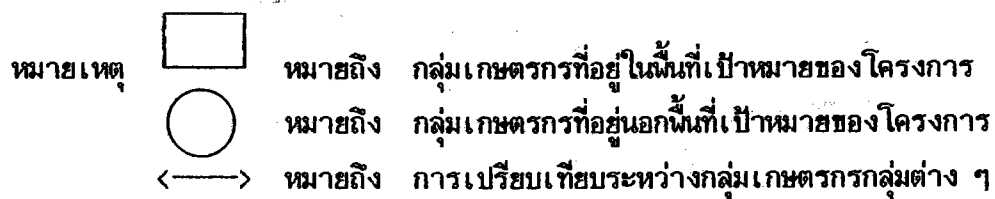
กลุ่มที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการและกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่ 3 ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการกับกลุ่มที่ 7 ที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่ 3 กับกลุ่มที่ 5 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา

นอกจากนี้แล้วยังมีการเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพารา ระหว่างเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ที่มีพื้นที่ถือครองมากกว่า 25 ไร่ กับเกษตรกรกลุ่มที่มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า 15 ไร่ด้วย

การเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 การเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ

เมื่อเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราเพื่อดูความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ แล้ว จากนั้นจึงพิจารณาว่าการที่มีความแตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกันนั้น มีสาเหตุเนื่องมาจากปัจจัยใด ซึ่งเป็นคำตอบปัญหาการวิจัยข้อที่ 3

บทที่ 4

สภาพชุมชน

การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ปี 2533 เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ คือ เกษตรกรบ้านดอนส้มโฮง ตำบลค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร และเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการคือเกษตรกรบ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

ก่อนที่จะกล่าวถึงกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในบทนี้จะเสนอผลการศึกษาสภาพชุมชนบ้านดอนส้มโฮง และชุมชนบ้านจำปา เพื่อให้ทราบและเข้าใจสภาพของชุมชนทั้ง 2 แห่ง ในด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งรวมถึงด้านการปกครอง การศึกษา สาธารณสุข การสื่อสาร ศาสนาและความเชื่อ และลักษณะทางครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งการนำเสนอสภาพของชุมชนนั้น จะกล่าวถึงสภาพชุมชนหมู่บ้านดอนส้มโฮง และสภาพชุมชนหมู่บ้านจำปา ตามลำดับดังต่อไปนี้

ชุมชนหมู่บ้านดอนส้มโฮง

บ้านดอนส้มโฮงเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจำนวน 5 หมู่บ้าน ของตำบลค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร หมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลค้อเขียว ได้แก่ บ้านค้อเขียว (หมู่ 1) บ้านดงบัง (หมู่ 3) บ้านป่าโจด (หมู่ 4) และบ้านโคกตาตทอง (หมู่ 5)

ในอดีตบ้านดอนส้มโฮงเป็นหมู่บ้านที่มีปัญหาทางด้านการเมืองและความยากจน สำหรับปัญหาทางด้านการเมืองนั้น ชาวบ้านส่วนมากได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยใน ขณะที่ชาวบ้านบางส่วนได้ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลโดยการทำหน้าที่เป็นอาสาสมัคร (อส.) ในบางครอบครัวสมาชิกของครอบครัวมีทั้งฝ่ายที่เข้าร่วมกับรัฐบาล และฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาล ในขณะนั้นเมื่อสถานการณ์ของหมู่บ้านเป็นเช่นนี้ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ครู เจ้าหน้าที่ฝ่าย

ปกครองและเจ้าหน้าที่ส่วนอื่น ๆ มีความหวาดกลัวที่จะเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ในระยะต่อมาชาวบ้านที่ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้เปลี่ยนแนวความคิด และได้ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในการที่จะร่วมพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไป จึงทำให้สภาพของหมู่บ้านกลับคืนสู่สภาพปกติ

ในปัจจุบันบ้านดอนส้มโฮง ยังคงเผชิญกับปัญหาความยากจน รัฐบาลได้พยายามแก้ปัญหาความยากจน โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละด้าน เช่น ด้านการเกษตร การศึกษา สาธารณสุข เป็นต้น ได้ร่วมมือกันเพื่อที่จะทำให้ชาวบ้านดอนส้มโฮงมีสภาพทางเศรษฐกิจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

บ้านดอนส้มโฮงอยู่ห่างจากจังหวัดสกลนครประมาณ 90 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากอำเภวาริชภูมิประมาณ 22 กิโลเมตร การเดินทางไปบ้านดอนส้มโฮงสามารถไปได้ 2 ทาง คือ เริ่มต้นจากจังหวัดสกลนครไปตามถนนสกลนคร-อุดรธานี ผ่านอำเภอมโนรมย์ จนถึงอำเภอน้ำโสม เลี้ยวซ้ายไปอำเภวาริชภูมิ เมื่อถึงอำเภวาริชภูมิเลี้ยวซ้ายลงทางทิศใต้ผ่านบ้านภูและ บ้านดงน้อย บ้านหัวทราย บ้านเหล่า บ้านหนองขี้ช้าง บ้านโนนทอง บ้านหนองกุง บ้านคำบิด ที่บ้านคำบิดจะมีรถสองแถวและรถสามล้อเครื่องวิ่งระหว่างบ้านคำบิด-สว่างแดนดิน ซึ่งถนนสายนี้เป็นถนนลูกรัง ต่อจากบ้านคำบิดผ่านบ้านป่าโจด บ้านดงบังเข้าสู่บ้านดอนส้มโฮง เส้นทางที่ 2 เริ่มต้นจากอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนครมาตามเส้นทางสว่างแดนดิน-คำบิด

1. สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านดอนส้มโฮง เป็นชุมชนขนาดกลาง และเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่เป็นกลุ่มหรือเป็นกระจุก เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเป็นพื้นที่สวน เช่น สวนกล้วย มะม่วง สับปะรด หน่อและไผ่สำหรับปลูก ต่อจากพื้นที่ที่เป็นไร่-สวนแล้วจะเป็นที่ราบลุ่มซึ่งชาวบ้านใช้เป็นที่ทำนา อาณาเขตของหมู่บ้านดอนส้มโฮงติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภวาริชภูมิและอำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านหนองแวงน้อย ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านค้อเขียว ตำบลค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านบ่อแก ตำบลพุ่มวารี อำเภอส่องดาว
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านโคกตาตอง ตำบลค้อเขียว และเทือกเขาภูพาน

ทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีลำน้ำสามเป็นเส้นแบ่งอาณาเขตระหว่างอำเภอวาริชภูมิ และอำเภอสองดาว ลำน้ำสามมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาภูพาน โดยได้รับน้ำจากน้ำตกแก่งกลาซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านดอนส้มโฮงไปทางทิศใต้ประมาณ 4 กิโลเมตร ในช่วงฤดูฝนชาวบ้านดอนส้มโฮงสามารถได้ยินเสียงน้ำตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนกลางคืน เนื่องจากน้ำตกแก่งกลาเป็นน้ำตกที่มีความสวยงามมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน ดังนั้น ชาวบ้านดอนส้มโฮงจึงร่วมกันจัดงานน้ำตกแก่งกลาขึ้นในวันเสาร์แรกของเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี

ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านมีหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ คือ หนองแสง ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากหนองแสงในด้านการใช้น้ำในการเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ รอบ ๆ บริเวณหนองน้ำ นอกจากนั้นหนองแสงยังเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญของหมู่บ้านอีกด้วย คณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการปล่อยปลาชนิดต่าง ๆ เช่น ปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาจีน ลงไปในหนองแสง ทำให้หนองแสงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลานานาชนิด เมื่อถึงฤดูแล้ง ซึ่งอาหารจากธรรมชาติแหล่งอื่น ๆ ค่อนข้างจะหายากทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้ให้ชาวบ้านดอนส้มโฮง และชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตอำเภอวาริชภูมิ และอำเภออื่น ๆ ที่มีความสนใจได้มาร่วมกันจับปลาในหนองแสง ในช่วงฤดูแล้ง ชาวบ้านดอนส้มโฮงสามารถที่จะไปจับปลาในหนองแสงได้ จนกระทั่งช่วงเข้าสู่ฤดูฝนก็จะมี การปล่อยปลาลงไปใหม่ ซึ่งภายหลังจากนั้นไม่อนุญาตให้จับปลาเพราะปลายังเจริญเติบโตไม่เต็มที่ และอาหารจากแหล่งธรรมชาติอื่น ๆ ก็พอที่จะหาได้แล้ว

ต่อจากหนองแสงลงไปทางทิศใต้ประมาณ 2 กิโลเมตร จะมีน้ำซับอยู่บริเวณที่นาของ ชาวบ้านดอนส้มโฮงคนหนึ่ง น้ำซับที่ไหลออกมามีลักษณะใสสะอาดสามารถที่จะนำมาดื่มได้จากการสำรวจของเจ้าหน้าที่จากกรมทรัพยากรธรณี พบว่า ปริมาณน้ำที่ไหลออกมามีปริมาณเพียงพอที่จะนำมาทำเป็นน้ำประปาสำหรับชาวบ้านดอนส้มโฮง และหมู่บ้านใกล้เคียงอีก 3 หมู่บ้าน ต่อมาโครงการทำน้ำประปาจากน้ำซับต้องยกเลิกไปเนื่องจากเจ้าของที่นาไม่อนุญาตให้ทำ เนื่องจากต้องการน้ำมาใช้ในการเกษตรของตนเอง

ลักษณะของดินในหมู่บ้านดอนส้มโฮงเป็นดินร่วน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านจึงสามารถปลูกพืชสวนครัว เช่น พริก มะเขือ ผักชนิดต่าง ๆ ไร่เพื่อบริโภคในครัวเรือน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังนิยมปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง ทุเรียน มะไฟ ไร่เพื่อบริโภคและเพื่อขาย สำหรับน้ำดื่ม และน้ำใช้นั้น หมู่บ้านดอนส้มโฮงจะแตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมัก

จะขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง แต่ที่หมู่บ้านดอนส้มโฮงไม่ขาดแคลนน้ำภายในหมู่บ้านจะมีบ่อบาดาลเป็นจำนวนมาก น้ำดื่ม น้ำใช้มีลักษณะใสสะอาด ดังนั้น ชาวบ้านจึงไม่นิยมซื้อน้ำหรือแท่งน้ำเพื่อเก็บน้ำฝน

สภาพภูมิอากาศในหมู่บ้านดอนส้มโฮง และบริเวณใกล้เคียงมี 3 ฤดู คือ ฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูกาลเพาะปลูก ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน-ตุลาคม ฤดูหนาวซึ่งเป็นฤดูกาลเก็บเกี่ยวซึ่งจะเริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายนเป็นต้นไป ในช่วงฤดูหนาวนี้อากาศจะหนาวเย็นเกือบทั้งวัน ช่วงเวลาที่อากาศอบอุ่นขึ้นบ้างคือตอนกลางวัน สำหรับในฤดูแล้งนั้นอากาศจะร้อนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเดือนเมษายน

2. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

บ้านดอนส้มโฮงเป็นที่อยู่ของชาวไทย-ลาว กูไท ย้อ และโซ ชาวบ้านกลุ่มแรกอพยพมาจากบ้านม่อแกเมื่อประมาณ พ.ศ. 2460 สาเหตุที่ต้องอพยพมาจากบริเวณหมู่บ้านคันแคนและไม่สามารถที่จะขยายได้อีกต่อไป ต่อมาชาวบ้านอพยพมาจากบ้านดอนยาว บ้านขาว บ้านดงขวาง และหมู่บ้านอื่น ๆ ดังนั้น ชาวบ้านดอนส้มโฮงจึงมีภาษาพูดหลายภาษา เมื่อชาวบ้านอพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านดอนส้มโฮงมากขึ้นจำเป็นต้องมีผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านดอนส้มโฮงคือ นายริน สมภักดิ์ ต่อจากนั้นได้มีผู้ใหญ่บ้านอีกหลายคน ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือนายรวมพล ทิพย์วิมานโซ

ชาวบ้านดอนส้มโฮงส่วนมากประกอบอาชีพด้านการเกษตรคือ การทำนา ซึ่งการทำนาเป็นการทำน่าน้ำฝน ผลผลิตที่ได้เพียงพอต่อการบริโภคภายในครอบครัวเท่านั้น บางครอบครัวที่มีที่นาไม่มากนัก และมีจำนวนสมาชิกของครอบครัวหลายคนผลผลิตที่ได้จึงไม่เพียงพอต่อการบริโภค จำเป็นต้องซื้อข้าวมาเพื่อการบริโภค มีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีที่นามากและสามารถขายผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคได้ นอกจากการทำนาแล้วชาวบ้านส่วนมากนิยมปลูกมันสำปะหลัง และฟักทอง การปลูกพืชทั้งสองชนิดนี้บางปีชาวบ้านสามารถที่จะขายผลผลิตในราคาดีซึ่งสภาพเช่นนี้มีไม่มากนัก นอกจากชาวบ้านมีอาชีพหลักคือการทำนาทำไร่แล้ว ชาวบ้านบางส่วนยังเลี้ยงสัตว์บางชนิด เช่น วัว ควาย ไก่ ปลา เป็นต้น สำหรับการเลี้ยงไก่ นั้นชาวบ้านนิยมเลี้ยงไว้ที่นาเนื่องจากไก่ที่เลี้ยงเป็นไก่พันธุ์พื้นเมือง และการเลี้ยงก็ปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ และการที่เกษตรกรเลี้ยงไก่ที่ที่นานั้นเป็นการป้องกันโรคติดต่อจากไก่ของเพื่อนบ้านได้อีกด้วย

เนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้นต้องอาศัยธรรมชาติอยู่มากและราคาของสินค้าทางการเกษตรไม่มีความแน่นอนบางปีราคาสูงในขณะที่บางปีราคาลดลงต่ำมาก ชาวบ้านดอนส้มโฮงบางส่วนจึงต้องไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น กรุงเทพมหานคร จันทบุรี ระยอง ตราด และจังหวัดทางภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านผู้ขายบางส่วนที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศในแถบตะวันออกกลาง เหมือนกับชาวบ้านทั่วไปในหมู่บ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การซื้อขายสินค้าของหมู่บ้าน ผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวเปลือก ชาวบ้านจะนำมาขายกับชาวบ้านบางคนที่มีฐานะดี สำหรับชาวบ้านที่มีข้าวเปลือกเป็นจำนวนมาก รวมทั้งชาวบ้านที่รับซื้อด้วยจะนำไปขายให้กับพ่อค้าที่จังหวัดอุดรธานี ส่วนมันสำปะหลังจะนำไปขายให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นที่มีลานมันเป็นของตนเอง หรือชาวบ้านบางคนได้มีการนำมันสำปะหลังสดไปขายกับพ่อค้าที่อำเภอสองดาว เนื่องจากราคาที่พ่อค้าที่สองดาวรับซื้อสูงกว่าราคาที่ขายให้กับพ่อค้าคนอื่น สำหรับผักทองนั้นจะมีพ่อค้าจากอำเภวาริชภูมิและจากอำเภออื่นมารับซื้อผลผลิตในหมู่บ้านโดยตรง แต่ราคาที่รับซื้อไม่ดีเท่าที่ควร

สำหรับสินค้าที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก ถังน้ำ สินค้าสำหรับการผลิต เช่น จอบ เสียม เขือก ในหมู่บ้านดอนส้มโฮงมีร้านค้าอยู่ 7 ร้าน ที่จำหน่ายสินค้าเหล่านี้ สำหรับสินค้าอื่น ๆ เช่น เครื่องจักร เสื้อผ้า เครื่องไฟฟ้า ชาวบ้านต้องเดินทางไปซื้อที่อำเภอสว่างแดนดิน และอำเภอนังโคน เนื่องจากมีสินค้าให้เลือกและราคาถูกกว่าสินค้าที่อำเภวาริชภูมิ ส่วนสินค้าจำพวกอาหาร เช่น ปลา ไก่ หมู ผักชนิดต่าง ๆ กับข้าวสำเร็จและขนม จะมีร้านค้าอยู่ 2 ร้าน ที่ขายสินค้าเหล่านี้ ซึ่งเจ้าของร้านค้าจะต้องตื่นตั้งแต่ 03.00 น. และเดินทางไปซื้อที่ตลาดอำเภวาริชภูมิ และนำมาวางขายประมาณ 05.00 น. เป็นต้นไป ชาวบ้านดอนส้มโฮงบางส่วนต้องพึ่งอาหารจากตลาดย่อย ๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง

การกู้ยืมเงิน สำหรับการกู้ยืมเงินมีทั้งการกู้ยืมในระบบและนอกระบบ การกู้ยืมเงินในระบบชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จะกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อนำไปใช้จ่ายในการลงทุนเพื่อการผลิต สำหรับการกู้ยืมเงินนอกระบบชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของธนาคาร เมื่อมีปัญหาทางการเงินจะกู้ยืมเงินจากชาวบ้านที่มีฐานะดีภายในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยรายเดือนและเป็นอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก

นอกจากนี้ยังมีการจ้างองค์ท้องถิ่นหรือทรัพย์สินอื่น ๆ กับชาวบ้านที่มีฐานะดี ที่ดินที่นำไปจ้างงั้น ชาวบ้านที่รับจ้างสามารถใช้จ่ายการเพาะปลูกได้จนกว่าผู้จ้างจะนำเงินมาไถ่ถอนคืนไป

ด้านการปกครอง เนื่องจากบ้านดอนส้มโฮงเป็นหมู่บ้านที่มีปัญหาทางด้านการเมืองและปัญหาความยากจน ในปี 2522 บ้านดอนส้มโฮงจึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.) การปกครองหมู่บ้านจึงประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านคือ นายรวมพล กิษวิมานไชย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3 คน คือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองคือ นายประเสริฐ นามประมา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบคือ นายเขียว สุนทร และ นายอาวุธ สุนทร คณะกรรมการหมู่บ้านแบ่งเป็น 7 ฝ่ายคือ ฝ่ายปกครอง ป้องกันและรักษาความสงบ พัฒนา สาธารณสุขสวัสดิการและสังคม ศึกษาและวัฒนธรรม และฝ่ายการคลัง คณะกรรมการแต่ละฝ่ายจะประกอบด้วยประธานฝ่าย รองประธานฝ่าย และที่ปรึกษาฝ่าย นอกจากนี้บ้านดอนส้มโฮงยังได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 คຸ່ມ คือ คຸ່ມโพธิ์สามต้น เจริญรัฐพัฒนา สอดดาว ศรีสว่าง เมืองน้ำ จามจุรี รุ่งอรุณ ตะวันลับฟ้าและคຸ່มหนองแสง ในแต่ละคຸ່มมีหัวหน้าคຸ່ม รองหัวหน้าคຸ່ม เลขานุการและเหรัญญิกของคຸ່ม สำหรับชื่อคຸ່มนั้นได้จากสมาชิกของแต่ละคຸ່มช่วยกันตั้งขึ้นมา ชาวบ้านดอนส้มโฮงได้ตั้งกฎเกณฑ์เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบสุข และเพื่อรักษาสถานที่ที่เป็นของสาธารณะให้อยู่ในสภาพที่สวยงามและเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านดอนส้มโฮงและประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งกฎระเบียบที่ชาวบ้านตั้งขึ้นมีดังต่อไปนี้

กฎระเบียบปฏิบัติของหมู่บ้านดอนส้มโฮง

ข้อ 1 กฎของหนองสาธารณะ (หนองแสง)

- 1.1 ห้ามจับปลา หรือสัตว์ทุกประเภทในเขตหนองสาธารณะ
- 1.2 ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดทำสิ่งใด ๆ ก็ตาม ซึ่งอาจทำความเสื่อมเสีย หรือเป็นอันตรายต่อปลาหรือสัตว์ในหนองสาธารณะ
- 1.3 หากผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 4,000 บาท หากผู้กระทำความผิด หลีกเลียง ชักขึ้น นำตัวมอบเจ้าหน้าที่ดำเนินการต่อไป

ข้อ 2 กฎภายในหมู่บ้าน

- 2.1 ห้ามทุบแก้วหรือขวด โส่ถล่มหรือที่สาธารณะ
- 2.2 ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดยิงปืนภายในหมู่บ้านและที่สาธารณะ โดยไม่มีเหตุอันควร

- 2.3 ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดจุดประทัดหรือกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดที่มีเสียงดัง คล้ายประทัด เว้นแต่มีเหตุอันควรหรือกิจกรรมบางอย่าง
- 2.4 ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดถ่มขี้หรือจามในที่สาธารณะของผู้อื่น
- 2.5 ห้ามผู้หนึ่งผู้ใด สร้างสิ่งกีดขวางหรือทกษะ ใส่ถนนสาธารณะ
- 2.6 ห้ามตัดหรือทำลายต้นไม้ด้วยวิธีใด ๆ ตามถนนสายแก่งกุลาและบริเวณ น้ำตก
- 2.7 ห้ามทุบหรือทิ้งขวดหรือแก้วหรือเศษวัสดุอื่นใดลงในบริเวณน้ำตกแก่งกุลา ตามข้อ 2 ในจำนวน 7 ข้อนี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 500 บาท

ด้านการศึกษา ในอดีตลูกหลานของชาวบ้านดอนส้มโฮงต้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนประชาบาลวัดดอนยาว ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านดอนส้มโฮงไปทางทิศเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร เด็กนักเรียนมีความลำบากในการเดินทางไปเรียนหนังสือเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝน เมื่อประชากรของหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นรัฐบาลจึงได้ตั้งโรงเรียนดอนส้มโฮงวิทยาคมขึ้นที่หมู่บ้านดอนส้มโฮงเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2481 ในระยะเริ่มแรกเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คณะครูที่ทำการสอนมีจำนวน 11 คน นักเรียน 255 คน อาจารย์ใหญ่คนปัจจุบันชื่อ นายทวี จำปาสิทธิ์ ครูทั้ง 11 คน ไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านดอนส้มโฮงเลย และไม่มีครูคนใดพักที่บ้านพักครู ซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะส่งลูกหลานเข้าเรียนชั้นเด็กเล็กเมื่อเด็กอายุครบ 6 ปี และเมื่อเด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว เด็กบางส่วนจะไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนมัธยมของอำเภอวาริชภูมิ โรงเรียนมัธยมของอำเภอสว่างแดนดิน สำหรับเด็กที่ผู้ปกครองมีฐานะยากจน หรือผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาจะไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา เพื่อเป็นการให้โอกาสกับบุคคลที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียนโดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสกลนคร ได้จัดให้มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน นอกจากนี้แล้วยังได้จัดอบรมให้ความรู้ทางด้านการประกอบอาชีพ เช่น การสานหมวก การเย็บเสื้อผ้า และการถนอมอาหารให้กับชาวบ้านที่สนใจอีกด้วย ทางด้านองค์กรเอกชนต่าง ๆ ได้ให้ความช่วยเหลือโดยการจัดส่งเยาวชนไปเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเป็นประจำ

ด้านสาธารณสุข ในอดีตชาวบ้านใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคภัยต่าง ๆ ต่อมาสมุนไพรบางชนิดหายากขึ้น และบางชนิดก็ไม่สามารถหาได้ ประกอบกับคนรุ่นใหม่ไม่ได้สนใจที่จะศึกษา

เกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร ในปัจจุบันการรักษาด้วยสมุนไพรจึงมีน้อยมาก สำหรับการรักษาด้วยวิธีทางไสยศาสตร์มีหมอธรรมเป็นผู้ให้การรักษา ซึ่งในหมู่บ้านมีหมอธรรมอยู่ 1 คน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บแผนปัจจุบันมีที่บ้านดอนส้มโฮงมีสถานเอนามีย 1 แห่ง ซึ่งเป็นสถานเอนามียประจำตำบลคือเขี้ยว ชาวบ้านที่มาขอรับบริการเป็นชาวบ้านในเขตตำบลคือเขี้ยว จำนวน 5 หมู่บ้าน โรคที่ชาวบ้านเป็นกันมากคือโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร เช่น อหิวาต์ตกโรค โรคกระเพาะ เป็นต้น รองลงมาคือโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ในกรณีที่ชาวบ้านที่มาขอรับบริการมีอาการหนักมาก ทางสถานเอนามียจะส่งเข้าไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ หรือโรงพยาบาลประจำจังหวัดต่อไป

ด้านการสื่อสาร การสื่อสารกันภายในหมู่บ้านจะมีลักษณะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นส่วนใหญ่ทั้งในรูปแบบวงศาคณาญาติเดียวกัน หรือติดต่อกันในลักษณะกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มทกส. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผู้เลี้ยงไหม กลุ่มผู้ปลูกยางพารา คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น ที่บ้านดอนส้มโฮงมีหอกระจายข่าวซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งสามารถที่จะแจ้งเรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ ไปยังชาวบ้าน หรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการได้ ในการรับข่าวสารจากภายนอกนั้น ชาวบ้านดอนส้มโฮงใช้สื่อมวลชน คือ วิทยุเกือบทุกครัวเรือน รายการที่สนใจ คือข่าววิทยุแห่งประเทศไทย รายการขวัญใจลูกทุ่งจากสถานี 909 กรป.กลาง จังหวัดสกลนคร เป็นต้น นอกจากนี้มีการใช้สื่อโทรทัศน์มากพอสมควร โทรทัศน์ที่ใช้มีทั้งโทรทัศน์สีและขาวดำซึ่งส่วนใหญ่เป็นโทรทัศน์ขาวดำ รายการที่สนใจติดตามชมคือ รายการข่าว ข่าวเกษตรกร รายการมวย เป็นต้น การรับข่าวสารทางโทรทัศน์นั้นชาวบ้านสามารถรับชมได้ทุกช่อง สำหรับการรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วารสารและเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ มีน้อยมาก การติดต่อสื่อสารทางโทรทัศน์ที่บ้านดอนส้มโฮงทางองค์การโทรทัศน์แห่งประเทศไทยได้ติดตั้งโทรทัศน์เพื่อให้บริการกับประชาชนทั่วไป ชาวบ้านจากหมู่บ้านดอนส้มโฮงและหมู่บ้านใกล้เคียงนิยมมาใช้บริการเพื่อถามข่าวคราวของลูกหลาน สามี และญาติพี่น้อง ที่ไปทำงานที่จังหวัดอื่นในช่วงเวลา 19.00 น. เป็นต้นไป สำหรับช่วงกลางวันมีชาวบ้านมาใช้บริการน้อย และเป็นการติดต่อภายในจังหวัดสกลนคร

ด้านศาสนาและความเชื่อ ชาวบ้านดอนส้มโฮงนับถือศาสนาพุทธ วัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดป่าแสงสว่าง ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ทุก ๆ วันจะมีพระสงฆ์จากวัดป่าแสงสว่าง และวัดถ้ำระทอง ซึ่งเป็นวัดที่อยู่บนเชิงเขาภูพาน ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านดอนส้มโฮงประมาณ 7 กิโลเมตร

มารับนิมิตหมายด้วย ชาวบ้านจะออกมาตักบาตรรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ตามบริเวณสี่แยก ในช่วงเช้าพรรษาจะมีพระสงฆ์จากวัดอภัยดำรงธรรมมารับนิมิตหมายด้วย ชาวบ้านดอนส้มโฮงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก กิจกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เช่น งานประจำปีวัดอภัยดำรงธรรม ก่อนถึงวันจัดงาน ชาวบ้านจะนำข้าวสาร อาหารสด อาหารแห้ง ผลไม้ชนิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมากมารวมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนำไปทำอาหารที่โรงครัวของหมู่บ้านที่วัดอภัยดำรงธรรมเพื่อเลี้ยงประชาชนที่มาจากท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ได้เดินทางมาร่วมงาน ในงานประจำปีของวัดจะมีหญิงสาวจากหมู่บ้านไปบวชชีพรานหนึ่งจำนวนหลายคน วัดอภัยดำรงธรรมเป็นวัดที่พระอาจารย์วันเคยปฏิบัติธรรมและได้พัฒนาวัดนี้ และหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ พระอาจารย์วันจึงเป็นพระที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก เมื่อมีโรคภัยหรือเหตุการณ์ที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความหวาดกลัว เช่น ในกรณีที่ชาวบ้านเสียชีวิตเป็นจำนวนมากในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีรดน้ำมนต์และปักเสาไว้ทั้ง 4 ทิศของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าคงจะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดเรื่องร้ายแรงขึ้นภายในหมู่บ้านได้

ลักษณะทางครอบครัวและเครือญาติ ในอดีตกลุ่มสาวของบ้านดอนส้มโฮงนิยมแต่งงานกับบุคคลในหมู่บ้านเดียวกัน ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการคมนาคมกับชุมชนอื่น ๆ ยังไม่สะดวกเหมือนกับปัจจุบัน และเด็ก ๆ ที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ค่อยมีโอกาสดูแลไปศึกษาต่อที่โรงเรียนในตัวจังหวัดสกลนคร หรือจังหวัดใกล้เคียง เด็ก ๆ เหล่านี้ได้ช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพทางการเกษตรในหมู่บ้านของตน เมื่อเติบโตถึงวัยที่สมควรจะแต่งงานมีครอบครัวแล้ว จึงได้แต่งงานภายในหมู่บ้านของตนเอง ทำให้ชาวบ้านดอนส้มโฮงมีลักษณะเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน ในหมู่บ้านมีสกุลใหญ่ ๆ อยู่ 4 สกุล คือ สูตรไชย นามประมา สุนทร และสกุลสมภินิจ ส่วนสกุลอื่น ๆ มีผู้ร่วมใช้นามสกุลเพียงไม่กี่ครอบครัว ในปัจจุบันกลุ่มสาวบางส่วนมีโอกาสดูแลกับบุคคลภายนอกมากขึ้น จึงทำให้มีโอกาสดูแลได้แต่งงานกับบุคคลจากท้องถิ่นอื่น ๆ กลุ่มสาวที่แต่งงานแล้วส่วนมากยังประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้าน ในระยะแรกของการแต่งงานยังคงอาศัยอยู่กับพ่อแม่ไปสักระยะหนึ่ง ในครอบครัวที่มีลูกสาวหลายคนเมื่อลูกสาวคนถัดไปจะแต่งงาน ลูกสาวที่ได้แต่งงานไปแล้วจะแยกตัวออกมาเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ต่อไป

ชุมชนหมู่บ้านจำปา

บ้านจำปาเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจำนวน 8 หมู่บ้าน ของตำบลหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร หมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลหนองลาด ได้แก่ บ้านหนองลาด (หมู่ 1) บ้านค้อ (หมู่ 2) บ้านดอนยาวใหญ่ (หมู่ 3) บ้านขาว (หมู่ 4) บ้านดอนยาวน้อย (หมู่ 6) บ้านหนองแวงน้อย (หมู่ 7) และบ้านหนองบาก (หมู่ 8)

บ้านจำปาอยู่ห่างจากจังหวัดสกลนครประมาณ 75 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากอำเภอวาริชภูมิ ประมาณ 6 กิโลเมตร การเดินทางไปยังบ้านจำปาสามารถไปได้ 4 เส้นทาง คือ เส้นทางแรกเริ่มต้นจากจังหวัดสกลนครไปตามถนนสายสกลนคร-อุดรธานี ผ่านอำเภอมพรรณานิคม พอถึงอำเภอนังโคน เลี้ยวซ้ายไปอำเภอวาริชภูมิ เมื่อถึงอำเภอวาริชภูมิ เลี้ยวขวาไปทางทิศตะวันตกไปตามถนนลูกช้างผ่านบ้านหนองลาด บ้านหนองบากเข้าสู่บ้านจำปา สำหรับถนนลูกช้างสายวาริชภูมิ-จำปา นั้น เป็นถนนที่มีปัญหามากโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน เส้นทางที่ 2 เริ่มจากอำเภอวาริชภูมิเลี้ยวซ้ายลงมาทางทิศใต้ผ่านบ้านบุญและ ดงน้อย ห้วยบาง ขอนขว้าง บ้านเหล่า โพนทอง หนองกุง พอมาถึงบ้านคำบิดเลี้ยวขวาไปตามถนนลูกช้างเข้าสู่บ้านจำปา เส้นทางที่ 3 เริ่มจากอำเภอสว่างแดนดิน ผ่านอำเภอสองดาวมาตามถนนสายสว่างแดนดิน-คำบิด เมื่อมาถึงบ้านดอนส้มโฮงเลี้ยวซ้ายไปบ้านหนองแวงน้อย ดอนยาวน้อย ดอนยาวใหญ่ เข้าสู่บ้านจำปา เส้นทางที่ 4 เริ่มจากอำเภอสว่างแดนดินผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ เข้าสู่บ้านโคกสุวรรณ หนองตอกแก้ว เข้าสู่บ้านจำปา บ้านจำปาอยู่ห่างจากบ้านดอนส้มโฮงประมาณ 8 กิโลเมตร ชาวบ้านดอนส้มโฮงและบ้านจำปาสามารถที่จะเดินทางไปมาหาสู่ซึ่งกันและกันได้อย่างสะดวกสบาย

1. สภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านจำปาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่นตามถนนสายต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะถนนสายกลางหมู่บ้านที่หลังคาบ้านแต่ละหลังแทบจะชนกัน รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นทุ่งนาและเป็นที่สวน เช่น สวนกล้วย มะม่วง สับปะรด หวาน และสวนยางพารา บ้านจำปามีเนื้อที่รวม 5,458 ไร่ บ้านจำปามีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอวาริชภูมิ และอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านดงมีชัย ตำบลตาลเ็น และบ้านหนองตอกแก้ว
	ตำบลตาลโกน อำเภอสว่างแดนดิน

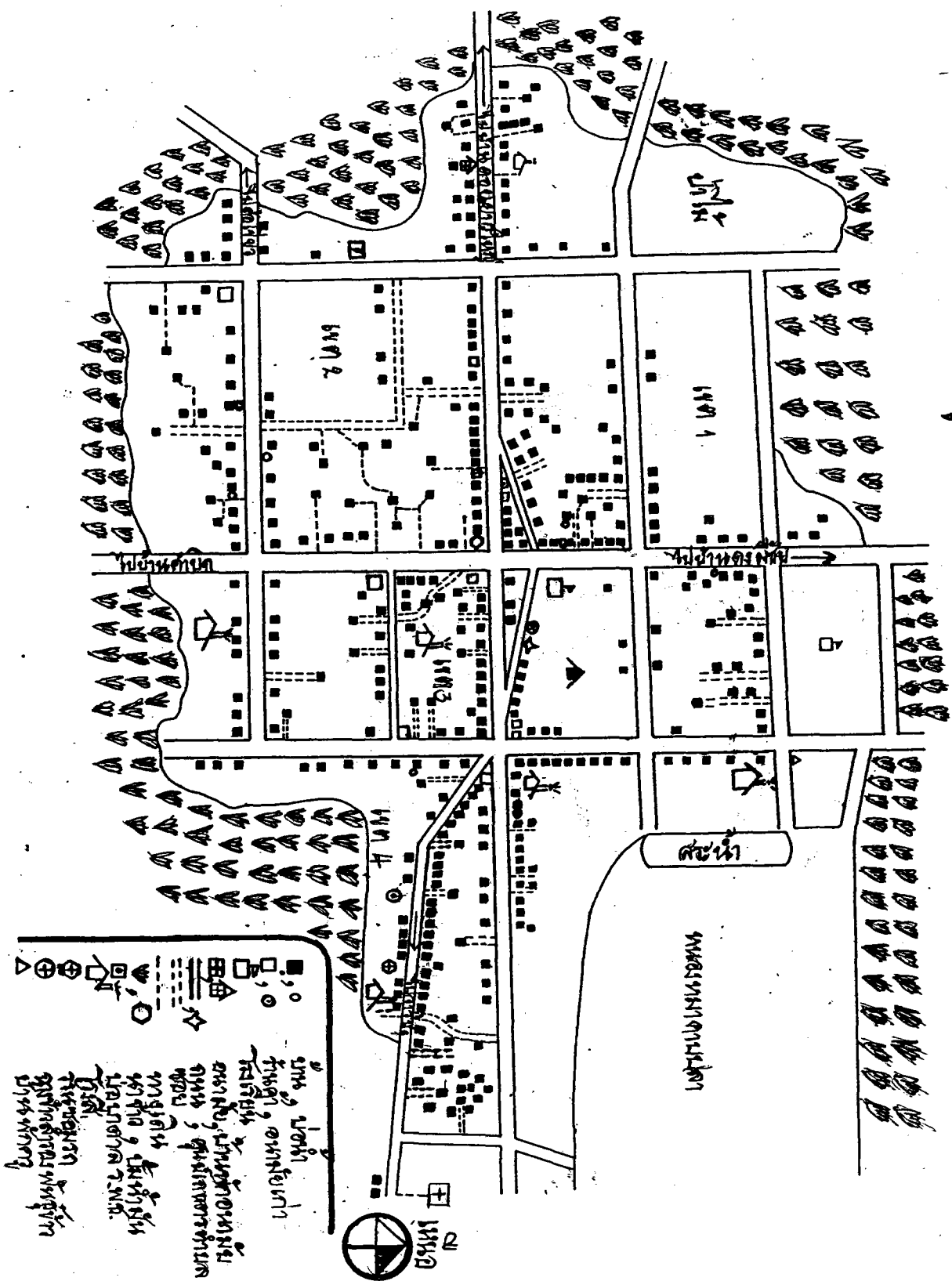
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านหนองบาก ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านดอนขามน้อย ดอนขามใหญ่และบ้านค้อ ตำบลหนองลาด
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านค้อเขียว ตำบลค้อเขียว และบ้านคำบิด ตำบลคำบ่อ อำเภวาริชภูมิ

ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านมีหนองน้ำขนาดใหญ่ คือ หนองหมาคาบปลา ในอดีตที่หนองน้ำแห่งนี้มีปลาชุกชุมมาก แม้กระทั่งสุนัขลงไปในหนองน้ำก็สามารถที่จะคาบเอาปลามาให้เจ้าของได้ หนองน้ำแห่งนี้มีน้ำซึ่งอยู่ตลอดทั้งปี และเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญของหมู่บ้านอีกด้วย ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านมีหนองน้ำสาธารณะอยู่แห่งหนึ่ง คือ หนองวาง ซึ่งเป็นหนองน้ำที่มีการเลี้ยงปลาของหมู่บ้าน เช่น ปลานวลจันทร์ ปลานิล เป็นต้น ในช่วงฤดูแล้งซึ่งเป็นช่วงที่หาอาหารจากแหล่งธรรมชาติแหล่งอื่นค่อนข้างจะลำบาก ประกอบกับปลาที่เลี้ยงไว้เจริญเติบโตพอที่จะนำมาประกอบอาหารได้แล้วชาวบ้านจำปาและหมู่บ้านใกล้เคียงจะมีการจับปลาด้วยกัน โดยชาวบ้านจะต้องจ่ายค่าจับปลาตามชนิดของเครื่องมือที่นำมาใช้จับปลา นอกจากหนองน้ำสาธารณะแล้วทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านยังมีลำห้วย 2 สาย คือ ห้วยกุดแล้งและห้วยหินลาด ชาวบ้านที่มีที่นาบริเวณลำห้วยทั้งสองได้ใช้น้ำจากลำห้วยมาใช้ในการทำนา และจับปลาทำอาหาร

ลักษณะของดินในหมู่บ้านจำปาเป็นดินร่วนและเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชาวบ้านสามารถปลูกพืชสวนครัวไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน นอกจากพืชสวนครัวแล้วชาวบ้านยังนิยมปลูกไม้ผล เช่น มะม่วงน่านชนิดทอง ส้มโอ ละครุด ลำไย ชมพู่ มะพร้าว น้อยหน่า ฝรั่งเพื่อบริโภคและเพื่อขาย ชาวบ้านจำปายังนิยมปลูกไม้ประดับ เช่น กุหลาบ ดาวเรือง ฝรั่งบริเวณหน้าบ้านอีกด้วย สำหรับยางพารานั้นชาวบ้านนำเมล็ดยางพารามาเพาะไว้บริเวณบ้านเพื่อที่จะนำไปติดตามต่อไป

ชาวบ้านจำปาที่มีฐานะดีนิยมเจาะบ่อนบาดาลและใช้เครื่องปั้มน้ำไฟฟ้า นำเอาน้ำจากบ่อมาใช้ บางครอบครัวได้ต่อท่อเข้ามาถึงโถ่งน้ำที่อยู่ภายในบ้านด้วย ในขณะที่ครอบครัวส่วนมากใช้สายยางต่อเข้ามายังโถ่งน้ำ สำหรับครอบครัวที่ไม่ใช้เครื่องปั้มน้ำไฟฟ้าได้ใช้ภาชนะไปรองเอาน้ำจากบ่อนบาดาลซึ่งเจาะไว้ภายในบริเวณบ้านหรือจากบ่อสาธารณะ สำหรับน้ำดื่มนั้นชาวบ้านเกือบทุกครอบครัวมีโถ่งน้ำขนาดใหญ่ (โถ่งแดง) บ้านละ 2-3 ใบ หรือถังคั้นน้ำเพื่อเอาไว้

๑๕๕๕

เก็บน้ำฝน บ้านจำปาเป็นหมู่บ้านที่ไม่ขาดแคลนน้ำทั้งน้ำดื่มและน้ำใช้ ยกเว้นบางปีที่มีการสูบน้ำออกจากหนองหมาคาบปลาเพื่อขุดลอกให้หนองน้ำลึกลงทำให้ระดับน้ำในบ่อบาดาลลดระดับลงมาก ทำให้สูบน้ำขึ้นมาใช้ค่อนข้างจะลำบาก

เนื่องจากบ้านจำปาอยู่ห่างจากบ้านดอนส้มโฮง ประมาณ 8 กิโลเมตร ดังนั้นสภาพภูมิอากาศจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับบ้านดอนส้มโฮง

2. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

บ้านจำปาเป็นที่อยู่ของชาวไทย-ลาว และภูไท ชาวบ้านกลุ่มแรกอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี คือ กลุ่มของพ่อใหญ่เหี้ยน ทุนเคน ทุนแจ้ง ผู้นำของกลุ่มที่อพยพเข้ามาได้ไปสำรวจพื้นที่หลาย ๆ แหล่งเพื่อที่จะตั้งหมู่บ้านใหม่ขึ้นมา เมื่อเดินทางมาถึงหนองน้ำแห่งหนึ่งสุนัขของพ่อใหญ่เหี้ยนได้ลงไปเฝ้าหนองน้ำ และคาบเอาปลาขึ้นมา กลุ่มที่อพยพเข้ามาจึงให้ชื่อว่า "หนองหมาคาบปลา" และได้ตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานใกล้ ๆ กับหนองหมาคาบปลา เมื่อตั้งหมู่บ้านใหม่ขึ้นมาจึงให้ชื่อว่า "บ้านจำปลา" (จำ ในภาษาอีสานแปลว่าติดหรือใกล้) หมู่บ้านแห่งนี้ใหม่จึงมีความหมายว่าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับแหล่งที่อยู่ของปลา ต่อมาคนรุ่นหลังเรียกชื่อเพี้ยนไปจากเดิมเป็น "บ้านจำปา" จากการศึกษาประวัติหมู่บ้านจำปาที่หน่วยงานราชการหน่วยหนึ่งได้จัดทำขึ้นนั้น ได้กล่าวถึงที่มาของบ้านจำปาว่าเนื่องจากในอดีตบรรพบุรุษอพยพเข้ามาครั้งแรกจะมีต้นจำปา (ต้นทม) ขึ้นอยู่มากมายและร่มรื่นอยู่อาศัย จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อของต้นไม้จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านซึ่งมีอายุมากแล้วเกี่ยวกับที่มาของชื่อหมู่บ้าน ชาวบ้านกล่าวว่าประวัติของหมู่บ้านจำปาที่หน่วยงานของทางราชการได้จัดทำขึ้นนั้น ไม่ถูกต้อง เพราะในอดีตที่บ้านจำปาแทบจะไม่มีต้นจำปาและในปัจจุบันก็ไม่มี เช่นเดียวกัน

ชาวบ้านจำปาส่วนมากประกอบอาชีพทางการเกษตร คือ การทำนา การทำนายังเป็นน่าน้ำฝน ผลผลิตที่ได้เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัวสำหรับบางครอบครัวที่มีที่นาเป็นจำนวนมาก ผลผลิตที่ได้มีจำนวนมากและสามารถที่จะนำไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางได้ นอกจากการทำนาแล้วชาวบ้านจำปาบางส่วนยังมีการปลูกพืชล้มลุกบางชนิด เช่น มันสำปะหลัง พักทอง แตงโม สำหรับราคาผลิตผลทางการเกษตรไม่มีความแน่นอน บางปีชาวบ้านก็ขายผลผลิตในราคาที่ขาดทุนทำให้ความเป็นอยู่ไม่ค่อยดีนัก เมื่อประมาณ 16 ปีที่ผ่านมา มีชาวบ้านจำปาบางส่วนลงไปทำงานกรีดยางที่ภาคใต้ซึ่งทำให้มีรายได้ดีกว่าการทำนามาก ในปัจจุบันชาวบ้านจำปา

แทบทุกครัวเรือนได้ไปกรีดยางที่ภาคใต้ และกลับมาเยี่ยมพ่อแม่ สามมี ภรรยา ลูก และญาติ ๆ ในช่วงเดือนมกราคม - เมษายนของทุกปี ในช่วงที่ชาวบ้านกลับมาเยี่ยมบ้านทำให้หมู่บ้านเต็มไปด้วยผู้คน เสียงรถยนต์และรถจักรยานยนต์ เงินที่ได้จากการกรีดยางชาวบ้านจำปาได้ฝากสะสมไว้ที่ธนาคารพาณิชย์ที่อำเภอพังโคน จนกระทั่งมีคำกล่าวว่าถ้าชาวบ้านจำปาพร้อมใจกันไปถอนเงินจากธนาคารพาณิชย์ที่อำเภอพังโคน คงจะทำให้ธนาคารเหล่านั้นได้รับความกระทบกระเทือนเป็นอย่างมาก การไปกรีดยางที่ภาคใต้นอกจากจะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านจำปาดีขึ้นแล้ว อาชีพทางการเกษตรอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านจำปานิยมทำกันมากคือการทำสวนยางพารา ชาวบ้านคนหนึ่งได้ปลูกยางพาราเมื่อประมาณ 7 ปีที่ผ่านมา ในขณะนั้นยางพารามีอายุและขนาดของลำต้นที่สามารถจะกรีดยางได้ แต่เจ้าของสวนยางยังไม่มีความพร้อมในด้านเครื่องมือที่จะกรีดยางได้ชะลอการกรีดยางไว้ก่อน สำหรับชาวบ้านคนอื่น ๆ ได้เริ่มปลูกยางพาราเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา การปลูกยางพาราของชาวบ้านจำปามีทั้งพื้นที่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน และพื้นที่บริเวณภูอ่างศอ ชาวบ้านที่ไปปลูกยางบนภูอ่างศอได้มี นายทุน รักษาศรี เป็นหัวหน้าได้ขออนุญาตจากทางราชการเพื่อปลูกยางพาราบริเวณภูอ่างศอ และได้จัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ปลูกยางพาราขึ้น มีสมาชิกจำนวน 35 คน ชาวบ้านจำปาจึงนับได้ว่าเป็นกลุ่มผู้บุกเบิกในการปลูกยางพาราของอำเภวาริชภูมิ

นอกจากอาชีพทางการเกษตรด้านการเพาะปลูกแล้ว ชาวบ้านจำปายังนิยมเลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย เพื่อเอาไปใช้งานในไร่ นา การเลี้ยงเป็ด ไก่ เพื่อเอาไว้บริโภคในครอบครัวและเพื่อขาย นอกจากนั้นบริเวณที่นาซึ่งเป็นที่ราบลุ่มชาวบ้านนิยมขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลาเอาไว้บริโภค ในหมู่บ้านจำปามีฟาร์มที่เลี้ยงปลาเอาไว้ขายและเพาะเลี้ยงลูกปลาชนิดต่าง ๆ เอาไว้จำหน่ายกับชาวบ้านที่สนใจนำไปเลี้ยงในบ่อของตนเอง

นอกจากอาชีพหลักในการทำนา และทำสวน ทำไร่แล้ว ชาวบ้านจำปาผู้หญิงเกือบทุกครอบครัวได้มีการทอผ้าเอาไว้ใช้ในครอบครัว ซึ่งช่วงเวลาที่นิยมทอผ้ากันมากคือ ช่วงฤดูแล้งที่ยังไม่ได้เพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ชาวบ้านจำปามีความชำนาญในการทำผ้าเป็นอย่างมาก บางคนทอผ้าจนกระทั่งถึงตอนกลางคืน ผ้าที่ทอเช่น ผ้าซิ่นมัดหมี่ ผ้าสำหรับตัดเสื้อ ผ้าสำหรับทำหมอน และผ้าห่ม เป็นต้น ดังนั้นในแต่ละครอบครัวจึงมีผ้าห่มและหมอนเป็นจำนวนมาก นอกจากการทอผ้าแล้วยังมีการทอเสื่อกก โดยกรมการพัฒนาชุมชนได้ให้การสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ ในปี 2525 องค์การยูนิเซฟได้ส่งผู้นำสตรีจำนวน

2 คน ไปฝึกอบรมที่จังหวัดมหาสารคาม เมื่อกลับจากการอบรมผู้นำสตรีได้มาทำการอบรมให้กับชาวบ้านคนอื่น ๆ กลุ่มทอเสื้อกกได้จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม 2524 จำนวนสมาชิกจัดตั้ง 43 คน และสมาชิกที่ดำเนินการต่อเนื่องมี 26 คน กลุ่มทอเสื้อกกบ้านจำปามีกิจกรรมต่อเนื่องตลอดปี เช่น ทอเสื้อพับ กระเป๋าหิ้ว กระเป๋าสะพาย ที่รองแก้ว และที่รองจาน เป็นต้น สมาชิกของกลุ่มจะนำผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมาจำหน่ายที่ทำการกลุ่มซึ่งทำให้สมาชิกมีรายได้มาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้กรมส่งเสริมการเกษตรโดยสำนักงานเกษตรอำเภอวาริชภูมิได้เข้ามาจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายเคหะกิจการเกษตรได้เข้ามาฝึกอบรมแม่บ้านให้รู้จักวิธีการถนอมอาหารที่ได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรซึ่งทำให้สามารถถนอมอาหารไว้เพื่อบริโภคในช่วงเวลาที่ไม่มียผลผลิตชนิดนั้น

ในบ้านจำปามีร้านค้าอยู่ 8 ร้าน ซึ่งจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก จอบ เสียม เชือก ไถ เป็นต้น สำหรับสินค้าจำพวกอาหาร เช่น ไข่ ปลา เนื้อหมู และผักชนิดต่าง ๆ ก็มีร้านจำหน่ายอยู่ 5 ร้าน ซึ่งในจำนวนนี้มี 3 ร้าน เป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้าชนิดอื่น ๆ ด้วย ส่วนสินค้าหรือเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่น ๆ เช่น รถไถเดินตาม ตู้เย็น โทรทัศน์ พัดลม เป็นต้น ชาวบ้านจะเดินทางไปเลือกซื้อที่อำเภอวังโค่นและในตัวจังหวัดสกลนคร อุดรธานี เพราะมีราคาถูกกว่าร้านค้าในอำเภอวาริชภูมิ

การขายผลผลิตทางการเกษตรนั้น ชาวบ้านส่วนมากที่ต้องการจะขายข้าวเปลือกนิยมนำมาขายให้กับชาวบ้านที่มีฐานะดีในหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่นิยมที่จะนำข้าวเปลือกไปขายที่อื่นเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างรถบรรทุกและค่าขนย้ายข้าวเปลือกขึ้นลงรถ ผลผลิตทางการเกษตรอีกชนิดหนึ่งคือมันสำปะหลัง ชาวบ้านนิยมนำไปขายที่แหล่งรับซื้อที่อำเภอวังโค่น อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร และอำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี การที่จะนำไปขายที่อำเภอใดนั้นขึ้นอยู่กับราคาที่พ่อค้าในอำเภอนั้นรับซื้อ สำหรับผักทอง แตงโม เป็นผลผลิตทางการเกษตรที่พ่อค้าจากภายนอกนำรถบรรทุกมารับซื้อที่สวนของชาวบ้านแต่พ่อค้าที่มารับซื้อมักจะกดราคาเสมอ

การกู้ยืมเงิน ชาวบ้านจำปาเป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จำนวน 105 คน เมื่อสมาชิกเหล่านี้มีความจำเป็นต้องใช้เงินลงทุนด้านการเกษตรก็จะกู้ยืมเงินจากธนาคารซึ่งเป็นการกู้ยืมเงินในระบบ สำหรับชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของธนาคาร

เมื่อมีความจำเป็นที่จะใช้เงินจะกู้ยืมเงินจากญาติพี่น้องของตนเอง และนำมาใช้คืนในระยะเวลาที่ไม่นานนัก

ด้านการปกครอง บ้านจำปามีฐานะเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง เช่นเดียวกับหมู่บ้านดอนส้มโฮง ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายศักดิ์สิทธิ์ จันทวี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมี 4 คน คือ นายจันทวี ศรีมีชัย นายพิชัย วังเจริญพานกิจ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง นายคำพันธ์ กัลยาไสย์ นายสอน ไสภางาม เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ คณะกรรมการหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 7 ฝ่าย คือ ฝ่ายปกครองป้องกันและรักษาความสงบ นิเทศา สาธารณสุข สวัสดิการและสังคม ศึกษาและวัฒนธรรม และฝ่ายการคลัง คณะกรรมการแต่ละฝ่ายประกอบด้วยประธานฝ่าย รองประธานและที่ปรึกษาของฝ่าย บ้านจำปาเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ แบ่งออกเป็น 4 เขต คือ เขต 1 เขต 2 เขต 3 และเขต 4 การแบ่งเขตยึดเอาถนนเป็นเส้นแบ่งเขตในแต่ละเขตมีจำนวนครอบครัวที่ใกล้เคียงกันคือ ประมาณ 80 ครอบครัว การแบ่งเขตในหมู่บ้านจำปาไม่ใช่การแบ่งเขตการปกครองเหมือนกับหมู่บ้านดอนส้มโฮง ดังนั้นจึงไม่มีการแต่งตั้งหัวหน้าเขตและกรรมการอื่น ๆ

การอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องมีกฎข้อบังคับเพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกของสังคมมากที่สุด กฎข้อบังคับของหมู่บ้านจำปา มีดังนี้

1. กฎข้อบังคับเกี่ยวกับหนองหมาคาบปลา คือ ในช่วงที่มีการปล่อยปลาลงไปห้ามไม่ให้ชาวบ้านลงไปจับปลา จนกว่าปลาจะมีขนาดที่โตพอสมควรจึงจะจับปลาพร้อมกัน ภายหลังจากลงจับปลาแล้วห้ามไม่ให้นำเครื่องมือจับปลาที่มีตาข่ายถี่ ๆ ลงไปจับปลา ถ้าใครฝ่าฝืนจะถูกปรับค่าปรับครึ่งหนึ่งนำเข้ากองกลางของหมู่บ้าน สำหรับค่าปรับอีกครึ่งหนึ่งมอบให้ผู้ที่พบเห็น

2. กฎข้อบังคับเกี่ยวกับต้นไม้บริเวณป่าช้า ป่าช้าบ้านจำปาเป็นป่าเพียงแห่งเดียวของหมู่บ้านที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่อยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงห้ามตัดต้นไม้ในเขตป่าช้า ถ้าใครฝ่าฝืนจะถูกปรับเป็นของส่วนรวม แม้กระทั่งไม้ที่จะเผาศพต้องนำไปจากบ้านด้วย

3. ห้ามไม่ให้จุดประทัดในบริเวณหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านจำปา

ด้านการศึกษา บ้านจำปามีโรงเรียนระดับประถมศึกษาอยู่ 1 แห่ง ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 ในขณะนั้นมีชื่อว่าโรงเรียนประชาบาลตำบลหนองลาด (วัดบ้านจำปา) ครูใหญ่คนแรกคือ นายสังคม วงศ์ประทุม โรงเรียนนี้เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1 ถึงชั้นประถมปีที่ 4 ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนจำปาศิริราษฎร์ ในปัจจุบันมี นายไพโรจน์ คีสาลัง เป็นอาจารย์ใหญ่ จำนวนครู 14 คน ไปช่วยราชการที่กลุ่มหนองลาด-ค้อเขียว 1 คน ในจำนวนครู 14 คนนั้นมีครู 5 คนที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านจำปา จำนวนนักเรียน 272 คน อาคารเรียน 4 หลัง และอาคารเอนกประสงค์ซึ่งใช้เป็นโรงอาหารและหอประชุม 1 หลัง โรงเรียนจำปาศิริราษฎร์ เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กถึงชั้นประถมปีที่ 6 เมื่อเด็กจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้วจะไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิเป็นส่วนใหญ่ จำนวนของนักเรียนที่ไปเรียนต่อมีประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น สาเหตุที่นักเรียนไม่เรียนต่อเนื่องจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองต้องการที่จะให้เด็กไปกรีดยางที่ภาคใต้เนื่องจากมีรายได้ดี ผู้ปกครองยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาของลูกหลาน คณะครูได้พยายามหาวิธีการที่จะให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษาของลูกหลาน แต่ผู้ปกครองก็ยังคงยืนยันที่จะให้เด็กออกไปประกอบอาชีพเพื่อสร้างฐานะของครอบครัว เด็กที่เรียนต่อส่วนมากเป็นบุตรหลานของครู ข้าราชการหน่วยงานอื่นและผู้ปกครองที่มีอาชีพทางด้านการเกษตรที่เห็นความสำคัญของการศึกษา นอกจากการศึกษาภาคบังคับแล้ว กรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสกลนคร ได้จัดให้มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ จากสภาพความเป็นจริงพบว่าที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านมักจะไม่มีหนังสือพิมพ์อยู่เลย ทั้งนี้อาจจะมีสาเหตุเนื่องจากชาวบ้านบางคนนำหนังสือพิมพ์ไปอ่านที่บ้านและไม่นำกลับมาส่งคืนที่เดิม สำหรับผู้ที่สนใจอ่านหนังสือพิมพ์ไม่มากนักเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะเห็นได้แต่เนื้อหาจากการประกอบอาชีพจึงไม่ค่อยสนใจที่จะไปอ่านหนังสือพิมพ์เท่าที่ควร

ด้านสาธารณสุข ในอดีตเมื่อชาวบ้านเกิดอาการเจ็บป่วยมักจะรักษาด้วยยาสมุนไพร ซึ่งการรักษาด้วยยาสมุนไพรมีชาวบ้านที่มีความรู้ทางด้านสมุนไพรเป็นผู้ให้การรักษา เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นและมีการทำลายป่าเพื่อใช้ที่ดินในการเพาะปลูกทำให้จำนวนสมุนไพรลดลงและหายากขึ้น สมุนไพรบางชนิดก็สูญพันธุ์ไป ในช่วงเวลาเดียวกันรัฐบาลได้สร้างถนนเข้าไปในหมู่บ้าน สร้างสถานีอนามัยเพื่อให้การรักษาแบบแผนปัจจุบัน จากสภาพดังกล่าวทำให้ชาวบ้านนิยมรักษาพยาบาลด้วยวิธีการแบบใหม่มากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังมีชาวบ้านที่มีอายุบางส่วนยังนิยมรับการรักษาด้วยยาสมุนไพรและแผนปัจจุบันผสมผสานกันไป

การรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันนั้นที่ตำบลหนองลาดมีสถานเอนามัย 2 แห่ง คือ สถานเอนามัยบ้านจำปาและสถานเอนามัยบ้านดอนยาว สำหรับสถานเอนามัยบ้านจำปารับผิดชอบในการให้บริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อมของชุมชน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านจำปา หนองลาด และบ้านหนองบาก ในช่วงเดือนมกราคม - เมษายน ของทุกปีได้มีชาวบ้านจากทั้ง 3 หมู่บ้านมารับการรักษาพยาบาลมากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงที่ชาวบ้านที่ลงไปทำงานกรีดยางที่ภาคใต้กลับมาเยี่ยมครอบครัว ชาวบ้านที่มารับการรักษาส่วนมากจะเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ เช่น ไข้หวัด ไข้หวัดใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้สถานเอนามัยบ้านจำปา และหน่วยงานอื่นของรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในแต่ละครอบครัวเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรคในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานดังกล่าวจึงมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านจำปาและหมู่บ้านใกล้เคียงได้มีส่วนร่วมทุกหลังคาเรือน ผลของการรณรงค์ทำให้ครอบครัวของชาวบ้านจำปามีส่วนร้อยละ 90 สำหรับครอบครัวที่ยังไม่มีส่วนนั้น เนื่องจากมีฐานะยากจน และบางครอบครัวยังไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการมีส่วนร่วม ซึ่งสถานเอนามัยบ้านจำปาร่วมกับหน่วยงานอื่นของรัฐบาลจะได้มีการรณรงค์กันต่อไปเพื่อให้ชาวบ้านมีสุขภาพอนามัยที่ดี

ด้านการสื่อสาร การสื่อสารภายในหมู่บ้านมีลักษณะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นส่วนใหญ่ทั้งในรูปแบบวงศาคณาญาติเดียวกันหรือติดต่อกันในลักษณะกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มทอเสื่อ กก กลุ่มผู้ปลูกยางพารา คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการให้หอกระจายข่าวเพื่อแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ทั้งทางด้านการศึกษา สาธารณสุข การปกครอง ศาสนา ไปยังชาวบ้านหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการ ในการรับข่าวสารจากภายนอก ชาวบ้านจำปาใช้สื่อมวลชน คือ วิทยุเกือบทุกครอบครัว รายการที่สนใจติดตามรับฟังเป็นประจำคือ รายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย รายการขวัญใจลูกทุ่งจากสถานีวิทยุ 909 กรป.กลาง จังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังมีการใช้สื่อโทรทัศน์มากพอสมควร โทรทัศน์ที่มีทั้งโทรทัศน์สีและขาวดำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโทรทัศน์สี รายการที่สนใจคือ รายการข่าว ข่าวเกษตรกร รายการมวย เป็นต้น สำหรับการรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ จากหน่วยงานของภาครัฐบาล เอกชน ยังมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ นอกจากการติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อบุคคล สื่อมวลชนแล้ว ชาวบ้านจำปายังสามารถใช้โทรศัพท์ติดต่อกับญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลได้ ช่วงเวลาที่ชาวบ้านจำปาและหมู่บ้านใกล้เคียงนิยมใช้โทรศัพท์ทางไกล คือตั้งแต่เวลา 19.00 น. เป็นต้นไป สำหรับช่วงกลางวันชาวบ้านมาใช้บริการน้อยมากเนื่องจากอัตรา

คำโทรศัพท์แพงกว่าช่วงกลางคืน ชาวบ้านที่มาใช้บริการในตอนกลางวันจะเป็นการติดต่อภายใน จังหวัดสกลนครเป็นส่วนใหญ่

ด้านศาสนาและความเชื่อ ชาวบ้านจำปาศักดิ์ถือศาสนาพุทธ วัดประจำหมู่บ้านคือ วัดราษฎร์ประดิษฐ์ซึ่งตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน ในตอนเช้าจะมีพระสงฆ์และสามเณรจากวัดราษฎร์ประดิษฐ์ ออกมาบิณฑบาตตามถนนสายต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ออกมาตักบาตรส่วนมากเป็นผู้หญิง ที่มีอายุ บางคนก็ไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า สำหรับวันที่ชาวบ้านนิยมไปทำบุญมากคือ วันพระ ขึ้น หรือแรม 15 ค่ำ นอกจากนี้เมื่อทางวัดมีข่าวสารที่จะแจ้งให้ทราบหรือขอความร่วมมือกับชาวบ้าน ก็จะมีการสื่อสารโดยใช้เครื่องขยายเสียง ชาวบ้านจำปาศักดิ์ได้รับข่าวสารจากทางวัดอยู่ประจำ โดยเฉพาะในช่วงที่มีงานหรือกิจกรรมที่จะต้องทำร่วมกัน บางครั้งทางวัดก็ขอความร่วมมือจากผู้อยู่ในหมู่บ้านให้ช่วยแจ้งข่าวสารทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้านอีกทางหนึ่งด้วย เมื่อชาวบ้านได้รับ ข่าวสารหรือการบอกบุญจากทางวัดแล้ว ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีโดยการบริจาค ทรัพย์สินต่าง ๆ กำลังกาย และกำลังความคิดเพื่อช่วยให้กิจกรรมของวัดสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ในด้านความเชื่ออื่น ชาวบ้านจำปาศักดิ์มีความเชื่อตามข่าวสารที่ได้รับโดยเฉพาะเรื่องที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ ชาวบ้านมีความเชื่อที่เกิดจากการกระทำของสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ เช่น กรรมที่มีข่าวโรคโหลตายโดยไม่ทราบสาเหตุของคนงานไทยในประเทศสิงคโปร์ และตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากข่าวลือบอกว่าเกิดจากการกระทำของผีแม่หม้าย วิธีการที่จะป้องกันไม่ให้เป็นโรคโหลตายคือ การทำอวัยวะเพศชายด้วยไม้แขวนไว้ตามบ้านเรือน ชาวบ้านได้มีพฤติกรรมตามข่าวลือที่ได้รับ คือมีการแขวนอวัยวะเพศชายที่ทำด้วยไม้ไว้บริเวณบ้านเรือน ถนนเข้าสู่หมู่บ้านและบริเวณห้าแยกกลางหมู่บ้าน นอกจากนี้ชาวบ้านผู้ขายวัยกลางคน ได้มีการทาเล็บสีแดงกันเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ค่อนข้างจะมีความมั่นใจว่าจะปลอดภัยจากโรคดังกล่าว

ลักษณะทางครอบครัวและเครือญาติ การแต่งงานในอดีตนั้น ชาวบ้านนิยมแต่งงานกับบุคคลภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นบุคคลที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองมีความพอใจในด้านอุปนิสัย และฐานะความเป็นอยู่ ชาวบ้านจำปาศักดิ์ส่วนมากจึงมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ สกุลใหญ่ ๆ มีอยู่ 3 สกุล คือ ไชยบุผา ศรีมีชัย และกัลยาไสย์ สำหรับสกุลอื่น ๆ นั้น เป็นเพียงสกุลย่อยซึ่งมีผู้ร่วมใช้นามสกุลเพียงไม่กี่ครอบครัว ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นหนุ่มสาวมีโอกาสดูพบกัน

บุคคลจากชุมชนอื่นซึ่งอาจจะเป็นการพบกันโดยการไปทำงานนอกชุมชนหรือการไปศึกษาต่อ ทำให้มีการแต่งงานกับบุคคลนอกชุมชน เนื่องจากกลุ่มสาวชาวบ้านจำปาเป็นผู้ที่มีความขยันในการทำมาหากินทำให้เป็นที่หมายปองของกลุ่มสาวจากชุมชนอื่น ๆ ชายหนุ่มจากบ้านจำปาที่ไปกรีดยางที่ภาคใต้เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้าน ผู้ปกครองจะไปสู่ขอหญิงสาวที่ผู้ปกครองมีความพอใจซึ่งผู้ปกครองของหญิงสาวมีความยินดีที่จะยกลูกสาวให้ เนื่องจากเห็นว่าฝ่ายชายเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะเลี้ยงดูลูกสาวของตนเองได้ เมื่อแต่งงานแล้วคู่สมรสใหม่จะเดินทางกลับไปกรีดยางที่ภาคใต้ ถ้ามีลูกในขณะที่ยังทำงานอยู่ที่ภาคใต้พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จะเป็นผู้เลี้ยงดูหลาน ๆ ที่บ้านจำปา บางครอบครัวได้ย้ายสถานศึกษาของลูกจากโรงเรียนจำปาศิรินทรบุรีไปเรียนต่อที่โรงเรียนที่ภาคใต้ พ่อแม่ส่วนมากจะให้ลูกเรียนที่โรงเรียนจำปาศิรินทรบุรีจนกระทั่งจบการศึกษามัธยมศึกษาบังคับ จากนั้นจึงรับไปทำงานที่ภาคใต้ ในปัจจุบันครอบครัวของชาวบ้านจำปาสส่วนมากจะมี ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้เลี้ยงดูหลาน ๆ ลูก ๆ จะมีโอกาสได้อยู่กับพ่อแม่ในช่วงเดือนมกราคม-เมษายน ของแต่ละปี เท่านั้น การไปทำงานที่ภาคใต้ยังคงมีต่อไปจนกระทั่งสวนยางพาราที่ปลูกไว้สามารถที่จะกรีดยางได้ ในช่วงเวลานั้นครอบครัวของชาวบ้านจำปาจะได้อยู่กันพร้อมหน้าระหว่างพ่อ แม่ ลูก ปู่ย่า ตายาย ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนภายในครอบครัวรอคอย

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในครั้งนี้ ทฤษฎีที่ใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาคือทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมการยอมรับ ซึ่งกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น โรเจอร์สได้แบ่งเป็น 5 ขั้นตอนคือ ขั้นความรู้ ขั้นการรับรู้ ขั้นการตัดสินใจ ขั้นการนำไปใช้และขั้นการยืนยัน ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือเกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮง และเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการคือเกษตรกรในหมู่บ้านจำปา จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมาย และกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำว่ามีกระบวนการตัดสินใจเป็นอย่างไร เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร กระบวนการตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรม ปัจจัยระดับบุคคล ปัจจัยการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมและปัจจัยการสื่อสารอย่างไร

การเสนอผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นการเสนอกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในแต่ละขั้นตอน ถ้าเกษตรกรทุกกลุ่มมีพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจในขั้นตอนใดที่เหมือนกัน ผู้วิจัยจะเสนอในลักษณะของภาพรวม แต่ถ้าในขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจใดที่มีความแตกต่างกันจะเสนอในลักษณะของการเปรียบเทียบซึ่งอาจจะเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายกับกลุ่มเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการหรือเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกับกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เมื่อเกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราไปแล้ว การเสนอผลการศึกษาเป็นการเสนอในลักษณะการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพารากับกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ผลการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นความรู้

ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพนั้น บุคคลอาจจะประสบปัญหาที่มีความรุนแรงแตกต่างกัน เมื่อมีปัญหากเกิดขึ้นบุคคลพยายามแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหา นวัตกรรมเป็นแนวทางหนึ่งที่บุคคลนำมาใช้ซึ่งก่อนที่จะนำมาใช้บุคคลต้องแสวงหาความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมชนิดนั้น ๆ ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นบุคคลอาจจะได้รับจากสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ เป็นต้น ความสามารถที่จะรับรู้นวัตกรรมและปริมาณความรู้ที่บุคคลได้รับเกี่ยวกับนวัตกรรมจะแตกต่างกันไปตามภูมิหลังและลักษณะของบุคคล เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม บุคลิกภาพและพฤติกรรม การเปิดรับสาร ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม การปลูกยางพาราของเกษตรกรที่อยู่ในและนอกพื้นที่เป้าหมายของ โครงการเร่งรัดการปลูกยางพารา เพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นตอนแรกที่โรเจอร์สกล่าวถึงคือขั้นที่บุคคลจะแสวงหาความรู้โดยที่ระดับของความรู้ที่บุคคลได้รับจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ ดังนั้นการศึกษากระบวนการตัดสินใจในขั้นแรกนี้จึงต้องนำเอาปัจจัยในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้เข้ามาประกอบการพิจารณาได้แก่ การประกอบอาชีพในอดีต พืชที่ปลูกในอดีตและปัจจุบัน ความแตกต่างระหว่างราคาสินค้าทั่วไปและราคาผลผลิตทางการเกษตร การรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา และข่าวสารเกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความรู้เกี่ยวกับยางพาราและความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลของการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม การปลูกยางพาราของเกษตรกร ในขั้นความรู้นี้มีลักษณะดังต่อไปนี้

1.1 การประกอบอาชีพในอดีต

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรประกอบอาชีพทางด้านเกษตรเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะในเขตชนบท จากการสนทนากลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายและอยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการ (โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) เกษตรกรทั้งหมดมีอาชีพหลักในการทำนา ผลผลิตที่ได้จากการทำนาเกษตรกรเก็บไว้เพื่อการบริโภคในครอบครัวซึ่งบางครอบครัวก็ไม่เพียงพอที่จะบริโภคตลอดทั้งปีแต่เมื่อมีความจำเป็นก็ต้องแบ่งไปขายเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น บุคคลในครอบครัวเกิดเจ็บป่วย ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูก ค่าปุ๋ย ค่าแรงงาน เป็นต้น บางครอบครัวก็มีไว้เพื่อการบริโภคเท่านั้นแต่ถ้ามีความจำเป็นต้องใช้เงินเกษตรกรก็ต้องนำข้าวที่เก็บไว้เพื่อบริโภคมาขาย เช่นเดียวกันซึ่งเมื่อนำไปขายแล้วทำให้ปริมาณของข้าวมีไม่เพียงพอ สำหรับการบริโภคในปีนั้น ๆ

บางครอบครัวที่ได้ผลผลิตมากก็สามารถที่จะเก็บไว้บริโภคได้ตลอดปีและส่วนที่เหลือก็นำไปขาย

"ถ้ากินอย่างเดียวนั้นพอ แต่พอจนตรอกมาก็ต้องเอาไปขาย"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"บางคนก็ทำนาที่รู้ว่าข้าวที่ได้มานั้นไม่พอกิน แต่เมื่อมี

ความจำเป็นก็ต้องแบ่งเอาไปขาย"

"ทำนาก็ได้ข้าวเอาไว้กินไว้ใช้ภายในครอบครัวไม่ได้ขายเลย"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ได้ขายทุกคนอยู่หรือเพราะข้าวก็ได้กันทุกครอบครัว"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

การทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรนั้นเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ (subsistence) ที่สำคัญที่สุดโดยเฉพาะเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ก็จะเป็นเพราะเกษตรกรมีพื้นที่ในการทำนามีน้อย ผลผลิตที่ได้จึงเก็บไว้เพื่อการบริโภค (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533: 38) แต่ถ้าหากมีความจำเป็นจึงนำข้าวที่เก็บไว้ไปขาย สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่จำกัดจะกั้นพื้นที่บางส่วนไว้เพื่อการทำนาถึงแม้ว่าราคาพืชชนิดอื่น ๆ จะมีราคาสูงขึ้นมากก็ตาม (Utong Prasasvinichai. 1986: 27) ทั้งนี้เนื่องจากการที่มีข้าวเปลือกเก็บไว้ในยุ้งทำให้เกษตรกรรู้สึกถึงความมั่นคงและสบายใจในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่จะมาเสริมรายได้ของครอบครัว

ในการทำนาเกษตรกรทุกกลุ่มสหพันธต้องเผชิญกับปัญหาความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศ เนื่องจากในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการคือบ้านดอนส้มโฮง และเขตนอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการคือบ้านจำปาโน้น เกษตรกรทำนาและเพาะปลูกพืชชนิดอื่น ๆ โดยอาศัยน้ำฝน ปีใดที่สภาพดินฟ้าอากาศอำนวยเกษตรกรก็มีความสุข ได้ผลผลิตเพียงพอสำหรับการบริโภคในครอบครัวและผลผลิตส่วนที่เหลือก็นำไปขายเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว ในทางตรงกันข้ามถ้าปีใดสภาพดินฟ้าอากาศไม่อำนวยเกิดสภาพแล้งหรือน้ำท่วม การทำนาของเกษตรกรก็ได้ผลผลิตน้อย

"มันแล้ง ปลูกก็ไม่ค่อยได้ผล"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"นาผม ฝนตกมามาก ๆ ก็ท่วม"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

"การทำนา ทำสวนเป็นการเข้าหุ้นส่วนกับเทวดา"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

การที่เกษตรกรต้องอาศัยน้ำฝนในการทำงานนั้นเนื่องจากในเขตอำเภวาริชภูมิไม่มีระบบการชลประทาน การทำการเกษตรที่ต้องอาศัยน้ำฝนเกษตรกรอยู่ในสภาวะที่เสี่ยงมาก บ่อยครั้งที่เกษตรกรต้องพบกับสภาพ "ฝนแล้งน้ำล้น" คือสภาพที่ฝนไม่ตกหรือตกมากจนกระทั่งเกิดน้ำท่วมซึ่งมีผลทำให้มาข้าวเสียหายในทั้งสองกรณี (จิตรพิสัย นาถสุภา. 2533: 12) เกษตรกรไม่สามารถทำนายได้ว่าปีใดที่จะเกิดภาวะน้ำท่วมหรือภาวะฝนแล้ง ถ้าเกิดภาวะฝนแล้งก็จะทำให้การทำนาไม่ได้ผลเท่าที่ควรจนทำให้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนเช่นเดียวกับการเกิดภาวะน้ำท่วม ดังนั้นสภาวะดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยจึงเป็นปัญหาหนึ่งที่สำคัญต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร

ในการทำนานอกจากเกษตรกรต้องเผชิญกับสภาวะความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศแล้ว ต้นทุนในการทำนาก็ยังสูงอีกด้วย เมื่อเกษตรกรนำผลผลิตไปขาย เกษตรกรต้องพบกับความไม่แน่นอนของราคาในแต่ละปี ราคาข้าวขึ้นอยู่กับช่วงเวลา que เกษตรกรขายไปถ้าเป็นช่วงหลังจากการเก็บเกี่ยวใหม่ ๆ ราคาข้าวจะไม่ดีแต่ถ้าเป็นช่วงการปิดตำราคาข้าวจะสูงขึ้นถึงในช่วงเวลานั้นเกษตรกรก็ไม่มีข้าวจะขาย เมื่อเกษตรกรนำข้าวไปขาย พ่อค้าที่รับซื้อได้หักน้ำหนักของข้าวด้วยซึ่งเกษตรกรคิดว่าเป็นการเอาเปรียบของพ่อค้าที่รับซื้อ และราคาที่พ่อค้ารับซื้อนั้นก็ขึ้นอยู่กับชนิดของข้าวด้วย

"ส่วนที่เอาไปขาย ราคาที่ได้ก็ไม่ค่อยดี ต้นทุนสูง"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลุกยางพารา)

"ข้าวราคาสูงขึ้นนิดหน่อยครับ แต่พอราคาข้าวสูงขึ้นพวกเราก็กไม่มีข้าวขาย"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ข้าวก็ได้ดีอยู่ครับแต่ราคามีการหักน้ำหนักกันตลอดในเขตจังหวัดสกลนครแต่เขตอื่นเขาเลิกกันไปแล้ว"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

เกษตรกรที่ไม่มีทุนในการทำนาจำเป็นต้องไปกู้ยืมจากบุคคลอื่น เมื่อได้ผลผลิตแล้ว จำเป็นต้องรีบขายข้าวเปลือกเพื่อนำเงินมาชำระหนี้สิน นอกจากนั้นความเดือดร้อนของเกษตรกรในด้านอื่น ๆ ทำให้ต้องรีบขายข้าวเช่นเดียวกัน การที่เกษตรกรรีบขายข้าวภายหลังการเก็บเกี่ยว นั้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ราคาข้าวในช่วงนั้นตกต่ำลงเนื่องจากปริมาณข้าวเปลือกส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ 95 ของผลผลิตจะออกสู่ตลาดในช่วงเดือนธันวาคม-มีนาคมของทุกปี ส่วนการบริโภคและการค้าข้าวภายในประเทศผ่านตลาดกรุงเทพมหานครมีประมาณเดือนละ 6-7 แสนตัน ข้าวสารและการส่งออกข้าวโดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 4 แสนตัน (สันติ บางอ้อ. 2530: 114) ดังนั้น การที่ผลผลิตข้าวส่วนใหญ่ออกมาพร้อมกันเป็นจำนวนมากในขณะที่การบริโภคภายในประเทศอยู่ในระดับคงที่ ประกอบกับภาวะการตลาดซึ่งผู้ซื้อในต่างประเทศค่อย ๆ ทะยอยซื้อข้าวเพื่อรอราคา ในช่วงต้นฤดูนั้นย่อมจะทำให้มีแนวโน้มว่าจะเกิดปัญหาราคาข้าวตกต่ำในช่วงต้นฤดูเสมอ ซึ่งปัญหาราคาข้าวตกต่ำยังคงเป็นปัญหาของเกษตรกรที่รับขายข้าวเปลือกในช่วงต้นฤดูตลอดไป

การทำงานของเกษตรกรทุกกลุ่มในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นเกษตรกรต้องประสบปัญหาทั้งในด้านสภาพดินฟ้าอากาศ การลงทุน ราคาที่ไม่แน่นอน และการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ในบางปีรัฐบาลมีการประกันราคาข้าวให้กับเกษตรกร แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการประกันราคาข้าวทำให้เกษตรกรบางคนไม่เข้าใจและปฏิบัติไม่ถูกต้องซึ่งส่งผลเสียต่อตัวเกษตรกรเอง

"คือเขาให้เงินมา 7,500 บาท ผมไม่มีความจำเป็นต้อง
ใช้เงินเลยไม่ได้เอามาใช้ฝากไว้ที่ธนาคาร นอผมจะเอา
เงินไปส่งคืน ผมต้องควักเงินตัวเองให้อีก 20 บาท"
(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

จากสภาวะดังกล่าวทำให้เกษตรกรทุกกลุ่มไม่ได้มีการทำนาอย่างเดียวเพราะถ้าทำนาอย่างเดียวยะทำให้ครอบครัวเดือดร้อน รายรับไม่สมดุลกับรายจ่ายที่มันจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ เกษตรกรต้องขนขวายปลูกพืชไร่ พืชสวนชนิดอื่น ๆ เช่น ฝักทอง มันสำปะหลัง ข้าวโพด ปลูกแตง แตงโม ถั่วลิสง ยาสสูบ แหยมเกาหลี่และพืชผักสวนครัวชนิดต่าง ๆ

"การทำงานเป็นการทำเพื่อเอาไว้บริโภคในครอบครัว
สำหรับเงินที่จะนำมาใช้จ่ายนั้นได้จากการขายผลผลิตจาก

การทำไร่ ทำสวน"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรทำนาเพื่อเอาข้าวไว้เพื่อการบริโภคในครอบครัว ซึ่งการทำนาล้วนต้นทุนในการทำเช่นค่าแรงงาน ปุ๋ยเคมี ยารักษาแมลง มีราคาสูงมากในขณะที่ผลผลิตข้าวที่ได้เฉลี่ยต่อไร่ค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะเมื่อเกษตรกรมีความจำเป็นต้องขายผลผลิตก็ขายได้ในราคาที่ต่ำเป็นส่วนมาก (สิทธิจิตต์ จินตยานนท์. 2525) เกษตรกรในแต่ละครอบครัวจึงใช้พื้นที่บางส่วนในการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ทั้งพืชยืนต้นและพืชล้มลุกซึ่งการปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดนั้นเกษตรกรในแต่ละครอบครัวสามารถทำได้เนื่องจากพืชแต่ละชนิดมีวงจรชีวิตที่แตกต่างกันทำให้เกษตรกรมีเวลาที่จะดูแลรักษาได้อย่างทั่วถึง (วิวัฒน์ โชติเลอศักดิ์. 2529: 175) การที่เกษตรกรปลูกพืชไร่พืชสวนเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวซึ่งแตกต่างจากการปลูกพืชในอดีตที่เป็นการปลูกเพื่อการยังชีพเท่านั้น

พืชไร่ที่เกษตรกรทุกกลุ่มนิยมปลูกกันมากที่สุดคือมันสำปะหลัง เกษตรกรให้เหตุผลในการปลูกมันสำปะหลังว่าเป็นพืชที่ปลูกง่าย ไม่ต้องการการดูแลรักษาเหมือนกับพืชชนิดอื่นทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและมันสำปะหลังมีระยะเวลาการเก็บเกี่ยวนานถึง 2 ปี ถึงแม้ว่ามันสำปะหลังจะเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของเกษตรกรก็เป็นพืชที่สามารถทำรายได้ให้เกษตรกร ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ปัญหาของการปลูกมันสำปะหลังอยู่ที่ความไม่แน่นอนของราคาที่กำหนดโดยพ่อค้าในแต่ละปี บางปีมันดิบและมันแห้งราคาสูงมาก ราคามันดิบสูงถึงกิโลกรัมละ 2 - 3 บาท แต่บางปีราคามันสำปะหลังตกต่ำมาก มันดิบราคากิโลกรัมละ 20 สตางค์ และมันแห้งราคาเพียงกิโลกรัมละ 80 สตางค์เท่านั้น เกษตรกรบางกลุ่มให้ทัศนะว่าสาเหตุที่ทำให้ราคามันลดลงเนื่องจากบริษัทส่งออกใช้วัสดุอื่น ๆ เช่นลำต้นและรากมันสำปะหลังลงไปผลิตมันที่มันสำปะหลังที่ส่งเป็นสินค้าออกเพื่อที่จะให้ได้กำไรมาก ๆ ทำให้ประเทศผู้ซื้อส่งสินค้ากลับคืน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ราคามันสำปะหลังภายในประเทศตกต่ำ

"ที่ราคาลดลงเพราะบริษัทใหญ่ที่ส่งมัน ไปขายที่ญี่ปุ่นมีการใช้

วัสดุปลอมปนไปในมัน บางบริษัทเอาโตนัดมัน สับผสมไป

กับมันด้วย ทำสารพัดอย่าง เขาเลยส่งกลับมาแท้งที่ทะเล"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

การปลูกมันสำปะหลังให้ได้กำไรนั้น ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดิน ถ้าดินมีความอุดมสมบูรณ์มากเช่นดินดง หัวมันสำปะหลังจะมีขนาดใหญ่มาก ถ้าดินไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรที่มีเงินทุนอยู่บ้างจะซื้อปุ๋ยมาบำรุงดินมันสำปะหลัง แต่ถ้าเกษตรกรไม่มีเงินทุนก็ปลูกทิ้งไว้ตามธรรมชาติรอเวลาที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตซึ่งทำให้ได้ผลผลิตที่ไม่ค่อยดีนัก ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรได้กำไรหรือขาดทุนคือราคาพ่อค้ารับซื้อ ซึ่งเกษตรกรทุกกลุ่มมีความเห็นตรงกันว่าราคาที่พ่อค้ารับซื้อได้มีความไม่แน่นอน บางปีราคาต่ำมากทำให้เกษตรกรบางคนเลิกปลูกมันสำปะหลังแต่เกษตรกรบางคนก็ยังคงปลูกมันสำปะหลังต่อไปเพราะไม่มีทางเลือก

"ราคาไม่ดี ต้องจ่ายเป็นค่าแรงงาน ค่าขนส่งอะไรหลาย

อย่าง คนที่ปลูกก็ได้นิดเดียว"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"ราคามันลดลงมากก็เลยหยุดปลูก"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"ถึงแม้ราคาจะเป็นอย่างไรก็ต้องได้ปลูก"

"ปลูกดีกว่าปล่อยที่ดินให้ว่างเปล่า"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

ถึงแม้ว่ามันสำปะหลังจะเป็นพืชที่ทนต่อความแห้งแล้ง ไม่มีโรคพืชรบกวน ปลูกได้ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำก็ตามแต่การปลูกมันสำปะหลังเป็นการปลูกเพื่อการค้าและเป็นการค้าระหว่างประเทศด้วย ราคามันสำปะหลังจึงมีการเคลื่อนไหวขึ้นลงอยู่เสมอทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดต่างประเทศและภาวะการผลิตในประเทศ (วิวัฒน์ โขติ เลอศักดิ์. 2529; 199) ในฤดูฝนการขุดมันสำปะหลังทำได้ง่ายแต่เกษตรกรส่วนมากไม่มีลานตากมันของตนเองประกอบกับหัวมันที่ขุดขึ้นมาแล้วไม่สามารถเก็บรักษาได้เป็นระยะเวลานานเพราะเกิดการเน่าเสียได้ง่าย เกษตรกรจำเป็นต้องขายหัวมันสดให้กับพ่อค้าซึ่งในช่วงที่มันสำปะหลังออกสู่ตลาดมาก ๆ ราคาจะตกต่ำลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากผลผลิตหัวมันสำปะหลังประมาณร้อยละ 90 เป็นสินค้าส่งออกต่างประเทศเช่น เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ซึ่งการส่งออกจะต้องผ่านการตรวจสอบมาตรฐานโดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าและบริษัทตรวจสอบสินค้าของเอกชนก็ตามแต่ยังมีการปลอมปนกันมาก มีการผสมขี้ข้าวโพด ทราบ ต้นมันสำปะหลังและมีความชื้นเกินขนาดทำให้มีเชื้อแบคทีเรียผสมอยู่ในอัตราที่สูงเกินไปเป็นเหตุให้การนำเข้าผลผลิตหัวมันสำปะหลังจากประเทศไทยลดน้อยลง ซึ่งส่งผลต่อราคามันสำปะหลังที่พ่อค้ารับซื้อจากเกษตรกรเป็นอย่างมาก เกษตรกร

ขายผลผลิตได้ในราคาต่ำซึ่งบางครั้งทำให้ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนในการปลูก โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีพื้นที่การปลูกมากและใช้เครื่องจักร เครื่องกลและแรงงานในการปลูกเป็นจำนวนมากซึ่งก่อให้เกิดภาวะหนี้สินตามมา (วิบูลย์ เข้มเฉลิม. 2529: 22-29) ซึ่งมีผลทำให้เกษตรกรบางรายเลิกปลูกมันสำปะหลังไปปลูกพืชชนิดอื่นที่เกษตรกรคิดว่าจะให้ผลดีกว่าการปลูกมันสำปะหลัง แต่สำหรับเกษตรกรบางคนที่ใช้แรงงานของครอบครัวและมีพื้นที่การปลูกไม่มากนัก ก็ยังคงปลูกมันสำปะหลังต่อไป

ฟักทองเป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่เกษตรกรทุกกลุ่มสนใจนิยมปลูกด้วยความหวังว่าจะเป็นพืชที่ทำการรายได้ให้กับครอบครัว การปลูกฟักทองนั้นเกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเป็นจำนวนมากซึ่งเกษตรกรให้ทัศนะว่าถ้าใช้ยาฆ่าแมลงมาก ๆ ก็จะเป็นอันตรายต่อร่างกายได้และราคาก็สูงขึ้นตลอดเวลา เมื่อปลูกฟักทองแล้วเกษตรกรต้องคอยดูแลและกำจัดวัชพืชในสวนฟักทองอย่างน้อย 2 ครั้ง ในบางปีฟักทองไม่ค่อยติดลูกมากนักเนื่องจากมีโรคหรือแมลงคอยทำลายลูกอ่อนของฟักทอง ปัญหาที่สำคัญที่สุดของการปลูกฟักทองคือราคาและเทคนิคของพ่อค้าที่มารับซื้อฟักทอง พ่อค้าที่มารับซื้อจะคัดเลือกเกรดหรือคุณภาพของฟักทอง ถ้ามีคุณภาพดีและลูกโตก็จะรับซื้อในราคาที่สูง แต่เกษตรกรผู้เข้าร่วมสนทนากล่าวว่าฟักทองที่มีลักษณะดังกล่าวมีไม่มากนัก สำหรับฟักทองส่วนที่เหลือนั้นพ่อค้าจะรับซื้อในราคาที่ไม่สูงนัก เกษตรกรทุกกลุ่มให้ทัศนะที่ตรงกันว่า การปลูกฟักทองนั้นทำให้ขาดทุนมากกว่าที่จะได้กำไร ดังนั้นฟักทองจึงเป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหากับเกษตรกรซึ่งมีผลทำให้เกษตรกรส่วนมากเลิกปลูกฟักทองมาปลูกพืชชนิดอื่นแทน

"พอฟักทองเป็นดอกราคา 3 บาท พอเป็นลูกราคาหกสลึง
เอาออกไปรถหนึ่งแล้วกลับมาบอกว่า โลละบาทห้าสิบสตางค์
ขาดทุน"

"นายพรปลูกปีไหน ครั้งแรกมันซื้อหกสลึง กลับมาครั้งที่สอง
มันให้ห้าสิบสตางค์"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"พอฟักทองมีน้อยราคา 3 บาท พอมีมากสลึงเดียวก็ไม่มี
คนซื้อ (หัวเราะ)"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"คิดว่าเขาจะไม่เอาผักทองนี้ เขาก็เอาอยู่ เวลาเขาไปขายเขาก็ขายราคาเดียวกันแต่พอมาซื้อเรา เขาคัดเอาเป็นหัวเป็นหาง"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

"การปลูกผักทองต้องใช้สารเคมีมาก การใช้สารเคมีมากเป็นอันตรายต่อร่างกาย"

"ผมปลูกผักทองมา 10 กว่าปีแล้ว มันงึมงายเหลือไปไม่มีปีใดได้กำไรเลย ก็เลยคิดมาปลูกพืชอย่างอื่น"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

พืชชนิดอื่นที่เกษตรกรปลูกภายหลังจากราคามันสำหรับและผักทองตกต่ำคือแตงโม ข้าวโพด ถั่วลิสง แคมเกาหลีและแพง การปลูกพืชเหล่านี้เกษตรกรประสบปัญหาด้านการตลาดอีกเช่นเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อมีผลผลิตออกมามากแต่ไม่มีบุคคลมารับซื้อหรือหาตลาดที่จะขายไม่ได้ ปัญหาด้านราคาที่เกิดขึ้นลงอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ต้นทุนการปลูกสูงขึ้นมาก เกษตรกรบางคนให้ทัศนะว่าบุคคลที่ได้กำไรคือ เจ้าของร้านขายปุ๋ยและยาฆ่าแมลง สำหรับเกษตรกรนั้นได้กำไรเพียงเล็กน้อยหรือบางครั้งก็ขาดทุน

"เกษตรเองมาบอกให้ปลูกอันนั้นละลุง อันนั้นป่า พอปลูกแล้วไม่รู้ว่าจะให้เอาไปขายที่ไหน"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

"เหมือนเดิมแหละครับ (แตงโม) ปีไหนที่มีมาก ราคาถูก หากคนซื้อก็ไม่มีเต็มส่วนเลย"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

"แต่ก่อนผมก็ปลูกแตงโม พอจะเกี่ยวข้าวแตงโมก็สุกแล้วปัจจุบันนี้ไม่ปลูกซื้อเขากินดีกว่า ลำบากครับไม่คุ้มค่า"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

"การลงทุนด้านการเกษตรลงทุนน้อยขาดทุนน้อย ลงทุนมากขาดทุนมาก"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

การประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรโดยเฉพาะการเพาะปลูก เริ่มจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักและเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ บางครั้งหากเกษตรกรมีความจำเป็นต้องใช้เงินก็แบ่งข้าวที่เก็บไว้เพื่อการบริโภคออกไปขายบ้าง สำหรับเกษตรกรที่มีที่นามากและได้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก ส่วนที่เหลือจากการบริโภคก็นำไปขาย การปลูกพืชไร่เช่นมันสำปะหลัง ฝักทอง แตงโม แอปเปิ้ล ถั่วลิสง ข้าวโพดและขนมเค้กนั้นเป็นการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งการผลิตแบบนี้เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมี ยารักษาแมลง แรงงาน รถไถมาช่วยในการผลิตด้วยซึ่งทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงกว่าการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นอย่างมาก การผลิตเพื่อการค้านั้นเกษตรกรต้องประสบปัญหาในด้านราคาซึ่งขึ้นลงไม่แน่นอนเนื่องจากพืชที่ผลิตเพื่อการค้าโดยเฉพาะมันสำปะหลัง ความต้องการภายในประเทศมีเพียงประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 90 ต้องส่งออกต่างประเทศ ดังนั้นราคามันสำปะหลังภายในประเทศจึงขึ้นถูกกำหนดโดยราคาตลาดโลกซึ่งมีลักษณะการเคลื่อนไหวขึ้นลงอยู่ตลอดเวลาซึ่งส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ปลูก นอกจากปัญหาด้านราคาที่ไม่แน่นอน และการลงทุนในการผลิตที่สูงแล้ว เกษตรกรที่อยู่นอกเขตเกษตรชลประทานต้องเผชิญกับปัญหาทางด้านสภาพดินฟ้าอากาศอีกด้วย บางปีก็ปัญหาเหล่านี้มีไม่มากนักก็เป็นความโชคดีของเกษตรกร แต่ถ้าปีใดที่ปัญหาทวีความรุนแรงขึ้น เกษตรกรก็ต้องคิดหาวิธีการแก้ปัญหาว่าจะปลูกพืชชนิดเดิมหรือเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดใหม่และพืชชนิดใหม่ที่จะปลูกนั้นควรจะเป็นพืชชนิดใด

1.2 พืชที่ปลูกในอดีตและปัจจุบัน

การสนทนาในหัวข้อนี้ กลุ่มเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ถูกถามเกี่ยวกับพืชที่ปลูกในอดีตเมื่อ 3 - 4 ปีที่ผ่านมา และพืชที่ปลูกในปัจจุบัน เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เกษตรกรจะตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นถูกถามเกี่ยวกับพืชที่ปลูกในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาและพืชที่ปลูกในปัจจุบันทั้งนี้เพราะในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เกษตรกรกำลังตัดสินใจเกี่ยวกับการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากมีการสนทนาเกี่ยวกับพืชที่ปลูกในอดีตแล้วกลุ่มเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพาราด้วยตนเองและกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการยังได้สนทนาเกี่ยวกับพืชที่คิดจะปลูกก่อนที่จะตัดสินใจปลูกยางพาราด้วย

พืชที่เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการปลูกเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา เป็นพืชชนิดเดียวกับพืชที่เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการปลูกเมื่อ 1 ปีที่ผ่านมา พืชที่เกษตรกรทุกกลุ่มนิยมปลูกกันมากยกเว้นการทำนาคือ มันสำปะหลัง พืชทองและแดงโม การปลูกพืชทั้ง 3 ชนิดดังกล่าว เกษตรกรต้องประสบปัญหาในด้านสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย พืชเป็นโรคโดยเฉพาะพืชทองและแดงโมซึ่งต้องใช้สารเคมีมาช่วยในการรักษา ปัญหาความไม่แน่นอนของผลผลิต ความไม่แน่นอนของราคาที่พ่อค้ารับซื้อและการเอาเปรียบจากพ่อค้า จากสภาพปัญหาดังกล่าวทำให้เกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าการขายผลผลิตในแต่ละปีนั้นจะได้กำไรหรือขาดทุน บางปีสภาพปัญหาลดลงทำให้การขายผลผลิตในปีนั้นได้กำไรเกินความคาดหวังของเกษตรกร แต่บางปีที่เกษตรกรคาดหวังว่าจะได้กำไรจากการขายผลผลิตแต่สภาพปัญหาที่ความรุนแรงขึ้นซึ่งทำให้เกษตรกรต้องพบกับความผิดหวัง

"แล้วแต่จะเป็น บางครั้งคิดว่าจะไม่ได้อะไรเหมือนกับ

หมอนี่ ปีนั้นได้ 60,000 ปีต่อมาทำดีกว่าเดิม ขาดทุนยับเยิน"

"พวกเกษตรกรเขาว่าชีวิตคือละคร เหมือนจริง ๆ ชีวิตหันเหไปทุกทาง"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

พืชที่เกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา และเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการปลูกในปัจจุบันส่วนมากเป็นพืชชนิดเดียวกับที่เคยปลูกมาแล้วคือมันสำปะหลัง การปลูกมันสำปะหลังเกษตรกรรู้ปัญหาในด้านความไม่แน่นอนของราคาเป็นอย่างดีแต่เกษตรกรมีความรู้สึกคุ้นเคยกับการปลูกมันสำปะหลังซึ่งการปลูกนั้นไม่ค่อยยุ่งยาก ไม่ต้องดูแลรักษามากนัก นอกจากคอยกำจัดวัชพืชเท่านั้น การลงทุนในการปลูกก็ไม่มากเกษตรกรที่มีทุนน้อยหรือไม่มีทุนเลยก็สามารถปลูกมันสำปะหลังได้เพราะสามารถที่จะใช้แรงงานในครอบครัวในการเตรียมดินและการปลูก สำหรับผู้ที่พอมีทุนบ้างก็ซื้อปุ๋ยเคมีมาใช้เพื่อที่จะทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ประเด็นที่สำคัญคือ การปลูกมันสำปะหลังไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลงและเมื่อราคามันสำปะหลังตกต่ำมาก ๆ ก็สามารถชะลอการเก็บเกี่ยวได้ซึ่งพืชชนิดอื่นเช่นพืชทองแดงโม ชะลอการเก็บเกี่ยวไม่ได้ นอกจากนั้นมันสำปะหลังยังเป็นพืชที่ขายได้ง่าย ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้เกษตรกรส่วนมากตัดสินใจปลูกมันสำปะหลังเรื่อยมาจากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

"ในการปลูกพืชส่วนใหญ่ หลังจากเก็บเกี่ยวพืชที่ปลูกแล้ว การปลูกจะเป็นไปตามสภาพบรรยากาศหรือเงื่อนไขของคนซื้อ"

"การปลูกมันเป็นการเสี่ยงโชคเหมือนกัน เป็นชะตากรรมของชาวนา"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"อาชีพหลัก ปลูกมันค่อยยังชั่ว ไม่ต้องฉีดยา"

"ปลูกแล้วเราได้ขาย ราคาถูกก็ไม่ใช่ไร เราได้เอามันไปขาย"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

"ถ้าไม่ปลูกมันก็ไม่รู้จะไปปลูกอะไร (หัวเราะ) เคยปลูกแล้วต้องปลูก"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา และเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้น พืชที่เกษตรกรส่วนมากปลูกทั้งในอดีตและปัจจุบันคือมันสำปะหลัง ซึ่งเกลดวิน (Gladwin, 1980: 45-85) ได้กล่าวถึงการพิจารณาของเกษตรกรในการเลือกพืชที่จะปลูกว่า เกษตรกรได้พิจารณาถึงคุณลักษณะของพืชในด้านต่าง ๆ คือกำไรที่จะได้รับ ความเสี่ยงจากการปลูกพืชชนิดนั้น ความรู้ของเกษตรกรที่เกี่ยวกับพืชชนิดนั้น พื้นที่ที่จะปลูก ระยะเวลาและแรงงานที่จะใช้ เมื่อพิจารณาการปลูกมันสำปะหลังแล้ว มันสำปะหลังเป็นพืชที่ปลูกและดูแลรักษาง่าย เกษตรกรไม่จำเป็นต้องแสวงหาความรู้เหมือนกับพืชชนิดอื่น ระยะเวลาที่ปลูกจนกระทั่งเก็บผลผลิตได้ก็ไม่นานจนเกินไปและยังสามารถชะลอระยะเวลาการเก็บเกี่ยวได้นานถึง 2 ปี เพื่อที่จะรอให้ราคาสูงขึ้น นั่นที่สำหรับการปลูกมันสำปะหลังนั้นถึงแม้ดินจะไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์มันสำปะหลังก็สามารถเจริญงอกงามได้ นอกจากนี้แล้วในการปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิตยังสามารถใช้แรงงานในครอบครัวได้ด้วย ดังนั้นในปัจจุบันเกษตรกรส่วนมากจึงยังคงปลูกมันสำปะหลังเหมือนกับที่เคยปลูกมาในอดีต

นอกจากมันสำปะหลังจะเป็นพืชที่เกษตรกรที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราปลูกแล้ว พืชที่เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงปลูกในปัจจุบัน คือ

ว่านหางจระเข้ ว่านหางจระเข้ เป็นพืชชนิดใหม่สำหรับเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกว่านหางจระเข้ นั้นเนื่องจากมีความคาดหวังว่าพืชชนิดนี้จะขายได้ราคาดี และมีกำไรพอสมควร สำหรับประโยชน์ของว่านหางจระเข้ คือสามารถนำเอาไปทำวันกระป๋องและน้ำสลัดได้ ในการลงทุนปลูกว่านหางจระเข้ เกษตรกรต้องขายเร็วเพื่อที่จะนำเงินไปซื้อต้นพันธุ์จาก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ว่านหางจระเข้ เป็นพืชที่ต้องลงทุนในการปลูกค่อนข้างสูง คือไร่ละประมาณ 30,000 บาท แต่เกษตรกรก็ยอมลงทุนเพื่อทดลองปลูกดูว่าจะ ได้ผลดีหรือไม่อย่างไร นอกจากว่านหางจระเข้ แล้วเกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจ ไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงตัดสินใจที่จะปลูกหวาย หวายเป็นพืชที่มีประโยชน์คือทนต่ออุณหภูมิอากาศร้อนและ เป็นอาหารที่นิยมรับประทานกันทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำต้นที่แก่แล้วสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ สารพัดอย่าง การปลูกหวายไม่ค่อยยุ่งยากและการดูแลรักษาเพียงแต่ใส่ปุ๋ยบำรุงต้นหวายเท่านั้น สำหรับขามแมลงนั้นไม่ต้องใช้ เมื่อต้นหวายโตพอสมควรสามารถตัดขายได้ซึ่งราคาที่ขายเจ้าของหวายเป็นผู้กำหนดปกติจะขาย 3 หรือ 5 บาท การที่เกษตรกรบางคนกล้าปลูกพืชที่เพื่อนบ้านไม่เคยปลูกมาก่อนคือว่านหางจระเข้ และพืชที่เกษตรกรคนอื่นไม่ปลูกเพื่อขายคือหวายนั้น เพราะเกษตรกรพิจารณาถึงผลกำไรที่จะได้รับเนื่องจากเป็นพืชที่เพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ยังไม่ปลูกกัน อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่กล้าปลูกพืชเหล่านี้ เกษตรกร ไม่ได้ปลูกพืชชนิดนี้เพียงชนิดเดียว แต่เกษตรกรยังมีการปลูกมันสำปะหลังเหมือนกับเกษตรกรคนอื่น ๆ ด้วย

"ได้ยินข่าวว่ามัน (ว่านหางจระเข้) ราคาดี ได้ยินมาจาก

ประจวบ เขาเอามาทำวันกระป๋องและทำน้ำสลัด"

"หวายนี้เราขายได้ทุกวันละครับ ลงทุนแค่ปีเดียว ปีต่อมา

เราตัดขายอย่างเดียว ขายไปเรื่อย ๆ ตัดแล้วมันก็แตกหน่อ

ออกมาได้ขายตลอดปี"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

ก่อนที่เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราด้วยทุนส่วนตัวจะตัดสินใจปลูกยางพารานั้น เกษตรกรในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงบางคนได้พยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับพืชยืนต้นบางชนิด เช่นมะขามหวาน มะม่วงหิมพานต์ สำหรับมะขามหวานนั้นมีเพื่อนบ้านมาชักชวนให้ปลูกแต่เพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้วให้ข้อคิดว่ามะขามหวานจะไม่ได้ผลผลิตทุกปี แต่จะให้ผลผลิตปีเว้นปี นอกจากนี้ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการบางคนมีความคิดที่อยากจะปลูกมะขามหวานเช่นเดียวกันกับเกษตรกรบางคนในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจปลูกยางพารา นอกจากมะขาม

หวานแล้วมะม่วงหิมพานต์ก็เป็นพืชยืนต้นอีกชนิดหนึ่งที่เกษตรกรบางคนสนใจที่จะปลูกแต่เพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้วคัดค้านไม่ให้ปลูกเนื่องจากเมื่อต้นมะม่วงหิมพานต์เจริญเติบโตพร้อมที่จะออกลูกมันจะมีด้วงหรือหนอนไปเจาะที่ลำต้นทำให้ต้นมะม่วงหิมพานต์ตายก่อนที่จะได้ผลผลิต การที่เกษตรกรมีความสนใจที่จะปลูกพืชยืนต้นเพราะเกิดความเบื่อหน่ายที่จะปลูกพืชล้มลุกทุก ๆ ปีจึงพยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับพืชยืนต้นแต่ละชนิดว่าพืชชนิดใดที่เหมาะสมที่จะนำมาปลูกในดินที่ที่เคยปลูกพืชชนิดอื่นมาก่อน

"มะม่วงหิมพานต์ก็อยากปลูกเพราะเบื่อสิ่งที่ปลูกทุก ๆ ปี
คิดว่าปลูกพืชยืนต้นถ้าไม่ได้ผลได้นกได้ดินได้ก็ยังดี"
(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

การที่เกษตรกรบางคนตัดสินใจปลูกพืชชนิดอื่นที่มีต้นทุนในการปลูกสูงมากเช่นว่านหางจระเข้ นั้นเนื่องจากเกษตรกรได้ประสบปัญหาจากการปลูกพืชชนิดอื่นมาแล้วจึงได้พยายามคิดหาวิธีการที่จะแก้ปัญหา ถ้าการปลูกพืชชนิดใหม่ได้ผลดีก็จะได้เป็นตัวอย่างที่ดีกับเกษตรกรอื่น ๆ ซึ่งการที่เกษตรกรพยายามปลูกพืชชนิดใหม่ ๆ นั้นเป็นการพัฒนาการเกษตรให้ดีขึ้นด้วย จากการศึกษาค้นคว้าของแคริก และฟิลลิปส์ (Craig and Phillips. 1983: 409-420) ก็ได้ผลที่สอดคล้องกันสำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารานั้น ก่อนที่จะปลูกยางพาราเกษตรกรได้ตระหนักถึงปัญหาของการปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่น ๆ จึงทำให้พยายามหาข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับพืชยืนต้นอื่น ๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงของเกลดวิน (Gladwin. 1980: 45-85) ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของพืชที่เกษตรกรเลือกพิจารณาก่อนที่จะตัดสินใจปลูก

1.3 ความแตกต่างระหว่างราคาสินค้าทั่วไปและราคาผลผลิตทางการเกษตร

ในการสนทนาเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้สนทนาเกี่ยวกับราคาสินค้าในอดีตเมื่อ 3 - 4 ปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่เกษตรกรตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราและราคาของสินค้าจำพวกวัสดุก่อสร้าง เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค อาหารและสินค้าอื่น ๆ ในปัจจุบัน ในขณะที่เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีการสนทนาเกี่ยวกับราคาสินค้าเมื่อ 1 ปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่เกษตรกรตัดสินใจเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการและราคาสินค้าในปัจจุบัน ถึงแม้จะเป็นการสนทนาเกี่ยวกับราคาสินค้าในช่วงเวลาที่ต่างกันแต่เกษตรกรทุกกลุ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับราคาสินค้าทั้งในอดีตและปัจจุบันในลักษณะที่คล้ายกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

ราคาสินค้าจำพวกวัสดุก่อสร้าง เกษตรกรทุกกลุ่มทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีความเห็นว่าในอดีตราคาวัสดุก่อสร้างเช่นปูนซีเมนต์ ราคาไม่แพง แต่ในปัจจุบันราคาวัสดุก่อสร้างแพงมาก ซึ่งเกษตรกรให้เหตุผลว่าอาจจะเป็นเพราะรัฐบาลไม่ให้มีการสัมปทานป่าไม้ การก่อสร้างจึงต้องใช้ปูนแทนไม้ ทำให้ความต้องการปูนซีเมนต์มีมากขึ้น เมื่อมีคนต้องการมากจึงทำให้ราคาสูงขึ้น นอกจากนี้แล้วในช่วงปีนี้ (2533) ได้เกิดอุทกภัยและวาทภัยที่ภาคใต้ทำให้บ้านเรือนของราษฎรได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก ทำให้มีความต้องการพวกวัสดุก่อสร้างบ้านเรือนทดแทนบ้านเดิมที่เสียหายไปแล้ว

"พวกขุน ทนาย พวกนี้ราคาสูงทั้งนั้นเลยในช่วงหลัง ๆ "

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

"เขาไม่ให้สัมปทานป่า ไม่ให้ตัดไม้ต้องใช้ปูนมาก ปูนเลยขึ้นราคา"

"มานี้ให้น้ำท่วมภาคใต้ ปูนก็ขึ้นราคาเพราะต้องใช้ปูน เหล็กเส้นไปช่วยพวกภาคใต้"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

ราคาสินค้าจำพวกอาหาร เกษตรกรบางกลุ่มทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ได้เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติในอดีต เช่น ปลา ปู หอย กบ เขียด ซึ่งอาหารเหล่านี้เกษตรกรสามารถหาได้ตามไร่ นา ห้วย หนอง คลอง บึง ไม่ต้องซื้อหาจากตลาด เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของอาหารตามธรรมชาติมีมากเกษตรกรที่ไปไร่ นาสามารถนำอาหารมาแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านญาติพี่น้องของตนเองได้ ทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนแน่นแฟ้นขึ้น ต่อมาเมื่อประชากรมีมากขึ้นธรรมชาติถูกทำลายไป อาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติก็ลดปริมาณลง การหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติสมาชิกของสังคมไม่ได้หาเพื่อการบริโภคในครอบครัวเท่านั้นแต่จะหาไว้เพื่อขาย และมีพ่อค้าแม่ค้ามารับซื้อถึงหมู่บ้าน เมื่อรับซื้อแล้วก็นำไปขายต่อที่ตลาด จากสภาพดังกล่าวทำให้สมาชิกของชุมชนต้องพึ่งอาหารจากตลาดมากขึ้น การแบ่งปันอาหารให้กับเพื่อนบ้านญาติพี่น้องก็น้อยลงเนื่องจากต้องนำไปขายเพื่อนำมาเป็นทุนสำรองไว้ซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการไปหาอาหารครั้งต่อไป สมาชิกของชุมชนต้องทำงานหนักมากขึ้นเพราะต้องซื้อหาอาหารซึ่งแต่ก่อนเคยหาได้จากธรรมชาติ

"แต่ก่อนหากินอยู่ที่นา ตอนเย็นกลับจากนายังเอาอาหาร
ไปส่งให้ญาติพี่น้องได้"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"แต่ก่อนไปตามคันนา ก็พอได้กินแลง (เย็น) กินงาย (เช้า)
อยู่ ทุกวันต้องไปตลาดไม่ว่ายากดีมีจนกินด้วยกัน"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

"พวกที่ไปหาเห็ด พอดีเห็ดมา เขาก็เอาไปขายเพื่อที่จะ
ได้เป็นค่าแก๊ส ค่าชาร์จไฟไม่ได้นำเห็ดที่ได้ไปส่ง
ส่งน้องเหมือนแต่ก่อนแล้วนะ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ถ้ามีมากก็เอาไปขาย เหลือก็เอาไปขาย ถ้าสมมุติว่า
หาปลาหนองนี้ได้ (หนองหมาคาปลา) ได้เท่าไรก็ชิงหา
ตลอดวัน แล้วก็เอาไปขาย พวกซื้อก็ซื้อตลอดมีเท่าไร
รับซื้อหมด อันนี้แหละคือปัญหา ซื้อก็ไปขายต่อ เผลอ ๆ
ทางอื่นได้ยื่นข่าวนุกเข้ามาซื้อแข่งคนหา ก็หาไม่หยุด"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

นอกจากราคาสินค้าจำพวกวัสดุก่อสร้างและอาหารจะมีราคาสูงขึ้นทำให้กระทบกระเทือน
ต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรแล้ว สินค้าจำพวกเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ปุ๋ยเคมี
วัสดุอุปกรณ์ เครื่องจักรเครื่องยนต์ต่าง ๆ ก็มีราคาสูงขึ้นตาม ๆ กัน การที่สินค้าเหล่านี้มีราคา
ขึ้นก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อเกษตรกรเป็นอย่างมาก สินค้าเหล่านี้เกษตรกรจำเป็นต้องใช้เพื่อ
การดำรงชีวิตและการทำมาหากิน

"แต่ก่อนผมซื้อรถเก่าแล้วมาวิ่งรับจ้าง พอรถเสียใบละร้อย

ผมก็เข้าอู่ได้ แต่ปัจจุบันนี้ใบสีม่วงผมจึงจะเข้าอู่ได้"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

การที่ราคาสินค้าทุกชนิดขึ้นราคามากโดยเฉพาะในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมา เกษตรกร
ทุกกลุ่มในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการให้เหตุผลว่าน่าจะมาจากเหตุการณ์น้ำท่วมที่ภาคใต้ซึ่ง
ได้รับความสูญเสียเป็นอย่างมาก รัฐบาลและประชาชนทั่วประเทศได้ให้การช่วยเหลือโดยส่ง

สิ่งของเครื่องใช้ของบริโภคไปช่วยพี่น้องทางภาคใต้ที่ได้รับความเดือดร้อน สาเหตุสำคัญที่เกษตรกรเห็นว่าทำให้ข้าวของขึ้นราคาเป็นอย่างมากคือการปรับเงินเดือนข้าราชการและการที่รัฐบาลไม่สามารถควบคุมราคาสินค้าต่าง ๆ เอาไว้ได้เนื่องจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางท่านมีผลประโยชน์จากบริษัทและโรงงานที่ผลิตสินค้าชนิดต่าง ๆ ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนมากจากการขึ้นราคาสินค้าคือเกษตรกรและข้าราชการชั้นผู้น้อย

"เท่าที่ผมสังเกตดู น้ำท่วมภาคใต้ของขึ้นราคาทุกอย่าง

รัฐบาลเอาไปช่วยภาคใต้มาก พวกภาษีก็เก็บแพงขึ้น

(หัวเราะ) ช่วยภาคใต้อะไรก็ภาคใต้"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"เมื่อมีการเตรียมที่จะปรับเงินเดือนข้าราชการ

สินค้าก็ขึ้นราคาไปแล้ว กว่าจะปรับเงินเดือนข้าราชการ

ได้หยุดอยู่ 5 ครั้ง ราคาสินค้าก็ขึ้นไป 5 ครั้ง ไม่มีใครมาคุม

ราคาสินค้าได้"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"รัฐบาลควรจะควบคุมราคาสินค้าก่อนที่จะปรับเงินเดือน

ให้ข้าราชการ สำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางคนมีส่วน

กับบริษัท โรงงานต่าง ๆ "

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

ในเรื่องที่เกี่ยวกับราคาสินค้าและราคาผลผลิตทางการเกษตรว่ามีความสมดุลย์กันหรือไม่ เกษตรกรทุกกลุ่มให้ความเห็นว่าไม่มีความสมดุลย์กัน กล่าวคือเกษตรกรเห็นว่าราคาสินค้าชนิดต่าง ๆ ที่ต้องไปซื้อจากพ่อค้านั้นราคาไม่แน่นอนและมีแนวโน้มที่จะขึ้นราคาอยู่ตลอดเวลาโดยที่พ่อค้ามีเทคนิคต่าง ๆ มากมายที่จะทำให้ตนเองได้รับกำไรจากการขายสินค้า เกษตรกรต้องอยู่ในสภาวะที่จำยอมที่ต้องซื้อสินค้าในราคาที่แพงขึ้นโดยที่รัฐบาลไม่สามารถควบคุมราคาสินค้าได้ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะมีมาตรการในการควบคุมราคาสินค้าก็ตาม สำหรับราคาผลผลิตทางการเกษตรนั้นเกษตรกรไม่สามารถที่จะตั้งราคาผลผลิตของตนเองได้ ราคาผลผลิตทางการเกษตรนั้นผู้ที่กำหนดราคาขึ้นคือพ่อค้า ดังนั้นจึงทำให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรไม่มีความแน่นอน ราคาผลผลิตทางการเกษตรบางอย่างอาจจะมีราคาสูงขึ้นเพียงเล็กน้อยแต่เมื่อเปรียบเทียบกับราคาสินค้าที่เกษตรกรซื้อมาใช้ในการเพาะปลูกเช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงแล้วราคาสินค้าพวกนี้สูงขึ้นมากและ

ไม่มีแนวโน้มที่ราคาจะลดต่ำลงเหมือนราคาผลผลิตทางการเกษตร บุคคลที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือเกษตรกรนั่นเอง ซึ่งเกษตรกรได้พยายามที่จะหาวิธีการแก้ปัญหาโดยพิจารณาถึงข้อที่ไม่มีปัญหาทางด้านราคามากนัก

"สิ่งใดที่พวกเราทำได้ผลิตได้เช่น ข้าว ปอ มัน พวกนี้
ไม่ค่อยเป็นราคาครับ สิ่งที่พวกเราผลิตไม่ได้ เช่น ปูน
วัสดุก่อสร้าง เสื้อผ้า พวกนี้แพงครับ เครื่องไฟฟ้าพวกนี้แต่
ไม่ได้ครับ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ราคาผลผลิตของพวกเราขายได้ราคาต่ำแต่ราคาสินค้า
สูงกว่าราคาที่ขายผลผลิตไป"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ไม่สมดุลกันครับ เมื่อเวลาเราขายไป ขายได้ราคาถูก
แต่พอเราซื้อของเขากลับมาราคาแพง"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

"ผมมาอ่านดูแล้ว เกษตรกรกับพ่อค้า ไม่ทันกันหรอกครับ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

ในอดีตเศรษฐกิจของหมู่บ้านไทยเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาโลกภายนอกแต่ต้องพึ่งความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเช่น การหาผักหาปลา การทำน่าน้ำฝน การทอผ้าและหาของป่าด้วยแรงงาน เมื่อรัฐบาลได้ทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (Bowring Treaty) กับอังกฤษในปี 2398 นั้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากแบบยังชีพไปเป็นผลิตเพื่อการค้า (Utong Prasasvinichai, 1986: 37) ซึ่งส่งผลให้มีการเพิ่มเนื้อที่การปลูกข้าวมากขึ้นและปริมาณการส่งข้าวเป็นสินค้าออกก็เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ (Ingram, 1971: 44) แต่สนธิสัญญาเบาริ่งและการเปิดประเทศต่อการค้าเสรีส่งผลกระทบท่อระบบการผลิตแบบยังชีพของหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือค่อนข้างน้อยโดยเฉพาะจังหวัดที่อยู่ตอนบนของภาค (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2533: 61) ทั้งนี้เพราะการคมนาคมขนส่งไม่สะดวกเหมือนกับปัจจุบัน

ต่อมารัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2505 เพื่อพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม และสนับสนุนให้มีการลงทุนในภาคเอกชน (พัชรวิ ธานีธ. 2530: 265-278) ในช่วงเวลาเดียวกันรัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) การดำเนินงานตามแผนพัฒนาฉบับนี้รัฐบาลได้มีการสร้างถนนไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศและเครือข่ายในแต่ละภาค การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าและใช้น้ำเพื่อการเกษตร ทั้งนี้เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อส่งเป็นสินค้าออกได้มากขึ้น ซึ่งผลของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฉบับนี้ทำให้สามารถส่งสินค้าออกได้มากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2528 : 49) ในขณะเดียวกันก็ต้องส่งสินค้าเข้าจำพวกเครื่องจักรกล ยางแผ่นดิบ ปุ๋ยเคมี เพิ่มมากขึ้นด้วย (Ulong Prasasvinichai. 1986: 39) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (2510-2514) มีเป้าหมายเพื่อส่งสินค้าออกด้านเกษตรกรรมเช่นข้าวสาร 2.3 ล้านตัน ข้าวโพด 1.4 ล้านตัน ปอ 450,000 ตัน และผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง 800,000 ตัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2510) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทำให้มีการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้าไปในหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนไปปลูกพืชตามที่ตลาดทุนนิยมต้องการ ซึ่งเป็นพืชที่ทำลายดินและต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงมากขึ้น เช่น อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง เป็นต้น (วิทยากร เชียงกูล. 2528: 342) ซึ่งจากการสังเกต เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้กล่าวว่า การปลูกมันสำปะหลังในหมู่บ้านดอนส้มโฮงมีมาประมาณเกือบ 20 ปีแล้ว ซึ่งเป็นช่วงที่มีการใช้แผนพัฒนาฉบับที่ 2 การที่เกษตรกรปลูกพืชเพื่อการค้านั้นต้องใช้พื้นที่ในการปลูกเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการทำลายป่าไม้และทำให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปโอกาสที่เกษตรกรจะไปหาอาหารตามธรรมชาติได้เองมีน้อยลงจำเป็นต้องพึ่งพาอาหารจากตลาดภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น

นอกจากนี้การปลูกพืชเพื่อการค้านั้นเกษตรกรต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น โดยลักษณะการพึ่งพาแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่แรก พึ่งพาปัจจัยการผลิตเช่นพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี ยางแผ่นดิบ น้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น ขั้นตอนที่สอง พึ่งพาระบบตลาดในการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรเป็นเงินตรา (ขาย) สินค้าทางการเกษตรส่วนมากถูกส่งออกไปขายต่างประเทศในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ต่างก็ส่งสินค้าทางการเกษตรออกสู่ตลาดเช่นเดียวกัน ราคาของสินค้าเหล่านี้จึงขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศในโลก ในบางปีอาจมี

ราคาดี ในบางปีเมื่อมีสินค้าล้นตลาดส่งผลให้ราคาตกต่ำ การขึ้นลงของราคาในตลาดโลกเช่นนี้ เกษตรกรต้องเป็นผู้รับภาระโดยตรงเนื่องจากไม่มีกลไกอย่างใดที่จะเฉลี่ยความตกต่ำของราคา ไปให้พ่อค้าทุกระดับและอุตสาหกรรมร่วมรับภาระด้วยอย่างเป็นธรรม (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2531: 32-33) ขั้นตอนที่สามเป็นการพึ่งพาตลาดอีกครั้งหนึ่งเพื่อเปลี่ยนเงินตราให้เป็นสินค้าที่ต้องการ (ซื้อ) เพื่อนำมาใช้อุปโภคบริโภค (เดชา ศิริภัทร์. 2532: 7) ลักษณะการพึ่งพาภายนอกทั้งสามขั้นตอนดังที่กล่าวมาแล้วทำให้เกษตรกรอยู่ในฐานะที่ถูกพ่อค้าเอาเปรียบอยู่ตลอดเวลา ด้วยการรับซื้อพืชผลในราคาต่ำนำไปขายต่อในราคาสูง และรับสินค้าอุตสาหกรรมมาขายเอากำไรจากเกษตรกรอีกต่อหนึ่งด้วย ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรทั้งในหมู่บ้านคอนลัมโฮง และหมู่บ้านจำปา

1.4 การรับข่าวสารเกี่ยวกับขางพาราและโครงการเร่งรัดการปลูกขางพารา เพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในการเผยแพร่ข่าวสารไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในสังคมนั้น นวัตกรรมที่จะเผยแพร่เป็นสิ่งใหม่ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ทั้งแนวคิดและการปฏิบัติ สำหรับบุคคลที่จะเป็นผู้เผยแพร่นั้นควรจะเป็นบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมชนิดนั้น ๆ เพื่อที่จะติดต่อสื่อสารไปยังบุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมชนิดนั้น สำหรับการให้ความรู้นั้นอาจจะกระทำได้หลายวิธี เช่น เพื่อนบ้าน ญาติ ๆ เป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมซึ่งเป็นการให้ความรู้แบบไม่เป็นทางการ พนักงานเดินตลาดและพ่อค้าขายปลีก เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐเช่นเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ สื่อมวลชนได้แก่วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

การรับข่าวสารเกี่ยวกับขางพารานั้น เกษตรกรทุกกลุ่มทั้งที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้สนทนากับสื่อที่ใช้ในการรับข่าวสารเกี่ยวกับขางพาราในอดีต นอกจากนี้เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้มีการสนทนากับสื่อที่ใช้ในการรับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า เพื่อนบ้านที่ลงไปทำงานที่ภาคใต้เป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในทุกกลุ่มสนทนามีความรู้เกี่ยวกับขางพารา โดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการ สำหรับความรู้เกี่ยวกับโครงการนั้น เกษตรตำบลนับได้ว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับโครงการมากขึ้น ซึ่งผลการศึกษาเกี่ยวกับการรับข่าวสารให้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในอดีตบ้านจำปาเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรอาศัยอยู่ไม่มากนักและเป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ผลผลิตที่ได้เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัวและที่เหลือก็นำไปขาย เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นความอุดมสมบูรณ์ของอาหารตามธรรมชาติลดน้อยลง นั่นก็ทำให้ทำการเกษตรก็มีจำนวนเท่าเดิมทำให้เกษตรกรบางส่วนคิดที่จะไปทำงานที่อื่น การไปกรีดยางที่ภาคใต้เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของเกษตรกรในขณะนั้น เมื่อ 16 ปีที่ผ่านมาเกษตรกรคนหนึ่งได้ไปกรีดยางที่ภาคใต้ และในปีต่อ ๆ มาก็มีเกษตรกรคนอื่น ๆ ตามลงไปกรีดยางที่ภาคใต้ด้วยเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นที่บ้านดอนส้มโฮงเช่นเดียวกัน แต่ต่างกันที่จำนวนของเกษตรกรที่ลงไปทำงานซึ่งมีไม่มากนัก การที่เกษตรกรไปทำงานสวนยางที่ภาคใต้ทำให้เกษตรกรมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับยางพาราตั้งแต่ การเตรียมดินสำหรับปลูก วิธีการปลูก การบำรุงและดูแลรักษาสวนยาง การกรีดยาง การทำยางแผ่น รีดยางและผลกำไรที่เจ้าของสวนยางได้รับจากการขายยาง การที่เกษตรกรไปทำงานที่สวนยางจึงนับได้ว่าเป็นการรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราโดยตรง

"ไม่เหมือนกับบ้านเราหรอกที่จะต้องเอากล่องไม้ขีดไฟไปวัด
เพื่อที่จะแบ่งที่ดินกัน"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ความจริงถ้าไม่มีสวนยางระบายคนออกไป ยิ่งจะอดอยาก
มากกว่านี้"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"ไปทำงานก็เลยได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่าง"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

ในช่วงที่ยางพาราลดใบนั้นเป็นระยะเวลาที่ไม่สามารถกรีดยางได้ เกษตรกรที่ลงไปทำงานในสวนยางที่ภาคใต้จะกลับมาเยี่ยมลูก ภรรยาและญาติพี่น้อง เป็นระยะเวลาประมาณ 1-2 เดือน เพื่อนบ้านก็จะไปถามข่าวคราวเกี่ยวกับการทำมาหากินซึ่งก็คือเรื่องราวเกี่ยวกับยางพารานั้นเอง คนเล่าก็เล่าให้ฟังอย่างสนุกสนานคนฟังก็ฟังด้วยความสนใจซึ่งทำให้คนฟังได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราในแง่มุมที่ตนเองต้องการ ซึ่งทำให้คนฟังส่วนมากไปทำงานกับกลุ่มที่เคยไปก่อนเพื่อที่จะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและได้เรียนรู้เกี่ยวกับยางพาราดด้วยตนเอง ดังนั้น

จึงกล่าวได้ว่าเพื่อนบ้านเป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญที่ทำให้เพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับยางพาราในแง่มุมต่าง ๆ

"เขาก็ไปถามอยู่ ว่าปลูกยางเป็นอย่างไร"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"เขามาเล่าเกี่ยวกับการปลูกยาง ปลูกแบบไหน แบบนี้
ซึ่งผมก็ชอบฟัง"

"ส่วนมากจะพูดเกี่ยวกับเรื่องราคายาง"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

นอกจากเพื่อนบ้านจะเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราของเกษตรกรแล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เกษตรตำบลก็เป็นบุคคลที่ทำให้เกษตรกรได้ทราบข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราเช่นเดียวกัน เกษตรตำบลได้มีการออกไปพบปะพูดคุยกับเกษตรกรถึงในหมู่บ้านโดยเฉพาะในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการคือบ้านดอนส้มโฮง เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีความเห็นตรงกันว่า เกษตรตำบลเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้เขาได้รับรู้เกี่ยวกับยางพาราเช่นเดียวกับที่เขาได้รับรู้จากเพื่อนบ้าน สำหรับเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำทั้งกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ที่ตัดสินใจปลูกยางพารากล่าวว่า เกษตรตำบลได้ออกมาให้ความรู้เกี่ยวกับยางพาราในขณะที่เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจปลูกยางพารา และกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารามีความเห็นว่าการเกษตรตำบลไม่ได้ออกมาให้ความรู้เกี่ยวกับยางพาราเลย การที่เกษตรกรมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันอาจจะมีสาเหตุเนื่องมาจากการออกไปให้ความรู้เกี่ยวกับยางพาราของเกษตรตำบลทำได้ไม่ทั่วถึง ในช่วงที่เกษตรตำบลออกไปเกษตรกรบางคนอาจจะไม่รู้หรือไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านในช่วงนั้น นอกจากนี้บ้านจำปาซึ่งเป็นหมู่บ้านนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เกษตรกรมีความสนใจเกี่ยวกับยางพารามาเป็นเวลานานแล้วแต่เจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรยังไม่มีความรู้ในเรื่องนี้จึงได้ส่งเสริมหรือให้ความรู้เกี่ยวกับพืชชนิดอื่นที่ไม่ใช่ยางพารา เจ้าหน้าที่ของรัฐอีกกลุ่มหนึ่งที่ให้ข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา คือ เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แต่การให้ข่าวสารยังอยู่ในแวดวงที่จำกัดทำได้เฉพาะเกษตรกรที่ไปติดต่อกับธนาคารเท่านั้น

"พวกเกษตรก็เอา Slide มาฉายให้ดูต้นยาง ให้ดูเขากวีต พวกผมเลยคิดว่าเขายังปลูกได้ ดินก็คงจะเหมือนกัน พวกเกษตรก็มาบอกว่าดินบริเวณเราเป็นดินร่วนปนทราย ปลูกได้คุณลุง"

(เศรษฐกิจดำ ปลูกยางพารา)

"ไม่ ไม่ ไม่ ไม่เคยมีหรอกครับ (เจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตร)"

"เห็นบอกว่ายากการยากงาน ไม่มีเวลาที่จะมาพบปะกับพี่น้องชาวบ้าน"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

ในขณะที่เกษตรกรบ้านจำปามีการตื่นตัวเกี่ยวกับเรื่องราวของยางพารา ได้มีเอกชนจากภาคใต้มาให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยาง การดูแลรักษาสวนยาง และความรู้อื่น ๆ เกี่ยวกับยางพารา คำขวัญของการทำสวนยาง รวมทั้งการจำหน่ายต้นยางติดตาที่จะนำไปปลูกด้วย เกษตรกรที่สนใจได้ซื้อต้นยางติดตาจากเอกชนรายนี้เป็นจำนวนมาก

"ทำขวัญก็มีนะ เขาบอกถึงคำขวัญที่มาแจกจ่ายว่า

"ทำสวนยางดี 6 ปีก็รืดได้ ถ้าให้ไฟไหม้ยากไว้ 10 ปี"

ผมยังจำได้อยู่"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

เกษตรกรในบ้านดอนส้มโฮงไม่โชคดีเหมือนกับเกษตรกรบ้านจำปาเพราะในปี 2531 มีเอกชนรายหนึ่งเข้าไปในหมู่บ้านตั้งกลุ่มเพาะพันธุ์ยางและเปิดการอบรมเกี่ยวกับเรื่องยางพารา ให้กับเกษตรกรที่สนใจ เมื่อเกษตรกรสนใจที่จะปลูกก็มีการขายพันธุ์ยางให้ต้นละ 7 บาท โดยให้เกษตรกรจ่ายเป็นค้ำมัดจำต้นละ 5 บาท พอได้รับต้นยางแล้วค่อยจ่ายอีก 2 บาท จากนั้นเอกชนรายนี้ก็หลบหนีไป ในจำนวนเกษตรกรบ้านดอนส้มโฮงที่โชคร้ายนี้เกษตรกรบางส่วนเป็นสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์ทั้ง 3 กลุ่มด้วย

"เก็บเงินล่วงหน้าต้นละ 5 บาท ถ้าได้ต้นยางมา

ก็จ่ายเพิ่มอีกต้นละ 2 บาท พอได้เงินแล้วหอบเงินหนีเลย"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"มีการเก็บเงินมัดจำค่าต้นยาง จากนั้นพอได้เงินแล้วก็หายไป
เหลือแต่เรือนเพาะชำที่พัง ๆ"
(เศรษฐกิจดำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

ในด้านสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ
เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีการได้รับสื่อมวลชนเกี่ยวกับยางพาราใน
ลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันกับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ การเปิด
รับสื่อมวลชนของเกษตรกรมีลักษณะดังนี้

การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากโทรทัศน์ เกษตรกรทุกกลุ่มในเขตพื้นที่
เป้าหมายของโครงการ และเกษตรกรเกือบทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ
ยกเว้นกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับ
ยางพาราจากโทรทัศน์ซึ่งเนื้อหาสาระของข่าวสารกระตุ้นให้เกษตรกรสนใจยางพารามากขึ้น
นอกจากโทรทัศน์แล้ววิทยุก็เป็นสื่อมวลชนอีกชนิดหนึ่งที่ให้ข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราซึ่งเกษตรกร
ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อชนิดนี้ถึงตรงกันข้ามกับ
เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ไม่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อชนิดนี้ซึ่ง
อาจเป็นไปได้ว่าในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมารัฐบาลยังไม่ได้มีแรงจูงใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายจึงไม่ได้รับข่าวสารดังกล่าว

"โทรทัศน์ให้ข่าวเกี่ยวกับยางพารามากกว่าสิ่งอื่น ๆ"
(เศรษฐกิจดำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนชนิดหนึ่งที่เกษตรกรเกือบทุกกลุ่มสนใจแต่ไม่ได้รับทราบข่าวสาร
เกี่ยวกับยางพาราจากสื่อชนิดนี้เลย ยกเว้นกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ
ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการเท่านั้นที่พอจะทราบอยู่บ้าง สาเหตุที่เกษตรกรไม่สามารถรับ
ข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อชนิดนี้ได้ อาจจะเป็นเพราะในแต่ละหมู่บ้านมีที่อ่านหนังสือพิมพ์
เพียงแห่งเดียวและไม่มีระบบการจัดเก็บหนังสือพิมพ์ที่พอทำให้ไม่สะดวกต่อการอ่านของเกษตรกร
นอกจากนี้เกษตรกรบางคนก็อ่านหนังสือไม่ค่อยคล่องทำให้เกิดความเบื่อหน่ายที่จะอ่าน สำหรับ
เกษตรกรที่อ่านหนังสือได้คล่องก็สนใจที่จะอ่านเรื่องอื่น เช่น มวย เป็นต้น การอ่านหนังสือพิมพ์

ในความรู้สึกของเกษตรกรคิดว่าไม่ค่อยมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในชนบทประกอบกับสื่อชนิดนี้ค่อนข้างหายากด้วย

"อยู่บ้านนอกบ้านนาไม่ค่อยได้อ่านหรือก่รับหนังสือพิมพ์"
(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

นอกจากเกษตรกรจะได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อมวลชนชนิดต่าง ๆ แล้ว เอกสารที่ทางรัฐบาลและหน่วยงานเอกชนได้จัดทำขึ้นก็เป็นสื่ออีกชนิดหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเกือบทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้รับ ยกเว้นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เอกสารที่เกษตรกรได้รับนั้นเป็นเอกสารที่หน่วยงานราชการและเอกชนที่ภาคได้จัดทำขึ้น เกษตรกรที่มีความสนใจก็ได้ติดต่อให้เพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องส่งมาให้เพื่อที่จะทำให้ได้รู้เกี่ยวกับยางพารามากยิ่งขึ้น สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นไม่ได้รับเอกสารเกี่ยวกับยางพาราที่จัดทำขึ้นที่ภาคได้เลย ทั้งนี้เป็นเพราะที่บ้านดอนส้มโฮงมีเกษตรกรที่ลงไปทำงานที่ภาคได้ไม่มากนัก และเกษตรกรก็ยังไม่มีความสนใจที่จะหาข้อมูลเกี่ยวกับยางพาราอย่างจริงจังเหมือนกับเกษตรกรในบ้านจำปา

การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพารานั้น ในด้านสื่อบุคคล การที่เกษตรกรได้ลงไปทำงานที่ภาคได้นับเป็นประสบการณ์ตรงที่ทำให้เกษตรกรได้รับรู้เกี่ยวกับยางพารามากขึ้น สำหรับเกษตรกรที่ไม่ได้ไปทำงานที่ภาคได้นั้น เพื่อนบ้านเป็นสื่อบุคคลที่ทำให้เกษตรกรได้รู้เกี่ยวกับยางพารามากขึ้น ในด้านสื่อมวลชนโทรทัศน์นับได้ว่าเป็นสื่อมวลชนที่ทำให้เกษตรกรได้รู้เกี่ยวกับยางพารามากกว่าสื่อมวลชนชนิดอื่น สำหรับหนังสือพิมพ์นั้นเป็นสื่อที่เกษตรกรแทบทุกกลุ่มไม่ได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราเลย

การรับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คำถามเกี่ยวกับการรับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการนี้ได้ถามเฉพาะเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับโครงการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ และเอกสารที่เกษตรตำบลแจกให้ สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการนั้นได้รับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ ผู้ใหญ่บ้านเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนเอกสารเกี่ยวกับ

โครงการเกษตรกรกลุ่มนี้ไม่ได้รับเลย จากข้อเท็จจริงนี้จะแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีโอกาสที่จะเข้าถึงข่าวสารหรือบริการของทางราชการน้อยกว่าเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง

"พอเกษตรตำบลย้ายเข้ามา ก็มาเริ่ม โครงการปลูกยางนี้เลย"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"รู้จากเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เกี่ยวกับโครงการนี้"

เป็นการเร่งรัดเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกรในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ไม่รู้เป็นลายลักษณ์อักษร เลยตัดสินใจปลูกมันสำหรับหลังไปแล้ว"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

ก่อนที่จะมีโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้ามาในบ้านดอนส้มโฮงนั้น หน่วยงานของทางราชการบางหน่วยได้มีโครงการที่จะช่วยเหลือราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกิน ให้มีที่ดินทำกินโดยการปลูกพืชทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายไปในเขตป่าเสื่อมโทรม เกษตรกรในบ้านดอนส้มโฮงมีความสนใจโครงการนี้อยู่หลายคนซึ่งเจ้าหน้าที่ของทางราชการได้พาเกษตรกรที่สนใจไปทำการสำรวจที่ดินบริเวณป่าเสื่อมโทรมและมีการถ่ายภาพเอาไว้ด้วย เกษตรกรที่ต้องการที่ดินทำกินต้องจ่ายค่าดำเนินการให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐคนละ 240 บาท โดยมีหัวหน้าของกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้เก็บรวบรวมเงินนำส่งเจ้าหน้าที่ จากนั้นทางเจ้าหน้าที่ก็หายเงียบไปไม่มีการแจ้งข่าวคราวความก้าวหน้าของการดำเนินงานให้เกษตรกรได้ทราบ เกษตรกรที่จ่ายเงินไปแล้วก็ไม่รู้ว่าจะไปติดตามผลจากใครและที่ไหน ต่อมาได้มีเอกชนได้เข้าไปหลอกลวงเกษตรกรที่สนใจที่จะปลูกยางพารา และต้องการให้ผู้อื่นโดยให้เกษตรกรจ่ายค่ามัดจำพันธุ์ยางก่อน จากนั้นก็หลบหนีไป ต่อจากนั้นไม่นานเกษตรกรก็ได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทำให้เกษตรกรเกิดความสับสนว่าเป็นโครงการเดียวกันกับโครงการที่เกษตรกรต้องจ่ายเงินไปหรือไม่ แม้กระทั่งผู้ใหญ่บ้านดอนส้มโฮงเองก็ยังเกิดความสับสนใน 2 โครงการของรัฐบาล การขาดการประชาสัมพันธ์โครงการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบโครงการจึงเป็นจุดอ่อนของการดำเนินงานในโครงการต่อมา

"เอาเงินไปแล้วหายตัวไปเลยครับ
เป็นเงินประมาณ 4,000 บาท ผมเป็นคนส่งครับ"
(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)
"หรือจะเป็นโครงการเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลง
การดำเนินงานอะไรบางอย่างซึ่งผมเองก็ไม่เข้าใจ"
(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปทำการศึกษาในบ้านดอนส้มโฮง ในระยะแรก ๆ ที่เข้าไปสัมภาษณ์เพื่อคัดเลือกเกษตรกรเข้ากลุ่มสนทนาเกษตรกรก็เกิดความไม่ไว้วางใจผู้วิจัยเท่าใดนัก เนื่องจากประสบการณ์เดิมที่เกษตรกรคิดว่าตนเองถูกหลอกจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และถูกหลอกจริง ๆ จากเอกชนทำให้เสียเงินไปโดยไม่ได้อะไรตอบแทน เกษตรกรเกิดความรู้สึกกลัวว่าผู้วิจัยจะไปหลอกเขาเพื่อหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง เมื่อเกษตรกรได้เห็นพฤติกรรมของผู้วิจัย และคณะที่ได้กระทำในแต่ละวันแล้วเกษตรกรก็ไม่มีความหวาดระแวงอีกต่อไป สิ่งที่คุณวิจัยและคณะได้รับคือความมีน้ำใจและความเอื้ออาทรตลอดระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ในหมู่บ้าน

"เมื่ออาจารย์ออกมาเก็บข้อมูล สัมภาษณ์เกี่ยวกับการปลูกยางพารา
ชาวบ้านก็สงสัยอยู่เพราะเคยโดนหลอกมา"
"เขาเคยถูกหลอกมาแล้ว มาหลอกอีกคงจะได้เรื่อง (หัวเราะ)"
(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราของเกษตรกรกลุ่มสนทนาทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ และนอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น สื่อบุคคลโดยเฉพาะเพื่อนบ้านที่มีประสบการณ์จากการไปทำงานกรีดยางที่ภาคใต้ เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญมากที่สุดที่ทำให้เกษตรกรคนอื่น ๆ ได้รับรู้เกี่ยวกับยางพาราในแง่มุมที่ต้องการ เจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตร เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เป็นบุคคลที่ทำให้เกษตรกรเกือบทุกกลุ่มได้รับรู้เกี่ยวกับยางพารา ยกเว้นกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราเพียงกลุ่มเดียวที่ให้ทัศนะว่า เจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรไม่ได้ออกมาให้ความรู้เกี่ยวกับยางพาราเลย นอกจากนี้เอกชนซึ่งต้องการจะขายพันธุ์ยางก็เป็นบุคคลหนึ่งที่มาให้ความรู้เกี่ยวกับยางพารากับเกษตรกรโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการ สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการกลับถูกเอกชนหลอกหลวงเอาเงินค่ามัดจำพันธุ์ยางไป

การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราทางสื่อมวลชนนั้น เกษตรกรเกือบทุกกลุ่มมีการเปิดรับข่าวสารโดยทางโทรทัศน์ ยกเว้นกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจปลูกยางพารา ซึ่งอยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเพียงกลุ่มเดียวที่ไม่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากโทรทัศน์ สำหรับวิทยุนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ได้รับข่าวสารจากวิทยุ คือเกษตรกรทุกกลุ่มสหกรณ์ ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ส่วนเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการไม่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากวิทยุเลยซึ่งอาจจะมีสาเหตุเนื่องมาจากในระยะ 3-4 ปีนี้รัฐบาลยังไม่ได้มีการส่งเสริมการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับยางพารานั้น มีเพียงกลุ่มเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการเท่านั้นที่ได้รับสื่อชนิดนี้ ส่วนหนังสือพิมพ์นั้นเป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทน้อยที่สุดในการให้ความรู้เกี่ยวกับยางพารา ทั้งนี้เพราะเกษตรกรไม่ค่อยนิยมอ่านหนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะหาได้ยากในสังคมชนบท

ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่าสื่อบุคคล โดยเฉพาะเพื่อนบ้านที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับยางพารา เป็นสื่อที่ทำให้เกษตรกรคนอื่น ๆ ได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพารามากที่สุด นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ทางการเกษตร เอกชน และเจ้าหน้าที่ธนาคารก็มีส่วนทำให้เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพารา ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้นี้แตกต่างจากการค้นพบของโรเจอร์ส (Rogers, 1983: 198-201) ซึ่งพบว่าสื่อมวลชนมีความสำคัญมากในชั้นความรู้ที่จะทำให้ผู้รับมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมที่ต้องการเผยแพร่ สำหรับงานวิจัยที่สนับสนุนข้อสรุปของโรเจอร์ส เป็นงานวิจัยที่นักวิจัยส่วนมากศึกษาที่สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบการสื่อสารที่ก้าวหน้ามากโดยเฉพาะสื่อมวลชนมีความสำคัญต่อสมาชิกของสังคมเป็นอย่างมากและเป็นสิ่งที่สามารถหาได้ง่ายจนสมาชิกของสังคมมีความรู้ลึกกว่าเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ดังนั้นในประเทศที่พัฒนาแล้วสื่อมวลชนจึงมีความสำคัญมากที่สุดในการให้ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมต่าง ๆ แต่ในกรณีของประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย สื่อมวลชนบางชนิด เช่น หนังสือพิมพ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ยังมีอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคล สำหรับเกษตรกรนั้นโอกาสที่จะเปิดรับสื่อพวกนี้มีน้อยมาก ในสังคมชนบทชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันที่ญาติมิตรการสื่อสารที่ทำได้ง่าย สะดวกและรวดเร็วคือการพูดคุยกันระหว่างชาวบ้านด้วยกัน ถ้าสมาชิกของหมู่บ้านคนใดได้มีประสบการณ์ที่แปลกใหม่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แล้วในเวลาไม่นานนักสมาชิกคนอื่น ๆ ก็จะได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ไปด้วย ถ้าประสบการณ์นั้นเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ยิ่งทำให้สมาชิกของสังคมมีความต้องการอยากรู้อยากเห็น

ดังนั้น สื่อบุคคลโดยเฉพาะบุคคลในท้องถิ่นเช่นเพื่อนบ้าน จึงมีความสำคัญมากที่สุดที่จะเป็นผู้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมให้กับสมาชิกของสังคมอื่น ๆ

ในด้านความรู้เกี่ยวกับโครงการนั้นผลการศึกษาค้างนี้พบว่าสื่อบุคคล คือ เกษตรตำบล เป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดที่ทำให้เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้รู้เรื่องเกี่ยวกับโครงการ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เนาวรัตน์ พลาชัย และ ศุภวัธย์ พลาชัย (2532 : 37-38) ที่ได้ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมที่ดำเนินการในโครงการอีสานเขียว : ศึกษากรณีการส่งเสริมปลูกยางพารา ซึ่งพบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากเกษตรตำบลมากที่สุดเช่นเดียวกัน นอกจากนี้โรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 200-201) ได้สรุปไว้ว่าสื่อบุคคลแบ่งออกเป็นสื่อบุคคลจากภายนอก (cosmopolite) และสื่อบุคคลภายในท้องถิ่น (localite) ในชั้นความรู้นั้นสื่อบุคคลจากภายนอกจะมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมกับสมาชิกของสังคม ในการศึกษาครั้งนี้เกษตรตำบลเป็นสื่อบุคคลจากภายนอกที่ได้เข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งทำให้เกษตรกรได้รับรู้เกี่ยวกับโครงการมากกว่าสื่อชนิดอื่น

1.5 ความรู้เกี่ยวกับยางพาราและโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในการสนทนาเรื่องความรู้เกี่ยวกับยางพารานั้นเป็นการสนทนาเกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับดินที่เหมาะสมที่จะปลูกยางพารา ปริมาณน้ำฝนที่ยางพาราต้องการ พันธุ์ยางพารา ปุ๋ย อาชีพของยางพาราที่จะกรี๊ดได้ และจำนวนพื้นที่ที่ปลูกให้ได้กำไร สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นการสนทนาความรู้เกี่ยวกับยางพาราที่มีก่อนที่จะตัดสินใจปลูกหรือไม่ปลูกยางพาราด้วยตนเอง ในขณะที่การสนทนาของเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นการสนทนาเรื่องความรู้เกี่ยวกับยางพาราที่มีก่อนที่จะตัดสินใจเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งผลของการสนทนานั้นเกษตรกรแต่ละกลุ่มมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราในลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ดินที่เหมาะสมสำหรับการปลูกยางพารา การเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ จะได้ผลดีหรือไม่ นั้น องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญมากคือดิน พืชแต่ละชนิดสามารถที่จะเจริญงอกงามได้ในดินที่มีลักษณะ

ที่แตกต่างกัน ยางพาราก็เช่นเดียวกัน ดินที่เหมาะสมที่จะปลูกยางพารา คือ ดินร่วนปนทราย เกษตรกรกลุ่มที่รู้ว่าดินที่มีความเหมาะสมที่จะปลูกยางพารา คือ เกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ กลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจปลูกยางพาราด้วยตนเอง สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราด้วยตนเองก็มีความรู้เรื่องดินที่เหมาะสมสำหรับปลูกยางพาราเช่นเดียวกัน ส่วนเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ได้แก่ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ เกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจปลูกยางพารา เกษตรกรทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับดินที่เหมาะสมที่จะปลูกยางพารา แต่จะใช้ประสบการณ์เดิมของตนที่เคยไปทำงานที่ภาคใต้จนถึงดินที่เหมาะสมที่จะปลูกยางพารา ส่วนเกษตรกรที่ไม่เคยไปทำงานที่ภาคใต้ก็จะใช้ประสบการณ์เดิมจากการสังเกตลักษณะและคุณสมบัติของดินจากที่เคยปลูกพืชชนิดอื่น ๆ มาแล้ว ดินที่เกษตรกรบอกว่าเหมาะสมที่จะปลูกยางพารา ได้แก่ ดินไร่ปุ๋ย ดินแดง ดินเหลือง ดินทรายขาว ดินทรายสีดำ ดินดง ดินเหลืองแกมหิน ดินร่วนปนทราย และดินลู

"รู้ครับ เกษตรบอกว่าดินที่เหมาะสมที่จะปลูกคือดินร่วนปนทราย"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ดินที่จะได้ผลต้องเป็นดินแดง ๆ เหมือนไร่ปุ๋ย เดินไปจะติดเท้า"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ดินแดงแกมเหลืองเหมือนไร่ปุ๋ย เวลาเดินไปจะติดรองเท้า"

"ดินพวกนี้เวลาโดนแดดจะแข็งเหมือนหัวผี ถ้าฝนตกจะ

อย่าไปเดินเลยยกเท้าไม่ขึ้นหรอก"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

ความรู้เกี่ยวกับปริมาณน้ำฝน น้ำเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญมากต่อการเจริญเติบโตของพืชแต่ละชนิด ในพื้นที่ที่ไม่มีการชลประทานการปลูกพืชต้องอาศัยน้ำฝนซึ่งพืชแต่ละชนิดนั้นสามารถเจริญงอกงามได้ในปริมาณของน้ำฝนที่แตกต่างกัน เมื่อกล่าวถึงยางพารา ยางพาราสามารถเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณที่มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 1,350 มิลลิเมตร หรือถ้าคิดเป็นจำนวนวันที่ฝนตกในรอบปีแล้วต้องไม่ต่ำกว่า 120 วัน เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำสามารถบอกได้ว่า

ปริมาณน้ำฝนของจังหวัดสกลนครโดยเฉลี่ยประมาณ 1,800 มิลลิเมตร ซึ่งสามารถปลูกยางได้สำหรับเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ นั้นไม่ทราบถึงปริมาณน้ำฝน และจำนวนวันที่ฝนตกในรอบ 1 ปี ที่จะทำให้อย่างพาราเจริญงอกงามได้ เกษตรกรเหล่านี้ได้ใช้ประสบการณ์เดิมที่ได้จากการไปทำงานที่ภาคใต้ หรือได้จากการพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่เคยไปทำงานที่ภาคใต้ โดยจะบอกถึงช่วงระยะเวลาที่ฝนตกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีช่วงที่สั้นกว่าภาคใต้

"ที่ผู้เชี่ยวชาญคุยกับผม เขาบอกว่าน้ำฝนของจังหวัดสกลนคร

โดยเฉลี่ยจะตกประมาณ 1,800 มิลลิเมตร

ของเขา (ภาคใต้) 2,000 กว่า"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"เวลาฝนตกก็ตกดีอยู่แต่ไม่ตกระยะยาวแบบภาคใต้

ทางเราหยุดตกเดือน 11 แต่ทางเขาหยุดตกเดือน 3"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ยาง เมื่อกล่าวถึงยางพารา เกษตรกรทุกกลุ่มล้วนมีความคิดเห็นตรงกันว่าเป็นยางที่เกิดจากการเอาเมล็ดยางพารามาเพาะแล้วปล่อยให้เจริญเติบโตไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีการติดตามจะได้ต้นยางพาราที่มีขนาดโตมาก ถ้ามีการติดตามต้นยางต้นนั้นจะไม่เรียกว่ายางพาราแต่จะเรียกว่ายางตาหรือยางพันธุ์ เกษตรกรได้บอกถึงความแตกต่างระหว่างยางพารากับยางติดตามว่ายางพารามีโคนต้นที่โตแล้วค่อยเรียวเล็กขึ้นไปข้างบน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากในการกรีดยาง สำหรับยางติดตามนั้นขนาดของลำต้นจะโตเท่ากัน ปริมาณน้ำยางที่ได้จากการกรีด ยางพาราจะให้น้ำยางในปริมาณที่น้อยกว่ายางติดตาม ข้อดีของยางพาราคือมีความคงทนต่อสภาพลมฟ้าอากาศ ไม่โคนง่ายเมื่อลมแรงเพราะยางพาราเป็นยางที่มีระบบรากที่ดี ซึ่งลักษณะเช่นนี้ตรงกันข้ามกับยางติดตามหรือยางพันธุ์

"เมื่อเอาเมล็ดมาเพาะ แล้วปล่อยให้ต้นโตไปเลย

โดยไม่ติดตามเรียกว่ายางพารา"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ยางพาราดันไม่โตที่โคนแล้วค่อยเรียวขึ้นไป

แต่ยางตาจะโตเท่ากันตลอดโคนเท่าปลาย ปลายเท่าโคน"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"ช่วงที่ฉันไปตัดยาง ไม่มียางต่อตาฉันก็เลยมาปลูกก็ไม่ได้ติดตาม
ปล่อยเลยจนกระทั่งต้นยางโตเป็นยางพารา"
(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

ยางพันธุ์ที่มีความเหมาะสมที่จะปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรทุกกลุ่ม
สนทนามีความเห็นตรงกันคือ พันธุ์ R R I M 600 ยางพันธุ์นี้มีข้อดีคือ การเจริญเติบโตเป็นไป
อย่างรวดเร็ว มีความทนทานต่อวัชพืชต่าง ๆ และสภาพดินฟ้าอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ยางพันธุ์นี้กรีดง่าย และน้ำยางออกดีมาก เนื่องจากยางพันธุ์นี้โตเร็วจึงทำให้มีกิ่งก้านมากมาย
เกษตรกรต้องเสียเวลาในการริดกิ่งกิ่ง สำหรับความรู้เกี่ยวกับยางพันธุ์อื่น ๆ นั้น เกษตรกรที่
อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการสามารถบอกชื่อพันธุ์ยางได้หลายพันธุ์และบางพันธุ์ก็สามารถ
บอกถึงข้อดีและข้อเสียของยางพันธุ์นั้นได้ด้วย เช่น พันธุ์ S 24 เป็นยางที่มีลำต้นไม่สูง สามารถ
ตัดทานลมได้ดี ยางพันธุ์นี้ให้น้ำยางดีมากแต่เป็นยางที่มีเปลือกหนาเวลากวักจะลำบากและยาง
พันธุ์นี้ไม่เหมาะที่จะนำมาปลูกที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยางพันธุ์ G T 1 เป็นยางพันธุ์ที่มีความ
ต้านทานโรคได้ดี โดยเฉพาะเชื้อรา แต่ยางพันธุ์นี้เปลือกหนา และเวลากวักน้ำยางออกช้า
ยางพันธุ์ R R I M 600 และพันธุ์ G T 1 เป็นยางที่กองทุนส่งเสริมการทำสวนยางส่งเสริม
ให้ปลูก สำหรับยางพันธุ์อื่นก็มีพันธุ์ 28 ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ให้น้ำยางดีมากแต่ต้นไม่ค่อยมีความทนทาน
ต่อโรคและหน้ายางจะเน่าเร็ว ต้นยางจะตาย นอกจากนี้ก็มีพันธุ์ 235, T 5/1, T 3/1

"พันธุ์ 600 ต้นใหญ่ โตเร็ว น้ำยางดี กรีดง่าย"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"600 เป็นพันธุ์ที่ต่อต้านดินฟ้าอากาศทางภาคเรากับพวกพืชผล

ที่จะมาทำลายมัน มันทำลายได้หมด"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

การที่เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้ไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้
นั้น ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับยางพันธุ์ต่าง ๆ และข้อดีข้อเสียของยางแต่ละชนิดได้ดี ยางพันธุ์ที่
เหมาะสมและไม่เหมาะสมที่จะปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีโอกาส
ไปทำงานที่ภาคใต้ก็มีการพูดคุยกับผู้ที่ไปประสบการณ์โดยตรง และได้เห็นต้นยางพันธุ์ต่าง ๆ ที่
เพื่อนบ้านได้นำกลับขึ้นมาด้วยในช่วงที่กลับมาเยี่ยมครอบครัว สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่
เป้าหมายของโครงการนั้น มีโอกาสได้ไปทำงานที่ภาคใต้น้อย และระยะที่ไปกวักยางก็เป็นช่วง

ระยะเวลาไม่ยาวนานติดต่อกันเหมือนกับอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น จึงทำให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ยางมีไม่มากนัก

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องปุ๋ย การทำเกษตรกรรมแผนใหม่ต้องอาศัยปุ๋ย โดยเฉพาะปุ๋ยเคมีเป็นอย่างมาก เกษตรกรส่วนมากมีความเชื่อว่าการใส่ปุ๋ยทำให้พืชที่ปลูกเจริญงอกงามดี ในการสนทนากลุ่มครั้งนี้ผู้วิจัยได้ถามกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราว่า ถ้าปลูกยางพาราแล้วไม่ใส่ปุ๋ยจะเป็นอย่างไร เกษตรกรบางคนตอบว่าถ้าไม่ใส่ปุ๋ยอย่าปลูกให้เสียดินเลย นอกจากนี้เกษตรกรบางคนตอบอย่างมีอารมณ์ขันว่า "ถ้าไม่ใส่ปุ๋ยยางพาราไม่เอามากด้วยซ้ำ" เมื่อเกษตรกรทุกกลุ่มถูกถามเกี่ยวกับชนิดของปุ๋ยที่ใช้เมื่อจะปลูกยางพารามีเพียงเกษตรกรกลุ่มเดียวเท่านั้นที่สามารถตอบได้ว่าเป็นปุ๋ยหินหรือปุ๋ยรอกฟอสเฟต เกษตรกรกลุ่มนี้คือ เกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการและเป็นเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย ส่วนเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นใช้ประสบการณ์เดิมจากการไปทำงานที่ภาคใต้และการปลูกพืชไร่ชนิดอื่น ๆ คือ ปุ๋ยที่ใช้ในการปลูกยางนั้นเป็นปุ๋ยชนิดเดียวกันกับที่ใช้กับพืชไร่ชนิดอื่น ๆ คือ ปุ๋ยสูตร 15-15-15 ซึ่งมีเครื่องหมายทางการค้าแตกต่างกันไป เช่น ตราหัววัวคันไถ ตราไวกิ้ง ตราไข่มุก และตราเรือใบ เกษตรกรบางคนที่มีประสบการณ์ตรงในการปลูกยางที่ภาคใต้ได้จำสีของเม็ดปุ๋ยที่ใส่ เช่น ปุ๋ยสีชมพู สีไหน ๆ ซึ่งขนาดของเม็ดปุ๋ยเท่ากับตัวมอด แต่เกษตรกรไม่สามารถบอกชนิดหรือชื่อของปุ๋ยที่ใส่ได้เนื่องจากสวนยางที่เกษตรกรไปทำงานนั้นได้รับการส่งเสริมจากกองทุนส่งเสริมการทาสวนยาง ซึ่งทางกองทุนจะกำหนดว่าควรจะใช้ปุ๋ยสูตรอะไรกับต้นยางที่มีอายุเท่าใด เกษตรกรเหล่านี้รู้วิธีการใส่ปุ๋ยและปริมาณของปุ๋ยที่ใช้กับต้นยางที่มีอายุแตกต่างกัน

ความรู้เกี่ยวกับอายุของยางที่กรีดได้ พืชแต่ละชนิดมีช่วงอายุที่สามารถเก็บเกี่ยวได้แตกต่างกัน พืชล้มลุกมีช่วงอายุที่จะเก็บเกี่ยวได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น ส่วนพืชยืนต้นนั้นต้องใช้ระยะเวลายาวนานหลายปีจึงจะเก็บเกี่ยวได้ ซึ่งระยะเวลาที่จะเก็บเกี่ยวก็แตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดของพืชยืนต้น ยางพาราเป็นพืชยืนต้นที่ใช้เวลาปลูกนานหลายปีจึงจะสามารถกรีดยางได้ เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนากันทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการสามารถบอกได้ถึงอายุของยางพาราที่สามารถกรีดได้คือ ประมาณ 6-7 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การดูแลรักษาสวนยางของเจ้าของสวนด้วย ถ้าเกษตรกรมีการกำจัดวัชพืชและการใส่ปุ๋ยตามระยะเวลาและ

ปริมาณที่กำหนดแล้วทำให้ต้นยางพาราเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ในกรณีที่ต้นเมื่อยางมีอายุประมาณ 6 ปี ก็สามารที่จะกรีดยางได้ ในทางตรงกันข้ามถ้าเจ้าของสวนไม่ค่อยเอาใจใส่ดูแลและบำรุงรักษาสวนยาง โดยเฉพาะการใส่ปุ๋ยแล้วสวนยางสวนนั้นอาจจะต้องใช้เวลานานถึง 7-8 ปี จึงจะกรีดยางได้ เกษตรกรบางคนในกลุ่มสนทนาที่เคยไปทำงานที่สวนยางภาคใต้กล่าวว่าอายุของยางที่จะกรีดยางนั้นขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจของเจ้าของสวนยางด้วย กล่าวคือ ถ้าเจ้าของสวนยางมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีก็จะกรีดยางในขณะที่ต้นยางมีอายุประมาณ 5-6 ปี เท่านั้น สำหรับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็จะกรีดยางเมื่อยางอายุได้ประมาณ 7 ปี สำหรับสวนยางที่อยู่ในโครงการส่งเสริมของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางนั้น กองทุนจะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาที่จะกรีดยาง นอกจากจะพิจารณาอายุของยางที่เหมาะสมที่จะกรีดยางแล้วยังจะต้องพิจารณาขนาดของเส้นรอบวงและความสูงของลำต้นจากพื้นดินถึงช่วงที่จะกรีดยางอีกด้วย ต้นยางที่จะกรีดยางได้ควรมีเส้นรอบวงประมาณ 50 เซนติเมตร และช่วงของลำต้นที่สามารถกรีดยางได้คือ ช่วงสูงจากพื้นดิน 1.50 เมตร ซึ่งลำต้นช่วงนี้ชาวสวนจะริดกิ่งออกหมดตั้งแต่ต้นยางกำลังเจริญเติบโต เกษตรกรกลุ่มที่สามารถบอกถึงเส้นรอบวงและความสูงของลำต้นในช่วงที่จะกรีดยางได้คือ เกษตรกร 2 กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา

"ไม่แน่นอนเท่าไรหรอก แล้วแต่ยางคนจนหรือยางคนรวย"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

การที่เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาสามารถบอกอายุของยางพาราได้นั้นเป็นเพราะยางพาราเป็นพืชที่ใหม่สำหรับเกษตรกรซึ่งเกษตรกรที่สนใจพืชชนิดนี้ก็จะพยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับยางพาราให้มากที่สุด โดยเฉพาะระยะเวลาที่สามารถที่จะกรีดยางได้ซึ่งเป็นช่วงที่เกษตรกรจะได้รับประโยชน์จากพืชชนิดนี้เพื่อที่จะนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจของตนเองที่จะปลูกหรือไม่ปลูกพืชชนิดนี้

ความรู้เกี่ยวกับจำนวนพื้นที่ที่ปลูกเพื่อให้ได้กำไร การปลูกพืชแต่ละชนิดนั้น ผู้ปลูกมีวัตถุประสงค์ในการปลูกที่แตกต่างกัน พืชบางชนิดปลูกไว้เพื่อบริโภคในครอบครัวเมื่อเหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย แต่สำหรับพืชบางชนิดนั้นไม่สามารถที่จะนำมาบริโภคได้เป็นพืชที่ปลูกไว้เพื่อการขายเท่านั้น ยางพาราเป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่ปลูกไว้เพื่อขาย สำหรับพืชที่ปลูกไว้เพื่อการขายนั้น ผู้ปลูกส่วนมากต้องลงทุนในด้านการเตรียมดิน แรงงาน ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เป็นต้น

ซึ่งพื้นที่ในการปลูกพืชนั้นจะต้องมีจำนวนมากพอสมควร จึงจะทำให้ได้ผลผลิตคุ้มค่ากับการลงทุน จำนวนพื้นที่ที่ปลูกยางพาราให้ได้กำไรนั้น ต้องมีพื้นที่ปลูกตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป ซึ่งเกษตรกรทุกกลุ่ม สนทนาในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการสามารถบอกจำนวนพื้นที่ได้ถูกต้อง นอกจากเกษตรกร ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการแล้วเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและเกษตรกรกลุ่ม ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา สามารถที่จะบอกจำนวนพื้นที่ได้เช่นเดียวกัน สำหรับเหตุผลที่ต้องปลูกตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป นั้น เกษตรกรให้เหตุผลว่า การปลูกยางต้องลงทุนในด้านต่าง ๆ มากพอสมควร การปลูกตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป จะได้ผลผลิตที่คุ้มค่ากับการลงทุนเนื่องจากการปลูกยางพาราต้องลงทุนมากถ้าทุน ไม่เพียงพอต้องไปกู้ยืมคนอื่น เกษตรกรบางคนกล่าวว่าเจ้าของสวนยางที่ภาคใต้แนะนำให้ปลูกไม่ เกิน 20 ไร่ ในกรณีที่ทุนน้อยเมื่อสามารถรีดขางได้แล้วจึงขยายพื้นที่การปลูกต่อไปเพื่อเอา ขางมาเลี้ยงยาง เป็นที่น่าแปลกใจว่าเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจ ปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำไม่สามารถบอก ได้ถึงจำนวนพื้นที่ที่ปลูกให้ได้กำไร เกษตรกรที่ปลูกคำนึงถึงเฉพาะทุนและที่ดินของตนที่มีอยู่เท่านั้น และคิดว่าเมื่อปลูกแล้วจะพยายามดูแลรักษาให้ดีที่สุดเพื่อที่จะให้ได้ผลผลิตที่มากเพียงพอกับการ ลงทุน

"ขางมีน้อย ต้องจ่ายค่ารถบรรทุก ค่าอะไรหลาย ๆ อย่าง

ถ้าปลูกน้อยกว่า 7 ไร่ ก็ขาดทุน"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"การที่รัฐบาลให้ปลูกตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป เพื่อที่จะให้ผลผลิต

ได้เพียงพอสำหรับแต่ละครอบครัว พออยู่พอกินในแต่ละครอบครัว"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"อันนั้นก็ไม่ทันได้คิดหรอกอาจารย์ คิดว่าดินตัวเองมีเท่าไร

ก็อยากทำเท่านั้น อยู่ที่ทุนที่จะทำ"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมตามทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์ส นั้น โรเจอร์สได้ กล่าวว่า ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัว เกี่ยวกับนวัตกรรม ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรม (how to knowledge) และความรู้ที่ เกี่ยวข้องกับหลักการ (principle knowledge) (Rogers. 1983 : 167-168) ใน

การศึกษารั้วนี้เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนากันในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่หารายได้ให้กับเกษตรกรในภาคใต้และได้มีผู้นำขึ้นมาปลูกในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งต้นยางสามารถเจริญเติบโตได้ดี สำหรับความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรมนั้น ในการศึกษารั้วนี้หมายถึงความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ยาง อายุของยางพาราที่สามารถที่จะกรีดเอาน้ำยางได้ และความรู้เกี่ยวกับจำนวนพื้นที่ปลูกให้ได้กำไร ซึ่งผลการศึกษพบว่าเกษตรกรทุกกลุ่มสนทนามีความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ยางที่เหมาะสมที่จะปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ พันธุ์ RRIM 600 สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นมีความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ยางอื่น ๆ ข้อดีและข้อเสียของพันธุ์ยางแต่ละชนิดอีกด้วย สำหรับอายุของยางพาราที่สามารถจะกรีดได้นั้น เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาก็รู้ว่ายางต้องมีอายุประมาณ 7 ปี จึงจะสามารถกรีดเอาน้ำยางได้ ความรู้เกี่ยวกับจำนวนพื้นที่ปลูกให้ได้กำไรนั้น เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทราบว่า การที่จะปลูกยางพาราให้ได้กำไรเกษตรกรต้องปลูกตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป สำหรับเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราด้วยทุนส่วนตัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและฐานะทางเศรษฐกิจต่ำไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ในขณะที่เกษตรกรอีก 2 กลุ่ม ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารานั้นทราบว่าต้องปลูกตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป จึงจะได้กำไร ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมประเภทที่ 3 คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการ ซึ่งในการศึกษารั้วนี้หมายถึงความรู้เกี่ยวกับดินที่เหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา ปริมาณของน้ำฝนและปุ๋ยที่ใช้ในการปลูก ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับดินและปุ๋ย เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งตัดสินใจปลูกยางพารามีความรู้เรื่องดินและปริมาณน้ำฝน และเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจปลูกยางพารานั้นมีความรู้เกี่ยวกับปริมาณน้ำฝน เมื่อพิจารณาเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพาราแล้วพบว่ากลุ่มที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับดิน ปริมาณน้ำฝน และปุ๋ย คือ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ และเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรอีก 2 กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการในเขตพื้นที่เป้าหมายและตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราในเขตนอกพื้นที่เป้าหมายนั้นมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องดินเท่านั้น

จากผลการศึกษา เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ และกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราใน เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม เป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับยางพารา ดีมาก ทั้งนี้เพราะเกษตรกรมีการติดต่อกับสื่อบุคคล เช่น เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ สื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เอกสารสิ่งพิมพ์ ซึ่งพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราดีขึ้น ประกอบกับบุคลิกภาพของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มเป็น ผู้ที่มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นบุคคลที่ชอบทดลองและ กล้าเสี่ยง สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราและตัดสินใจ ไม่เข้าร่วมโครงการในเขตพื้นที่เป้าหมายนั้น เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีความรู้เกี่ยวกับยางพารา ในระดับที่ใกล้เคียงกัน สำหรับบุคลิกภาพของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ยังไม่กล้าเสี่ยง ที่จะปลูกพืชชนิดใหม่ที่ยังไม่เคยเห็นผลมาก่อน ขอรอดูผลที่จะเกิดขึ้นถ้าได้ผลดีก็จะทำตาม สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจปลูกยางพาราด้วยทุนส่วนตัวนอกเขตพื้นที่ เป้าหมายนั้นเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับยางพาราดีมาก เนื่องจากเกษตรกรในกลุ่มนี้มีพฤติกรรม การเปิดรับสารคือ สื่อบุคคล และพยายามหาความรู้จากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ ทาง ด้านบุคลิกภาพเกษตรกรกลุ่มนี้มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพให้ดีขึ้น ชอบทดลอง และกล้าเสี่ยงที่จะปลูกพืชชนิดใหม่ สำหรับเกษตรกร 2 กลุ่ม ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารานอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ และตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ในเขตพื้นที่เป้าหมายนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารามีความรู้เกี่ยวกับยางพาราดีกว่า เกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่ง เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ยังมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ ไม่กล้าเสี่ยงในสิ่งที่ยังไม่แน่ใจว่าจะได้ผลดี

ความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออก เฉียงเหนือ เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนากันอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการถูกถามเกี่ยวกับ โครงการในด้านคุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ การสนับสนุนจากภาครัฐบาล เงื่อนไขของโครงการ ความสามารถที่คิดว่าจะปฏิบัติตามเงื่อนไข ของโครงการ ข้อดีและข้อเสียของโครงการ เกษตรกรแต่ละกลุ่มสนทนามีความรู้เกี่ยวกับ โครงการในแต่ละด้านที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการนั้นจะต้องเป็น เกษตรกรซึ่งมีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์คือ น.ส.3 จำนวน 7-15 ไร่ ในบริเวณที่ตนเองอาศัยอยู่พื้นที่

นั้นต้องเป็นพื้นที่ที่โล่งเตียนพร้อมที่จะปลูกยางได้ เมื่อเกษตรกรปลูกยางไปแล้วจะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของทางราชการ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ สามารถบอกถึงคุณสมบัติของเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการได้ ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการนั้น สามารถบอกถึงคุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการได้แต่เพียงว่าต้องมีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์เท่านั้น แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าต้องมีจำนวนกี่ไร่

"10 ไร่ขึ้นไป และต้องมี บ.ท.6 และใบเสร็จที่ชำระเงินแล้ว"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"เท่าที่ผมทราบก็คือ อันดับแรกต้องมีที่ดินเป็นของตนเอง

และดินนั้นต้องมีเอกสารสิทธิ์ คือ น.ส.3 จำนวน 7 ไร่ขึ้นไป

และต้องมีที่ดินอยู่ในแหล่งที่ดินเองอาศัยอยู่"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

วัตถุประสงค์ของโครงการ เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาในประเด็นที่เป้าหมายของโครงการ สามารถบอกได้ถึงวัตถุประสงค์ของโครงการนี้ว่ามีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ทั้งเกษตรกรที่ปลูกยางพาราและเกษตรกรที่ไม่ได้ปลูกโดยที่เกษตรกรที่ไม่ได้ปลูกอาจจะไปรับจ้างทำงานในสวนยาง ซึ่งเป็นการสร้างงานในชนบทให้เกษตรกรได้ทำงานในท้องถิ่นของตนเองและเกษตรกรที่ไปทำงานที่ภาคอื่นก็จะได้กลับมาทำงานในท้องถิ่นของตนเองด้วย นอกจากนี้โครงการนี้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรแล้ว เกษตรกรยังกล่าวว่า การปลูกยางพาราเป็นการปลูกป่าทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายไปซึ่งในปัจจุบันมีการทำลายป่าไม้มาก ซึ่งทำให้เกิดสภาวะความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ถ้ามีการปลูกยางพาราก็เป็นการเพิ่มพื้นที่ของป่าไม้ให้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้สภาวะแวดล้อมดีขึ้น ฝนตกตามฤดูกาลมีความชุ่มชื้นและความร่มเย็นปรากฏทั่วไป เกษตรกรบางคนได้สังเกตพบว่า บริเวณที่มีป่าไม้มากจะมีฝนตกมากด้วย เช่น ในอดีตที่ดงพระเจ้ามีป่าไม้มากและฝนตกมากด้วย

"เท่าที่ทราบก็มี 1. ส่งเสริมให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น 2. ปลูกป่า"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"เป็นการสร้างงานในชนบทไม่ให้ราษฎรออกไปทำงานที่อื่น

เช่น กรุงเทพฯ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ทำให้มีความร่วมมือกัน ป่าเสื่อมโทรมต้องมีการปลูกทดแทนขึ้นมา"
 "มีการทำลายป่าไม้มาก ทำให้เกิดความแห้งแล้ง ความชุ่มชื้นไม่มี"
 (เสริมธุรกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

วัตถุประสงค์ของโครงการในข้อที่ว่าเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ขึ้น เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการได้แปลความหมายจากคำพูดของเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรว่าโครงการนี้ต้องการให้เกษตรกรปลูกป่าเท่านั้น ซึ่งทำให้เกษตรกรมองไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการปลูกยางพาราในโครงการ เกษตรกรกลุ่มนี้มีที่ดินทำกินน้อย การที่จะใช้ที่ดินปลูกพืชชนิดใดนั้น เกษตรกรจะคำนึงถึงประโยชน์หรือผลตอบแทนที่จะได้รับในระยะเวลาที่ไม่นานนัก

"ต้องการให้ปลูกป่า ตามที่เจ้าหน้าที่พูดที่บ้านโคกตาตทอง
 ถ้าไม่มีน้ำยางก็เป็นการปลูกป่าไป"
 (เสริมธุรกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

การสนับสนุนจากภาครัฐบาล เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับการสนับสนุนจาก ภาครัฐบาล คือ พันธุ์ยางสำหรับปลูกในพื้นที่ 7-15 ไร่ ปุ๋ยสำหรับการบำรุงดินยางเป็นระยะเวลา 3 ปี สำหรับปีอื่น ๆ เกษตรกรต้องช่วยเหลือตนเอง แต่ถ้าเกษตรกรรายใดที่มีทุนไม่เพียงพอ ภาครัฐบาลมีแหล่งให้กู้ยืมเงินโดยมีอัตราดอกเบี้ยต่ำมีระยะเวลาการส่งคืนยาวนาน นอกจากนี้ยังให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกยางพาราอีกด้วย เกษตรกรกลุ่มที่สามารถบอก เกี่ยวกับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลได้ถูกต้องคือ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ สำหรับ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้ง 2 กลุ่มมีความรู้เกี่ยวกับการสนับสนุนจากภาครัฐบาล ไม่เพียงพอ เกษตรกรเข้าใจว่าการช่วยเหลือจากภาครัฐบาลนั้น ภาครัฐบาลช่วยในลักษณะของการให้กู้ยืม มาก่อนเมื่อนำผลผลิตไปขายรัฐบาลจะหักเงินคืนในตอนนั้น เมื่อเกษตรกรเข้าใจตลาดเคลื่อนที่เช่นนี้ เกษตรกรบางคนก็คิดไปว่า ถ้าปลูกยางแล้วไม่มีน้ำยางจะหาเงินจากแหล่งใดไปใช้คืนให้กับ รัฐบาล การที่เกษตรกรเข้าใจการสนับสนุนของรัฐบาลคลาดเคลื่อนไปเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ

"เขาไม่ได้ให้ฟรี เมื่อเวลาเรากรีดยางได้เอายางไปขาย
เขาจะหักเอาตอนนั้นเป็นค่าพันธุ์ยาง ปุ๋ย"
(เศรษฐิกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)
"ทางรัฐบาลจะให้ยืมเงินแต่ให้มีการผ่อนส่งทีละเล็กละน้อย"
"พวกเรายากจนจะกล้ายืมไหม ไม่กล้าหรอก
ยืมมาแล้วเงินหมดจะทำอย่างไร"
(เศรษฐิกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

เงื่อนไขของการเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายทั้งสามกลุ่มสนทนาสามารถบอกได้ว่าการเข้าร่วมโครงการนั้นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ทางราชการกำหนดคือ การปลูกยางพาราต้องทำตามคำแนะนำของทางราชการ เช่น หลุมที่ปลูกต้องลึก และกว้างกี่เซนติเมตร ระยะห่างระหว่างแถวและระหว่างต้น การใส่ปุ๋ยรองกันหลุม วิธีการปลูก เมื่อปลูกแล้วต้องคอยเอาใจใส่ดูแลกำจัดวัชพืชและใส่ปุ๋ยตามระยะเวลาที่กำหนดไว้และต้องล้อมรั้วสวนยางป้องกัน วัว ควาย ที่จะเข้าไปทำอันตรายต้นยาง เมื่อถูกถามว่าจากเงื่อนไขดังกล่าวมาแล้วสามารถที่จะทำตามได้หรือไม่ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ และเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐิกิจสูงที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการบอกว่าจะต้องทำให้ดีที่สุดเพื่อเป็นตัวอย่างกับชาวบ้านคนอื่น ๆ เพราะกลุ่มนี้เป็นกลุ่มบุกเบิกในการทำสวนยางของหมู่บ้านสำหรับกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐิกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการนั้นคิดว่าเงื่อนไขของโครงการยากต่อการปฏิบัติ

"ถ้าคิดว่าจะทำไม่ได้คงจะไม่เข้าร่วมโครงการหละครับ"
"กลุ่มของเราเป็นกลุ่มเริ่มแรก ต้องทำให้ดี"
(เศรษฐิกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)
"ปลูกพืชอื่นเราก็ต้องรักษาอยู่แล้ว ยิ่งมาปลูกยาง
แล้วมีเจ้าหน้าที่มาตรวจต้องทำให้ดียิ่งขึ้น"
(เศรษฐิกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)
"ทำสวนให้สะอาด ถ้าแบบนี้คงจะไม่ได้ทำนา (หัวเราะ)"
(เศรษฐิกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

ข้อดีและข้อเสียของโครงการ เกษตรกรทั้งสามกลุ่มรู้ถึงข้อดีของโครงการนี้ว่าเป็นโครงการที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีงานทำไม่ต้องไปทำงานที่ภาคอื่น นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ทำให้เกิดความชุ่มชื้น และฝนคงจะตกตามฤดูกาล เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคิดว่าโครงการนี้เป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรได้ปลูกยางพาราซึ่งรัฐบาลจะสนับสนุนในด้านพันธุ์ยาง ปุ๋ยในระยะ 3 ปีแรก ของการปลูก และสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำสำหรับเกษตรกรที่มีทุนไม่เพียงพอ สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เห็นว่ารัฐบาลเป็นแต่เพียงผู้ให้ทุนในการปลูกระยะเริ่มแรกแต่ต้องลงทุนคืนในช่วงที่เก็บผลผลิตได้แล้ว สำหรับข้อเสียของโครงการนั้นเกษตรกรทั้งสามกลุ่มมีความวิตกกังวลว่าการปลูกยางพาราจะให้ผลผลิตหรือไม่ ถ้าไม่มีน้ำยางจะทำอย่างไร

ความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการนี้เป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการนี้ในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุนจากภาครัฐบาลซึ่งเกษตรกรอีก 2 กลุ่มสนทนา ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง การที่เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเช่นนี้ เป็นสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการนี้

เกษตรกรทุกกลุ่มทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในอดีต เช่น ชนิดของพืชที่ปลูก ปัญหาที่พบในการประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกัน เกษตรกรจึงมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ โดยเกษตรกรบางส่วนได้ลงไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้ การไปทำงานที่ภาคใต้ทำให้เกษตรกรเหล่านั้นมีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น รวมทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ อีกด้วย เกษตรกรเหล่านั้นยังได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับยางพาราให้กับเพื่อนบ้านในช่วงเวลาที่เดินทางกลับมาเยี่ยมครอบครัวอีกด้วย สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีโอกาสไปทำงานที่ภาคใต้จึงนับได้ว่าเพื่อนบ้านเป็นสื่อบุคคลที่ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพารามากที่สุด ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราจากสื่อบุคคล เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชนบ้างแต่ไม่มากนัก สำหรับเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงได้รับข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา และ

โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากสื่อบุคคล คือ เกษตรตำบล และเพื่อนบ้าน ในด้านการเปิดรับสื่อมวลชนนั้น เกษตรกรทุกกลุ่มมีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา จึงอาจกล่าวได้ว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับสาร โดยเฉพาะการเข้ารับบริการของทางราชการ ซึ่งพฤติกรรมการเปิดรับสารนี้ส่งผลต่อปริมาณความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับยางพารา และโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การที่เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพารา และโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ ปริมาณของความรู้ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เกษตรกรตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราได้ เกษตรกรทุกกลุ่มจึงมีการแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราและโครงการเพิ่มเติมเพื่อสร้างแรงจูงใจ ซึ่งเป็นกระบวนการตัดสินใจในขั้นต่อไปคือ ขั้นการจูงใจ

ขั้นที่ 2 ขั้นการจูงใจ

เมื่อบุคคลได้มีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมแล้ว บุคคลอาจจะยังไม่มี ความมั่นใจในนวัตกรรมเท่าใดนัก บุคคลอาจมีความคิดว่านวัตกรรมเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ดังนั้น บุคคลจึงต้องหาแรงเสริมเพื่อสนับสนุนความคิดของเขาที่มีต่อนวัตกรรม ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมจากสื่อมวลชน สื่อบุคคลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อบุคคลในขั้นการจูงใจ ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับนวัตกรรม โดยการที่บุคคลจะมีการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมทั้งในสภาพปัจจุบันและอนาคต วิธีการประเมินคุณค่าของนวัตกรรมเป็นการประเมินคุณลักษณะของนวัตกรรมตามการรับรู้ของบุคคล 5 ลักษณะคือ ประโยชน์เชิงเทียบ ความเข้ากันได้ ความซับซ้อน การนำไปทดลองได้ และการสังเกตเห็นได้

ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในขั้นการจูงใจนั้นจึงศึกษาการรับรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ในด้านความเข้ากันได้ ประโยชน์เชิงเทียบ ความซับซ้อน การนำไปทดลองได้และการสังเกตเห็นได้ สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น นอกจากจะศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของการปลูกยางพาราแล้วยังศึกษาถึงประโยชน์เชิงเทียบจากการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการอีกด้วย

เนื่องจากข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับยางพาราเป็นสิ่งที่สำคัญต่อเกษตรกรเป็นอย่างมาก เกษตรกรต้องการทราบว่าความคิดของตนเองสอดคล้องกับความคิดของบุคคลอื่นหรือไม่ เกษตรกรจึงมีการสนทนาปรึกษาหารือเกี่ยวกับการปลูกยางพารากับบุคคลอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรนั้นการจูงใจ นอกจากศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้คุณลักษณะของยางพาราแล้วยังศึกษาเกี่ยวกับการปรึกษาหารือกับบุคคลอื่น ๆ ด้วย ผลของการศึกษามีดังต่อไปนี้

2.1 การรับรู้คุณลักษณะด้านความ เข้ากันได้

เนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่นิยมปลูกกันมากในภาคใต้และภาคตะวันออกของประเทศไทย ต่อมารัฐบาล ได้มีนโยบายที่จะขยายพื้นที่การปลูกยางพาราที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งก่อนที่จะมีการขยายพื้นที่การปลูกในภูมิภาคนี้ได้มีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการปลูกยางพารา โดยที่มีการทดลองปลูกที่จังหวัดหนองคายและบุรีรัมย์ จากการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับความคุ้นเคยของเกษตรกรที่มีต่อการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ โดยเฉพาะเกษตรกร 2 กลุ่ม ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการให้ทัศนะว่าเกษตรกรในหมู่บ้านไม่มีความคุ้นเคยกับยางพารา บางคนไม่รู้ว่ต้นยางพารามีรูปร่างลักษณะเป็นอย่างไร สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจ เข้าร่วมโครงการ และเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า เกษตรกรมีความคุ้นเคยกับการปลูกยางพารา เนื่องจากในหมู่บ้านจำปามีเกษตรกรรวมทั้งลูกหลานลง ไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้เป็นจำนวนมาก เกษตรกรเหล่านี้จึงมีความคุ้นเคยกับการทำสวนยางในทุก ๆ ด้าน

"ยางพาราเป็นพืชเกษตรตัวใหม่ คนยังไม่รู้จักเท่าไร"

"บางคนไม่รู้ว่ต้นยางเป็นอย่างไร"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"คุ้นเคยเพราะลูกหลานของบ้านจำปากีรดยาง"

เป็นเกือบหมดทุกคน ขอให้มีต้นยางเท่านั้น

ไม่ต้องไปเรียนกรีดยางที่ไหนให้ยุ่งยาก"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

เมื่อมีการสนทนถึงความเหมาะสมของสภาพดินฟ้าอากาศในหมู่บ้านว่ามีความเหมาะสมที่จะปลูกยางพาราหรือไม่ เกษตรกร 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีทัศนคติตรงกันเกี่ยวกับความไม่เหมาะสมของสภาพอากาศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในฤดูร้อนนั้นอากาศจะร้อนมาก ฝนทิ้งช่วงเป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่าภาคใต้ เกษตรกรมีความกลัวว่าถ้าปลูกยางคงจะไม่เจริญเติบโตหรือไม่ได้ผลเหมือนกับปลูกที่ภาคใต้ นอกจากนี้แล้วเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำให้ทัศนะว่าดินก็ไม่มี ความเหมาะสมที่จะปลูกยาง สำหรับเกษตรกรอีก 4 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ กลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรเหล่านี้มีความคิดเห็นว่าสภาพดินฟ้าอากาศมีความเหมาะสมสำหรับการปลูกยางพารา

"หน้าแล้งเหยียบดินเหมือนเหยียบไฟเลย"

"ถ้าฝนไม่ตกแบบนี้ ปลูกยางสงสัยจะตายเรียบ"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ทางบ้านเราดินเหมาะสมที่จะปลูกยางแต่สิ่งที่ยึดกลัวคือ

เรื่องอากาศ อากาศทางบ้านเราร้อนตั้งแต่เดือน 1

เดือน 2 ร้อนไปแล้ว กลัวว่าจะไม่ดีเมื่อปลูกยาง"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

ในช่วงที่เกษตรกรได้ทราบเกี่ยวกับเรื่องการปลูกยางพาราแล้ว เกษตรกรทุกกลุ่ม สนทนามีความสนใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารามาก เนื่องจากยางพาราเป็นพืชยืนต้น มีระยะการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในระยะเวลานาน ผลผลิตสามารถนำไปขายได้ราคาดีทำให้เกษตรกรที่ปลูกมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นแม้กระทั่งชาวบ้าน ลูกหลานที่ไปทำงานสวนยางที่ภาคใต้ก็มีรายได้มากจนกระทั่งสามารถนำเงินกลับมาสร้างบ้านหรือฝากธนาคารไว้เป็นจำนวนมาก เกษตรกรในกลุ่มสนทนาให้ทัศนะว่า ในปัจจุบันมีอาชีพหลักในการทำนาเนื่องการบริโภคอยู่แล้วถ้าได้มีการปลูกยางพาราคงจะทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น เมื่อมีการประชุมชี้แจงเกี่ยวกับยางพารา เกษตรกรให้ความสนใจและให้ความร่วมมือโดยเข้าร่วมประชุมเป็นจำนวนมาก ซึ่งแตกต่างจาก

การประชุมในเรื่องอื่น ๆ เมื่อเกิดความสนใจก็ทำให้เกิดความต้องการที่อยากจะปลูกซึ่งเกษตรกรบางกลุ่มคือเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำให้ที่คณะที่มีความสนใจการปลูกยางพาราแต่ไม่มั่นใจว่าจะได้ผลหรือไม่

"บ้านจำปากระตือรือร้นมาก เวลาประชุมเกี่ยวกับยางพารา

ปรากฏว่ามีคนไปร่วมประชุมเต็มไปหมด"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"สาเหตุเนื่องจากจากหลุมหลานลงไปกรีดยางที่ภาคใต้

เขามีแต่กำปั้นไป มีเงินติดตัวไป 1,000-2,000 บาท

พอเขากลับมาเขาแบกเงินแสนกลับมา"

"ธนาคารที่พังโคน ถ้าคนในหมู่บ้านไปถอนเงิน

เอาไปฝากธนาคารที่สว่าง ธนาคารที่พังโคนล้มเลย"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"สนใจทุกคนแต่ไม่มั่นใจว่าจะได้ผลหรือไม่"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

คุณลักษณะของยางพาราด้านความเข้ากันได้ขึ้น ถ้าเกษตรกรคิดว่าการปลูกยางพาราสามารถที่จะปลูกในท้องถิ่นของตนเองได้ คือ มีความทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ เกษตรกรมีความคุ้นเคยกับพืชชนิดนี้และคิดว่าจะสามารถปลูกให้เจริญงอกงามได้เหมือนกับการปลูกพืชชนิดอื่นก็จะทำให้เกษตรกรเกิดความสนใจที่จะปลูกยางพารา ในทางตรงกันข้ามถ้าเกษตรกรมีความคิดว่า ยางพาราไม่สามารถทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศได้และไม่มี ความคุ้นเคยกับการปลูกหรือที่จะปลูกยางพาราแล้ว เกษตรกรจะเกิดความไม่มั่นใจที่จะปลูกยางพารา ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้นมีความคิดเห็นว่าสภาพดินฟ้าอากาศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ค่อยเหมาะสมที่จะปลูกยางพาราหรือถ้าปลูกไปแล้วอาจจะทำให้ได้ผลไม่เต็มที่ก็ได้ การรับรู้คุณลักษณะของยางพาราด้านความเข้ากันได้ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีการประเมินว่าสมควรที่จะปลูกหรือไม่ปลูกยางพารา

2.2 การรับรู้คุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเทียบ

เมื่อเกษตรกรมีความรู้หรือมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับยางพาราแล้ว เกษตรกรจะเปรียบเทียบถึงประโยชน์ที่จะได้รับถ้ามีการปลูกยางพารากับการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น สภาพแวดล้อมว่าการปลูกพืชชนิดใดจะได้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มากที่สุด ในการศึกษาการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราตามประโยชน์เชิงเทียบนั้น เกษตรกรทุกกลุ่มมีการสนทนาและเปรียบเทียบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการปลูกยางพารากับการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีการสนทนาเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมโครงการกับการไม่เข้าร่วมโครงการ

ประโยชน์เชิงเทียบด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรมีทัศนคติตรงกันว่า การปลูกพืชล้มลุก เช่น มันสำปะหลัง ผักทอง นั้น พืชล้มลุกเหล่านี้ให้ผลผลิตเร็วและสามารถนำไปขายได้ เงินมาสำหรับใช้จ่ายภายในครอบครัวในแต่ละปี เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำยังได้เปรียบเทียบประโยชน์ที่ได้รับระหว่างการปลูกยางกับการปลูกหม่อนว่าการปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหมได้กำไรดีกว่าการปลูกยางพาราเนื่องจากเกษตรกรในกลุ่มมีความคุ้นเคยกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมาก สำหรับยางพารานั้นเป็นพืชที่ยังไม่เคยปลูกและมีเพื่อนบ้านปลูกไปแล้วเพียงรายเดียวเท่านั้น ทำให้เกษตรกรไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผลเหมือนกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมซึ่งเกษตรกรได้รับผลกำไรอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้เกษตรกรยังได้เปรียบเทียบระหว่างการปลูกยางพารากับการปลูกมะขามหวานว่าการปลูกมะขามหวานจะได้ผลกำไรดีกว่าการปลูกยางพารา ซึ่งความคิดเห็นนี้ขัดแย้งกับความคิดของเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ซึ่งเห็นว่าการปลูกยางพาราจะได้กำไรดีกว่าการปลูกมะขามหวานเพราะมะขามหวานไม่สามารถให้ผลผลิตได้ทุกปีในขณะที่ยางพาราให้ผลผลิตเกือบทุกวัน

"ปลูกพืชล้มลุกได้เงินเร็ว ปลูกไป 2-3 เดือน

ก็ได้เงินมาหมุนเวียนแล้ว"

"ปลูกมัน ได้ทุนคืนทุกปี"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมดีกว่าคะ ยางพาราไม่เคยทำ
กลัวว่าจะไม่ได้ผล"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีทัศนะที่ตรงกันคือ ถึงแม้พืชล้มลุกจะเป็นพืชที่ขายได้ทุกปีแต่ก็ต้องลงทุนทุกปีเช่นเดียวกันสำหรับการปลูกยางพาราเน้นลงทุนปลูกเพียงครั้งเดียวจากนั้นก็เป็นการลงทุนด้านการดูแลรักษา เช่น การกำจัดศัตรูพืช การใส่ปุ๋ย จนกระทั่งสามารถที่จะกรีดยางได้ก็ขายยางแผ่นนำเงินมาบำรุงรักษาสวนยางต่อไป และการเก็บเกี่ยวผลผลิตยางพาราให้มีระยะเวลาที่ยาวนาน ดังนั้น เกษตรกรจึงมีความเห็นว่ายางเป็นพืชที่จะให้กำไรได้ดีกว่าพืชชนิดอื่น นอกจากนี้แล้วเกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงยังสามารถบอกถึงต้นทุนของการปลูกยางพาราแต่ละต้นตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งถึงระยะเวลาที่สามารถกรีดยางได้ เกษตรกรผู้ปลูกต้องเสียค่าใช้จ่ายประมาณต้นละ 1,500 บาท แต่เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากการขายยางในระยะเวลา 20-25 ปีแล้ว การปลูกยางพาราได้กำไรดีกว่าพืชชนิดอื่น

"ปลูกมันต้องได้ปลูกทุกปีไม่ได้หยุด ปลูกน้กกองเหมือนกัน

แต่ปลูกยางลงทุนตอนแรกต่อไปก็ใส่ปุ๋ยตลอด

พอขายยางได้ก็เอามาซื้อปุ๋ย เนื่อกันก็กินมันแหละครับ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"รายได้จากยางกินจนแก่จนเฒ่า

แต่พืชล้มลุกปีหนึ่งต้องปลูก 2 ครั้ง ได้ลงทุนเรื่อย ๆ"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

เกษตรกร 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีทัศนะที่ตรงกันคือ การปลูกยางพาราจะให้ผลกำไรที่ดีกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะการปลูกพืชล้มลุกที่เคยปลูกกันมาก่อน เช่น น้กกอง มันสำปะหลัง ข้าวโพด เนื่องจากเกษตรกรมีประสบการณ์

เดิมเกี่ยวกับการปลูกพืชเหล่านี้แล้วขาดทุน เมื่อได้รับทราบเกี่ยวกับการปลูกยางพาราโดยการไปเห็นด้วยตนเองหรือจากการที่ลูกหลาน เพื่อนบ้านเล่าให้ฟัง เกษตรกรมีความคิดเห็นว่าการปลูกยางพาราน่าจะทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำให้ทัศนะว่า ถ้ามีการปลูกยางพารา 10 ไร่ ผลผลิตที่ได้จะเท่ากับการทำนาที่ได้ข้าวเปลือก 1,000 ถังต่อปี ซึ่งในสังคมชนบทนั้นเกษตรกรคนใดที่ทำนาได้ผลผลิตจำนวนเท่านี้ นับได้ว่าเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีของหมู่บ้าน เมื่อมีการเปรียบเทียบประโยชน์ที่จะได้รับระหว่างการปลูกยางพารากับการปลูกพืชที่เกษตรกรปลูกในขณะนั้น ทำให้เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ได้ตัดสินใจโค่นสวนมะม่วง 100 กว่าต้น ที่ให้ผลแล้วเพื่อเอาพื้นที่มาปลูกยางพารา

"เห็นเขารวยกว่าทำนามาก"

"มียาง 10 ไร่ เท่ากับมีนาข้าวพัน ไร่เปรียบเทียบกัน"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ถ้าปลูกยาง กรีดแล้วได้ผลตามที่รู้มา ยางหละครับที่ได้ผลมากกว่า"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"เห็นลูกหลานที่เขาไปร่ำรวยมา พอเห็นเขาก็ออยากทำ

เห็นเขาไปไม่ต้องไปเราไม่มีความสามารถ

เราต้องปลูกของเรา ผมจึงโค่นสวนมะม่วง 100 กว่าต้น

โค่นทิ้งแล้วปลูกยาง"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

นอกจากประโยชน์เชิงเทียบด้านเศรษฐกิจแล้ว ในด้านสังคมเกษตรกร 2 กลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงได้ให้ทัศนะว่าการปลูกยางพาราจะเป็นการสร้างงานในหมู่บ้าน ถ้ามีการกรีดยางแล้วได้ผลจะทำให้ชาวบ้านไม่ต้องลงไปทำงานที่ภาคใต้หรือภาคกลาง สำหรับเกษตรกรที่ลงไปทำงานที่ภาคใต้จะได้กลับมาอยู่ที่หมู่บ้านมาทำงานในสวนยางของครอบครัวตนเองหรือญาติพี่น้องซึ่งจะทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่นขึ้น ในปัจจุบันเกษตรกรที่ลงไปกรีดยางที่ภาคใต้ได้กลับขึ้นมาที่หมู่บ้านและได้ไปกรีดยางที่สวนยางอำเภอยะเกด จังหวัดหนองคาย การไปกรีดยางที่ภาคใต้ถึงแม้จะมีรายได้ดีแต่เกษตรกรอยู่ในฐานะที่เสี่ยงต่อการถูกรังแกจากบุคคลในท้องถิ่น และโรคภัยต่าง ๆ เช่น ไข้มาเลเรีย นอกจากการปลูกยางพาราจะเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างงาน

ในหมู่บ้านแล้วเกษตรกรทุกกลุ่มสนใจมีความคิดเห็นว่าการปลูกยางพาราเป็นการช่วยทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น กล่าวคือ เป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้มีมากขึ้นซึ่งจะทำให้ดินมีความชุ่มชื้นและเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ฝนตกตามฤดูกาล เมื่อสภาพแวดล้อมดีขึ้นจะทำให้เกษตรกรมีสุขภาพจิตดีขึ้นด้วย

"คนก็จะไม่ได้แตกบ้านไปหาไร่ข้างที่กรุงเทพ"

ที่ภาคใต้จะหวนกลับมาคืนมาหมู่บ้านตนเอง"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"ถ้าปลูกมาก ๆ จะทำให้ภาคอีสานไม่แห้งแล้ว ไปหัวไร่

ปลายนาที่พบแต่สวนยางที่มีความสดชื่นและไม่แห้งแล้ง"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

"ให้ความชุ่มชื้น ร่มเย็นและความสวยงามด้วยครับ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"รายได้จะเพิ่มขึ้น ฝนตกตามฤดูกาลซึ่งจะทำให้อีสานเขียวขึ้น"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้เปรียบเทียบระหว่างการเข้าร่วมโครงการและการไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเกษตรกรทุกกลุ่มมีความคิดเห็นที่ตรงกัน คือ การเข้าร่วมโครงการจะได้รับประโยชน์มากกว่า สำหรับประโยชน์ที่จะได้รับนั้นเกษตรกรจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลทั้งในด้านปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ต้นยาง การบริการทางด้านความรู้ เช่น การอบรมวิธีการปลูกสร้างสวนยาง การบำรุงรักษาสวนยาง การให้คำแนะนำเมื่อเกษตรกรมีปัญหา เมื่อได้ผลผลิตแล้วจะมีตลาดจำหน่ายที่แน่นอนและรัฐบาลคงจะมีการประกันราคาให้เพราะเป็นโครงการที่รัฐบาลได้ส่งเสริม เกษตรกรให้ความคิดเห็นว่าการประกอบอาชีพในปัจจุบันถ้าทำเป็นกลุ่มจะเกิดผลดีมากกว่าที่จะแยกทำตามลำพัง เช่น การปลูกผักทอง ก็ได้ชวนเพื่อนบ้านปลูกวันเดียวกัน เพราะช่วงที่ผักทองแก่สามารถที่จะเก็บขายได้ พ่อค้าจะได้นำรถบรรทุกมาซื้อผักทองจากเกษตรกรหลาย ๆ คน ถ้าปลูกคนเดียวพ่อค้าก็จะไม่ออกมาซื้อเพราะไม่คุ้มกับค่าขนส่ง ดังนั้น เกษตรกรจึงมีทัศนะที่ตรงกันว่าการเข้าร่วมโครงการดีกว่า

"ทางการมาส่งเสริมบอกวิธีการปลูกอะไรต่าง ๆ

ทางราชการให้ความเอาใจใส่ถ้าทำตามลำพังเราก็ไม่รู้อะไร"

"ถ้าเรามีปัญหาเรื่องวิธีการปลูก และปัญหาต่าง ๆ
ก็จะไปปรึกษาเจ้าหน้าที่ได้"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ถ้าเข้าร่วมโครงการจะเกิดผลดี 1. รัฐบาลประกันราคา
2. มีตลาดแน่นอน"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"การเข้ากลุ่มรัฐบาลส่งเสริมจะทำให้เราสะดวกในการติดต่อ
เรื่องต่าง ๆ และรัฐบาลก็คอยส่งเสริม คอยดูแลในด้านต่าง ๆ

ถ้าต่างคนต่างปลูกก็ไม่รู้ว่าจะติดต่อที่ไหน

ซื้อที่ไหน ถ้าเข้ากลุ่มมีปัญหาก็ไปปรึกษากับเกษตร"

"ในปัจจุบันจะทำอะไรก็ต้องทำเป็นกลุ่ม ถ้าไม่มีกลุ่มจะลำบาก"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราด้านประโยชน์เชิงเทียบในด้านเศรษฐกิจนั้น เกษตรกร 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจ เข้าร่วมโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง สำหรับพื้นที่นอกเขตเป้าหมายเป็นเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่มีทัศนคติตรงกันว่า การปลูกยางพาราจะทำให้ได้กำไรดีกว่าการปลูกพืชล้มลุก พืชยืนต้น ที่เคยปลูกมาก่อนแล้ว ซึ่งเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราก็มีทัศนคติเหมือนกันกับเกษตรกรทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าว สำหรับเกษตรกรอีก 3 กลุ่ม คือ ในเขตพื้นที่เป้าหมายเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีความคิดเห็นในช่วงเวลาสั้น ๆ การปลูกพืชล้มลุกดีกว่าการปลูกยางพารา แต่ถ้าในระยะยาวการปลูกยางจะให้ผลดีกว่า แต่เกษตรกรก็ยังมีความพอใจที่จะปลูกพืชล้มลุกต่อไป สำหรับการรับรู้คุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเทียบในด้านสังคม เช่น ด้านสภาพแวดล้อมนั้น เกษตรกรทุกกลุ่มมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราด้านประโยชน์เชิงเทียบ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกษตรกรอยากที่จะปลูกยางพารา ซึ่งจากการศึกษาของ มุสดี ทวีธสาร (2526) ซิงห์ (Rogers. 1983 : 220 ; Citing Singh. 1966) คิบลิน และ ไพลเกล (Kivlin

and Fliegel. 1967 : 78-81) ก็พบว่า การรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมด้านประโยชน์เชิงเทียบ มีผลมากที่สุดที่ทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมชนิดนั้น ๆ

ในด้านการรับรู้ประโยชน์เชิงเทียบระหว่างการเข้าร่วมโครงการกับการไม่เข้าร่วมโครงการนั้น เกษตรกรทุกกลุ่มสนใจในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันคือ การเข้าร่วมโครงการจะได้รับผลดีในด้านต่าง ๆ มากกว่าการไม่เข้าร่วมโครงการ ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะเห็นว่าการเข้าร่วมโครงการจะเกิดผลดีแต่เป็นการเข้าร่วมเพื่อการปลูกยางพาราซึ่งเกษตรกร 2 กลุ่มสนใจ คือ เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีความเห็นว่าการปลูกพืชล้มลุกนั้นได้ผลดีกว่าในระยะเวลาสั้น ๆ นอกจากนี้แล้วยังมีปัจจัยด้านอื่น ๆ อีกที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจะได้นำกล่าวต่อไปในขั้นตอนการตัดสินใจ

2.3 การรับรู้คุณลักษณะด้านความซับซ้อน

คุณลักษณะด้านความซับซ้อนของนวัตกรรมในการศึกษารั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบระหว่างความง่ายของการปลูกยางพารากับการปลูกพืชชนิดอื่นซึ่งเป็นการสนใจถึงความคิดก่อนที่จะมีการตัดสินใจปลูกยางพาราเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา หรือการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งความคิดของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกยางและการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เกษตรกรกลุ่มที่มีความคิดเห็นว่าการปลูกยางพาราง่ายกว่าการปลูกพืชชนิดอื่นมี 4 กลุ่ม คือ ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ สำหรับพื้นที่นอกเขตเป้าหมายนั้นประกอบด้วยเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจปลูกยางพาราและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ที่ตัดสินใจปลูกยางพารา เกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มนี้ มีความคิดเห็นว่ายางพาราเป็นพืชที่ปลูกง่ายกว่าพืชชนิดอื่นกล่าวคือ ยางเป็นพืชที่ทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ ทนทานต่อวัชพืช การดูแลรักษา ก็ง่ายไม่ต้องบำรุงรักษามากเหมือนกับพืชชนิดอื่น เช่น การปลูกผักทอง ซึ่งต้องขุดหลุม เอาปุ๋ยคอก รองก้นหลุม คอยกำจัดวัชพืชเดือนละครั้ง และฉีดยาฆ่าแมลง นอกจากนี้แล้วยางพาราเป็นพืชที่โตเร็วอีกด้วย

เกษตรกรอีก 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ 2 กลุ่ม ซึ่งเป็นเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา เกษตรกรทั้ง 3 กลุ่มนี้มีความคิดเห็นว่ายางพาราเป็นพืชที่ปลูกยากกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น กล่าวคือ การปลูกยางพาราต้องมีการกำหนดระยะห่างระหว่างแถว และระยะห่างระหว่างต้น การขุดหลุมปลูกซึ่งต้องขุดให้กว้างและลึก 50 เซนติเมตร เมื่อปลูกแล้วต้องคอยดูแลใส่ปุ๋ย กำจัดวัชพืชและไถพรวนดิน สำหรับการปลูกยางโดยใช้เมล็ดนั้นถึงแม้จะไม่ต้องขุดหลุมให้มีขนาดกว้างและลึกตามที่กำหนด แต่ต้องมีการติดตามเพื่อให้ได้ยางพันธุ์ดีที่ต้องการ ซึ่งเกษตรกรมีความเห็นว่า การติดตามเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการนั้น มีความคิดแยกเป็น 2 แนวคิดในแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ แนวความคิดแรก ยางเป็นพืชที่ปลูกง่าย ปลูกครั้งเดียวจากนั้นคอยกำจัดวัชพืชและใส่ปุ๋ยให้ต้นยางและรอรับผลได้เลย แนวความคิดที่สองซึ่งมีลักษณะตรงกันข้าม คือ การปลูกพืชอย่างอื่นโดยเฉพาะมันสำปะหลังนั้นปลูกง่ายกว่าปลูกยางเพราะไม่ต้องกำหนดระยะการปลูกไม่ต้องขุดหลุม การกำจัดวัชพืชทำเพียงครั้งเดียวเท่านั้น และรอรับผลได้เลย

"การปลูกยาง พอปลูกแล้วก็แล้วไป แต่อย่างนี้ยกทองนี้

เราทนเหนื่อยมากครับ เหมือนนางเอกเลย

ต้องพ่นยาอย่างน้อยก็ 7 วันครั้งหนึ่ง"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ถ้าเราไม่ใส่ปุ๋ย ไม่ดายหญ้าให้ ยางก็จะงามอยู่ครับ

แต่ยอดจะไม่พ่องขึ้นเร็ว"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"ปลูกมันง่ายกว่าเยอะเลย ไถแล้วก็เอาลำต้นมันมาสับปิ้ง ๆ

วางลงแล้วก็เอาดินกลบ ไม่ได้ไปต่อตาให้ยุ่งยาก"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ปลูกมัน ปลูกก็ง่ายและพอต้นงอกขึ้นมาก็คอยดายหญ้าให้เท่านั้น"

"ตามความคิดของผม ยางปลูกง่ายกว่าเพราะไม่ต้องฉีดยา ดายหญ้า

ใส่ปุ๋ยแล้วก็หยุด พอฟ้าขึ้นมาก็คายกันใหม่ ไม่ต้องปลูกทุกปี
 นอนรอรับผล ถ้าปลูกทุกปีแบบผักทองนั้นยาก"
 (เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

การรับรู้คุณลักษณะด้านความซับซ้อนของนวัตกรรม ซึ่ง โรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 230-231) ได้กล่าวไว้ว่านวัตกรรมใดที่บุคคลเกิดความรู้สึกว่านวัตกรรมนั้นมีความซับซ้อนและยากต่อการนำไปใช้ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อนวัตกรรมนั้น หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า นวัตกรรมที่ง่ายต่อการเข้าใจและการนำไปใช้บุคคลจะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อนวัตกรรมชนิดนั้น ซึ่งอาจจะนำไปสู่การยอมรับนวัตกรรม ในการศึกษาคั้งนี้เกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีความเห็นว่าการปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่ไม่ยาก เมื่อเปรียบเทียบกับ การปลูกพืชชนิดอื่นที่เคยปลูกมาก่อน สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันภายในกลุ่ม กล่าวคือ เกษตรกรบางส่วนมีความเห็นว่ายางพาราเป็นพืชที่ปลูกง่ายกว่าการปลูกพืชชนิดอื่นที่เคยปลูกมาก่อน ในขณะที่เกษตรกรอีกส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าพืชชนิดอื่นปลูกง่ายกว่าการปลูกยางพารา เนื่องจากไม่ต้องติดตามเหมือนยางพารา จากผลการศึกษาอาจกล่าวได้ว่าการรับรู้ถึงความไม่ยุ่งยากของการปลูกยางพาราเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรอยากที่จะปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และเกษตรกรที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงนั้นมีความเห็นว่าการปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่ไม่ยุ่งยากเช่นเดียวกัน ดังนั้น การรับรู้ถึงความไม่ซับซ้อนของการปลูกยางพาราจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกอยากปลูกยางพารา แต่ถ้าเกษตรกรมีปัจจัยอื่นที่มีความสำคัญกว่า เกษตรกรอาจจะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนี้ได้

2.4 การรับรู้คุณลักษณะด้านการนำไปทดลองได้

นวัตกรรมใดที่บุคคลรับรู้ว่าจะสามารถที่จะนำไปทดลองดูก่อนได้จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าอัตราการเสี่ยงสำหรับนวัตกรรมชนิดนั้นมีไม่มากนักซึ่งทำให้บุคคลมีความรู้สึกมั่นใจในนวัตกรรมชนิดนั้นมากขึ้น ในการศึกษาคั้งนี้การรับรู้คุณลักษณะด้านการนำไปทดลองได้เป็นการสนทนถึงการเคยนำเอาเมล็ดยางพารามาเพาะหรือการทดลองปลูกยางพาราตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น บริเวณบ้าน วัด เป็นต้น หรือการที่เพื่อนบ้านได้ทดลองปลูกตามบริเวณดังกล่าวก่อนที่จะมี

การตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา หรือก่อนที่จะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการเมื่อ 1 ปีที่ผ่านมา ซึ่งผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

ในหมู่บ้านจำปาซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเกษตรกรที่ลงไปทำงานสวนยางที่ภาคใต้ได้นำเอาเมล็ดของยางพารามาเพาะไว้ที่บริเวณบ้านของตนเอง เพื่อดูการเจริญเติบโต และเกษตรกรบางคนได้นำต้นกล้ายางพาราไปปลูกไว้ที่วัดของหมู่บ้านด้วย เพื่อให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่ไม่เคยลงไปภาคใต้ได้มีโอกาสเห็นรูปร่างลักษณะและการเจริญเติบโตของต้นยางพารา การทดลองปลูกยางพาราไว้ที่วัดนั้น เจ้าอาวาสและพระที่วัดไม่ได้เอาใจใส่บำรุงรักษามากนัก เช่น ไม่เคยใส่ปุ๋ยให้ต้นยาง เด็ก ๆ ที่เข้าไปเล่นบริเวณวัดก็เข้าไปขุดขีดลำต้นของยางพาราอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ยางพาราต้นนี้ก็ยังเจริญงอกงามดี นอกจากนั้นต้นกล้ายางพาราที่เกษตรกรคนอื่น ๆ เพาะไว้ก็เจริญงอกงามเช่นเดียวกัน

ในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เกษตรกรที่ไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้ได้นำเอาเมล็ดยางพารามาเพาะไว้ที่บริเวณรอบ ๆ บ้าน เพื่อดูการเจริญเติบโตเช่นเดียวกัน เนื่องจากเกษตรกรในหมู่บ้านที่ไปทำงานที่ภาคใต้มีจำนวนไม่มากเหมือนกับเกษตรกรในหมู่บ้านจำปา ดังนั้น จึงมีการทดลองปลูกต้นกล้ายางพาราในปริมาณที่ไม่มากนัก บุคคลที่สังเกตเห็นการเจริญเติบโตของต้นกล้ายางคือ เจ้าของบ้านและเพื่อนบ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียง

"พวกที่ลงไปภาคใต้เขาเอาต้นยางมาปลูกในวัด
พระครูท่านไม่ได้ทำอะไร ปุ๋ยเม็ดหนึ่งท่านก็ไม่ให้มันกิน
ต้นยางต้นนี้ก็ยังโต"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"ผมลงไปทำงานที่ภาคใต้ ตอนกลับมาก็เอาเมล็ดยาง
มาเพาะไว้ประมาณ 200 ต้น ตอนนี้ต้นยางสูงแล้ว"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

การที่เกษตรกรสามารถเห็นการเจริญเติบโตของยางพาราที่ทดลองนำมาปลูกไว้เห็น ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกมั่นใจว่าถ้าได้นำไปปลูกในดินที่มีความเหมาะสมและการดูแลรักษาที่ดีมีการใส่ปุ๋ย กำจัดวัชพืชแล้วต้นยางพาราคงจะเจริญเติบโตดีกว่าต้นยางพาราที่นำมาทดลอง

ปลูก ซึ่งจากการศึกษาของ ฟลิเกล และ คิวลิน (Fliegel and Kivlin, 1966) พบว่า คุณลักษณะด้านความสามารถในการนำไปทดลองใช้ได้ เป็นปัจจัยที่สำคัญอันดับแรกที่ทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราในพื้นที่นอกเขตเป้าหมายของโครงการ และกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการนั้น การที่ได้รับรู้ว่ายางพาราสามารถเจริญเติบโตได้ในบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านนั้น ไม่ใช่ประเด็นสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรเกิดความรูสึกอยากปลูกยางพารา จากการศึกษาของ ผุสดี ทวีทรัพย์สาร (2526) พบว่า การรับรู้คุณลักษณะด้านการนำไปทดลองใช้ได้ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญน้อยที่สุดที่ทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรม

2.5 การรับรู้คุณลักษณะด้านการสังเกตเห็นได้

เมื่อนวัตกรรมถูกนำไปทดลองใช้และบุคคลสามารถเห็นผลดีและมีประโยชน์จากการใช้นวัตกรรมนั้น บุคคลก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อนวัตกรรมชนิดนั้นและอาจจะนำไปสู่การยอมรับนวัตกรรมนั้นได้ การศึกษาการรับรู้คุณลักษณะด้านการสังเกตเห็นได้ของการปลูกยางพาราเป็นการสนทนากับการได้เห็นผลที่เกิดจากการกรีดยางทั้งในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย มีเกษตรกรเป็นจำนวนหลายคนในแต่ละกลุ่ม ได้มีโอกาสไปกรีดยางที่ภาคใต้ หรือมีโอกาสไปเยี่ยมลูกหลานที่ภาคใต้ เกษตรกรเหล่านี้มีการรับรู้ว่ายางพาราที่ปลูกในภาคใต้ให้ผลดีมีน้ำยางมาก สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีโอกาสไปภาคใต้ก็ได้รับฟังจากกลุ่มที่ไปทำงานที่ภาคใต้ สำหรับการกรีดยางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรได้รับข่าวสารจากลูกหลานหรือเพื่อนบ้านที่ไปกรีดยางที่อำเภอเขาคา จังหวัดหนองคาย ซึ่งทำให้เกษตรกรรับรู้ว่าการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้ผลเช่นเดียวกับที่ภาคใต้ นอกจากนี้แล้วเกษตรกรยังสามารถเห็นการกรีดยางจากต้นยางที่เกษตรกรไปปลูกในวัด และต้นยางที่อยู่ริมถนนกลางหมู่บ้านด้วย

ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ทุกกลุ่มสนทนาเกษตรกรบางคนได้มีโอกาสไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้เช่นเดียวกัน ซึ่งเกษตรกรเหล่านี้ได้รับรู้ถึงการปลูกยางพาราที่ได้ผลในภาคใต้ สำหรับการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรยังไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับการกรีดยางที่ได้ผล เกษตรกรได้ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับผลของการปลูกยางพาราว่า

จะได้ผลหรือไม่ซึ่งการติดตามข่าวสารนั้นบางครั้งเกษตรกรก็ได้รับข่าวสารที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอยู่เสมอ

"ต้นยางที่ปลูกในวัด พอมันโตแล้วพวกที่มาจากภาคใต้ เขาก็มากกรี๊ด พอกกรี๊ดน้ำยางก็ออกมา ทั้ง ๆ ที่ปุ๋ยเม็ดหนึ่งก็ไม่ได้กิน"
(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)
"อยู่ที่วัดบ้านจำปา เขาไปกรี๊ดแล้วก็ไม่มีน้ำยาง"
(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)
"ยางที่เขากกรี๊ดน้ำยางดี (อ. เขาก)
และราคาที่ขายไปก็ราคาดีด้วย"
(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่นิยมปลูกกันมากที่ภาคใต้ แต่สำหรับภาคตะวันออก เฉียงเหนือแล้วยางพารายังเป็นพืชชนิดใหม่สำหรับเกษตรกร การที่เกษตรกรบางส่วนได้มีโอกาสไปทำงานที่ภาคใต้หรือการได้รับฟังข่าวสารจากเพื่อนบ้านที่ได้ไปเห็นตัวอย่างมาแล้ว หรือการที่เกษตรกรได้เห็นการกรี๊ดยางในท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกมั่นใจถึงผลที่จะได้รับในอนาคต การสังเกตเห็นได้จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะยอมรับการปลูกยางพารา ในทางตรงกันข้ามถ้าเกษตรกรยังไม่เห็นผลจากการปลูกยางพาราหรือการได้รับข่าวสารที่คลาดเคลื่อนไปทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกลังเลที่จะยอมรับการปลูกยางพารา ดังเช่นเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ จากการศึกษาของฮัคคาและไรน์วาลด์ (Rogers and Shoemaker. 1971 : 156 ; citing Hruschka and Rheinwald. 1965) พบว่า นวัตกรรมที่สามารถสังเกตเห็นผลได้ชัดเจนทำให้เกษตรกรยอมรับได้มากกว่า

การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราด้านการสามารถสังเกตเห็นผลได้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบการปลูกยางพารา ซึ่งทำให้เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับการปลูกยางพารา ซึ่งความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนั้นไม่ได้เกิดจากการสังเกตเห็นผลได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวเนื่องถึงการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านประโยชน์เชิงเทียบ ความเข้ากันได้ ความซับซ้อน และการนำไปทดลองใช้ได้ด้วย การที่

เกษตรกรเกิดความรู้สึกชอบการปลูกยางพารานั้น จะมีแนวโน้มที่ทำให้ความคิดความรู้สึกมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติมากขึ้น

2.6 การปรึกษากับบุคคลอื่น

ถึงแม้ว่าบุคคลจะมีการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมในด้านต่าง ๆ แต่บุคคลก็ยังต้องการที่จะปรึกษากับบุคคลอื่น ๆ โดยเฉพาะบุคคลที่มีความสำคัญสำหรับตัวเขา เช่น บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลต้องการที่จะทราบว่าบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้มีความคิดเห็นที่เหมือนกันกับเขาหรือไม่เพื่อเป็นแรงเสริมที่จะสนับสนุนความรู้สึกของตัวเขาที่มีต่อนวัตกรรม ในการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการสนทนากับการปรึกษากับบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อต้องการที่จะทราบว่าความคิดเห็นของบุคคลเหล่านี้มีผลต่อเกษตรกรอย่างไร

บุคคลที่เกษตรกรมีความใกล้ชิดสนิทสนมมากคือ บุคคลในครอบครัว เช่น ลูก ภรรยา สามีและญาติ ๆ เกษตรกรในกลุ่มสนทนาที่เป็นเพศชายได้ปรึกษากับภรรยา ส่วนเกษตรกรที่เป็นเพศหญิงก็ได้ปรึกษากับสามี สามีและภรรยาของเกษตรกรเกือบทุกกลุ่มสนทนาให้ความสนใจด้วยกับเกษตรกรด้วยเหตุผลที่ว่า การปลูกยางพาราจะทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น และเป็นการสร้างมรดกไว้ให้กับลูกหลานในอนาคตด้วย นอกจากนี้ภรรยาของเกษตรกรบางคนก็ให้ข้อคิดว่า ถ้าปลูกยางแล้ว ไม่ได้ผลก็สามารถที่จะเอาต้นยางพารามาทำเป็นไม้สำหรับหุงต้มอาหารได้อีกด้วย ในประเด็นที่เป้าหมายของโครงการเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงนั้น ภรรยาของเกษตรกรบางคนไม่เห็นด้วยโดยให้เหตุผลว่าการปลูกยางพาราต้องใช้ระยะเวลาจนจะสามารถกรีดยางได้ ในขณะที่ยังกรีดยางไม่ได้จะเอาเงินจากที่ไหนมาใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนี้การปลูกยางพาราก็มีกระบวนการที่ยุ่งยาก และแรงงานก็มีไม่เพียงพอ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงไม่ควรที่จะปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจปลูกยางพารานั้นสามีของผู้เข้าร่วมสนทนาไม่เห็นด้วยที่ภรรยาจะปลูกยางพารา เนื่องจากยางพารามีระยะเวลาของการปลูกที่ยาวนานหลายปีจึงจะสามารถกรีดยางได้น้ำยางได้ ถ้าปลูกพืชชนิดอื่นน่าจะดีกว่าการปลูกยางพารา นอกจากจะปรึกษากับภรรยาและสามีแล้ว ลูกก็เป็นบุคคลหนึ่งที่เกษตรกรได้มีการปรึกษากับลูก ซึ่งบรรดาลูก ๆ ก็เห็นด้วยที่พ่อแม่จะปลูกยางพาราทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะลูก ๆ มองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับในอนาคต

"ปรึกษาแล้วเรียบร้อยครับ ทุกคนในครอบครัวเห็นด้วย

เพราะเคยได้คุยกับพวกที่เคยไปกรีดยางที่ภาคใต้"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ปรึกษากันในครอบครัว ลูกเต้าที่เกิดมาใหม่จะไม่มีที่อยู่ที่กินนะ

ถ้าเราไม่สร้างไว้ให้เขา จึงได้เกิดความบักนั้น"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

"ของทุกอย่างเราเอาไปไม่ได้หรอกเมื่อตายแล้ว

แต่เราทำเพื่อลูกครับ ถ้าเราไม่ทำไว้ให้ ลังเลอยู่ก็ไม่ได้การ"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลุกยางพารา)

"แผนผมบอกว่าถ้าปลุกยางแล้วไม่ทันกับรายจ่าย

รัฐบาลสนับสนุนก็อยู่หรอก แต่ถ้าปลุกไปแล้วรายจ่ายก็มาก

เงินไม่รู้ว่าจะเอามาจากที่ไหน"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

เพื่อนบ้านเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เกษตรกรทุกกลุ่มให้ความสำคัญไปปรึกษาหารือเกี่ยวกับการปลุกยางโดยเฉพาะเพื่อนบ้านที่เคยไปทำงานสวนยางที่ภาคใต้ ซึ่งเพื่อนบ้านก็สนับสนุนให้ปลุกเพราะได้เห็นผลประโยชน์ที่ได้รับจากการปลุกยางพารามาแล้ว สำหรับเพื่อนบ้านที่ไม่เคยไปทำงานที่ภาคใต้ก็ได้ปรึกษาหารือกันว่าจะปลุกหรือไม่ปลุกดี ปลุกแล้วจะได้ผลหรือไม่ ซึ่งการพูดคุยเรื่องยางพาราได้กลายเป็นหัวข้อการสนทนาที่สำคัญ และเป็นประจำระหว่างเกษตรกรกับเพื่อนบ้าน สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ตัดสินใจปลุกยางพารานั้น เกษตรกรบางคนกล่าวว่าช่วงที่ปรึกษากับเพื่อนบ้านนั้นเพื่อนบ้านได้คัดค้านไม่เห็นด้วยที่จะปลุกยางพาราโดยให้เหตุผลในด้านการตลาดที่อาจจะมีปัญหาเมื่อได้ผลผลิตออกมาแล้ว หรือถ้าปลุกไปแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร

"พวกที่ลงไปภาคใต้ ไปเห็นว่าเขาได้ผลปลุกแล้วต้นยางงาม

ก็มาคุยกันว่าบ้านเราก็น่าจะปลุกยางได้

ก็พูดคุยกันแล้วก็พากันอยากปลุก"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลุกยางพารา)

"ที่จับกลุ่มคุยกันก็คุยแต่เรื่องยางครับ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"พอไปเจอกันก็คุยแหละครับ คุยแต่เรื่องสวนยางนี่แหละ"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

"ปรึกษากันว่าจะทำอะไร จะดีหรือไม่ดี

จะได้ผลหรือไม่ได้ผล"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"คิดอยากจะทดลองปลูก คนไหนก็ว่าเจ้าปลูกไปแล้วจะทำอย่างไร

เอาไปขายที่ไหน คนเขาก็กลัวว่ายางจะไม่ออก"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลุกยางพารา)

เจ้าหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรนั้นมีเกษตรกรเพียงกลุ่มเดียว คือ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการที่บอกว่า ในขณะที่กำลังลังเลไม่แน่ใจที่จะเข้าร่วมโครงการนั้น เกษตรตำบลได้เข้ามาอบรมชี้แจงซึ่งเป็นการเพิ่มความมั่นใจให้กับเกษตรกรในการที่จะปลูกลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ อีก 6 กลุ่มนั้นไม่ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรและเจ้าหน้าที่ของรัฐด้านอื่น ๆ เลย การที่เกษตรกรเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบการปลูกลูกยางพาราจึงเกิดจากการได้พูดคุยกับบุคคลอื่น ๆ และประสบการณ์ของเกษตรกรเอง

"ผมก็ยังไม่แน่ใจว่าจะได้ผลหรือไม่ แต่นักวิชาการ

นักเกษตรทั้งหลายบอกว่าจะได้ผลนะ

ผมเลยตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ไม่เกี่ยวหรอกพวกนี้ คิดทำเอาเองพวกที่ปลูกนะ"

"ผมว่าทำงานอย่างอื่นคงจะไม่สบายเท่าทำงานเกษตรนะ ผมว่า"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

"ไม่ได้ปรึกษาหรอก เพราะไม่เหมือนสมัยก่อน

สมัยก่อน ๆ หนานายอำเภอมาใหม่ก็มาทำความรู้จักกับชาวบ้าน

เกษตรกรมาใหม่ก็มาทำความรู้จักกับชาวบ้าน"

"มาอยู่ก็เจียบ ๆ ไม่ออกมาทำความรู้จักกับชาวบ้าน"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลุกยางพารา)

การที่เกษตรกรได้ปรึกษาหารือกับบุคคลอื่นที่มีความสำคัญต่อเกษตรกร คือ บุคคลในครอบครัว ความคิดเห็นของบุคคลในครอบครัว ส่วนมากจะมีอิทธิพลต่อความคิดของเกษตรกร กล่าวคือ ถ้าบุคคลในครอบครัวเห็นประโยชน์ที่จะได้จากการปลูกยางพาราทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมแล้วก็จะสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกยางพารา ซึ่งเกษตรกรก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลในครอบครัวเห็นว่าการปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่ยุ่งยากและมีปัญหาหลายด้าน บุคคลในครอบครัวก็จะไม่สนับสนุนให้ปลูกยางพารา ซึ่งทำให้เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะกระทำตามด้วย ดังเช่น เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ นอกจากบุคคลในครอบครัวจะมีความสำคัญต่อเกษตรกรแล้ว เพื่อนบ้านก็นับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรอีกด้วย ถ้าเพื่อนบ้านได้สนับสนุนและเพื่อนบ้านเองก็มีแนวโน้มที่จะปลูกยางพาราด้วย ก็จะส่งผลให้เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะกระทำตามนั้นด้วย จากผลการศึกษาในครั้งนี้อยู่สอดคล้องกับทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลของ อัจเซน และ ฟิชเบิน (Ajzen and Fishbein, 1980) ที่กล่าวว่าถ้าบุคคลมีความเชื่อว่าคนส่วนมากที่มีความสำคัญสำหรับเขาคิดว่าเขาจะกระทำพฤติกรรมนั้น เขาก็จะเกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามความคิดของบุคคลอื่น ๆ ได้ นอกจากนั้นแล้ว โรเจอร์ส (Rogers, 1983 : 198-199) ได้ศึกษางานวิจัยของบุคคลอื่น ๆ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม โรเจอร์สได้สรุปผลจากผลการศึกษาว่าสื่อบุคคลจะมีความสำคัญมากในขั้นการจูงใจของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม

การที่เกษตรกรได้มีการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราด้านความเข้ากันได้ ประโยชน์เชิงเทียบ ความซับซ้อน ความสามารถในการทดลองได้และความสามารถในการสังเกตเห็นผลได้ เกษตรกรก็จะมีการประเมินว่าสมควรที่จะปลูกยางพาราหรือไม่ นอกจากนี้เกษตรกรยังได้ปรึกษาหารือกับบุคคลอื่นที่มีความใกล้ชิด และมีความสำคัญเพื่อตรวจสอบความคิดของบุคคลเหล่านี้ว่าสอดคล้องกับความคิดของตนหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรเอง ถ้าเกษตรกรประเมินคุณค่าของการปลูกยางว่าสมควรจะปลูก และบุคคลใกล้ชิด และสำคัญต่อตัวเขาเห็นด้วย เกษตรกรจะมีความตั้งใจที่จะปลูกยางพารา ซึ่งความตั้งใจเป็นสิ่งที่ทำให้ความคิดและการปฏิบัติมีความสอดคล้องกันเท่านั้น บางครั้งการตัดสินใจของเกษตรกรอาจจะมีปัจจัยอื่นที่ทำให้ไม่สามารถตัดสินใจตามความตั้งใจของตนเองก็เป็นได้

ขั้นที่ 3 ขั้นการตัดสินใจ

การตัดสินใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับบุคคล โดยเฉพาะในด้านการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพต่าง ๆ เกษตรกรเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการนำนวัตกรรมทางการเกษตรมาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น เกษตรกรจึงพยายามที่จะหาข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมให้มากที่สุดเพื่อประกอบการตัดสินใจ การปรึกษาหารือกับบุคคลอื่นที่เกษตรกรคิดว่ามีความสำคัญสำหรับตัวเขาและบุคคลที่คิดว่ามีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับเกษตรกรในการตัดสินใจเพื่อที่จะทำได้ตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง และส่งผลดีต่อตัวเอง ครอบครัวและสังคม การตัดสินใจในเรื่องเดียวกันเกษตรกรอาจจะใช้ระยะเวลาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ที่เกษตรกรมีเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น ๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด ความรู้สึกของเกษตรกรที่มีต่อสิ่งนั้นว่าชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เกษตรกรบางคนอาจจะเกิดความลังเลไม่แน่ใจที่จะตัดสินใจซึ่งทำให้เกษตรกรต้องใช้เวลานานในการตัดสินใจในขณะที่เกษตรกรบางคนไม่มีความลังเลที่จะตัดสินใจเลย การตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นเกษตรกรย่อมมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจเสมอ

การศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเกี่ยวกับการปลูกยางพารา และการเข้าร่วมโครงการสำหรับเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของเกษตรกร ได้แก่ การปรึกษาหารือกับบุคคลอื่นก่อนการตัดสินใจ ระยะเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจ การตัดสินใจและเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจและการตัดสินใจของเพื่อนบ้าน

3.1 การปรึกษากับบุคคลอื่นก่อนการตัดสินใจ

เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการจะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกหรือไม่ปลูกยางพารา และเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการจะต้องตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการ การตัดสินใจครั้งนี้ไม่ส่งผลกระทบเฉพาะตัวเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวด้วย บุคคลที่เกษตรกรเห็นว่ามีความสำคัญมาก และจำเป็นต้องมีการพูดคุยกันก่อนที่จะตัดสินใจ คือบุคคลในครอบครัว เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของ

โครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงนั้น เกษตรกรได้มีการพูดคุยกันกับภรรยา สามี ลูก และญาติพี่น้องเกี่ยวกับการปลูกยางพาราซึ่งสมาชิกในครอบครัวส่วนมากต่างก็สนับสนุนที่จะให้ผู้นำของครอบครัวตัดสินใจปลูกยางพาราเพราะสมาชิกบางครอบครัวได้มีโอกาสไปกรีดยางที่ภาคใต้ และได้เห็นผลประโยชน์ที่ได้รับจากการปลูกยางพาราเมื่อผู้นำของครอบครัวมีความคิดที่จะปลูกยางพาราสมาชิกในครอบครัวจึงสนับสนุนอย่างเต็มที่ บางครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกไปทำงานที่ภาคใต้แต่ก็สนับสนุนให้ผู้นำของครอบครัวปลูกยางพารา เนื่องจากกลัวว่าถ้าครอบครัวของเพื่อนบ้านปลูกไปแล้ว ได้ผลในขณะที่ยังครอบครัวของตนเองไม่ได้ปลูก จะทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกล่าวว่าสามีไม่เห็นด้วยที่จะปลูกยางพาราเพราะยังไม่มีความมั่นใจว่าถ้าปลูกไปแล้วจะได้ผลหรือไม่ สำหรับเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้น เมื่อได้ปรึกษากับสมาชิกของครอบครัวแล้ว สมาชิกบางครอบครัวสนับสนุนให้ผู้นำของครอบครัวปลูกยางพาราในขณะที่สมาชิกบางครอบครัวไม่เห็นด้วยโดยให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับข้อจำกัดในเรื่องทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการปลูกยางพาราเนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่มีระยะเวลากการปลูกยาวนานถึง 6-7 ปี จึงจะสามารถกรีดยางได้ถ้าไม่ได้ผลจะทำอย่างไร

"ปรึกษาคคนในครอบครัวหละครับ ลูกเมีย แม่ยาย

บอกว่าควรปลูกลองดูเผื่อได้ผล"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"มีแต่บอกให้ปลูกกลัวไม่ได้เหมือนเพื่อน"

"มีแต่ลุงคนเดี๋ยวนี้ออกจะให้ป่าปลูก

บอกให้ปลูกฟักทองจะดีกว่า ป้าเลยแย้งว่า

ถ้าปลูกยางแล้วก็ปลูกแซมไปตามแถวก็ได้"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ส่วนมากก็อยากจะให้เข้าร่วม

กลัวคนอื่นได้แล้วตนเองจะไม่ได้"

"ได้พูดคุยกันว่าภายหลังจากที่รัฐบาลเลิกสนับสนุน

แล้วจะเอาเงินทุนจากที่ไหนมาบำรุงรักษาสวนยาง"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ก็ว่ากับลูกเมียผมอยู่ว่าถ้าไม่ได้ผลจะไม่ขาดทุนมากหรอก"

"เสี่ยง เสี่ยง"

(เศรษฐิกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

นอกจากจะปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัวแล้ว บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เกษตรกรคิดว่าน่าจะให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลุกยางพาราคือ เพื่อนบ้าน เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้มีการปรึกษากับเพื่อนบ้านก่อนที่จะมีการตัดสินใจ ซึ่งเพื่อนบ้านที่เกษตรกรได้พูดคุยด้วยนั้นบางคนเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้ได้เห็นผลดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เจ้าของสวนยางได้รับก็สนับสนุนให้เพื่อนบ้านที่ยังไม่ได้ปลุกได้ตัดสินใจที่จะปลุกยางพารา สำหรับเพื่อนบ้านอื่น ๆ ต่างก็สนับสนุนให้ปลุกเช่นเดียวกัน

"ชาวบ้านไปที่ภาคใต้และเขาเห็นกับตาเขาว่า

ที่ภาคใต้ปลุกแล้วได้ผลดี ก็เลยไม่มีใครคัดค้านแม้แต่สนับสนุนให้ปลุก"

"ไม่มีใครคัดค้านแม้แต่คนเข็ญรีให้ปลุก"

(เศรษฐิกิจต่ำ ไม่ปลุกยางพารา)

เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้มีการปรึกษารื้อกับเพื่อนบ้านเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการเพื่อปลุกยางพารา เพื่อนบ้านส่วนมากไม่ค่อยเห็นด้วยกับการเข้าร่วมโครงการเนื่องจากไม่มีความมั่นใจว่าปลุกยางพาราแล้วจะได้ผลและเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสวนยางในช่วงระยะเวลาที่รัฐบาลไม่ได้ให้การสนับสนุน เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงให้ทัศนะว่า การที่เพื่อนบ้านไม่เห็นด้วยกับการที่จะเข้าร่วมโครงการนั้น เนื่องจากเพื่อนบ้านมีความปรารถนาดีต่อพวกเขา เพราะกลัวว่าถ้าเข้าร่วมไปแล้วและการปลุกยางพาราไม่ได้ผลเท่าที่ควรทำให้ขาดทุน ซึ่งส่งผลกระทบต่อฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวและด้านจิตใจของผู้เข้าร่วมโครงการด้วย

"เพื่อนบ้านมีคัดค้าน แต่คนในครอบครัวไม่คัดค้าน"

"เขากลัวว่าเราจะไม่ได้ผล เขาก็คัดค้านในทางที่ดี

เพราะกลัวว่าเราจะขาดทุน"

(เศรษฐิกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรซึ่งเป็นบุคคลที่รับผิดชอบ ในด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร เป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้มาปรึกษาหารือเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ทั้งกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการได้กล่าวว่าก่อนที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้ออกมาชี้แจง และให้คำแนะนำ ปรึกษาเกี่ยวกับโครงการ เกษตรกรที่มีความสงสัยเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้ไปปรึกษากับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจที่จะเข้าร่วมโครงการมากขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรยังให้ทัศนะว่าเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการและการปลูกยางพาราเป็นอย่างดี สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้นได้กล่าวว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งทางด้านเกษตรและด้านอื่น ๆ ไม่ได้ออกมาแนะนำชี้แจงเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ อย่างจริงจัง ทำให้เกษตรกรเกิดความสับสนไม่แน่ใจเกี่ยวกับโครงการที่รัฐบาลต้องการจะเผยแพร่

"มาให้คำแนะนำครับ ผมเคยปรึกษาว่าปลูกยาง

จะเหมาะสมหรือเปล่า"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ถ้าไม่มีความรู้ ไม่เห็นประโยชน์หรือข้อดีของโครงการนี้แล้ว

คงจะไม่มาส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ปลูกยาง"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ขาดการชี้แจงจากทางอำเภอหรือทางเกษตร

พวกที่รับผิดชอบไม่มาให้คำแนะนำอย่างจริง ๆ จัง ๆ"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

ในทางตรงกันข้ามเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้ให้ทัศนะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ช่วงก่อนที่จะตัดสินใจปลูกหรือไม่ปลูกยางพารานั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่ได้ออกไปให้คำแนะนำกับเกษตรกรเลย ไม่ว่าทั้งทางด้านยางพาราและพืชชนิดอื่น ๆ ซึ่งทำให้เกษตรกรบางคนคิดว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่มีความรู้เกี่ยวกับยางพารา นอกจากนี้การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่มีความคล่องตัวเท่าที่ควรทั้งการออกไปให้ความรู้กับเกษตรกรและการให้บริการเมื่อเกษตรกรเข้ามาขอคำปรึกษาแนะนำ

"ช่วงนั้นเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอยังไม่รู้จักต้นกล้วยงา"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลุกยางพารา)

"เขาไม่ใช่สิทธิ์ของตัวเองให้เต็มที่ ไปเรียนมาไปอบรมมา"

"ได้รับความรู้มาแล้วจะมาแนะนำประชาชนล่ะกันให้ชาวบ้านได้รู้"

"ข้าราชการเมืองไทยเป็นแบบนี้ละ ดิดที่รักที่แพง น้ำเลขไหลไม่สะดวก"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

การปรึกษากับบุคคลอื่นนั้น เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ได้ปรึกษากับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน ก่อนที่จะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลุกยางพารา สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นสื่อบุคคลจากภายนอกนั้น เกษตรกรไม่ได้ปรึกษาเลยซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชูชัย อิฐรัตน์ (Choochai Itharat. 1980) ที่พบว่า เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเกี่ยวข้องกับสื่อบุคคลจากภายนอกน้อยมาก การที่ เกษตรกรไม่ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่อาจจะมีส่วนเหตุเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรไม่มีเวลาพอที่จะออกไปพบปะพูดคุยกับเกษตรกรทำให้เกษตรกรไม่เกิดความรู้สึกคุ้นเคย และเกษตรกรมีความรู้สึกว่เจ้าหน้าที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับยางพาราเมื่อมีบุคคลที่ตนเองมีความคุ้นเคยคือเพื่อนบ้านมีความรู้เกี่ยวกับยางพารามากกว่า เกษตรกรจึงปรึกษากับเพื่อนบ้าน สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายนั้น เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้มีการปรึกษากับบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้านและเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรซึ่งในจำนวนนี้เจ้าหน้าที่ทางการเกษตร นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการและการปลุกยางพารามากกว่าบุคคลกลุ่มอื่น ซึ่งจากการศึกษาของ ซอร์เนย์ (Sawhney. 1967 ; 311-323) พบว่าสื่อบุคคลจากภายนอกมีอิทธิพลในขั้นการประเมิน (evaluation stage) ซึ่งเป็นขั้นที่เทียบเท่าขั้นการตัดสินใจ สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้นได้ปรึกษาเฉพาะบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านเท่านั้น โดยที่บุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นบุคคลที่รู้เรื่องเกี่ยวกับโครงการและการปลุกยางพาราไม่มากนัก จึงทำให้เกษตรกรเกิดความไม่แน่ใจที่จะตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ

3.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจ

การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องใด ๆ ก็ตาม บุคคลจะใช้ระยะเวลาในการตัดสินใจที่แตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยในหลาย ๆ ด้าน เช่น ข้อมูลที่ได้รับเกี่ยวกับสิ่งที่จะต้องตัดสินใจ

การสนับสนุนจากบุคคลที่ใกล้ชิด สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น สำหรับการสนทนาเกี่ยวกับระยะเวลาที่เกษตรกรใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย และการเข้าร่วมโครงการของเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นจะเสนอเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราซึ่งประกอบด้วย เกษตรกร 3 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งประกอบด้วย เกษตรกร 4 กลุ่มย่อยคือ กลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ กลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง

กลุ่มแรกคือ กลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้นในขณะตัดสินใจไม่มีความลังเลในการตัดสินใจเลย เนื่องจากเกษตรกรเคยปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นมามากแล้วและไม่ทำให้สถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น เมื่อเกษตรกรได้ไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้หรือไปเยี่ยมลูกที่ภาคใต้ หรือได้ฟังจากเพื่อนบ้านทำให้เกษตรกรอยากจะปลูกยางพารามากขึ้น สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้มีความแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีความชอบหรือมีแรงจูงใจให้ปลูก จึงใช้ระยะเวลาในการตัดสินใจไม่นานเลย ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจเพราะไม่มีเมล็ดพันธุ์และไม่รู้ว่าจะหาพันธุ์ยางได้จากแหล่งใด นอกจากนี้เกษตรกรบางคนไม่มีที่ดินที่จะปลูกต้องดิ้นรนแสวงหาที่ดินเพื่อใช้ปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายนั้น มีความลังเล และใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจ ทั้งนี้เพราะแต่ก่อนเคยใช้ที่ดินแปลงที่จะใช้ปลูกยางพาราปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่น ๆ ซึ่งทำให้มีรายรับประจำเป็นค่าใช้จ่ายในแต่ละปี เมื่อจะเอาที่ดินแปลงนี้มาปลูกยางพาราซึ่งใช้ระยะเวลาการปลูกนานกว่าจะได้ผลและเกษตรกรไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผล

"ปลูกอย่างอื่นราคาไม่คงที่"

"ยังปลูกยังขาดทุน เหนื่อยด้วย"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ไม่เคยคิดลังเลเลย ตอนนั้นนอนก็หลับตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเช้าเลย"

"ที่ไปกรี๊ดของเขา เจ้าของสวนเขาก็แบ่งเอามากกว่า

ถ้าเรามีสวนยางเองไม่ต้องแบ่งให้ใครกรี๊ดเอง"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกลายพารา)

"ดินมีจำกัด ถ้าเพื่อตัดสินใจที่จะปลูกลายในแปลงนี้แล้ว

จะต้องคิดต่อไปว่าจะทำมาหากินอย่างไรต่อไป

แต่ก่อนเคยปลูกมัน อาศัยเงินจากการขายมันมาใช้จ่าส"

"ช่วงที่ยางยังกรี๊ดไม่ได้จะทำมาหากินอย่างไร ดินก็มีไม่กี่แปลง"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

กลุ่มที่สองคือ กลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกลายพารา เกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้ให้ทัศนะว่า ในช่วงนั้นยังไม่มีเพื่อนบ้านปลูกก็เกิดความไม่มั่นใจว่าปลูกแล้วจะได้ผลหรือไม่ ประกอบกับการปลูกลายพาราต้องมีการลงทุนมาก เช่น ค่าปุ๋ย ค่าแรงงาน พันธุ์ยาง เป็นต้น ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกษตรกรเกิดความลังเลและใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจ สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ได้ให้ทัศนะว่า จากประสบการณ์เดิมที่เคยถูกหลอกทั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ทำให้เกิดความไม่มั่นใจในโครงการใหม่ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้ามาเผยแพร่แล้วว่าประวัติศาสตร์จะซ้ำรอยเดิม ถ้าจะไม่เข้าร่วมโครงการก็เกรงว่าถ้าเพื่อนบ้านที่เข้าร่วมโครงการและปลูกลายพาราได้ผล ตนเองก็จะได้ไม่เหมือนเพื่อนบ้าน แต่ถ้าจะเข้าร่วมโครงการก็ไม่มี ความมั่นใจว่าปลูกลายพาราจะได้ผล เพราะข้อมูลที่เกษตรกรได้รับมามีความขัดแย้งกัน บางคนบอกว่าได้ผลก็อาจจะเข้าร่วมโครงการ แต่เมื่อเพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้วบอกให้รอดูผลจากสวนของเพื่อนบ้าน ก็ทำให้ไม่อยากจะเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรคำนึงถึงข้อดีและข้อเสียของการปลูกลายพารา เงินทุนที่จะนำไปใช้จ่ายในการปลูก ด้วยสาเหตุดังที่กล่าวมานี้ทำให้เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มเกิดความลังเลและใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการ

"ก็ลังเลอยู่ครับ เพราะยังไม่เคยเห็น

ได้ยินแต่คนอื่นเขาพูดกันเรื่องปลูกลาย"

"ปลูกลายต้องลงทุน ถ้าไม่ได้ผลก็จะทำให้เดือดร้อน

ขาดทุน"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

"คิดঙ্গেเล ถ้าเพื่อนบ้านที่ปลูกแล้ว ได้ผล

ตัวเองจะช้ากว่าคนอื่น (หัวเราะ)"

"ไม่มีความมั่นใจเหมือนกับไม้ผาดริ้ว"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ในขณะนั้นยังไม่รู้ว่าอะไรดี พอมีกลุ่มหนึ่งมาบอกให้

ชงักไว้ก่อนก็หยุดไม่อยากจะปลูก อีกพวกหนึ่งมาบอกว่าดีก็อยากจะทำปลูก

หันรีหันขวางอยู่"

"ตอนนั้นก็อยากจะเข้าร่วมแต่ใจหนึ่งก็ไม่อยากจะเข้าร่วม

เลยทำให้คิดนาน"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

3.3 การตัดสินใจและเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจ

การตัดสินใจเป็นการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดที่บุคคลได้กระทำภายหลังจากที่มีการหาข้อมูล ความรู้ และประเมินคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ แล้ว การตัดสินใจของบุคคลที่จะเลือกทางเลือกใดก็ตามบุคคลย่อมมีเหตุผลในการตัดสินใจเสมอ สำหรับการสนทนาเรื่องการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้น เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนาได้สนทนาเกี่ยวกับเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งการนำเสนอผลการศึกษาก็จะเสนอแยกเป็น 2 กลุ่มตามประเภทของการตัดสินใจ คือ กลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพารา และกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการก็จัดเข้ากลุ่มตามที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการก็จัดอยู่ในกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพารา และกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการก็จัดอยู่ในกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารา

กลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มนี้เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่น ๆ มาแล้ว ซึ่งเกษตรกรกล่าวว่า การปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่น ๆ นั้นต้องประสบปัญหา คือ ความไม่แน่นอนทั้งด้านสภาพดิน ฟ้า อากาศ ราคา และผลผลิต ทำให้เกษตรกรอยู่ในสภาวะที่ขาดทุนมากกว่าที่จะได้กำไร เมื่อเกษตรกรได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรคิดว่ายางพาราน่าจะเป็นพืชเศรษฐกิจที่จะทำให้เกษตรกรมีสถานภาพทาง

เศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น ถึงแม้ยางพาราจะเป็นพืชที่ใช้ระยะเวลาการปลูกนานถึง 7 ปี จึงจะกรีดน้ำยางได้ แต่เกษตรกรก็คิดว่าในระยะ 3 ปีแรกของการปลูกสามารถที่จะปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นแซมในระหว่างแถวของต้นยางได้ เกษตรกรบางคนที่ได้ไปทำงานที่สวนยางภาคใต้ได้เห็นประโยชน์ที่เจ้าของสวนยางได้รับ จึงทำให้เกิดความรู้สึกที่อยากจะปลูกยางพาราในพื้นที่ของตนเอง เกษตรกรบางคนมีการสังเกตพืชบางชนิดที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ต้นไทร ต้นส้มป่อย ต้นขนุน พืชเหล่านี้เป็นพืชที่มียางไม่ว่าพืชเหล่านี้จะเกิดในสภาพแวดล้อมแบบใด จากการสังเกตธรรมชาติทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราคงจะได้ผลเช่นเดียวกับที่ภาคใต้ ในช่วงระยะเวลา 3-4 ปีที่ผ่านมายังเป็นช่วงที่เกษตรกรคนอื่น ๆ ยังไม่ปลูกยางพารา เกษตรกรบางคนคิดว่าการปลูกยางพาราก่อนคนอื่นคงจะทำให้ได้ขายผลผลิตก่อนและได้ราคาดี ซึ่งจะทำให้สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น เหตุผลที่สำคัญมากคือ เป็นการสร้างมรดกไว้ให้กับลูกหลานเนื่องจากยางพาราเป็นพืชยืนต้น ซึ่งสามารถที่จะกรีดน้ำยางได้เป็นระยะเวลายาวนานถึง 25 ปี สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงนอกจากจะมีเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว เกษตรกรยังเห็นว่าการเข้าร่วมโครงการนี้รัฐบาลให้การสนับสนุนต้นกล้ายางพาราไร่ละ 90 ต้น ปุ๋ยเคมีในระยะ 3 ปีแรก ของการปลูกสินเชื่อก็มีระยะยาวนานจนกว่าเกษตรกรจะสามารถกรีดยางได้และมีอัตราดอกเบี้ยต่ำ การให้ความรู้และคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเกี่ยวกับการปลูกยางพารา นอกจากนั้นการปลูกยางพาราก็จะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกทางหนึ่งด้วย

"ต้นไทร ต้นส้มป่อยไปเกิดที่ไหนที่ไม่มียางบ้าง

ต้นยางก็ต้องมียาง"

"ต้นตัวก่อนคนอื่นคงจะดีกว่าเพื่อน

กว่าคนอื่นจะปลูกเราก็ขายได้เงินไปก่อน"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"ปลูกอย่างอื่นมาโชกโชกแล้วแหละครับ เขาบอกว่า

พืชเศรษฐกิจตัวนี้พอปลูกให้โตแล้วจะสบาย"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ต้องมีน้ำยาง เหมือนกับต้นขนุนปลูก 2 ต้นเรียงกัน

ต้นใดที่เจริญงอกงามดีต้นนั้นก็ให้ผลโต ยางก็เหมือนกัน"

"ถ้าเราไม่ปลูกยาง เศรษฐกิจพวกเราจะแห้งผากภาคใต้

พวกเราจะได้ไปเป็นทาสเขา ลูกหลานพวกเราโตขึ้นมา
จะลงไปทาศึกได้หมดเลย"
(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราเมื่อถูกถามถึงเหตุผลที่คิดว่าทำให้เกษตรกร
อีกกลุ่มหนึ่งตัดสินใจปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ได้ให้ทัศนะว่า
เกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพารานั้นส่วนมากเป็นบุคคลที่มีฐานะดี มีที่ดินหลายแปลงและเป็นที่ดินที่
โล่งเตียนแล้วซึ่งสามารถที่จะปลูกยางพาราได้เลย สำหรับเกษตรกรที่มีที่ดินไม่มากก็พยายาม
ขวนขวายหาที่ดินแห่งใหม่ที่จะปลูก นอกจากมีที่ดินแล้วยังเป็นผู้ที่มีเงินทุนที่จะนำมาลงทุนปลูกยาง
พาราอีกด้วย สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นคิดว่ารัฐบาลให้การ
สนับสนุนในด้านต้นทุน ปุ๋ยและคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่เมื่อพิจารณาคุณสมบัติภาพของเกษตรกร
กลุ่มนี้เป็นผู้ที่กล้าเสี่ยง กล้าทดลองในสิ่งใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี
อยู่แล้ว ถึงแม้จะขาดทุนก็ไม่กระทบกระเทือนมากนัก นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความต้องการที่จะให้
ครอบครัวมีสภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น และความมั่นคงของครอบครัวที่บุคคลในครอบครัวจะได้
ไม่ต้องไปทำงานที่ทาศึกได้

"เขากล้าได้ กล้าเสียเพราะเขามีที่ดินมากและมีทุน

เขาอยากทดลองดูว่าปลูกแล้วจะได้ผลหรือไม่"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

"ลูกหลานจะได้ไม่ลงไปทาศึกได้ กรีดสวนของตนเอง

ไม่ต้องไปเป็นลูกน้องใคร"

"จะได้อยู่กันครบ พ่อ แม่ ลูก"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"เขาฐานะดี มีทุน ที่ดินก็มาก ดินที่ไหนดินไหนของกลุ่มนี้

แปลงนี้ปลูกยาง แปลงนั้นปลูกไม้ทอง"

"คิดว่ารัฐบาลจะให้การส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่าง ๆ

เช่น ต้นกล้ายาง ปุ๋ย"

"เขาอยากมีฐานะดีขึ้นกว่าเดิม"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

กลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มนี้มีประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับการปลูกพืชล้มลุกเช่นเดียวกับกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารา เมื่อเกษตรกรได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรส่วนมากมีความสนใจชนิดนี้มาก สำหรับเกษตรกรบางคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกยูคาลิปตัสมาแล้วเกิดความรู้สึกกลัวว่าการปลูกยางพาราจะเหมือนกับการปลูกยูคาลิปตัสซึ่งไม่ได้ผลตามที่มุ่งหวังเอาไว้ เกษตรกรส่วนมากไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผลเหมือนกับการปลูกที่ภาคใต้ การปลูกยางพาราเกษตรกรต้องมีที่ดินและทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการปลูกและการบำรุงรักษา สำหรับเรื่องที่ดินนั้นเกษตรกรส่วนมากกล่าวว่าตนเองมีที่ดินจำกัดเช่นเดียวกับเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรบางคนมีที่ดินแต่เป็นที่ดินที่ยังไม่ได้พัฒนาให้โล่งเตียน ซึ่งการพัฒนาที่ดินให้โล่งเตียนนั้นต้องใช้ทุนทรัพย์พอสมควร ในด้านทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการปลูกยางนั้นเป็นปัญหาที่สำคัญสำหรับเกษตรกร เกษตรกรให้เหตุผลว่าการปลูกยางพาราต้องใช้ระยะเวลาปลูกนานถึง 7 ปี จึงจะสามารถกรีดน้ำยางได้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เกษตรกรมีปัญหาระยะเงินที่นำมาใช้จ่ายในการปลูกยางพาราและค่าใช้จ่ายในครอบครัวด้วย แหล่งเงินทุนที่เกษตรกรเคยกู้ยืมมาใช้จ่ายในการประกอบอาชีพทางการเกษตร คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์นั้นก็ไม่มีนโยบายที่จะให้เกษตรกรกู้ยืมมาปลูกยางพารา เกษตรกรที่มีปัญหาในด้านที่ดินและทุนทรัพย์จึงไม่กล้าตัดสินใจที่จะปลูกยางพาราในช่วงเกษตรกรคนอื่นตัดสินใจปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มนี้จึงรอดูว่าเกษตรกรที่ปลูกไปก่อนจะได้ผลหรือไม่อย่างไร ถ้าเกษตรกรที่ปลูกก่อนได้ผลจึงจะปลูกในภายหลังซึ่งเกษตรกรคิดว่าการที่ปลูกได้ผลเร็วหรือช้านั้น ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องระยะเวลาที่สามารถกรีดเอาน้ำยางได้ ถ้าปลูกไปก่อนได้ผลก่อนน้ำยางก็หมดในระยะเวลาหนึ่ง สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นก็มีปัญหาในเรื่องที่ดินและเงินทุนเช่นเดียวกัน เกี่ยวกับปัญหาเรื่องที่ดินเกษตรกรบางคนมีที่ดินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์คือ น.ส.3 จึงไม่สามารถเข้าร่วมโครงการได้ นอกจากนี้เกษตรกรมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลทำให้ไม่ต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการ

"ให้คนอื่นปลูกไปก่อน ถ้าปลูกลงไปแล้วจะค่าปุ๋ย
ค่าแรงงาน ถ้าปลูกไปแล้วไม่มีน้ำยางจะได้เงินทั้งนะ
ฟัง ๆ ดูก่อนครับ ให้เขาได้ผลก่อนจึงจะปลูก"
"เหมือนเสือ ใครสวมก่อนก็เก่าไปก่อน
ยางก็เหมือนเสือ ใครกรีดไปก่อนก็หมดก่อนนะ"
(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"การที่ไม่เข้าร่วมโครงการหรือไม่ปลูกยางมี-2 สาเหตุครับ คือมีที่ดินน้อย ถ้าปลูกยางไปแล้วก็จะปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นไม่ได้ นอกจากนี้ก็กลัวว่าถ้าปลูกไปแล้วจะได้ผลหรือเปล่า"

"ตอนนั้นที่ไม่มียูคาเข้ามา ใคร ๆ ก็พูดว่าไม่มียูคาคืออย่างนั้นอย่างนี้ ตัวเองก็คิดว่าไม่มียูคาคงจะแข็งจะปลูกเอาไว้ทำเสาบ้าน พอปลูกแล้วล้มพ่นต้นยูคาก็กลางคันเลย"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ดินไม่มี น.ส.3 ทำให้ขาดคุณสมบัติที่จะเข้าร่วมโครงการ"

"ดินมีน้อย ถ้าปลูกยางแล้วต้องรกรีดยางจะทำอย่างไร เงินต้องใช้จ่ายอยู่ทุกวัน"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเหตุผลที่ทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราว่า เกษตรกรกลุ่มนี้บางคนยังไม่เคยไปที่ภาคใต้ทำให้ไม่เกิดแรงจูงใจที่จะอยากปลูก และมีข้อจำกัดในเรื่องที่ดิน บางคนมีเฉพาะที่นาเท่านั้น ไม่มีที่ส่วนทำให้ไม่สามารถปลูกยางพาราได้ สำหรับเกษตรกรบางคนที่มีที่ดินก็คิดว่าการปลูกยางพาราต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกยาวนานจึงจะสามารถรีดน้ำยางได้ จึงปลูกมันสำปะหลัง พืชทอง และพืชล้มลุกชนิดอื่นที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในระยะเวลานั้น ๆ แทนการปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการให้ทัศนะว่า เกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมโครงการนั้นเพราะยังไม่เห็นผลจากการเข้าร่วมโครงการ และมีความเข้าใจโครงการที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง นอกจากนี้เกษตรกรบางคนยังมีข้อจำกัดในเรื่องที่ดินและเกษตรกรส่วนมากไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผล

"เพื่อนบ้านเขายังไม่ลงไปภาคใต้เท่าไร"

"ยังไม่สนใจมาก"

"เขาไม่มีดินปลูก"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"เขาว่าปลูกมันดีกว่าได้เงินมากินทุกปี"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"พวกที่ไม่เข้าร่วมโครงการ เป็นพวกที่ยังไม่เข้าใจโครงการ"

"บางคนเข้าใจแต่มีที่ดินจำกัด"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

การตัดสินใจของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวมาแล้ว เกษตรกรได้พิจารณาถึงความรู้เกี่ยวกับยางพาราที่ได้รับมาจากสื่อบุคคลและสื่อมวลชน การประเมินคุณค่าของการปลูกยางพารา นอกจากนี้เกษตรกรได้ใช้ประสบการณ์ ดุลยพินิจสามัญสำนึก (Keltner. 1978 : 144 ; Byrd. 1982 : 2) และพิจารณาถึงความสามารถในการลงทุน เช่น การมีที่ดินเป็นของตนเอง และมีทุนเพียงพอที่จะปลูกพืชยืนต้นมาประกอบการตัดสินใจด้วย (Gladwin. 1980 : 51) การตัดสินใจของเกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราเป็นการตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลกำไรที่จะได้รับเป็นประการสำคัญ เกษตรกรกลุ่มนี้ทราบว่า การปลูกยางพาราต้องใช้เวลาในการปลูกถึง 7 ปี จึงจะสามารถกรีดน้ำยางได้ การที่จะปลูกเฉพาะยางพาราเพียงชนิดเดียวนั้นเป็นการสูญเสียโอกาส (opportunity cost) ที่จะปลูกพืชชนิดอื่น เกษตรกรในกลุ่มนี้จึงคิดที่จะปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นแซมในสวนยางด้วยเพื่อเป็นการลดการสูญเสียโอกาสลง และเป็นการเพิ่มรายได้ ในขณะที่ยางพารายังไม่สามารถให้ผลผลิตได้ สำหรับการที่จะปลูกยางพารานั้น เกษตรกรกลุ่มนี้ได้เปรียบเทียบต้นทุนการปลูก และค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษากับการปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นที่เกษตรกรเคยปลูกมาแล้ว ซึ่งเกษตรกรมีความคิดเห็นว่าการปลูกยางพาราน่าจะดีกว่าการปลูกพืชชนิดอื่นเพราะยางพาราเป็นพืชยืนต้นสามารถที่จะกรีดน้ำยางได้เป็นระยะเวลาประมาณ 25 ปี และสามารถกรีดน้ำยางได้เกือบทุกวัน ยกเว้นวันที่ฝนตกและช่วงที่ยางพารากำลังผลัดใบเท่านั้น ยางพาราจึงเป็นพืชที่ให้ผลตอบแทนมากกว่าพืชชนิดอื่นเมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมีกำไรหรือมีรายได้เพิ่มขึ้น ผลการศึกษาค้นคว้านี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เนาวรัตน์ พลาชัย และ ศุภวัธย์ พลาชัย (2532 : 66) ซึ่งได้ศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพาราเนื่องจากต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น การศึกษาของ พุสดี ทวีทรัพย์สาร (2526) ก็พบว่าคุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเทียบเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลมีการยอมรับนวัตกรรม นอกจากนี้ กัททินเจอร์ (Barlett. 1980 : 139 citing Gittinger. 1972 : 131) ยังศึกษาพบว่า การที่เกษตรกรได้พิจารณาถึงผลกำไรที่จะได้รับส่งผลให้เกษตรกรมีการยอมรับนวัตกรรม สำหรับการตัดสินใจของเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราเป็นการตัดสินใจโดยใช้หลักปลอดภัยไว้ก่อน (safety first principle) (อัญญา ภูงคกุล. 2530 : 92 อ้างอิงจาก Scott. 1976) เนื่องจากเกษตรกรคิดว่าการปลูกยางพาราเป็นการสูญเสียโอกาสที่จะใช้ที่ดินปลูกพืช

ชนิดอื่น โดยที่เกษตรกรไม่ได้คิดหาวิธีการลดความสูญเสียโอกาสให้ลดลง ในช่วงระยะเวลาที่เกษตรกรตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราให้แก่เกษตรกรคนอื่น ๆ ที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงที่ปลูกยางพาราไปแล้วยังไม่ได้กรีดยางซึ่งทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้เกิดความรู้สึกว่าการปลูกยางพาราเป็นเรื่องที่เสี่ยงมาก เกษตรกรไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเงียงเหนือจะได้ผล ดังนั้น เกษตรกรจึงเลือกปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นที่เคยปลูกมาแล้วเพื่อหลีกเลี่ยงอัตราการเสี่ยงจากการปลูกยางพาราและเป็นหลักประกันถึงการมีกินมีใช้ในรอบครัว

การตัดสินใจของเกษตรกร ไม่ได้สิ้นสุดที่การยอมรับหรือไม่ยอมรับการปลูกยางพาราเท่านั้น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราจะต้องมีการหาข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกยางพาราจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล เพื่อตรวจสอบการตัดสินใจของตนเองและเพื่อที่จะปลูกยางพารา ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพาราต้องการข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเพื่อตรวจสอบการตัดสินใจเช่นเดียวกัน การแสวงหาข่าวสารข้อมูลภายหลังการตัดสินใจเป็นกระบวนการตัดสินใจอีกขั้นหนึ่งคือ ขั้นการนำไปใช้

ขั้นที่ 4 ขั้นการนำไปใช้

ในกระบวนการตัดสินใจเมื่อบุคคลได้ตัดสินใจไปแล้ว บุคคลยังต้องติดตามดูว่าสิ่งที่เขาคัดเลือกไปนั้นจะก่อให้เกิดผลดีหรือไม่อย่างไร รวมทั้งจะพยายามแสวงหาวิธีการที่จะทำการตัดสินใจของเขานำไปสู่ผลสำเร็จในทางปฏิบัติ ถ้าเป็นกรณีตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมบุคคลจะต้องมีการนำนวัตกรรมนั้นไปใช้ ในการที่จะนำนวัตกรรมไปใช้นั้นบุคคลจะเกิดคำถามว่าเขาสามารถหาความรู้ที่จำเป็นได้จากแหล่งใด ความรู้สำหรับการนำนวัตกรรมไปใช้เพียงพอหรือไม่ ถ้าความรู้ไม่เพียงพอสามารถที่จะหาความรู้เพิ่มเติมได้จากแหล่งใด เมื่อนำนวัตกรรมไปใช้จะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นบ้างและจะสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้หรือไม่

การตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้น เกษตรกรบางส่วนได้ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราในขณะที่เกษตรกรบางส่วนไม่ยอมรับการปลูกยางพารา เกษตรกรที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราและเกษตรกรที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารานั้นเป็นเกษตรกรทั้งที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพารานั้นมีความต้องการที่จะปลูก

ยางพาราจึงต้องแสวงหาแหล่งพันธุ์ยาง ความรู้เกี่ยวกับวิธีการปลูกยางพาราถ้าคิดว่าตนเองยังไม่มีความรู้เพียงพอ นอกจากนั้นการปลูกยางพาราต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกยาวนานจึงจะสามารถกรีตน้ำยางได้ เกษตรกรจึงต้องคิดหาพืชที่จะปลูกแซมในส่วนยางและเมื่อปลูกยางพาราไปแล้วมีปัญหาเกษตรกรจะมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร ในขณะที่เกษตรกรได้ปลูกยางพาราไปแล้ว การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้มีข้อมูลเกี่ยวกับยางพารามากขึ้น เพื่อตรวจสอบการตัดสินใจของตนเอง ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ได้ตัดสินใจปลูกยางพาราก็จะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อชนิดต่าง ๆ เช่นเดียวกัน

4.1 การหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกยางพารา

เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพารานั้นประกอบด้วยเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ คือ กลุ่มเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายประกอบด้วยเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเมื่อตัดสินใจเข้าร่วมโครงการแล้วเกษตรกรกลุ่มนี้ต้องเข้ารับการอบรมการปลูกสร้างสวนยางร่วมกับเกษตรกรจากหมู่บ้านเป้าหมายอื่น ๆ ซึ่งสำนักงานเกษตรอำเภวาริชภูมิได้จัดขึ้นที่ศูนย์เกษตรตำบลบ้านหนองกุง ตำบลคำบ่อ อำเภวาริชภูมิ เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2533 ซึ่งการอบรมในวันนั้น เจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภวาริชภูมิได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา สื่อที่ใช้ประกอบการบรรยายคือการฉายสไลด์ แผ่นใส และวิดีโอเทป พอจบการบรรยายแล้วก็เป็นการฝึกปฏิบัติจริง โดยเริ่มตั้งแต่การวัดระยะห่างระหว่างแถว และระหว่างต้น การขุดหลุมและการปลูกยางพารา ในวันที่ 3 พฤษภาคม 2533 สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนครร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภวาริชภูมิและสำนักงานเกษตรอำเภอสว่างแดนดิน ได้นำเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ไปทัศนศึกษาที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งสถานที่ศึกษาดูงานประกอบด้วยสถานีทดลองยางจังหวัดหนองคาย ซึ่งเกษตรกรได้เห็นวิธีการจัดทำยางชำถุง การปลูกแซม การจัดทำแปลงขยายพันธุ์ (กิ่งตาเขียว) และการปฏิบัติดูแลรักษาแปลงยางหลังปลูก เช่น การตัดแต่งกิ่ง การให้ปุ๋ย ต่อจากนั้นเกษตรกรได้ไปศึกษาดูงานที่แปลงปลูกยางของนิคมสร้างตนเองโพนพิสัย ที่บ้านหนองคอน ตำบลโพนแพง อำเภอโพนพิสัย ซึ่งแปลงปลูกยางแห่งนี้เป็นแปลงปลูกยางพาราที่สามารถกรีตน้ำยางได้แล้ว และในการศึกษาดูงานได้มีเจ้าหน้าที่ของนิคมมาสาธิตการกรีตยางให้เกษตรกรดูซึ่งได้รับความสนใจจากเกษตรกรเป็นอย่างมาก ต่อจากนั้นเป็นการศึกษาดูงานที่แปลงปลูกยางพาราของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการของจังหวัดหนองคายปี 2532 ที่บ้าน

นางงน้อย ตำบลปากคาด อำเภอปากคาด เพื่อดูการปลูกสับปะรด และมันสำปะหลังแซมในสวนยางพารา ซึ่งเกษตรกรบางคนได้กล่าวอย่างมีอารมณ์ขันว่าเป็นการปลูกยางพาราแซมสับปะรด จุดสุดท้ายของการศึกษาดูงานคือไร่องาน ซึ่งเป็นที่ของ นายเปาฮวด พวงลำลี ที่ไร่องานนี้ ยางพาราที่ปลูกไว้ 15 ไร่ สามารถกรีดน้ำยางได้แล้ว หลังจากการไปเข้ารับการอบรมและศึกษาดูงาน เกษตรกรกลุ่มนี้ให้ทัศนะว่ามีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราพอเพียงและมีความมั่นใจที่จะปลูกยางพารา สำหรับความรู้ที่เกษตรกรในกลุ่มนี้เห็นว่ายังไม่เพียงพอคือ การติดต้ายาง ซึ่งจากการไปดูงานนั้น เจ้าหน้าที่เพียงแต่บอกวิธีการทำแต่ไม่ได้สาธิตให้ดู เกษตรกรคิดว่าเมื่อปลูกยางพาราไปแล้วเกษตรกรตำบลคงจะมาสาธิตการติดต้ายางให้ดูและคิดว่าคงจะสามารถติดต้ายางได้

"เท่าที่ไปดูมา คิดว่าพอจะทำได้ มีความมั่นใจ"

"คิดว่าจะได้อยู่ครับ ยังสนใจอยู่อย่างหนึ่งที่ยังไม่ได้คือ

การต่อตาซึ่งไม่ได้ครับ"

"ไปดูงานวันนั้น เจ้าหน้าที่ก็บอกวิธีการให้

แต่การปฏิบัติจริง ๆ เจ้าหน้าที่ไม่ได้ทำให้ดู

พวกผมยังไม่เคยทำ"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการคือ กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้นมีความแตกต่างกันเกี่ยวกับความเพียงพอของความรู้สำหรับการปลูกยางพารา กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ สมาชิกของกลุ่มส่วนมากเคยลงไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้หรือลงไปเพื่อเยี่ยมลูกหลาน สำหรับสมาชิกบางคนที่ไม่เคยลงไปทำงานที่ภาคใต้ก็ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกยางพาราจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังได้ศึกษาหาความรู้จากหนังสือของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความรู้เพียงพอสำหรับการปลูกยางพารา ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงนั้นกล่าวว่าความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารามีไม่เพียงพอต้องปรึกษากับเพื่อนบ้านที่ปลูกไปก่อน สมาชิกบางคนก็ได้ลงไปภาคใต้เพื่อศึกษาวิธีการปลูก ในช่วงนั้นได้มีบุคคลจากภาคใต้ขึ้นมาอาศัยอยู่ที่บ้านจำปาด้วยทำให้เกษตรกรที่มีความสนใจที่จะปลูกยางพาราได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากบุคคลกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้สมาชิกบางคนยังได้ศึกษาจากการปฏิบัติจริงคือ ได้เรียนรู้ในขณะที่ปลูกยางพารา

"รู้ครับ เพราะว่ามาจากภาคใต้ ไปรับจ้างกรีดยางอยู่ที่ภาคใต้ตั้งหลายปี"

"ได้หนังสือจากทางภาคใต้ของเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี"

ผมดูจากหนังสือเล่มนี้แหละก็พอจะรู้"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกลายพารา)

"ไปหาเพิ่มจากเพื่อน ๆ บ้าง และส่วนมากก็ลงไปภาคใต้"

หละผมและพวกลูกหลาน"

"ศึกษาจากพวกที่ปลูกไปก่อน และพอมาท่านก็ศึกษาไปทำไปด้วย"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกลายพารา)

การศึกษาหาความรู้โดยการได้ไปสัมผัสกับสิ่งนั้นโดยตรงทำให้ผู้ที่ไปศึกษาได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ และเกิดความรู้สึที่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย ดังเช่น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้ไปศึกษาดูงานที่จังหวัดหนองคายนั้น เกษตรกรได้เรียนรู้วิธีการปลูกและการดูแลรักษา ซึ่งทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในการปลูกลายพารามากขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรยังได้เปรียบเทียบสภาพแวดล้อม เช่น ดิน สำหรับดินที่สถานีวิจัยยางจังหวัดหนองคายนั้นเป็นดินที่มีหินผสมอยู่ด้วย แต่ยางพาราที่ปลูกไว้ก็เจริญงอกงามดีซึ่งเกษตรกรเกิดความคิดว่าที่ดินของตนเองที่จะใช้ปลูกลายพารามีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าดินที่สถานีวิจัยยางจังหวัดหนองคาย ถ้าปลูกลายพาราคงจะเจริญงอกงามได้ดีกว่า สิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจว่าการตัดสินใจของตนเองเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง คือ การได้เห็นการกรีดยางซึ่งมีน้ำยางออกมาในปริมาณที่น่าพอใจ เกษตรกรที่เคยไปทำงานที่ภาคใต้กล่าวว่าน้ำยางที่ได้จากการกรีดยางในครั้งนั้นมีความชื้นมากกว่าน้ำยางที่ภาคใต้ การที่เกษตรกรได้เห็นการกรีดยางในครั้งนี้เป็นคำตอบที่ดีสำหรับคำถามที่ชอบถามกันมากคือ การปลูกลายยางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ผลจริงหรือไม่ อาจกล่าวได้ว่าการพาเกษตรกรไปทัศนศึกษาครั้งนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายนั้น การที่เกษตรกรได้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการปลูกลายพาราที่ภาคใต้นั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจว่าจะสามารถปลูกลายพาราในหมู่บ้านของตนเองได้ และการที่เกษตรกรบางคนได้เรียนรู้จากการปฏิบัตินั้น นับได้ว่าสอดคล้องกับทฤษฎีของนักการศึกษาคนสำคัญคือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey. 1955 : 113-116) ที่ได้เน้นให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติจริง

4.2 การปลูกยางพารา

เมื่อเกษตรกรคิดว่าตนเองมีความรู้เพียงพอที่จะปลูกยางพาราแล้ว สิ่งทีเกษตรกรทำต่อไปคือ การหาพันธุ์ยางพารามาปลูกในพื้นที่ของตนเองหรือพื้นที่ที่ตนเองได้เตรียมไว้สำหรับการปลูกยางพารา เกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้น เกษตรกรส่วนมากได้เช่ารถไปเอาเมล็ดยางพาราที่สวนยางที่ภาคใต้ เกษตรกรบางคนไม่ได้ลงไปภาคใต้แต่มีลูกหลานได้นำเมล็ดยางพาราจากภาคใต้มาให้ นอกจากนี้เกษตรกรบางคนยังได้รับการสนับสนุนต้นกล้ายางจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร แต่ก็มีจำนวนไม่เพียงพอที่จะปลูกในพื้นที่ที่ได้เตรียมไว้ เกษตรกรจึงต้องซื้อยางตาเขียวจากเพื่อนบ้านในราคาตันละ 2.50 บาท ซึ่งยางตาเขียวนี้เกษตรกรไม่สามารถนำไปปลูกได้ทันที ต้องนำมาเพาะเลี้ยงไว้จนกว่าต้นยางโตพอที่จะปลูกได้ เกษตรกรบางคนได้ซื้อพันธุ์ยางที่สามารถจะนำไปปลูกได้เลยจากเอกชนที่นำมาจากจังหวัดระยองในราคาตันละ 8 บาท สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรไม่ต้องแสวงหาพันธุ์ยางที่จะปลูกเนื่องจากทางภาครัฐบาล ได้สนับสนุนต้นกล้ายางสำหรับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอยู่แล้ว

"พอชักชวนกันได้ก็เหมารถไปหนึ่งหมื่นบาทไปเอาจากภาคใต้"

"ผมซื้อมาจากสกล เขาเอามาจากระยอง"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

ภายหลังจากที่เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้เมล็ดพันธุ์ยางพารามาแล้ว การปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 วิธีคือ วิธีแรกเกษตรกรบางส่วนได้นำเมล็ดยางพารามาเพาะไว้ในถุงพลาสติก รอให้ต้นกล้ายางพารามีอายุประมาณ 1 ปี จึงนำตาจากต้นยางพันธุ์ดี เช่น R R I M 600 มาติดต่อกับต้นกล้ายางที่เพาะไว้ในเมื่อตาที่ยังนำมาติดตาแตกยอดอ่อนจึงตัดต้นกล้ายางที่เป็นต้นตอทิ้งไป จากนั้นรอให้ตาข้างเจริญเติบโตประมาณ 2 นิ้วตร จึงสามารถนำไปปลูกได้ การปลูกต้นกล้ายางติดตาเกษตรกรมีการขุดหลุมลึก 50 เซนติเมตร กว้าง 50 เซนติเมตร ดินส่วนบนและดินส่วนล่างแยกกัน จากนั้นเอาปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีคลุกเคล้ากับดินรองพื้นแล้วเอาดินส่วนบนใส่ลงไป เอาต้นกล้ายางติดตาลงไปปลูกซึ่งจะต้องมีการตัดรากออกไปบ้าง ค่อย ๆ ดึงถุงพลาสติกออกเพื่อไม่ให้ดินแตกออกจากโคนต้นกล้ายาง แล้วเอาดินส่วนล่างกลบต้นยางให้เรียบร้อย การปลูกวิธีที่ 2 เกษตรกรเอาเมล็ดพันธุ์ยางพาราไปเพาะไว้ในที่ดินที่เตรียมไว้พอต้นกล้ายางพาราโตพอสมควรจึงถอนไปปลูกในพื้นที่ที่จะปลูก

ยางพารา ซึ่งการปลูกนั้นไม่ยุ่งยากเหมือนกับวิธีแรกเพียงแต่ขุดหลุมให้ลึกประมาณ 25 เซนติเมตร จึงเอาต้นกล้ายางลงไปเอาดินกลบให้เรียบร้อย พอต้นกล้ายางเจริญเติบโตสักระยะหนึ่งจึงทำการติดตามเมื่อตาวางพันธุ์ดีแตกยอดอ่อนแล้วจึงตัดต้นต่อเดิมทิ้งไปซึ่งวิธีการปลูกแบบนี้ เกษตรกรที่ไปปลูกยางพาราบนภูอ่างศอนิยมปลูกกันมากด้วยเหตุผลที่ว่า การปลูกด้วยวิธีนี้ทำให้ต้นยางมีรากแก้ว เมื่อเวลาลมพัดแรง ๆ ต้นยางจะไม่โค่น วิธีการปลูกยางแบบที่ 3 เกษตรกรนำเอาเมล็ดพันธุ์ยางพาราไปหยอดไว้หลุมละ 3-4 เมล็ด เมื่อต้นกล้ายางพาราเจริญเติบโตแล้วจึงทำการติดตามทั้ง 3-4 ต้น ต้นใดที่สมบูรณ์และการติดตามได้ผลดีก็เก็บต้นนั้นไว้ส่วนต้นอื่นถอนทิ้ง สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรยังไม่ได้รับต้นกล้ายางพาราจากสำนักงานเกษตรอำเภอวาริชภูมิ ในขณะที่ทำการศึกษากษตรกรบางคนได้เตรียมพื้นที่ไว้ และกำลังเตรียมขุดหลุมไว้สำหรับปลูกยางพารา สำหรับต้นกล้ายางพาราที่จะนำมาปลูกนั้น เกษตรกรกลุ่มนี้กล่าวว่าสามารถปลูกได้เฉพาะต้นที่มีใบแก่เท่านั้น สำหรับต้นที่มียอดอ่อนจะต้องเลี้ยงไว้ก่อนจะนำไปปลูกไม่ได้เพราะต้นยางจะตาย ภายหลังจากการไปทัศนศึกษาแล้วเกษตรกรกลุ่มนี้มีความต้องการที่จะปลูกยางพารามากขึ้น

"เอาเมล็ดยางมาเพาะลงในถุงพลาสติก รอให้โตประมาณหนึ่งขวบ แล้วจึงเอามาต่อตา ก็ฝึกหัดต่อตา ตอนแรก ๆ ก็ยังทำได้ไม่ดีนัก ติดบ้างไม่ติดบ้าง"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"บางคนเขาก็ใช้เมล็ดหยอดลงไปหลุม ๆ ละ 3-4 เมล็ด พอจะติดตามก็เอาตาไปติดต้นที่สมบูรณ์ที่สุด"

"ปลูกต้นกล้าเพื่อที่จะติดตามไม่ได้ขุดหลุมลึกนะ"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ถ้าต้นกล้ายางมาแล้วจะเอาไปปลูกพร้อมกันไม่ได้นะ"

ต้นกล้ายางต้นใดที่มียอดอ่อนอยู่ต้องเลี้ยงไว้ก่อน"

"ถ้าได้ต้นกล้ายางมาและฟ้าฝนมาก็จะปลูกทันที"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

การปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรบางส่วนที่ไปปลูกยางพาราบนภูเขาวงกตซึ่งการคมนาคมค่อนข้างจะลำบาก เกษตรกรกลุ่มนี้ได้พิจารณาถึงสภาพภูมิประเทศ ทำเลพื้นที่ที่จะปลูกยางและทิศทางของลม ซึ่งบนภูเขาวงกตแรงมาก เกษตรกร

จึงได้ตัดสินใจที่จะปลูกยางพาราโดยการปลูกต้นกล้าก่อนแล้วจึงติดตามภายหลังซึ่งการปลูกโดยวิธีนี้ทำให้ได้ต้นยางพาราที่มีรากแก้ว ซึ่งสามารถที่จะทนทานต่อแรงลมและการกัดเซาะของน้ำฝนที่ไหลลงมาจากยอดเขาได้ดีกว่าการปลูกยางโดยใช้ยางติดตาที่ไม่มีรากแก้ว นอกจากนี้การปลูกต้นกล้ายางเกษตรกรก็ขาดหลุมไม่ลึก และไม่มีการใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมีรองกันหลุมซึ่งเกษตรกรกลุ่มนี้คิดว่าดินบนภูเขาเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว ในระยะต่อมาเกษตรกรจึงมีการใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นยางพารา การที่เกษตรกรได้ปลูกต้นกล้ายางและมีการติดตามภายหลังนั้นเป็นการดัดแปลง (re-invention) วิธีการปลูกยางพาราให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศที่ปลูก ซึ่งลักษณะเช่นนี้ โรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 180-181) ได้กล่าวไว้ว่าสภาพท้องถิ่นของผู้ยอมรับนวัตกรรมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการดัดแปลงวิธีการนำเอานวัตกรรมไปใช้

4.3 การปลูกพืชแซมในสวนยางพารา

เกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพาราต่างก็ทราบกันดีว่ายางพาราเป็นพืชยืนต้นที่มีระยะเวลาการปลูกนานถึง 6-7 ปี จึงจะสามารถกรีดเอาน้ำยางได้ สำหรับการปลูกยางพาราในช่วงระยะ 1-3 ปีแรกนั้น ยางพารายังเจริญเติบโตไม่เต็มที่ทำให้มีที่ว่างระหว่างแถว และระหว่างต้นยางพาราพอที่จะปลูกพืชชนิดอื่นแซมได้ การปลูกพืชแซมสวนยางพารานี้เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้มีการปลูกพืชแซมหลายชนิด บางชนิดเป็นการปลูกเพื่อการขาย เช่น ข้าวโพด ฟักทอง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง พืชบางชนิดปลูกไว้เพื่อกินเพื่อใช้ในครอบครัว ส่วนที่เหลือจึงขาย เช่น แตง มะละกอ พริก น้อยหน่า สับปะรด มันเทศ พืชสวนครัว และฝ้าย การปลูกพืชแซมเหล่านี้ทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่จะนำมาใช้จ่ายในครอบครัวและเป็นค่าบำรุงรักษาสวนยาง เช่น การซื้อปุ๋ยเคมีมาบำรุงต้นยาง การที่เกษตรกรจะปลูกพืชชนิดใดนั้นเกษตรกรพิจารณาถึงความเป็นไปได้ และพืชชนิดนั้นต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของยางพารา สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรกลุ่มนี้กล่าวว่าในอนาคตเมื่อปลูกยางพาราแล้วก็จะปลูกพืชแซมเช่นเดียวกัน การปลูกพืชแซมนี้มีประโยชน์ในด้านการเพิ่มรายได้ พืชบางชนิด เช่น ถั่วชนิดต่าง ๆ เป็นพืชที่ปลูกเพื่อบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นการปราบวัชพืชด้วย ชนิดของพืชที่เกษตรกรคิดว่าจะปลูกแซมในสวนยางพารา คือ ข้าวโพด สับปะรด ฟักทอง และถั่วชนิดต่าง ๆ สำหรับเหตุผลของการปลูกพืชแซมชนิดต่าง ๆ นั้น การปลูกข้าวโพด เป็นการเพิ่มรายได้เมื่อเก็บผลผลิตแล้วลำต้นยังสามารถเอามาทำปุ๋ยให้ต้นยางพาราได้ สำหรับพื้นที่ที่ลาดเอียงนั้น การปลูกข้าวโพดต้องยกร่องซึ่งการยกร่องปลูกข้าวโพดเป็นการป้องกันไม่ให้น้ำกัดเซาะดินได้อีกด้วย การปลูกสับปะรดเป็นการเพิ่มรายได้เนื่องจากในหมู่บ้านดอนส้มโฮง

มีเกษตรกรปลูกสับปะรดไม่มากนัก แต่เกษตรกรบางคนบอกว่าสับปะรดขายยากกว่าข้าวโพด การปลูกผักทองเป็นการเพิ่มรายได้ แต่เกษตรกรส่วนมากให้เหตุผลว่าไม่ควรปลูกผักทองเพราะเถาผักทองจะไปเกาะเกี่ยวต้นยางพาราทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของต้นยางพารา สำหรับการปลูกถั่วชนิดต่าง ๆ นั้น เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินในสวนยางพารา

"อยู่บ้านมีแต่ปลูกฝ้ายและพริกทั้งหมดเลย"

"ปลูกฝ้าย ปลูกพริก ตอนขนลงมาเอาลงมาง่าย"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ผมปลูกผักทอง ซึ่งพอเลี้ยงตัวได้และเอามาขายต่อกินทำอะไรไม่ได้แล้วมีแต่มันกินเราอย่างเดียว"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"ก็อยากปลูกพืชแซมเพราะมีรายได้เร็วเพราะอายุสั้น
ปราบหญ้าไม่ให้รกเร็ว และเป็นพืชคลุมดินไม่ให้ดินเสื่อม"

"ปลูกถั่วลิสงก็ได้ปุ๋ยดินะ พวกถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วดำพวกนี้
พืชพวกนี้จะเป็นปุ๋ยให้กับสวนยางของเรา"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

การปลูกพืชแซมในสวนยางนั้นเกษตรกรมีเหตุผลในการปลูกพืชแต่ละชนิด ถ้าเป็น
การปลูกพืชแซมสวนยางแบบเขาเกษตรกรจะคำนึงถึงความสะดวกในการขนส่งผลผลิตลงมาจากภูเขา
ดังนั้น เกษตรกรจึงเลือกปลูกฝ้ายและพริกซึ่งผลผลิตของพืชทั้งสองชนิดมีน้ำหนักไม่มากนัก เมื่อ
เทียบกับพืชชนิดอื่น เช่น พักทอง มะละกอ สับปะรด การปลูกพืชแซมในสวนยางที่อยู่บริเวณรอบ ๆ
หมู่บ้านจำปา ของเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายเป็นการปลูกเพื่อเพิ่มรายได้และเพื่อกินเพื่อใช้
ภายในครอบครัว นอกจากนี้พืชบางชนิดเช่นถั่วชนิดต่าง ๆ ยังเป็นพืชที่เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้
กับดินได้อีกด้วย สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรยังไม่ได้ปลูก
ยางพารา แต่เกษตรกรก็ได้มีการวางแผนที่จะปลูกพืชแซมในสวนยางพารา ซึ่งในการปลูกพืช
แต่ละชนิดนั้น เกษตรกรกลุ่มนี้มีเหตุผลที่คล้ายคลึงกันกับเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายที่เคยปลูก
พืชแซมมาก่อน นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มนี้ยังพิจารณาถึงอุปสงค์และอุปทาน (demand and
supply) ของพืชบางชนิด เช่น สับปะรด ซึ่งเกษตรกรได้พิจารณาจากปริมาณการปลูกสับปะรด
ของเกษตรกรคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันนั้นมีจำนวนน้อยมาก

ถ้าเกษตรกรปลูกสับปะรดแล้วคงจะขายได้ราคาดีซึ่งสอดคล้องกับกฎของอุปสงค์และอุปทาน (นิคมย จารุกิตติพันธุ์. 2526 : 121-134 ; Mansfield. 1983 : 43-46) การที่เกษตรกรบางคน ต้องการที่จะปลูกสับปะรดเป็นพืชแซมนั้น อาจจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากการไปศึกษาดูงานที่จังหวัดหนองคายที่เกษตรกรได้ไปเห็นการปลูกสับปะรดเป็นพืชแซมสวนยางและผลผลิตสับปะรดที่ได้อยู่ในปริมาณที่น่าพอใจซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกษตรกรต้องการที่จะปลูกสับปะรดบ้าง การปลูกพืชแซมในสวนยางพาราจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวและเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสวนยางพาราโดยที่เกษตรกรใช้วิถีทางชีววิทยาเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินและความคุ้มค่าของวัชพืชอื่น ๆ ได้อีกด้วย

4.4 ปัญหาและการแก้ปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพารา

ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีการปลูกยางพารา เพื่อนบ้านบางคนทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและในหมู่บ้านอื่นได้มีการพูดจาที่แสดงความไม่เห็นด้วยกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มนี้ เกษตรกรบางคนที่ปลูกยางพาราถูกกล่าวหาว่าเป็นคนขี้เกียจทำในสิ่งที่คนอื่นเขาไม่ทำกัน พื้นที่สวนซึ่งโล่งเตียนอยู่แล้วก็ไปปลูกพืชอื่นต้นให้รกพื้นที่แทนที่จะปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นที่ได้ผลเร็ว และสามารถนำไปขายเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว การปลูกยางพาราซึ่งเป็นพืชยืนต้นใช้ระยะเวลาในการปลูกนานหลายปีซึ่งเกษตรกรที่ไม่ปลูกยางพาราเกรงว่าเกษตรกรที่ปลูกยางพาราจะเสียชีวิตก่อนที่จะได้กรีดยาง เกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราเมื่อได้ยินคำพูดเช่นนี้เกษตรกรบางคนก็มีความรู้สึกที่ไม่พอใจเอาไว้ในใจไม่ได้ตอบโต้อะไร แต่มีบางครั้งที่เกษตรกรได้มีปฏิกิริยาตอบโต้ทางคำพูดไปบ้าง

"แกปลูกอะไร บ้านเมืองเขาไม่ปลูกแกก็ปลูก"

"แกจะตายจากยางก่อนที่จะได้เป็นถั่วแก่"

"พวกที่นั่งอยู่ข้างถนนจะไม่ตายหรอก แกว่าให้เขา"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ช่วงที่ผมปลูกตอนแรก บางคนเขาก็บอกว่าผมเป็นบ้า"

เขาว่าดินที่โล่งเตียนแล้วก็มาทำให้มันรก เขาว่าอะไรตั้งเยอะ"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

เมื่อเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้ปลูกยางพาราไปแล้ว ยางพาราที่ปลูกมีอัตราการตายน้อยมากเมื่อต้นยางตายเกษตรกรก็รีบปลูกทดแทนต้นเดิมเพื่อที่จะให้มีการเจริญเติบโตใกล้เคียงกับต้นอื่น ๆ สำหรับโรคที่พบจากการปลูกยางพาราคือ โรคใบจุด ใบหงิก และลำต้นแตก เมื่อเกษตรกรพบว่ายางพาราเป็นโรคก็ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรแต่ไม่ได้รับคำแนะนำใด ๆ ซึ่งเกษตรกรคิดว่าในช่วงระยะเวลานั้นเจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรอาจจะไม่มีความรู้เกี่ยวกับยางพารา เกษตรกรจึงได้แก้ปัญหาด้วยตนเองโดยการถอนต้นยางพาราที่เป็นโรคทิ้งและเอาต้นที่ไม่เป็นโรคไปปลูกทดแทน นอกจากนี้เกษตรกรยังได้ปรึกษากับบุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกยางพาราคือบุคคลที่มาจากภาคใต้ นอกจากปัญหายางพาราเป็นโรคแล้วเกษตรกรบางคนยังพบว่ามีสัตว์ชนิดหนึ่งคือตัวต้นที่ชอบมากัดต้นยาง ซึ่งเกษตรกรแก้ปัญหาโดยการขุดเอาตัวต้นมาทำลาย สัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ทำอันตรายให้กับต้นยางคือวัวควาย เกษตรกรเจ้าของสวนยางได้มีการเรียกร้องค่าเสียหายจากเจ้าของวัวควายในอัตราต้นละ 500 บาท การเรียกร้องค่าเสียหายในลักษณะนี้เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพาราไม่เห็นด้วย และเสนอแนะว่า เกษตรกรเจ้าของสวนยางควรจะทำรั้วที่สามารถป้องกันวัวควายได้ และเจ้าของวัวควายควรจะต้องดูแลสัตว์เลี้ยงของตนให้ดี แต่ละฝ่ายน่าจะได้ดูแลพืชผลและสัตว์เลี้ยงของตนเองให้ดี ไม่ค่อยหาประโยชน์จากอีกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

"ผมเคยเล่าให้ฟังว่ามียางเป็นโรคใบจุด

เขาก็บอกว่าผมไม่รู้จักรอกคุณลุง

ผมเลยถอนทิ้งแล้วเอาต้นใหม่ไปปลูกแทน"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"100 ต้น มีตายประมาณ 3 ต้น หรืออย่างมาก 5 ต้น

"ต้นไปกินหรือหนูไปกินก็ไม่ว่าไรเท่ากับวัวควายเข้าไปหรก

วัวควายเข้าไปจ่ายต้นละ 500 ถ้าเป็นพวกต้น พวกหนูไปไม่ต้องเสีย"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)

"เจ้าของสวนยางก็ขอให้รักษาสวนยางด้วย ไม่ใช่คอยแต่จะเอาค่าปรับ

วัวควายที่เข้าไปเพราะเจ้าของวัวควายเขาก็ไม่ได้ตั้งใจจะปล่อยเข้าไป

ที่จริงควายผมก็ยังไม่ได้ไปเข้าสวนยางใครนะ ผมเตือน ๆ ไว้"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

การปลูกยางพาราในขณะที่บุคคลอื่นยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับยางพาราอย่างเพียงพอ และยังไม่เห็นผลที่เกิดจากการปลูกยางพาราย่อมจะทำให้เกิดปฏิกิริยาที่คัดค้านขึ้นมาบ้าง เนื่องจากบุคคลอื่น ๆ มีความเคยชินอยู่กับสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา เกษตรกรที่เป็นกลุ่มผู้นำในการปลูกยางพาราต้องพบกับความไม่พร้อมของเจ้าหน้าที่ของรัฐเนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวยางพาราเป็นพืชที่ยังไม่ได้รับความสนใจจากเกษตรกรในท้องถิ่นอื่น ๆ ประกอบกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งยังไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรที่เคยไปทำงานที่ภาคใต้เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับยางพารามากกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ดังนั้น เมื่อเกษตรกรที่เคยไปทำงานที่ภาคใต้ประสบปัญหาจากการปลูกยางพารา เกษตรกรจึงใช้ประสบการณ์เดิมมาใช้ในการแก้ปัญหา สำหรับเกษตรกรที่ไม่เคยมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการปลูกยางพาราก็ได้ปรึกษากับเพื่อนบ้าน หรือบางครั้งก็ใช้ประสบการณ์จากการปลูกพืชชนิดอื่นมาใช้ในการแก้ปัญหา ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราจึงยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าตนเป็นที่พึ่งของตน

4.5 การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา

เมื่อบุคคลได้ตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องใดแล้ว บุคคลต้องการที่จะทราบว่า การตัดสินใจของตนเองเป็นสิ่งที่ดีหรือเหมาะสมหรือไม่ บุคคลจึงต้องแสวงหาข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ เพื่อมายืนยันการตัดสินใจของตนเอง บางครั้งบุคคลอาจจะตัดสินใจในขณะที่ได้รับข่าวสาร ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้นไม่เพียงพอหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง การตัดสินใจในเรื่องที่ส่งผลต่อสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว และของสังคมนั้นบุคคลจึงต้องการข่าวสารข้อมูลมากกว่าการตัดสินใจในเรื่องทั่ว ๆ ไป การรับรู้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ตัดสินใจบุคคลจะเป็นผู้พิจารณาว่าควรติดตามจากแหล่งใด

การศึกษาการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา เป็นการสนทนากับแหล่งข่าวสารข้อมูลที่เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา และกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ได้ติดตามข่าวสารจากแหล่งสารดังกล่าวภายหลังจากการที่มีการตัดสินใจไปแล้ว ผลการศึกษาเกี่ยวกับการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราปรากฏดังต่อไปนี้

เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายคือกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารามีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ และโทรทัศน์ โดยเฉพาะโทรทัศน์ นั้น มีความสนใจที่จะติดตามมากเพราะการได้เห็นภาพการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับยางพาราเป็นการเสริมแรงให้มีความสนใจในการปลูกยางพารามากยิ่งขึ้น และบุคคลในครอบครัวก็มีความสนใจเกี่ยวกับยางพาราเช่นเดียวกันเมื่อมีข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราก็จะเรียกบุคคลในครอบครัวมาดู แต่เกษตรกรก็ให้ทัศนะว่าข่าวสารที่น่าสนนั้นส่วนมากเป็นข่าวสั้น ๆ ข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราที่เกษตรกรสนใจมากคือราคาของยาง ซึ่งราคาจะขึ้นลงตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น เมื่อมีโรคเอดส์ทำให้มีความจำเป็นต้องผลิตถุงยางอนามัยมากขึ้นทำให้เกิดผลดีต่อเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราที่ขายยางในราคาที่สูงขึ้น สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งมีทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งมีทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราได้มีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทำให้ทราบว่า การปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดหนองคาย บุรีรัมย์นั้นได้ผล เกษตรกรกลุ่มนี้มีความสนใจข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราเช่นเดียวกันกับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา

"ถ้าเป็นข่าวเกี่ยวกับยางที่ดีใจ ข่าวออกมาว่าทางภาคเรา
ปลูกยางได้ ออกข่าวอยู่คนเดียวเท่านั้น พูดถึงความสนใจก็สนใจมาก
ถ้าคนไหนนอนหลับก็ปลุกกันมาถ้าเกี่ยวกับยาง"
(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)
"ดู (โทรทัศน์) เห็นเขาตาก เขารีดก็เรียกลูกหลานมาดู"
(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)
"โทรทัศน์ก็ออกข่าวว่าปลูกที่หนองคาย ได้ผล"
(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อมวลชน เช่น เพื่อนบ้าน บุคคลที่มาจากภาคใต้ และเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราโดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่

นอกเขตพื้นที่เป้าหมายมีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราจากเพื่อนบ้าน คือเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราไปแล้ว เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ได้ติดตามการปลูกยางพาราโดยการไปดูวิธีการปลูก การบำรุงดูแลรักษาสวนยาง เช่น การดายหญ้า การใส่ปุ๋ย เป็นต้น การเอาใจใส่ของเจ้าของสวนยางแต่ละสวน การเจริญเติบโตของต้นยาง และมีการประเมินผลเพื่อจัดลำดับว่าสวนยางพาราของเพื่อนบ้านคนใดที่ดีที่สุดและลำดับรองลงไป นอกจากนี้เกษตรกรยังได้นัดคุยกับบุคคลที่มาจากภาคใต้เกี่ยวกับการปลูกยางของเพื่อนบ้าน การดูแลรักษาและการเจริญงอกงามของต้นยางเมื่อเปรียบเทียบกับ การปลูกยางพาราที่ภาคใต้ ซึ่งบุคคลที่มาจากภาคใต้ให้ความเห็นว่า การปลูกยางของเพื่อนบ้านบางคนทำได้ดีมาก และยางพาราเจริญเติบโตได้ดีกว่าการปลูกที่ภาคใต้เมื่อเปรียบเทียบกับอายุของยางพาราที่ปลูก ถ้าเกษตรกรคนใดที่จะปลูกในภายหลังขอให้ปลูกและการบำรุงรักษาเหมือนกับสวนของเพื่อนบ้านบางคนที่ปลูกได้ดีมาก การปลูกยางพาราในตอนแรกควรปลูกในพื้นที่ที่ไม่มากนักเมื่อยางพาราสามารถกรีดน้ำยางได้แล้วจึงขยายพื้นที่การปลูกออกไป ถ้ามีการปลูกมากในตอนแรกจะมีปัญหาในด้านเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาสวนยาง ซึ่งจะทำให้ต้นยางพาราเจริญเติบโตได้ไม่เต็มที่เหมือนกับการปรุงอาหารที่เครื่องปรุงไม่เพียงพอจะทำให้รสชาติของอาหารไม่อร่อยเท่าที่ควร นอกจากจะติดตามการปลูกยางพาราของเพื่อนบ้านแล้วเกษตรกรบางคนในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงได้ติดตามการปลูกยางพาราจากเพื่อนบ้านในหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตอำเภอวาริชภูมิด้วย เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ บางคนได้ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเพื่อนบ้านที่ไม่ปลูกที่อำเภอเซกา จังหวัดหนองคาย ซึ่งสามารถที่จะกรีดยางได้แล้วและคุณภาพของน้ำยางดีกว่าทางภาคใต้ การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงได้กล่าวว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้มาติดตามผลการปลูกยางของเกษตรกรที่ได้รับการสนับสนุนต้นกล้ายางพาราจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร ถึงแม้ว่าเกษตรกรบางคนก็ปลูกยางพาราด้วยทุนส่วนตัวไปทวงถามเพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมาติดตามผลการปลูกยางพาราแต่เจ้าหน้าที่ก็ไม่มาติดตามผลซึ่งทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ทำตามคำสัญญาที่ให้กับเกษตรกร

"ผมไปดูหมดเลยของคนในหมู่บ้าน (หัวเราะ) ไปดูมาหมด

สวนของบ้านโคกตาดทองผมก็ไป"

"สวนของ..... เขาปฏิบัติได้ คนได้มาดู เขาบอกว่าสวนนี้ดี

ดีกว่าที่ทำอยู่ภาคใต้ อีก ต้นยางโตกว่าที่ภาคใต้"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกลยางพารา)

"ไปดูสวนที่บ้านคำบิด ยางเขางามมาก เขียว คนที่เคยไปภาคใต้

เขาบอกว่าต้นยางงามกว่าต้นยางทางภาคใต้ น้ำยางจะดี

เหมือนกับภาคใต้หรือเปล่าเท่านั้น"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกลยางพารา)

"ไม่มี (การตรวจเยี่ยมสวนยาง) ขนาดสัญญาแล้ว"

"ไม่มาจริง ๆ จนกระทั่งทุกวันนี้"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกลยางพารา)

ในสังคมชนบทการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างเพื่อนบ้านที่ทำได้ง่ายคือ การเล่าด้วยวาจาเนื่องจากเกษตรกรมีโอกาสพบกันได้มาก พบกันที่ไถนเช่นเดินไปซื้อของที่ร้านค้า ไปทำนาทำสวนหรือพบกันกลางถนนที่สามารถพูดคุยกันได้ (ก๊อ สวัสดิทานิชย์. 2533 : 14) บางครั้งถ้าเกษตรกรมีเวลาว่างภายหลังจากการประกอบอาชีพในแต่ละวันแล้วก็นั่งปรึกษาสันทนาที่บ้านของเกษตรกรคนใดคนหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางหรือมีทำเลที่สะดวกต่อการไปมาหาสู่กัน นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางในการพบปะพูดคุยของเกษตรกรอีกแห่งหนึ่งด้วย ข่าวสารที่นำมาพูดคุยกันมีมากมายหลายชนิด เช่น บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน บุคคลแปลกหน้าที่เข้ามาในท้องถิ่น การทำมาหากิน การประกอบพิธีกรรมของหมู่บ้านแม้กระทั่งพฤติกรรมของข้าราชการและนักการเมือง เป็นต้น ข่าวสารที่นำมาพูดคุยกันมากคือ เรื่องการทำมาหากินโดยเฉพาะการทำมาหากินที่แตกต่างไปจากที่เคยปฏิบัติกันมา กลุ่มที่มีการประกอบอาชีพที่แปลกใหม่ เช่น การปลูกลยางพาราทดแทนการปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่น ๆ ก็มาพูดคุยกันเกี่ยวกับการปลูกลยางพาราในด้านต่าง ๆ กลุ่มที่ยังไม่ปลูกอาจจะพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่ยังไม่ปลูกด้วยกันหรือพูดคุยกับเพื่อนบ้านกลุ่มที่ปลูกไปแล้ว การสนทนากันระหว่างเกษตรกรเป็นการสื่อสารสองทาง (two-way communication) ซึ่งเกษตรกรสามารถที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือซักถามในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจได้เต็มที่ ในทางตรงกันข้ามการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นการสื่อสารทางเดียว (one-way communication) ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถที่จะซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ หรือการขยายเวลาการเสนอข่าวที่เกษตรกรสนใจได้แต่เนื้อหาของข่าวสารมีลักษณะที่แปลกใหม่และทันต่อเหตุการณ์ การปลูกลยางพาราของเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกลยางพาราส่วนมากปลูกที่บริเวณที่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก ทำให้สะดวกต่อเกษตรกรกลุ่มที่ยังไม่ปลูกลยางพาราที่จะไปดู หรือ

ศึกษาการปลูกยางพาราจากเพื่อนบ้านได้ การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพารานั้นอาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารามีการติดตามข่าวสารจากสื่อบุคคล คือ เพื่อนบ้านมากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มที่ปลูกยางพาราไปแล้วเพื่อตรวจสอบดูว่าการปลูกยางพารานั้นจะได้ผลจริงหรือไม่ ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราไปแล้วมีการติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชนเพื่อที่จะทำให้ได้รับความรู้ที่แปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการปลูกยางพารา นอกจากการเปิดรับสื่อมวลชนแล้วเกษตรกรกลุ่มนี้ยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือปรึกษาหารือระหว่างเพื่อนบ้านที่ปลูกยางพาราด้วยกันและบุคคลที่มาจากภาคได้อีกด้วย

การตัดสินใจของเกษตรกรที่ยอมรับและไม่ยอมรับการปลูกยางพารานั้น ส่งผลทำให้เกษตรกรมีพฤติกรรมในกิจการนำไปใช้ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการต้องเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนยางและการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการปลูกยางพาราที่จังหวัดหนองคายเพื่อเตรียมที่จะปลูกยางพาราในพื้นที่ของตนเองในอนาคต สำหรับต้นกล้ายางพาราที่จะใช้ปลูกนั้นเกษตรกรกลุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำต้องแสวงหาเมล็ดยาง พันธุ์ยางพาราด้วยตนเอง เมื่อได้เมล็ดยาง พันธุ์ยางพารามาแล้วเกษตรกรก็นำมาปลูก ซึ่งวิธีการปลูกของเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายมีความแตกต่างกันตามลักษณะของพื้นที่ที่ปลูกยางพารา เกษตรกรที่ไปปลูกยางพาราบนภูเขาจะมีการปลูกโดยใช้ต้นกล้ายางและมีการติดตามในภายหลังในขณะที่เกษตรกรที่ปลูกบริเวณที่ราบใกล้ ๆ กับหมู่บ้านใช้ต้นกล้ายางที่ติดตามแล้วไปปลูก ภายหลังจากที่เกษตรกรปลูกยางพาราแล้วเกษตรกรได้มีการปลูกพืชแซมในสวนยางด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวและลดรายจ่ายที่จะใช้ในการบำรุงรักษาสวนยางเนื่องจากพืชที่ปลูกแซมบางชนิดมีคุณสมบัติในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินและสามารถควบคุมการเจริญเติบโตของวัชพืชได้ด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการปลูกยางพารา เช่น ยางเป็นโรค สัตว์บางชนิดเข้าไปทำอันตรายต้นยางนั้นเกษตรกรมีการแก้ปัญหาด้วยตนเองและการปรึกษาหารือกับเพื่อนบ้าน ในขณะที่เพื่อนบ้านกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราได้มีการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราก็ได้ติดตามดูการปลูกยางพาราและพูดคุยกับเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกด้วย ภายหลังจากการปลูกยางพาราเกษตรกรเจ้าของสวนยางก็ได้ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล การ

ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา และกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราเพื่อเป็นข้อมูลในการที่จะยืนยันการตัดสินใจของตนเองหรือเกษตรกรบางคนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจในขั้นต่อไปคือการยืนยัน

ขั้นที่ 5 ขั้นการยืนยัน

เมื่อบุคคลได้แสวงหาข่าวสาร ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองได้ตัดสินใจไปแล้วบุคคลมีการพิจารณาถึงความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับมาก่อนการตัดสินใจและข้อมูลที่ได้รับมาภายหลังการตัดสินใจไปแล้ว ถ้าข้อมูลเก่าและข้อมูลใหม่มีความสอดคล้องกันบุคคลยังคงยืนยันการตัดสินใจอย่างเดิม ในทางตรงกันข้ามถ้าข้อมูลเก่าและข้อมูลใหม่ไม่มีความสอดคล้องกันทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่จะลดความไม่สอดคล้องของข้อมูล กล่าวคือ บุคคลที่ตัดสินใจไม่ยอมรับสิ่งใดในตอนแรกอาจจะตัดสินใจยอมรับสิ่งนั้นได้ในภายหลัง และบุคคลที่ตัดสินใจยอมรับสิ่งใดในตอนแรกอาจจะตัดสินใจไม่ยอมรับสิ่งนั้นต่อไปอีกก็ได้

เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มนี้ได้ปลูกยางพาราไปเรียบร้อยแล้ว การที่เกษตรกรกลุ่มนี้จะเลิกปลูกยางพารา หรือจะมีการขยายพื้นที่การปลูกเพิ่มขึ้นอีกนั้น อยู่ในการพิจารณาของเกษตรกรเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพาราและการหาวิธีการแก้ไข้ปัญหา การเจริญเติบโตของยางพารา และผลที่คาดว่าจะได้รับ ข่าวสารที่ได้รับเกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งยังไม่ได้ปลูกยางพารา การที่จะปลูกยางพาราต่อไปหรือไม่ปลูกยางพาราขึ้นอยู่กับพิจารณาของเกษตรกรเกี่ยวกับปัญหาที่คิดว่าจะเกิดขึ้น และวิธีการแก้ไข้ปัญหา ข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารานั้น การยืนยันการตัดสินใจเดิม หรือการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจใหม่เกิดจากการพิจารณาถึงปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพารา ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับยางพารา ดังนั้น ในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในขั้นการยืนยันนี้จึงเป็นการสนทนาเกี่ยวกับการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราทั้งปัจจุบันและในอนาคต ปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพาราในปัจจุบันและคาดว่าจะเกิดในอนาคต แนวโน้มการปลูกยางพาราในอนาคต และความคาดหวังผลที่จะเกิดจากการปลูกยางพารา ผลการศึกษาปรากฏดังต่อไปนี้

5.1 การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราทั้งปัจจุบันและในอนาคต

การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ นั้น เกษตรกรทุกกลุ่มสนทนากันถึงกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราได้ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากวิทยุและโทรทัศน์ โดยเฉพาะโทรทัศน์นั้น เกษตรกรให้ความสนใจติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราและเรื่องอื่น ๆ ทุกวัน เกษตรกรกล่าวว่า การติดตามข่าวสารจากโทรทัศน์นั้นทำให้ได้ทราบวิธีการปลูก การบำรุงดูแลรักษาสวนยาง วิธีการกรีดยาง ราคายางและข่าวสารอย่างอื่นที่เกี่ยวกับยางพารา เช่น การชุมนุมประท้วงของเกษตรกรที่ภาคใต้เนื่องจากราคายางตกต่ำ การเกิดพายุภัยที่ทำความเสียหายให้กับเกษตรกรที่ภาคใต้เป็นอย่างมาก สำหรับวิทยุนั้น เกษตรกรได้ติดตามเกี่ยวกับราคายางและข่าวสารอย่างอื่น เช่น การอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรที่แสดงความไม่เห็นด้วยกับการที่ทางรัฐบาลได้ส่งเสริมให้มีการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกและเงี้ยวเหนือ เนื่องจากจะทำให้ราคายางตกต่ำลง ไปอีกแต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่านก็สนับสนุนการส่งเสริมการปลูกยางพาราของรัฐบาล นอกจากวิทยุและโทรทัศน์แล้ว เกษตรกรบางกลุ่มสนทนากันถึงกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา เช่น กลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงนั้น เกษตรกรได้มีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากเอกสารสิ่งพิมพ์ของทางราชการด้วย สำหรับสื่อมวลชนชนิดหนึ่งคือหนังสือพิมพ์ เกษตรกรบางคนให้ความสนใจปลูกยางพารากล่าวว่าหนังสือพิมพ์ไม่ค่อยลงข่าวเกี่ยวกับยางพาราซึ่งอาจจะมีส่วนเหตุเนื่องมาจากยางพาราเป็นพืชที่เกษตรกรทางภาคใต้ได้ปลูกมาเป็นเวลานานแล้วจึงเป็นพืชที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจมากนัก

"ดูเป็นประจำ กรีดวิธีใด ทำอย่างไร ผมดูจากโทรทัศน์
ผมเลยบอกว่าโทรทัศน์เป็นอาจารย์พวกเรา (หัวเราะ)"

"บ้านเรานี้มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ พอไปอ่านดูแล้วไม่มีข่าวออกมาเลย
คงเป็นเพราะที่ภาคใต้เป็น เรื่องปกติธรรมดา"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ผมว่าสมัยที่พลเอกเปรมเป็นรัฐบาล เรื่องยางนี้มีการออกข่าวบ่อยอยู่นะ
ปัญหาเรื่องยาง ทุกวันนี้ดูโทรทัศน์ไม่ค่อยมีข่าวหรอก"

เพราะว่านายชกคนปัจจุบันไม่ค่อยสนใจ มีแต่พูดว่าไม่มีปัญหา"

"พอ พลเอกเปรม ไม่ได้เป็นนายชก ยางราคาก็ตกทั้ง"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

"ได้ยื่นเขาพูดในวิทยุว่าส่งเสริมให้ปลูกยางแล้ว
ภาคใต้เดือดร้อนยางไม่เป็นราคาแล้วมาส่งเสริมภาคอีสานอีก
เดี๋ยวภาคอีสานก็เดือดร้อน ไม่ได้ยื่นเธอเขาพูดในรัฐสภาเมื่อวานนี้"
(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อบุคคล เช่น เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐใน
เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราทั้งที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมาย
ของโครงการ ได้มีการพูดคุยและการติดตามดูวิธีการบำรุงรักษาสวนยาง เช่น วิธีการใส่ปุ๋ย การ
กำจัดวัชพืช การปลูกพืชแซม จากเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา นอกจากนี้ยังได้พูดคุย
กับเพื่อนบ้านที่มาจากภาคใต้ ซึ่งเพื่อนบ้านก็สนับสนุนให้ปลูกยางพาราเอาไว้เพราะพืชชนิดนี้จะให้
ผลดีในอนาคต สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ
ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ได้ปลูกยางพาราไปแล้วนั้น เกษตรกรกลุ่มนี้ได้ติดต่อขอความช่วยเหลือ
จากสำนักงานเกษตรอำเภอวาริชภูมิเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการติดตามยางพารา ซึ่งสำนักงาน
เกษตรอำเภอวาริชภูมิได้จัดการอบรมเกี่ยวกับการติดตามให้เกษตรกรไปเรียบร้อยแล้ว สำหรับ
เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ
ต่ำกล่าวว่าในปัจจุบันเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้ออกมาให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรเลย

"ยางเดี๋ยวนี้ที่บริเวณจอมปลวก เขาจะรดน้ำนะ
เขาบอกว่าทำไมของคนอื่นไม่เห็นเหี่ยว ยางเขาทำไมจึงเหี่ยว
ป้าเลยนึกในใจว่าทำไมจะไม่เหี่ยวไปรดน้ำ"
"เมื่อวานเขาก็ไปเอาปุ๋ยมาอีกแล้ว"
(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)
"มีการอบรมเรื่องการต่อตาช่างที่ศูนย์เกษตรอำเภอ"
(เศรษฐกิจสูง ปลูกยางพารา)
"ไม่มาสักครั้งเลย (เจ้าหน้าที่ของรัฐ)"
(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกยางพารา)

ในอนาคตเกษตรกรคิดว่าข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราคงจะมีมากกว่าในปัจจุบัน เพราะ
รัฐบาลมีการส่งเสริมให้มีการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หน่วยงานของรัฐบาล
คงจะมีการเผยแพร่เกี่ยวกับวิธีการปลูกยางพารา การบำรุงดูแลรักษาสวนยาง การกรีดยาง

เป็นต้น เกษตรกรทุกกลุ่มสนใจมีความตั้งใจที่จะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราต่อไป โดยที่เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราจะติดตามดูการกรีดยางของเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราไปแล้วว่าได้ผลหรือไม่อย่างไร สำหรับการกรีดยางในระยะแรกนั้นเกษตรกรส่วนมากรู้ว่าเป็นธรรมชาติของยางพาราที่จะให้น้ำยางที่ไม่ค่อยดีนักต้องรอไปอีกสักระยะหนึ่งจึงจะได้น้ำยางที่มีคุณภาพดี เมื่อเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการจะปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการจะติดตามดูวิธีการปลูก การบำรุงรักษาสวนยางของเกษตรกรกลุ่มนี้ด้วยเพื่อเป็นตัวอย่างในการปลูกที่อาจจะเกิดขึ้นในระยะเวลาต่อมา นอกจากนี้ถ้ามีเกษตรกรในหมู่บ้านอื่นจะกรีดยาง เกษตรกรก็จะติดตามดูผลของการกรีดยางด้วย

"ตั้งใจจะติดตามตลอดไป คอยฟังข่าวคราวเรื่อย ๆ

จะไม่เลิกติดตาม"

"ยิ่งช่วงที่คนที่ปลูกไปแล้วเขาตัดยาง ก็ยิ่งจะไปดูเขา

คนคงจะไปดูมาก"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"จะไปดูเขาปลูกและขึ้นชมเขาด้วยถ้าเขาได้ผล"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"รอให้พวกที่ปลูกไปแล้วกรีดยาง เขาคงจะกรีดยางให้

จะเอามาเปรียบเทียบกันระหว่างยางพารา

กับยางต่อตาว่าอะไรจะให้ผลดี"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

ในปัจจุบันระบบการสื่อสารโดยเฉพาะสื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทต่อเกษตรกรในชนบท เกษตรกรสามารถที่จะรับข่าวสาร เหตุการณ์ที่เกิดในสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองสนใจคือยางพารานั้น เกษตรกรไม่ได้เลือกเปิดรับเฉพาะสิ่งที่สนับสนุนการตัดสินใจของตนเองเท่านั้น แต่จะเปิดรับข่าวสารที่เป็นด้านลบเกี่ยวกับยางพาราด้วย ซึ่งการกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีเพราะเกษตรกรจะได้คิดไตร่ตรองให้รอบคอบเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ตัดสินใจไปแล้ว จากการศึกษาของโรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 185) พบว่า บุคคลบางคนที่ได้ตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งใดไปแล้วจะเลือกรับข่าวสารที่สนับสนุนการตัดสินใจของตนเองเท่านั้น ถึงแม้เกษตรกรจะมีการเปิดรับสื่อมวลชน แต่เกษตรกรทุกกลุ่มสนใจก็ยังมีการพูดคุยปรึกษารื้อกัน

เกี่ยวกับเรื่องยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารามีการพูดคุยภายในกลุ่มที่ปลูกยางพาราด้วยกัน ในขณะที่เดียวกันก็พูดคุยกับเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ได้ปลูกด้วยเพื่อแลกเปลี่ยนแนวความคิดซึ่งกันและกันซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรทั้งสองฝ่าย สำหรับในอนาคตการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา ซึ่งเกษตรกรทุกกลุ่มสนทนามีความเห็นว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการยืนยันการตัดสินใจแบบเดิมหรือเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจใหม่

5.2 ปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพาราในปัจจุบันและคาดว่าจะเกิดในอนาคต

การทำงานใด ๆ ย่อมจะมีอุปสรรคหรือปัญหาเสมอ ปัญหาเหล่านั้นอาจจะเกิดจากตัวเรา บุคคลอื่น สภาพแวดล้อม ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เป็นต้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นบุคคลอาจจะแก้ปัญหาด้วยตนเองหรือถ้าปัญหานั้นมีความซับซ้อนมากบุคคลอาจจะขอคำปรึกษาแนะนำจากบุคคลอื่นเพื่อให้สามารถดำเนินงานต่อไปได้ ปัญหาบางอย่างที่บุคคลไม่สามารถแก้ไขได้ อาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้บุคคลนั้นหยุดการทำงานนั้นได้ แต่สำหรับบุคคลบางคนอาจจะเห็นว่าปัญหานั้นไม่สามารถที่จะทำให้เขาหยุดการทำงานได้บุคคลยังคงทำงานต่อไป

การปลูกยางพาราของเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้กล่าวถึงปัญหาที่พบในปัจจุบันคือ ปัญหาเรื่องเงินทุน จากการที่เกษตรกรเริ่มตั้งปลูกเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมากในการเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกยาง ต้นกล้ายาง การกำจัดวัชพืช เป็นต้น ในปัจจุบันเกษตรกรที่ปลูกยางพาราไปแล้วส่วนมากจะขาดทุนทรัพย์ที่จะซื้อปุ๋ยเคมีเพื่อบำรุงรักษาต้นยางพาราซึ่งต้องใส่ปุ๋ยปีละ 2 ครั้ง ปริมาณของปุ๋ยที่ใส่จะเพิ่มขึ้นตามขนาดของต้นยางพารา ต้นยางพาราที่มีขนาดใหญ่จะต้องใส่ปุ๋ยให้มากขึ้น การแก้ปัญหาคือ เกษตรกรต้องกู้ยืมจากญาติ ๆ หรือเพื่อนบ้าน บางครั้งต้องไปกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สำหรับปัญหาเรื่องเงินทุนนี้เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพาราที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายก็ได้รับทราบปัญหานี้จากคำบอกเล่าของเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราไปแล้ว เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ได้ปลูกยางพาราไปแล้วให้ทัศนะว่า ทางภาครัฐบาลน่าจะให้ความช่วยเหลือบ้าง สำหรับความช่วยเหลืออาจจะอยู่ในรูปของการสนับสนุนในเรื่องปุ๋ย การหาแหล่งกู้ยืมเงินที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ เป็นต้น

"ขาดเงินทุนและขาดทุกอย่างแหละครับ"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

"ไม่ใช่ต่อไปนะ ปัจจุบันนี้ก็ไม่มีเงินทุน"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

"บ่นเรื่องไม่มีทุน เรื่องนี้เห็นมันกันมาก"

"เรื่องทุนนี่แหละที่สำคัญ สำหรับการมีส่วนอย่างต้องใช้ทุนสูง"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลุกยางพารา)

"ทุกคนก็บอกว่าหมดแล้ว"

"ปลุกยางไม่ใช่จ่ายน้อย ๆ นะครับ เอายาไปฉีด

ก็หมดไม่บ่อยและก็พวกปุ๋ยอีก"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

ปัญหาเรื่องต้นยางพาราเป็นโรค เป็นอีกปัญหาหนึ่งของเกษตรกรกลุ่มที่ปลุกยางพารา โรคที่พบคือ โรครากเน่า โรคใบเหลือง ใบหงิก ซึ่งในแต่ละส่วน ยางที่เป็นโรคเหล่านี้มีไม่มากนัก เมื่อแก้ไขไม่ได้ต้นยางที่เป็นโรคก็ตายไป เกษตรกรได้รับปลูกทดแทนต้นที่ตาย ปัญหาเรื่องยางเป็นโรคนี้ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ แต่ยังไม่ได้ปลุกยางพารากล่าวว่า เมื่อปลุกยางพาราแล้วคิดว่าคงจะพบปัญหาเรื่องยางพาราเป็นโรคเหมือนกันเพราะได้สังเกตจากไร่กิตติยาที่ได้ไปดูงานมาแล้ว พบว่า มีต้นยางพาราซึ่งสามารถกรีดยางได้แล้วตายอยู่หลายต้น และจากการบรรยายของเจ้าหน้าที่บอกว่าถ้าปลุกยางพารา 10 ไร่ จะได้ผลประมาณ 8 ไร่ สำหรับการที่จะแก้ปัญหายางพาราเป็นโรคนั้นเกษตรกรกลุ่มนี้ฝากความหวังไว้กับเกษตรตำบลที่รับผิดชอบโครงการนี้

"ส่วนอื่นก็เป็นเชื้อรา เป็นโรครากเน่า"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลุกยางพารา)

"ใบเป็นโรคใบเหลือง พอต้นยางโตใบจะเหลืองแล้ว

ใบร่วงลงมา ต้นจะตาย"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลุกยางพารา)

"นั่นแหละเจ้าหน้าที่ก็ยังบอกเลยว่า ถ้าเราปลูก 10 ไร่

เราจะได้รับผลแค่ 8 ไร่ อีก 2 ไร่ ก็คงจะได้รับความเสียหาย"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

นอกจากเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ปลูกยางพาราจะมีปัญหาเรื่องเงินทุนและยางพาราเป็นโรคแล้ว ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่เกษตรกรคิดว่าจะมีความสำคัญต่อการปลูกยางพารา คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรกล่าวว่าเมื่อมีปัญหาได้ไปปรึกษากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ไม่ได้ให้ความกระจ่างในเรื่องเหล่านั้น ซึ่งเกษตรกรให้ความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐควรจะได้หาความรู้เกี่ยวกับยางพาราเพื่อที่จะได้สนับสนุนการปลูกยางพาราของเกษตรกรต่อไป

"ถ้าผมไปตามก็ไม่เห็นให้ความรู้ ไม่ให้การสนับสนุนเรื่องยางเลย

ประชาชนชอบเรื่องนี้ ทำไมไม่ให้การสนับสนุน"

(เศรษฐกิจดำ ไม่ปลูกยางพารา)

ปัญหาที่เกษตรกรคาดว่าจะเกิดขึ้น คือ เมื่อกรีดยางแล้วมีน้ำยางออกมาน้อย ไม่คุ้มกับการลงทุน ซึ่งเกษตรกรกลุ่มที่ยังไม่ปลูกยางพารามีความวิตกกังวลกับปัญหานี้มาก โดยเกษตรกรให้ความเห็นว่าสภาพดินฟ้าอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแตกต่างจากภาคใต้มาก โดยเฉพาะปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละปีน้อยกว่าภาคใต้ การปลูกยางพาราต้องลงทุนสูงมากถ้าปลูกแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร เกษตรกรกลุ่มนี้จึงต้องรอดูผลจากการกรีดยางของเพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้ว สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราแล้ว เกษตรกรกลุ่มนี้ได้มีแนวทางในการแก้ปัญหา คือ ถ้าปลูกแล้วไม่ได้ผลก็สามารถที่จะตัดต้นยางพาราไปขายได้ หรืออาจจะซื้อวัวมาเลี้ยงในสวนยางพาราเพื่อให้วัวกินผลยางพารา

ในกรณีที่การปลูกยางพาราได้ผล ปัญหาอีกประการหนึ่งที่เกษตรกรคาดว่าจะเกิดขึ้น คือปัญหาราคายางตกต่ำ จากการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราเกษตรกรพบว่า ชาวสวนยางที่ภาคใต้ประสบปัญหาเรื่องราคายางตกต่ำ และมีการชุมนุมประท้วงเพื่อขอให้รัฐบาลเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหานี้ เกษตรกรคิดว่าถ้าผลผลิตยางพาราจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ตลาดเมื่อไรปัญหาน่าจะทวีความรุนแรงขึ้น หากราคายางตกต่ำลงอย่างมากก็อาจจะไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ปัญหาของยางพาราอาจจะเหมือนกับปัญหาเรื่องข้าวซึ่งราคาไม่ค่อยดี เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพาราที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกล่าวว่า ปัญหาราคายางพาราทกต่ำเป็นเพราะพ่อค้าส่งออกที่รับซื้อในราคาถูกนำไปกักตุนเอาไว้เพื่อรอจังหวะที่ราคายางสูงขึ้นจึงส่งออกไปขายต่างประเทศ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายที่ได้ปลูกยางพาราไปแล้วให้ทัศนะว่าราคายางคงจะตกต่ำไม่มากเพราะวัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ ล้วนแต่ใช้ยางเป็นวัตถุดิบทั้งนั้น ถึงแม้ราคายางจะตกต่ำ

ก็คงจะไม่กระทบกระเทือนมากนัก เพราะมีอาชีพหลักคือการทำนาอยู่แล้วซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรทางภาคใต้ที่มีอาชีพหลักคือการทำสวนยางพารา

"อีกอย่างหนึ่งคือ กลัวราคายางตกต่ำเหมือนกับภาคใต้ ช่วงที่เผลอที่ต้องเดินขบวน ถ้าเพื่อภาคอีสานมาปลูกอีก ราคาที่ยังตกต่ำ สงสัยคงจะมีการวิ่งขบวนกันแหละ"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ผมกลัวว่าถ้าปลูกทุกคนแล้วราคาจะลดลงเหลือกิโลละ 2 บาท"

"ต้นทุนการปลูกก็สูงแล้วมาขายราคาต่ำจะอย่างไร"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกยางพารา)

"ถึงราคายางลดลงก็คงจะอยู่ได้ เพราะอาศัยว่าพวกเรามีข้าวกิน"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกยางพารา)

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายที่ปลูกยางพารานั้น เป็นปัญหาที่เกิดจากตัวเกษตรกรเองคือ ปัญหาด้านการขาดเงินทุนในการบำรุงรักษาสวนยางพารา ซึ่งเกษตรกรบางคนไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหา ก็จะปล่อยให้ต้นยางพาราเจริญเติบโตตามธรรมชาติ ซึ่งทำให้การเจริญเติบโตของต้นยางพาราไม่ดีเท่าที่ควร เกษตรกรบางคนที่มีความสามารถที่จะใช้หนี้คืนเจ้าหนี้ได้ก็แก้ปัญหาโดยการกู้ยืมญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน สถาบันการเงิน เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ นอกจากปัญหาที่เกิดจากตัวเกษตรกรแล้วยังมีปัญหาที่เกิดจากบุคคลอื่น และปัญหาจากสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหายางพาราเป็นโรค ซึ่งเกษตรกรได้หาวิธีการแก้ปัญหาโดยพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาว่าเกิดจากอะไร เช่น การตายของต้นยางพารามีสาเหตุมาจากอะไร บริเวณนั้นมีปลวก หรือตัวต้นหรือไม่ ถ้ามีปลวกเกษตรกรก็หาขามาทำลายปลวก ปัญหาเกี่ยวกับต้นยางพาราเป็นโรคนี้เมื่อเกษตรกรคิดว่าตัวเองไม่มีความรู้ก็จะไปปรึกษากับบุคคลที่คิดว่าน่าจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐเองก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับโรคของยางพาราซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐยังไม่มีพินิจกับพืชชนิดนี้ เนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่รัฐบาลพึงให้การสนับสนุนให้มีการปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับปัญหาที่เกษตรกรคาดว่าอาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตคือ ปัญหาการปลูกยางไม่ได้ผลและปัญหาราคายางตกต่ำ ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารากลับกันมาก สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราไปแล้วไม่ค่อยกลัวกับปัญหานี้มากนัก ถ้าปัญหานี้เกิดขึ้นเกษตรกรกลุ่มนี้ก็ได้มีการวางแผนในการแก้ปัญหาไว้แล้ว และเกษตรกรกลุ่มนี้คิดว่าราคายางพาราคงจะลด

ต่ำลงไม่มากเนื่องจากยางพาราเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าชนิดต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จากการศึกษาของคณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ (2532 : ข) พบว่า ประเทศผู้ใช้อย่างมีความต้องการยางเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ยางสูงขึ้นเนื่องจากการฟื้นตัวของอุตสาหกรรมและการแพร่ระบาดของโรคเอชไอวี นอกจากนี้ความต้องการการใช้ยางภายในประเทศก็เพิ่มขึ้นด้วย

5.3 แนวโน้มการปลูกยางพาราในอนาคต

การตัดสินใจของบุคคลเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น บุคคลที่ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมได้มีการนำนวัตกรรมนั้นไปใช้ การใช้นวัตกรรมบุคคลอาจจะเกิดความพึงพอใจและมีความภาคภูมิใจ ถ้าการใช้นวัตกรรมนั้นดำเนินไปด้วยดีและไม่มีปัญหาเป็นที่น่าพอใจ ในทางตรงกันข้ามถ้าการใช้นวัตกรรมนั้น มีปัญหามากและมีแนวโน้มที่จะไม่ เป็นไปตามความคาดหวังของบุคคลแล้วบุคคลอาจจะมีการทบทวนการตัดสินใจใหม่ สำหรับบุคคลที่ตัดสินใจไม่ยอมรับนวัตกรรมนั้นบุคคลได้ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมชนิดนั้น ถ้าข่าวสารที่ได้รับมีความสอดคล้องกับข้อมูลเดิมบุคคลอาจจะยังคงยืนยันความคิดเดิมต่อไป หรือบุคคลอาจจะเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจถ้าข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมที่ได้รับมาใหม่ไม่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเดิม

การศึกษาแนวโน้มการปลูกยางพาราในอนาคตเป็นการสนทนากับแนวโน้มของการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราหรือการเลิกปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของ โครงการเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารา ทั้งกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เป็นการสนทนากับแนวโน้มของการที่จะปลูกหรือไม่ปลูกยางพาราในอนาคต

เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการนั้น เกษตรกรกลุ่มนี้ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับแนวโน้มของการเข้าร่วมโครงการต่อไป หรือการถอนตัวออกจากโครงการว่าขึ้นอยู่กับ การแก้ปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น ปัญหาการปลูกแล้วไม่ได้ผล ปัญหา ราคาขายตกต่ำและปัญหาอื่น ๆ ปัญหาเหล่านี้เกษตรกรจะมีวิธีการแก้ปัญหาโดยการพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาและหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้นซึ่งอาจจะแก้ไขด้วยตนเองหรือปรึกษากับบุคคลอื่น เช่น สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการด้วยกัน เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโครงการ เป็นต้น ถ้าสามารถแก้ปัญหาได้ก็อยู่ในโครงการต่อไป นอกจากนี้การที่จะถอนตัวหรืออยู่ในโครงการต่อไปยังขึ้นอยู่กับ การ

พิจารณาของเกษตรกรถึงความรุนแรงของปัญหานั้น ๆ ด้วย แนวโน้มของการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราในอนาคตนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าถ้าปลูกยางพาราแล้วได้ผล เกษตรกรจะขยายพื้นที่การปลูกต่อไปจนเต็มพื้นที่ตนเองครอบครองและจะพยายามชักชวนให้เพื่อนบ้านได้มีการปลูกยางพาราด้วย

"จะถอนหรือ ไม่ถอนตัวออกจากโครงการก็ดูที่ปัญหา
และสาเหตุของปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นอย่างนี้
และสาเหตุของปัญหามีอย่างนั้น สามารถที่จะแก้ปัญหาได้หรือไม่
ถ้าแก้ไม่ได้ก็คงจะถอน ถ้าแก้ได้ก็อยู่ต่อไป"
"ปัญหาอะไรที่ไม่ถอนก็ไม่ถอน"
"ผมจะขยายการปลูกยางออกไป จนไม่มีที่ดินที่จะปลูก
ถ้าได้ทุนแล้วจะขยายออกไปเรื่อย ๆ"
(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตนี้ที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่ได้ปลูกยางพาราไปแล้ว เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้ไม่มีเกษตรกรคนใดที่เลิกปลูกยางพาราและยังคงยืนยันการตัดสินใจเดิมคือการปลูกยางพาราต่อไป ถึงแม้ว่าจะประสบปัญหาจากการปลูกยางพารามาแล้วหลายปัญหา ปัญหาบางอย่างที่เกษตรกรไม่สามารถแก้ไขได้ เกษตรกรก็ปล่อยให้ปัญหานั้นคงอยู่ต่อไป เช่น ปัญหาการขาดเงินทุนในการบำรุงรักษาสวนยาง เป็นต้น เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ให้ทัศนะเกี่ยวกับยางพาราว่าเป็นเพราะความรู้สึกที่ชอบพืชชนิดนี้จึงอยากปลูกซึ่งเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงบางคนกล่าวว่าฐานะของตนเองมีความมั่นคงสามารถที่จะอยู่ได้อย่างสบาย ๆ แต่ด้วยความอยากปลูกจึงได้ชักชวนเพื่อนบ้านไปปลูกบนภูเขาที่ค่อนข้างจะลำบากในการเดินทางแทนที่จะมีความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างสบายอยู่บนพื้นราบ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีแนวโน้มที่จะขยายพื้นที่การปลูกยางพาราออกไปอีกเพื่อเป็นมรดกให้กับลูกหลาน เกษตรกรบางคนให้ทัศนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราว่า เหมือนกับการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลที่ต้องการศึกษาต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด การปลูกยางพาราก็เช่นเดียวกันเกษตรกรต้องการที่จะขยายพื้นที่การปลูกออกไปให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

"ไม่ได้คิดเลยมีแต่อยากปลูก ถ้าได้ที่ดินยังจะปลูกไปอีกอยู่
ก็จะพึ่งตัวเองแหละครับ ยังคิดมากอยู่จะอยากจะได้ที่ดิน
อีกประมาณ 20-30 ไร่"

"เปรียบเทียบแล้วเหมือนกับการไปเรียนหนังสือ
เรียนชั้นไหนจบแล้วก็ไปเรียนชั้นนั้น ชั้นนั้นเรียนจบแล้ว
ก็เรียนต่ออีก เหมือนกับมี 10 ไร่ก็อยากได้ 20 ไร่
มี 20 ไร่ ก็อยากได้ 30 ไร่"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลูกลงทางพารา)

"ไม่เลิก ไม่เลิก มีแต่จะปลูกต่อไปอีก"

"ใจชอบ แทนที่ผมจะนอนอยู่บ้านสบาย ๆ ผมก็ไม่อยู่"

(เศรษฐกิจสูง ปลูกลงทางพารา)

เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่ม
ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เมื่อถูกถามว่าถ้าเวลาหมุนกลับไป
ยังช่วงที่กำลังตัดสินใจจะตัดสินใจเข้าร่วมโครงการหรือไม่ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ
ต่ำ ให้ทัศนะว่าอยากจะเข้าร่วมโครงการ แต่คุณสมบัติไม่ครบตามที่ทางราชการกำหนดไว้คือ มี
ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์คือ น.ส.3 ตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป เกษตรกรกลุ่มนี้ที่ดินทำกินอยู่ในเขตป่าสงวน
แห่งชาติซึ่งไม่สามารถที่จะนำมาปลูกลงทางพาราในโครงการได้ สำหรับที่ดินที่มี น.ส.3 นั้น
ส่วนมากเป็นที่นา สำหรับการตัดสินใจในอนาคตนั้นถ้าโครงการยังกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าร่วม
โครงการเหมือนเดิมก็คงจะเข้าร่วมไม่ได้ แต่ถ้าเพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้ว ได้ผลดีก็จะตัดสินใจปลูก
โดยให้ทุนส่วนตัว

"อยากเข้าร่วมโครงการแต่ติดอยู่ตรงที่ดินไม่มี น.ส.3

และเป็นดินที่อยู่ในเขตป่าสงวน"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่เข้าร่วมโครงการ)

"ถ้าได้ผลดีไม่ต้องรอให้เกษตรตำบลมาอบรม จะทำเองเลยไม่รอใคร"

(เศรษฐกิจสูง ไม่เข้าร่วมโครงการ)

เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ไม่ปลูกลงทางพารา ทั้งกลุ่มที่มีฐานะ
ทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้กล่าวว่า ถ้าเวลา
ย้อนกลับไปเมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงที่เพื่อนบ้านตัดสินใจปลูกลงทางพาราก็จะตัดสินใจปลูกลง
ทางพาราเช่นเดียวกัน เกษตรกรมีความรู้สึกเสียดายที่ไม่ได้ปลูกลงทางพาราในช่วงระยะเวลา
ดังกล่าว ถ้าได้ปลูกลงทางพาราในช่วงนั้นต้นทุนทางพาราคงจะเจริญงอกงาม และอีกไม่กี่ปีก็คงจะ

สามารถกรีดน้ำยางได้ เกษตรกรบางคนกล่าวว่ารู้สึกเสียดายที่รู้เรื่องยางพาราช้าไปน่าจะได้ทราบตั้งแต่ช่วงที่ยังเป็นหนุ่ม เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้รอฟังผลการกรีดยางของเพื่อนบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง ถ้าการกรีดยางได้ผลดีเกษตรกรก็จะปลูกลายพารากันทั้งหมดและจะเอาพื้นที่ที่เคยปลูกพืชชนิดอื่น เช่น มันสำปะหลัง พักทอง มาปลูกลายพารา ในอนาคตบริเวณหมู่บ้านและรอบ ๆ หมู่บ้านคงจะมีเฉพาะนาข้าวและสวนยางพาราเท่านั้น

"ถ้าปลูกตอนนั้น เดี่ยวนี้คงเกือบจะได้กรีดแล้ว"

"ถ้ามีคนปลูกไปแล้วกรีดแล้วได้ผล คนจะเลิกปลูกมันหันมาปลูกลายแทน"

(เศรษฐกิจต่ำ ไม่ปลูกลายพารา)

"เสียดาย ถ้าปลูกตั้งแต่ตอนนั้น ป่านนี้เกือบจะพอดัดแล้ว"

"รอให้พวกที่ปลูกไปแล้วกรีดดูซึ่งจะกรีดปหน้า"

ถ้าได้ผลผมว่าจะปลูกทั้งหมดแม้กระทั่งลานบ้าน"

(เศรษฐกิจสูง ไม่ปลูกลายพารา)

แนวโน้มของการปลูกลายพาราในอนาคตสำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการนั้น เกษตรกรกลุ่มนี้จะพิจารณาว่าการปลูกลายพารามีปัญหาหรือไม่และปัญหานั้นสามารถที่จะแก้ไขได้หรือไม่ ความรุนแรงของปัญหามีมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นการศึกษาโดยการให้หลักเหตุผลซึ่งเป็นวิธีการที่ดีสำหรับการตัดสินใจ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีการตื่นตัวเกี่ยวกับการปลูกลายพาราน้อยกว่าเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ การเจริญงอกงามของยางพาราและผลที่คาดว่าจะได้รับเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้เกษตรกรทั้งกลุ่มที่ปลูกลายพาราไปแล้วและกลุ่มที่ยังไม่ปลูกลายพารายากที่จะปลูกลายพารา สำหรับเกษตรกรทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ที่ปลูกลายพาราไปแล้วไม่มีเกษตรกรคนใดที่เลิกปลูกลายพารา เมื่อเกษตรกรเห็นการเจริญเติบโตของยางพาราและปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนมากสามารถที่จะแก้ไขได้ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มที่จะขยายพื้นที่การปลูกลายพาราต่อไป สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกลายพารานั้น มีแนวโน้มที่จะปลูกลายพาราในอนาคต แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าถ้าเพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้วได้ผลดี ซึ่งผลการศึกษารั้วนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เนาวรัตน์ พลายน้อย และ ศุภวัธย์ พลายน้อย (2532) ซึ่งศึกษาพบว่า กลุ่มที่ปลูกลายพาราไปแล้วส่วนมาก (ร้อยละ 82.69) มีความต้องการที่จะขยายพื้นที่การปลูกลายพาราของตนออกไป และกลุ่มที่ไม่ปลูกลายพาราก็มีความสนใจที่จะปลูกลายพาราในอนาคต การที่เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ปลูกลายพารามีแนวโน้มที่จะ

ปลูกยางพาราในอนาคตนั้นเพราะเกษตรกรได้เปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่จะได้รับการปลูกยางพารากับพืชที่เกษตรกรปลูกในปัจจุบันซึ่งการปลูกยางพาราจะทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่ดีกว่าเมื่อเกษตรกรเห็นว่าสิ่งใดที่ดีกว่าเกษตรกรจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับสิ่งนั้น (Rogers. 1983 : 186)

5.4 ความคาดหวังผลที่จะเกิดจากการปลูกยางพารา

เมื่อบุคคลได้ตัดสินใจกระทำสิ่งใด ๆ ลงไปแล้ว บุคคลย่อมมีความคาดหวังถึงผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ความคาดหวังของบุคคลเป็นแรงเสริมที่จะทำให้บุคคลมีกำลังใจที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ ให้บรรลุเป้าหมายตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ได้

เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เกษตรกรกลุ่มที่มีความคาดหวังว่าเมื่อปลูกยางพาราแล้วได้ผลจะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น มีรายรับมากกว่ารายจ่ายซึ่งทำให้ครอบครัวมีเงินออม จากฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นจะทำให้สามารถให้การศึกษาแก่ลูก ๆ ได้อย่างเต็มที่และส่วนยางที่ปลูกไว้ก็จะยกให้เป็นสมบัติของลูกหลานต่อไป สำหรับทางด้านคุณภาพชีวิตนั้นเกษตรกรให้ความเห็นว่าคงจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิม เช่น ในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ด้านสภาพทางสังคมนั้นเกษตรกรมีความคาดหวังว่าคงจะได้เป็นเจ้าแกส่วนยางของหมู่บ้านซึ่งคงจะทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุขและมีสุขภาพจิตดี เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่ได้คาดหวังเฉพาะผลที่จะเกิดกับตนเองและครอบครัวเท่านั้น แต่ยังมีความต้องการที่จะให้ครอบครัวของเพื่อนบ้านมีความสุขเหมือนกับครอบครัวของตน ถ้าการปลูกยางได้ผลก็เป็นการสร้างงานให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ ไม่ต้องไปทำงานที่อื่น เช่น กรุงเทพฯ ภาคเหนือและภาคใต้ นอกจากนี้เกษตรกรยังมีความคาดหวังที่จะให้เศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือดีขึ้นซึ่งจะทำให้รายได้ประชากรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ถ้าเกษตรกรของประเทศมีการปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้นก็จะทำให้มีอำนาจต่อรองกับประเทศผู้ซื้อมากขึ้นซึ่งจะทำให้ขายยางได้ในราคาที่สูงขึ้น เกษตรกรบางคนกล่าวไว้อย่างน่าฟังว่าความคิดของเขาเพื่อประชาชนและเพื่อประเทศชาติ

"ผมฝันที่จะอยู่ดี มีความสุขและเป็นเจ้าแกส่วนยาง (หัวเราะ)"

"ถ้าเราปลูกมากขึ้นเรามีโอกาสทำสัญญาขายมากกว่าประเทศอื่นและได้ราคาดี"

"ความคิดของผมเพื่อประชาชนและประเทศชาติ"

(เศรษฐกิจสูง เข้าร่วมโครงการ)

"ถ้าเพื่อกรี๊ดได้แล้วใจผมอยากจะทำให้เป็นตัวอย่าง
ของคนรุ่นหลัง ๆ ต่อไป"

(เศรษฐกิจต่ำ ปลุกยางพารา)

"ก็คงจะเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือที่เดียวแหละ"

"ถ้าได้ เป็น ถ้าแก่ส่วนข้างขึ้นมาก็คงจะดีอยู่นะ"

(เศรษฐกิจสูง ปลุกยางพารา)

ความคาดหวังของเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลุกยางพารานั้น เกษตรกรมีความคาดหวังถึงผลที่จะเกิดกับตนเอง ครอบครัวและสังคม ผลที่จะเกิดกับตนเองและครอบครัวนั้นเกษตรกรมีความหวังที่จะทำให้สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น ซึ่งจะทำให้ตนเองและสมาชิกของครอบครัวมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี เกษตรกรกลุ่มนี้ยังตระหนักว่าในสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่นั้นสมาชิกคนอื่น ๆ ก็มีความสำคัญที่จะต้องได้รับการพัฒนาในด้านอาชีพเพื่อที่จะทำให้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นเช่นเดียวกัน เมื่อสมาชิกของสังคมมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นจะส่งผลทำให้สังคมมีการพัฒนาและส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ ความคาดหวังของเกษตรกรกลุ่มนี้จะ เป็นความจริงหรือไม่ขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของหน่วยงานของรัฐบาลที่จะคอยให้คำแนะนำและให้การส่งเสริมในแนวทางที่ถูกต้อง และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรมากที่สุด

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวกรรมการปลุกยางพาราของเกษตรกรในขั้นการยืนยันนั้น เกษตรกร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลุกยางพาราและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลุกยางพารามีพฤติกรรมในการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราโดยการเปิดรับสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การเปิดรับสื่อบุคคลเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้านซึ่งอาจจะ เป็นบุคคลที่ตัดสินใจเหมือนหรือแตกต่างจากตนเอง สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นเกษตรกรไม่ค่อยได้พูดคุยมากนัก นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลุกยางพารายังได้ติดตามผลและประเมินผลการปลุกยางพาราของเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่งด้วย การปลุกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลุกยางพารานั้นต้องประสบปัญหาในด้านเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสวนยางพารา ปัญหายางพาราเป็นโรคและปัญหาเจ้าหน้าที่ขาด

ความรู้เกี่ยวกับยางพารา ซึ่งการแก้ปัญหาในเกษตรกรพยายามแก้ปัญหาด้วยตนเองและบางปัญหา ก็มีการปรึกษากับเพื่อนบ้าน สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งในขณะนี้ (2533) ยังไม่ได้ปลูกลยางพาราแต่เกษตรกรก็คาดว่าเมื่อปลูกลยางพาราไปแล้วคงจะมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น การที่จะถอนตัวออกจากโครงการและไม่ปลูกลยางพารานั้น ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของปัญหาและความสามารถในการแก้ปัญหา เกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ปลูกลยางพาราไปแล้วนั้นยังคงยืนยันความคิดเดิมคือ ไม่เลิกปลูกลยางพาราและต้องการที่จะขยายพื้นที่การปลูกลยางพารามากออกไปอีก สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่ตัดสินใจไม่ปลูกลยางพารานั้นยังรอผลการปลูกลยางพาราของเพื่อนบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง ถ้าการปลูกลยางพาราได้ผลก็จะตัดสินใจปลูกลยางพาราต่อไป ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการแต่มีปัญหาที่ดิน ไม่มี น.ส. 3 และอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าถ้าการปลูกลยางพาราได้ผลเกษตรกรส่วนมากจะมีการปลูกลยางพารายางพาราจึงเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ที่เป็นความหวังของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในบทที่ 5 ได้กล่าวถึงกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้ง 5 ขั้นตอน ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และเสนอกรอบความคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา ข้อเสนอแนะซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

การตัดสินใจเป็นหัวใจของการกระทำในด้านต่าง ๆ ในการตัดสินใจนั้นถ้ามีทางเลือกอยู่มากกว่าหนึ่งทางเลือก บุคคลจำเป็นต้องมีการเลือกทางเลือกที่คิดว่าจะสามารถทำให้บุคคลบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการได้ การเลือกทางเลือกของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ บุคคลจะพิจารณาถึงข้อดีและข้อเสียจากข้อมูลที่ได้รับเกี่ยวกับทางเลือกนั้น ๆ เพื่อที่จะทำให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุดและก่อประโยชน์สูงสุด วิธีการหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจการตัดสินใจของบุคคลคือ การศึกษาการตัดสินใจในลักษณะที่เป็นกระบวนการ

การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในครั้งนี้ เป็นการศึกษากระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรที่อยู่ในหมู่บ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ซึ่งอยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายการส่งเสริมจากโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮง ตำบลค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของการส่งเสริมจากโครงการ เนื่องจากนวัตกรรมการปลูกยางพาราในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านการสนับสนุนจากภาครัฐบาล กล่าวคือ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการจะได้รับการสนับสนุนในด้านปัจจัยการผลิต การพัฒนาความรู้และการส่งเสริมการปลูก ในขณะที่เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่มีความสนใจและมองเห็นประโยชน์จากการปลูกยางพารา เมื่อมีความต้องการที่จะปลูกยางพาราต้องใช้ทุนทรัพย์ของตนเอง การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ว่ามีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราที่เหมือนกัน

หรือแตกต่างกันอย่างไร ปัจจัยในด้านใดที่ทำให้มีความแตกต่างกัน โดยอาศัยกรอบความคิดทางทฤษฎีจากศาสตร์หลายสาขา คือ นิเทศศาสตร์ จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยา และแนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาคือทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทฤษฎีการกระทำทางสังคม ทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริง และแนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม การปลูกยางพาราและความแตกต่างของกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราเพื่อศึกษาแนวคิด ทักษะ เหตุผลและแบบแผนของพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกร เพื่อให้ทราบว่าการตัดสินใจเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร นอกจากจะทำให้ทราบถึงลักษณะของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราแล้วยังทำให้ทราบว่าปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรม จิตลักษณะและคุณลักษณะส่วนบุคคล การรับรู้คุณลักษณะนวัตกรรมการปลูกยางพารา และปัจจัยด้านการสื่อสารมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจแต่ละขั้นตอนเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราอย่างไร เทคนิคการวิจัยที่ใช้ในการศึกษานี้ใช้เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา ในการจัดสมาชิกเข้ากลุ่มสนทนาั้นผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างเพื่อให้ได้สมาชิกที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันภายในกลุ่มมากที่สุด และมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มสนทนา สำหรับเกณฑ์การเลือกเกษตรกรเข้ากลุ่มสนทนา มีดังนี้ 1) เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านนอกพื้นที่เป้าหมายและในพื้นที่เป้าหมายของโครงการ 2) การตัดสินใจของเกษตรกรในหมู่บ้านนอกพื้นที่เป้าหมายเป็นเกษตรกรที่ปลูกยางพารา และกลุ่มที่ไม่ปลูกยางพารา สำหรับหมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมายเป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมและตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพารา เพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) สถานภาพทางเศรษฐกิจ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง ซึ่งได้แก่ เกษตรกรที่ถือครองที่ดินมากกว่า 25 ไร่ และเกษตรกรที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งได้แก่ เกษตรกรที่ถือครองที่ดินต่ำกว่า 15 ไร่ จากเกณฑ์ดังกล่าวทำให้สามารถจัดกลุ่มสนทนาได้ 7 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มสนทนาที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง กลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ กลุ่มสนทนาที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราด้วยทุนส่วนตัวมาแล้ว 3 ปี ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มี

ฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ กลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

การศึกษาสภาพชุมชน 2 แห่ง คือ ชุมชนหมู่บ้านดอนส้มโฮง ตำบลค้อเขียว อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร และชุมชนบ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ในด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ ชุมชนทั้ง 2 แห่ง อยู่ในตำบลที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนั้นสภาพทางด้านภูมิศาสตร์ เช่น สภาพของดิน แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ระดับน้ำใต้ดิน และสภาพของภูมิอากาศมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน สำหรับด้านเศรษฐกิจนั้น ชาวบ้านจำปาส່ว่นมากมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวบ้านดอนส้มโฮง ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านจำปาเป็นผู้ที่มีความซนั้กันทั้งในการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก และเป็นผู้ที่สนใจในการหาความรู้ ข่าวสารต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ชาวบ้านจำปาส່ว่นมากได้ลงไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราและฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี นอกจากนี้หน่วยงานของทางราชการ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร ยังได้ให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งทำให้ชาวบ้านจำปามีรายได้เพิ่มขึ้น ในด้านสังคม เช่น การปกครอง การศึกษา สาธารณสุข การสื่อสาร ศาสนาและความเชื่อ และลักษณะทางครอบครัวและเครือญาติมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

การตัดสินใจเกี่ยวกับนวมกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย และกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรใช้ระยะเวลาในการตัดสินใจ ซึ่งการตัดสินใจเกี่ยวกับนวมกรรมการปลูกยางพารามีลักษณะเป็นกระบวนการซึ่งทำให้เห็นขั้นตอนของการตัดสินใจดังต่อไปนี้

ในขั้นตอนแรก เป็นขั้นที่เกษตรกรทุกกลุ่มทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมาย และนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในอดีตที่คล้ายคลึงกัน เช่น ชนิดของพืชที่ปลูก ปัญหาที่พบในการประกอบอาชีพ คือ ปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก ต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้นในขณะที่ราคาของผลผลิตตกต่ำ และการถูกเอาเปรียบ

จากพ่อค้าคนกลาง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกที่ไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกษตรกรมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรบางส่วนที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้ลงไปทำงานที่สวนยางพาราที่ภาคใต้ การไปทำงานที่ภาคใต้ทำให้เกษตรกรเหล่านั้นมีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น รวมทั้งได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ อีกด้วย เกษตรกรเหล่านั้นยังได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับยางพาราให้กับเพื่อนบ้านที่สนใจในช่วงเวลาที่เดินทางกลับมาเยี่ยมครอบครัวอีกด้วย สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีโอกาสไปทำงานที่ภาคใต้อาจกล่าวได้ว่าเพื่อนบ้านเป็นสื่อบุคคลที่ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพารามากที่สุด นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการยังได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราจากสื่อบุคคลอื่น ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชนบ้าง แต่ไม่มากนัก สำหรับเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ในช่วงระยะเวลาก่อนที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะได้เผยแพร่โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปในหมู่บ้านเดิม เจ้าหน้าที่ของรัฐหน่วยงานหนึ่งได้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อดำเนินการให้เกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮงได้มีที่ดินทำกินในเขตป่าเสื่อมโทรม และเกษตรกรได้จ่ายเงินเป็นค่าดำเนินการให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย ต่อมาเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบได้หายเงิบไป และหน่วยงานของรัฐไม่ได้แจ้งให้เกษตรกรทราบถึงความก้าวหน้าของการดำเนินงาน เกษตรกรจึงมีความรู้สึกว่าได้ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐหลอกลวงเกี่ยวกับเงินค่าดำเนินการ ต่อมาได้มีเอกชนเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา และได้หลอกลวงเกษตรกรที่สนใจเกี่ยวกับการซื้อขายพันธุ์ยาง จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮงบางส่วน เกิดความไม่มั่นใจในโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้เข้าไปเผยแพร่ เพราะกลัวถูกหลอกลวงเป็นครั้งที่ 3 มีเพียงเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเท่านั้นที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับโครงการ และความรู้เกี่ยวกับยางพาราจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในขณะที่เกษตรกรที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้จากเพื่อนบ้าน ในด้านการเปิดรับสื่อมวลชน เกษตรกรทุกกลุ่มทั้งที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย และอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีการเปิดรับข่าวสารจากโทรทัศน์ สำหรับวิทยุมีเพียงเกษตรกรบางกลุ่มเท่านั้นที่มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา ในขณะที่หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทต่อเกษตรกรทุกกลุ่มน้อยมาก

ความรู้ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจปลูกยางพารา แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา (how to

knowledge) ซึ่งเป็นความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ยาง อายุของยางพาราที่สามารถจะกรีดเอาน้ำยางได้ และความรู้เกี่ยวกับจำนวนพื้นที่ที่ปลูกให้ได้กำไร ความรู้ประเภทที่ 3 คือ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ หลักการ (principle knowledge) สำหรับความรู้ที่ทำให้เกิดการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้น เกษตรกรทุกกลุ่มทั้งที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย และในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีความรู้เกี่ยวกับยางพาราว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรในภาคใต้ ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้นเกษตรกรทุกกลุ่มทั้งกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารา และกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารามีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราในด้านต่าง ๆ ในลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ในด้านความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการซึ่งเป็นความรู้เกี่ยวกับสถานที่เหมาะสมในการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย และในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีความรู้เกี่ยวกับดิน ปริมาณน้ำฝน และปุ๋ยเคมีที่ใช้ในการปลูกยางพาราดีกว่าเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารา ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

ในเขตพื้นที่เป้าหมายการส่งเสริมของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการในด้านต่าง ๆ เช่น คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ การสนับสนุนจากภาครัฐบาล เงื่อนไขของโครงการ ข้อดีและข้อเสียของโครงการ เป็นอย่างดี สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ เกษตรกรบางส่วนมีประสบการณ์ที่ไม่ดีเกี่ยวกับการปลูกยางพาราทั้งจากภาครัฐบาลและเอกชน ทำให้เกษตรกรไม่มีความมั่นใจที่จะเข้ามาใช้บริการด้านความรู้เกี่ยวกับโครงการจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรโดยตรง ดังนั้นจึงทำให้เกษตรกรกลุ่มดังกล่าวมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลในลักษณะที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงและเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำยังมีความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการไม่เพียงพอและไม่ทราบถึงเงื่อนไขของโครงการอีกด้วย

เมื่อเกษตรกรมีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในขั้นตอนแรก คือ ขึ้นความรู้แล้ว กระบวนการตัดสินใจในขั้นตอนต่อไปคือ ขึ้นการจูงใจ ภายหลังจากที่เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ เกษตรกรอาจจะยังไม่มีความมั่นใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเท่าใดนัก เกษตรกรจึงมีการแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติมจากสื่อบุคคล สื่อมวลชน

เพื่อประเมินคุณลักษณะของการปลูกยางพาราตามการรับรู้ของเกษตรกรในด้านความเข้ากันได้ ประโยชน์เชิงเทียบ ความซับซ้อน การนำไปทดลองได้และการสังเกตเห็นได้

ในการแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเพิ่มเติม นั้น ด้านสื่อบุคคลเกษตรกร ทุกกลุ่มได้ปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัว เช่น สามี ภรรยา และลูก ๆ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ ส่วนมากเห็นด้วยและสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกยางพาราด้วยเหตุผลที่ว่า การปลูกยางพาราจะทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น เป็นการสร้างมรดกไว้ให้กับลูกหลานในอนาคต ยกเว้น ภรรยาของเกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่า การปลูกยางพาราต้องใช้ระยะเวลานานจึงจะสามารถกรีดยางได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาด้าน เงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในครอบครัวในช่วงที่ยังไม่สามารถกรีดยางได้ การปลูกยางพารายัง มีกระบวนการที่ยุ่งยากและต้องใช้แรงงานจำนวนมาก นอกจากจะปรึกษากับบุคคลในครอบครัว แล้ว เกษตรกรทุกกลุ่มยังได้ปรึกษากับเพื่อนบ้านอีกด้วย ซึ่งเพื่อนบ้านได้สนับสนุนให้มีการปลูก ยางพาราเพราะได้เห็นประโยชน์ที่เจ้าของสวนยางพาราที่ภาคใต้ได้รับมาแล้ว สำหรับเจ้าหน้าที่ ของรัฐนั้น มีเพียงเกษตรกรกลุ่มเดียวที่ได้ปรึกษาเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการเพื่อปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มนั้นคือ เกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจาย รายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภายหลังจากการแสวงหาข่าวสาร ข้อมูล เกี่ยวกับการปลูกยางพาราเพิ่มเติมแล้ว เกษตรกรได้มีการประเมินคุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านต่าง ๆ โดยที่เกษตรกรกลุ่มที่ ยอมรับแนวกรรมการปลูกยางพาราทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของ โครงการ มีการรับรู้คุณลักษณะด้านความเข้ากันได้ และด้านประโยชน์เชิงเทียบในลักษณะที่แตกต่างจาก เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับแนวกรรมการปลูกยางพารา กล่าวคือ การรับรู้คุณลักษณะด้านความเข้า กันได้ เกษตรกรทุกกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารามีทัศนะว่าการปลูกยางพาราสามารถที่จะปลูก ในท้องถิ่นของตนเองได้ เนื่องจากยางพารามีความทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ เกษตรกรมี ความคุ้นเคยกับพืชชนิดนี้และคิดว่าจะสามารถปลูกให้เจริญงอกงามได้ เหมือนกับการปลูกพืชชนิดอื่น สำหรับการรับรู้คุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเทียบนั้น เกษตรกรมีทัศนะว่าการปลูกยางพาราจะ ทำให้ได้กำไรดีกว่าการปลูกพืชล้มลุกและพืชยืนต้นชนิดอื่นที่เคยปลูกมาแล้ว ในการรับรู้คุณลักษณะ ด้านความซับซ้อน ด้านการนำไปทดลองได้และด้านการสังเกตเห็นได้นั้น เกษตรกรทุกกลุ่มมีทัศนะที่ ไม่ค่อยแตกต่างกันเท่าใดนัก

ผลจากการที่เกษตรกรมีการแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราและการประเมินคุณลักษณะของการปลูกยางพาราจากการรับรู้ในด้านต่าง ๆ นั้น ทำให้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราเกิดความรู้สึกชอบและมีความมั่นใจที่จะปลูกยางพารา ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารามีความรู้สึกที่ไม่มั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผล การที่เกษตรกรมีความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ มั่นใจหรือไม่มั่นใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้น มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรในขั้นตอนที่ผ่านมาคือ ขึ้นความรู้ด้วย

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นการจูงใจคือ ขั้นการตัดสินใจ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากในกระบวนการตัดสินใจ ก่อนที่เกษตรกรจะตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเป็นอย่างไรนั้นเกษตรกรได้มีการปรึกษากับบุคคลอื่นเพื่อสร้างความมั่นใจในการที่จะตัดสินใจ การปรึกษากับบุคคลอื่น เกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัว ซึ่งบุคคลภายในครอบครัวได้ให้การสนับสนุนในการที่จะปลูกยางพารา ยกเว้นบุคคลภายในครอบครัวของเกษตรกรที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราบางกลุ่มเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วย เพื่อนบ้านเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการปรึกษาเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ซึ่งเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการกล่าวว่าเพื่อนบ้านได้ให้การสนับสนุน ในขณะที่เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเพื่อนบ้านไม่ค่อยสนับสนุนในการปลูกยางพาราโดยให้เหตุผลถึงปัญหาในด้านทุนและผลผลิตที่จะได้รับ นอกจากการปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัวและเพื่อนบ้านแล้ว เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทุกกลุ่มยกเว้นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้มีการปรึกษากับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรด้วย

ระยะเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจ เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารามีความแตกต่างกันเกี่ยวกับระยะเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจ กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงไม่มีความลังเลในการตัดสินใจ ทำให้ใช้ระยะเวลาน้อยในการตัดสินใจที่จะปลูกยางพารา ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีความลังเลทำให้ต้องใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจ สำหรับเกษตรกรทุกกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารามีความลังเลในการตัดสินใจ ดังนั้น จึงทำให้ใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจเช่นเดียวกัน

ในการตัดสินใจของเกษตรกรกลุ่มที่ขอรับการปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น เกษตรกรให้เหตุผลในการตัดสินใจขอรับการปลูกยางพาราว่า การปลูกยางพาราเป็นการสร้างมรดกไว้ให้กับลูกหลานและเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ได้กล่าวว่าการเข้าร่วมโครงการเพื่อปลูกยางพารานั้นรัฐบาลจะให้การสนับสนุนในด้านปัจจัยการผลิต การพัฒนาความรู้และการส่งเสริมการปลูกอีกด้วย สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ขอรับการปลูกยางพารานั้นกล่าวว่า ไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผลคุ้มค่ากับการลงทุน ปัญหาในเรื่องเงินทุน และที่ดินที่จะใช้ปลูกยางพารา โดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินทำให้ไม่สามารถที่จะเข้าร่วมโครงการได้ นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลสำหรับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ดังนั้น กระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรในขั้นการตัดสินใจจึงมีความเกี่ยวข้องกับขั้นตอนที่ผ่านมาคือ ขั้นความรู้และขั้นการจูงใจ

กระบวนการตัดสินใจที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากขั้นการตัดสินใจ คือ ขั้นการนำไปใช้ การตัดสินใจของเกษตรกรที่ขอรับและไม่ขอรับการปลูกยางพาราส่งผลให้เกษตรกรมีพฤติกรรมในขั้นการนำไปใช้ที่แตกต่างกัน เกษตรกรกลุ่มที่ขอรับการปลูกยางพาราได้มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกยางพาราก็คือ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนยาง และการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการปลูกยางพาราที่จังหวัดหนองคายเพื่อเตรียมที่จะปลูกยางพาราในอนาคต สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายนั้น ได้แสวงหาเมล็ดพันธุ์ยางพาราด้วยตนเองและได้ปลูกยางพารา ซึ่งวิธีการปลูกยางพารามีความแตกต่างกันตามลักษณะของพื้นที่ที่เกษตรกรใช้ปลูกยางพารา ภายหลังจากปลูกยางพาราแล้วเกษตรกรยังได้มีการปลูกพืชชนิดอื่นแซมในสวนยางพาราด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปลูกยางพารา เช่น ยางพาราเป็นโรคและสัตว์บางชนิดเข้าไปทำอันตรายต้นยางพารา

ในขณะที่เพื่อนบ้านกลุ่มที่ขอรับการปลูกยางพาราได้ทำการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ขอรับการปลูกยางพาราได้ติดตามดูการปลูกยางพาราและพูดคุยกับเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราเพื่อตรวจสอบดูว่าการปลูกยางพาราจะได้ผลจริงหรือไม่ ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ปลูก

ยางพารามีการติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ เพื่อที่จะทำให้ได้รับความรู้ที่แปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการปลูกยางพารา นอกจากนี้ยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปรึกษาหารือกับเพื่อนบ้านที่ปลูกยางพาราด้วยกัน และบุคคลที่มาจากภาคใต้ การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่ยอมรับและกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารานั้นเพื่อเป็นข้อมูลในการที่จะยืนยันการตัดสินใจของตนเองหรือเกษตรกรบางคนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจในขั้นตอนต่อไปก็ได้

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารานั้นตอนสุดท้าย คือ ขั้นการยืนยัน เกษตรกรทุกกลุ่มมีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราโดยการเปิดรับสื่อมวลชน สื่อบุคคล นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารายังได้ติดตามและประเมินผลการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราด้วย สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการกล่าวว่า ในอนาคตเมื่อเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมีการปลูกยางพารา จะติดตามเพื่อศึกษาดูวิธีการปลูกและการดูแลรักษาสวนยางพารา

เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราเมื่อปลูกยางพาราไปแล้ว ปัญหาที่พบจากการปลูกยางพาราคือปัญหาด้านเงินทุน ยางพาราเป็นโรคและปัญหาเจ้าหน้าที่ขาดความรู้เกี่ยวกับยางพารา สำหรับการแก้ปัญหาที่เกษตรกรพยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง และบางปัญหาที่มีความซับซ้อนก็ได้ปรึกษาหารือกับเพื่อนบ้าน ถึงแม้จะมีปัญหาเกิดขึ้นเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราไปแล้วยังคงยืนยันการตัดสินใจเดิมคือการยอมรับการปลูกยางพาราและมีความต้องการที่จะขยายพื้นที่การปลูกยางพารามากไปอีก เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งในขณะนี้ (2533) ยังไม่ได้ปลูกยางพารา เกษตรกรคาดคะเนว่าในอนาคตคงจะมีปัญหาเกิดขึ้นกับการปลูกยางพารา ถ้าปัญหานั้นมีความรุนแรงและไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้คงจะมีการถอนตัวออกจากโครงการ ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารายังรอดูผลการปลูกยางพาราของเพื่อนบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง ถ้าการปลูกยางพาราได้ผลดี เกษตรกรจะมีการปลูกยางพาราในอนาคต ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในขั้นการยืนยันนี้ เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารายังคงยืนยันการตัดสินใจเดิม สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจใหม่ ถ้าการปลูกยางพาราของเพื่อนบ้านได้ผลดี

อภิปรายผล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์สเป็นหลักในการศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพารา และได้ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารารวม 7 กลุ่ม โดยผู้วิจัยต้องการจะศึกษากระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรว่ามีขั้นตอนอย่างไร และในแต่ละขั้นตอนนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารา และกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารามีกระบวนการตัดสินใจที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร นอกจากนี้ยังต้องการศึกษาว่ากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรมีลักษณะที่แตกต่างหรือสอดคล้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมตามทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์สอย่างไร และปัจจัยใดที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น

ขั้นที่ 1 ขั้นความรู้ โรเจอร์สได้กล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมไว้ 3 ประเภท คือ ความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับนวัตกรรม ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการจะใช้นวัตกรรม และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการ บุคคลจะมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของบุคคลในด้านต่าง ๆ 3 ด้าน คือ ด้านสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง มีสภาพทางสังคมสูง และเป็นผู้มีจำนวนเงินที่ครอบครองมาก จะเป็นผู้ที่รับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ผู้ที่มีสภาพทางสังคมต่ำกว่า และจำนวนเงินที่ครอบครองน้อยกว่า ด้านบุคลิกภาพ เช่น ผู้ที่มีทัศนคติที่ดีทางด้านวิทยาศาสตร์ และต่อการเปลี่ยนแปลงจะเป็นผู้ที่รับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ที่มีทัศนคติด้านลบทางด้านวิทยาศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลง ด้านพฤติกรรมการเปิดรับสาร เช่น ผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนติดต่อกับสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นผู้ที่รับเอาความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ที่มีลักษณะตรงกันข้าม ซึ่งในด้านพฤติกรรมการเปิดรับสารนี้โรเจอร์สได้เห็นว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญมากที่สุดที่จะทำให้บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม นอกจากคุณลักษณะของบุคคลทั้ง 3 ด้านแล้ว สภาพแต่เดิม เช่น การปฏิบัติที่ผ่านมา ความรู้สึกลึกต้องการ หรือปัญหาต่าง ๆ จะมีส่วนทำให้บุคคลมีการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมด้วย

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ในด้านพฤติกรรมการเปิดรับสารของเกษตรกรนั้น สื่อบุคคล โดยเฉพาะเพื่อนบ้านเป็นผู้ที่ทำให้เกษตรกรทุกกลุ่มมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารามากที่สุด ผลการวิจัยนี้แตกต่างจากข้อเสนอของทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์ส โดยโรเจอร์สได้

กล่าวว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญมากที่สุดที่จะทำให้บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมที่ต้องการจะเผยแพร่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะการศึกษาของโรเจอร์ส และนักวิชาการอื่น ๆ (Copp. 1958; Rogers and Shoemaker. 1971 :256 ; citing Sill. 1958 ; Rogers and Shoemaker. 1971 ; 256; citing Beal and Rogers. 1960) ได้ทำการศึกษาที่สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และลักษณะทางสังคมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นสมาชิกของสังคมมีความสัมพันธ์แบบทฤษฎีสมมาตรรู้จักกันเฉพาะในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบร่วมกันเป็นส่วนมาก สมาชิกของสังคมจึงมีลักษณะของการแข่งขันและมีลักษณะตัวใครตัวมันสูง

ในด้านระบบการสื่อสารนั้นประเทศที่พัฒนาแล้วมีระบบการสื่อสารที่ก้าวหน้ามาก โดยเฉพาะทางด้านสื่อมวลชน โดยที่สมาชิกของสังคมมีอำนาจและความสามารถในการเข้าถึงสื่อมวลชนได้โดยง่าย สมาชิกของสังคมจึงมีความรู้สึกที่สื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ดังนั้น สมาชิกของสังคมจึงได้รับข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมต่าง ๆ จากสื่อมวลชน เป็นส่วนใหญ่

ในกรณีของประเทศที่กำลังพัฒนาเช่นประเทศไทย ในสังคมชนบทนั้นสมาชิกของสังคมส่วนมากประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งมีระบบการผลิตเป็นแบบกึ่งยังชีพเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ประมวล กานต์รังสรรค์. 2531 : 64-65 ; สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. 2533 : 56-57) ระบบการผลิตแบบกึ่งยังชีพทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการขายผลผลิตไม่มากนัก

ในด้านโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวชนบทในเรื่องระบบการอยู่ร่วมกัน สมาชิกของหมู่บ้านเกือบทุกคนเป็นญาติกันโดยสายเลือด และโดยการนับถือญาติกันโดยวิธีทางประเพณีอื่น ๆ เช่น การมาจากถิ่นฐานเดียวกัน การผูกญาติ ผูกเสี่ยว นอกจากนี้ในหมู่บ้านที่ศึกษาในจะมีนามสกุลใหญ่ ๆ ที่ใช้กันอยู่ไม่กี่นามสกุล ความเป็นสังคมเครือญาติทำให้สมาชิกแต่ละคนในหมู่บ้านสนใจและห่วงใยในความเป็นไปในชีวิตของสมาชิกคนอื่น (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. 2533; 12-19) ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพต่าง ๆ สมาชิกของสังคมมีการแพร่ข่าวสารโดยการพูดคุย ซักถามกันและกัน นอกจากนี้ยังสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข่าวสารจากบุคคลอื่นได้อีกด้วย (ก่อ สวัสดิพานิชย์. 2533 ; 13-28) ถึงแม้ว่าในสังคมชนบทจะมีการใช้สื่อมวลชนแต่สื่อประเภทนี้ยังเข้าถึงเกษตรกรไม่มากนัก เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร ระดับการศึกษา และเนื้อหาของข่าวสารที่อยู่ในสื่อมวลชนไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร (เสถียร เชษประทับ. 2531 ; 187-188) ดังนั้นในสังคมชนบทของประเทศที่กำลังพัฒนา สื่อบุคคลโดยเฉพาะเพื่อนบ้านจึงนับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการที่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแปลกใหม่กับสมาชิกของสังคมคนอื่น ๆ ซึ่งการศึกษาของ ดอยส์แมน และ ฟอลส์ บอร์ดา (Rogers and Shoemaker. 1971 : 256 ;

citing Deutschmann and Fals Borda. 1962) ที่ทำการศึกษาที่ประเทศโคลัมเบียพบว่า ชาวบ้านมีการใช้สื่อบุคคลมากในชั้นความรู้ของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

ในด้านความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่าสื่อบุคคลคือเกษตรกรตำบล เป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดที่ทำให้เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้มีความรู้เกี่ยวกับโครงการ เกษตรตำบลเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบการดำเนินงานตามโครงการให้บรรลุเป้าหมายที่ทางราชการได้ตั้งไว้ เกษตรตำบลจึงเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการเป็นอย่างดีและสามารถที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้ ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาของโครงการนั้น เกษตรตำบลอาจจะมีการเสนอความรู้เกี่ยวกับโครงการเพียงด้านเดียว (one-sided) คือด้านที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับเกษตรกร ครอบครัว และสังคม ซึ่งการเสนอในลักษณะเช่นนี้จะทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเปลี่ยนแปลงได้มาก (Bettinghaus. 1980 : 157) ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เนาวรัตน์ พลายน้อย และศุภวัตร พลายน้อย (2532 : 37-38) ที่ได้ศึกษาการยอมรับนวัตกรรมที่ดำเนินการในโครงการอีสานเขียว : ศึกษาการรณการส่งเสริมปลูกยางพารา ซึ่งพบว่า เกษตรกรได้รับความรู้จากเกษตรตำบลมากที่สุดเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ โรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 200-201) ได้สรุปไว้ว่าสื่อบุคคลแบ่งออกเป็นสื่อบุคคลจากภายนอก (cosmopolite) และสื่อบุคคลภายในท้องถิ่น (localite) ในชั้นความรู้นั้นสื่อบุคคลจากภายนอกจะมีบทบาทสำคัญรองลงมาจากสื่อมวลชนในการให้ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมกับสมาชิกของสังคม ในการศึกษาครั้งนี้เกษตรกรตำบลนับว่าเป็นสื่อบุคคลจากภายนอกที่ได้เข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการ ซึ่งทำให้เกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายได้รับรู้เกี่ยวกับโครงการมากกว่าสื่อชนิดอื่น สำหรับเกษตรกรที่อยู่นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นระยะเวลาที่เกษตรกรได้รู้เรื่องเกี่ยวกับยางพารานั้น หน่วยงานของรัฐยังไม่ได้มีโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น เกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการจึงไม่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการเลย

โรเจอร์สไม่ได้เน้นเกี่ยวกับประสบการณ์ตรงของบุคคลที่จะส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจในชั้นความรู้มากนัก ซึ่งผลจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ประสบการณ์ตรงคือ การไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้ทำให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพารามาก และพยายามแสวงหาความรู้เกี่ยวกับยางพาราเพิ่มเติมอยู่เสมอ การที่เกษตรกรได้ไปเห็นของจริงและได้ปฏิบัติจริงนั้นเป็น

ประสบการณ์ตรงที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับความคิดและการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าประสบการณ์นั้นเป็นประสบการณ์ที่ดี ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน (วิชา ดำรงเกียรติศักดิ์. 2529 : 66-67 ; Bowden. 1970 : 253-260 ; Choochai Itharat. 1980 ; Lionberger and Gwin. 1980 ; Carlson and Dillman. 1988 ; 235-245) ซึ่งเกษตรกรที่ไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้ส่วนมากเป็นเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการให้มีเพียงส่วนน้อยที่ไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้

ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เกษตรกรส่วนมากมีประสบการณ์เดิมที่ไม่ดีเกี่ยวกับการปลูกลูกยางพารา กล่าวคือ เกษตรกรเกิดความรู้สึกว่าถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐหลอกลวงเกี่ยวกับการเข้าไปปลูกลูกยางพาราในเขตป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเกษตรกรส่วนมากได้จ่ายเงินค่าดำเนินการในการขออนุญาตเข้าไปปลูกป่าในบริเวณดังกล่าวไปแล้ว ในระยะเวลาต่อมาเกษตรกรไม่ทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐเลย นอกจากนี้เกษตรกรบางส่วนยังถูกเอกชนบางรายที่เข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกลูกยางพาราหลอกลวงเกี่ยวกับการซื้อขายต้นกล้าพันธุ์ยางพาราอีกด้วย จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เกษตรกรเกิดความไม่มั่นใจในโครงการเร่งรัดการปลูกลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากเกิดความรู้สึกกลัวว่าจะถูกหลอกลวงอีก เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจึงมีความรู้เกี่ยวกับโครงการนี้ไม่เพียงพอ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของไลออนเบอร์เกอร์ และ กวิน คาร์ลสัน และ ดิลแมน (Lionberger and Gwin. 1982 ; Carlson and Dillman. 1988 ; 235-245) ซึ่งพบว่าเกษตรกรที่มีประสบการณ์ที่ไม่ดีทางด้านการเกษตรนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับนวัตกรรมน้อยมาก

ในด้านปริมาณความรู้เกี่ยวกับยางพาราทั้งด้านที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับการปลูกลูกยางพารา ความรู้เกี่ยวกับการปลูกลูกยางพาราและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการนั้น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วพบว่า เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ ดีกว่าเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกลูกยางพารา การที่เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราใน

ด้านต่าง ๆ นั้น ทำให้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจได้ดีขึ้น ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิชาการคนอื่น ๆ (สุรัตน์ ตรีสุกล. 2530 ; อภิรดี โกมลศิริ. 2531 ; Moulik, Hrabouszky and Roa. 1966 : 467-477) ซึ่งพบว่า บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมจะเป็นผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมได้ดีกว่าบุคคลที่มีลักษณะตรงกันข้าม สำหรับความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านต่าง ๆ เช่น คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ การสนับสนุนจากภาครัฐบาล เงื่อนไขของโครงการ ข้อดีและข้อเสียของโครงการ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการมากที่สุด สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีความรู้เกี่ยวกับโครงการในบางด้านไม่เพียงพอและคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง โดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งเป็นไปได้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับสาร โดยเฉพาะการเข้ารับบริการของทางราชการ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน (Bose. 1961 : 138-14 ; Bowden. 1966 : 253-260 ; Rogers. 1983 : 207-208)

ขั้นที่ 2 ขั้นการจูงใจ ในขั้นนี้บุคคลมีการสร้างทัศนคติที่ชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม

กระบวนการตัดสินใจของบุคคลขึ้นความรู้เป็น เรื่องของความคิดหรือการรู้ สำหรับกระบวนการตัดสินใจขั้นการจูงใจเป็นเรื่องของอารมณ์หรือความรู้สึก บุคคลจะมีการแสวงหาข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมเพิ่มเติม และมีการตีความหมายของข่าวสารข้อมูลที่ได้รับ ข้อมูลที่ได้รับเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นเหมาะสมกับตัวเขาทั้งในสภาพปัจจุบันและในอนาคตหรือไม่อย่างไร บุคคลจะมีการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมซึ่งเป็นการมองเห็นคุณค่าของนวัตกรรมในด้านต่าง ๆ 5 ด้าน คือ ด้านประโยชน์เชิงเทียบ ความเข้ากันได้ ความซับซ้อน การนำไปทดลองได้ และการสังเกตเห็นได้ บุคคลมีความรู้สึกว่านวัตกรรมเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนและมีอัตราความเสี่ยงสูง บุคคลจึงต้องหาแรงเสริมเพื่อสนับสนุนความรู้สึกของตนที่มีต่อนวัตกรรม เช่น การปรึกษาหารือกับบุคคลอื่น การประเมินข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมที่ได้รับมาว่ามีประโยชน์และมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ผลที่เกิดในขั้นการจูงใจ คือ ความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับหรือการปฏิเสธนวัตกรรม ในบางกรณีบุคคลมีความรู้และมีความรู้สึกชอบนวัตกรรมแต่เขาอาจจะตัดสินใจ

ไม่ยอมรับนวัตกรรมก็ได้ ความรู้สึกชอบจึงเป็นเพียงแนวโน้มที่จะทำให้ความรู้สึกกับการปฏิบัติมีความสอดคล้องกัน

ผลการศึกษาด้านการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราพบว่า เกษตรกรที่ยอมรับการปลูกยางพาราทั้ง 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง มีการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านความเข้าใจกันได้ และด้านประโยชน์เชิงเทียบที่เหมือนกัน กล่าวคือ ยางพาราเป็นพืชที่มีความทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรมีความคุ้นเคยและคิดว่าสามารถที่จะปลูกให้เจริญงอกงามได้ เกษตรกรมีการคิดคำนวณเกี่ยวกับต้นทุนที่จะใช้ในการปลูก การบำรุงดูแลรักษาและผลกำไรที่จะได้รับเมื่อสามารถกรีดยางได้แล้ว การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านความซับซ้อนนั้น เกษตรกรกลุ่มที่มีความคิดเห็นว่ายางพาราเป็นพืชที่ปลูกง่ายกว่าพืชชนิดอื่น ๆ นั้น ได้แก่ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราด้านการนำไปทดลองได้นั้น เกษตรกรทุกกลุ่มมีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน สำหรับการรับรู้คุณลักษณะด้านการสังเกตเห็นได้ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีการรับรู้คุณลักษณะด้านนี้ดีกว่าเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ จากผลการศึกษาอาจกล่าวได้ว่าเมื่อเกษตรกรมีความรู้ว่าการปลูกยางพารานั้นจะทำให้ได้รับผลตอบแทนที่ดีกว่าการปลูกพืชล้มลุกหรือพืชยืนต้นชนิดอื่น และยางพารายังเป็นพืชที่เกษตรกรคิดว่าสามารถที่จะปลูกให้เจริญงอกงามได้ เกษตรกรจะเกิดความรู้สึกชอบและมีความมั่นใจที่จะปลูกยางพารา ถึงแม้ว่าเกษตรกรบางกลุ่มจะมีความรู้ว่ายางพารานั้นเป็นพืชที่ปลูกยาก และยังไม่เคยเห็นผลตอบแทนจากการปลูกยางพาราเมื่อเกษตรกรคิดว่าการปลูกยางพาราจะทำให้สถานะทางเศรษฐกิจของตนเองดีขึ้น ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกชอบยางพารา ดังนั้น การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านประโยชน์เชิงเทียบและด้านความเข้าใจกันได้ ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกชอบยางพาราและตัดสินใจปลูกยางพาราในระยะเวลาต่อมา นักวิชาการคนอื่น ๆ ที่ทำการศึกษายอมรับนวัตกรรมพบว่า การรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมด้านความเข้าใจกันได้ และด้านประโยชน์เชิงเทียบ ส่งผลให้

บุคคลมีการยอมรับนวัตกรรมเช่นเดียวกัน (มุสดี ทวีทรัพย์สาร. 2526 ; ศิริพร หิตะศิริ. 2533 ; Havens and Rogers. 1961 : 40-414 ; Elliot. 1968 ; Rogers. 1983 : 210)

กระบวนการตัดสินใจในขั้นการจูงใจนี้ โรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 208) ได้กล่าวว่า สื่อบุคคลโดยเฉพาะบุคคลในท้องถิ่น (localite) มีอิทธิพลมากที่จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม ซึ่งการศึกษาครั้งนี้พบว่าบุคคลในครอบครัว และเพื่อนบ้านเป็นบุคคลที่เกษตรกรทุกกลุ่ม ได้มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการปลูกยางพารา บุคคลกลุ่มดังกล่าวได้สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกยางพาราเหมือนกับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ยกเว้นบุคคลในครอบครัวของเกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง การที่เกษตรกรมีการปรึกษาหารือกับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านนั้น เกษตรกรมีความรู้สึกว่าบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่มีความสำคัญสำหรับเขา เมื่อบุคคลเหล่านี้ให้คำแนะนำในลักษณะใด เกษตรกรมีแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตาม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าบรรทัดฐานทางจิตวิสัยสามารถที่จะอธิบายกระบวนการตัดสินใจในขั้นการจูงใจได้ ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีการกระทำตามเหตุผลของฟิชเบิน และอัจเซน (Fishbein and Ajzen. 1980) และผลการศึกษาของศิริพร หิตะศิริ (2533) นอกจากการปรึกษากับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านแล้ว เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ยังได้ปรึกษากับเกษตรกรตำบล ซึ่งทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจที่อยากจะปลูกยางพารา ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิชาการคนอื่น ๆ (คณิตมานพวงศ์. 2518 ; จินดา มหาวิเศษศิลป์. 2524 : จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์. 2529 ; Moulik, Hrabouszky and Roa. 1966 : 467-477 ; Bowden. 1970 : 253-260)

นอกจากการปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัว เพื่อนบ้านและเกษตรกรตำบลแล้ว เกษตรกรที่ยอมรับการปลูกยางพาราซึ่งเป็นเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพารา ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ได้มีการพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการปลูกยางพารา ซึ่งเกษตรกรทั้ง 3 กลุ่มนี้เชื่อว่า การปลูกยางพาราคงจะให้ผลเหมือนกับการปลูกยางพาราที่ภาคใต้ เมื่อยางพาราให้ผลแล้วจะส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวเกษตรกรดีขึ้น เกษตรกรจึงมีทัศนคติที่ดีต่อการปลูกยางพารา ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความตั้งใจที่จะปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรที่

ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา 4 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ยังไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะได้ผลดีเหมือนกับการปลูกยางพาราที่ภาคใต้ เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกัน เกษตรกรจึงคาดหวังว่าถ้าปลูกยางพาราไปแล้วอาจจะทำให้ขาดทุน ซึ่งสภาวะเช่นนี้จะทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวแย่ลง เกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม จึงมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีต่อการปลูกยางพารา ทำให้ไม่มีความตั้งใจที่จะปลูกยางพาราในระยะเริ่มแรก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทัศนคติต่อการปลูกยางพาราสามารถที่จะอธิบายกระบวนการตัดสินใจในขั้นการจูงใจได้ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เนลล์ สัมมา (2523) อภิตี โกมลศิริ (2531) ศิริพร หิตะศิริ (2533) มุลิค ฮาร์เบอร์สกี และรัว (Moulik, Hrabouszky and Roa. 1966 : 467-477)

ขั้นที่ 3 ขั้นการตัดสินใจ ตามทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์ส ในขั้นนี้บุคคลกระทำการกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การเลือกที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม บุคคลจะตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมนั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการตัดสินใจ 2 ขั้นตอนที่ผ่านมาคือ ขั้นความรู้และขั้นการจูงใจ ถ้าบุคคลมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและมีความรู้สึกชอบและเห็นประโยชน์ของนวัตกรรมนั้น บุคคลก็มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมนั้น ก่อนที่บุคคลจะตัดสินใจ เขาจะต้องพิจารณาทางเลือกคือ การเลือกใช้นวัตกรรม การพิจารณาทางเลือกนั้นบุคคลจะมีเกณฑ์ของตนเองเพื่อใช้ในการตัดสินใจและพิจารณาปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ประกอบการตัดสินใจด้วย

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ก่อนที่เกษตรกรจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการปรึกษารื้อกับบุคคลภายในครอบครัว ซึ่งเกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราทั้ง 2 กลุ่ม ที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ และเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา 2 กลุ่ม ทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้น ได้กล่าวว่าบุคคลภายในครอบครัวได้ให้การสนับสนุนและเห็นด้วยที่จะปลูกยางพารา เนื่องจากต้องการที่จะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้น สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่บุคคลภายในครอบครัวบางครอบครัวไม่เห็นด้วยและไม่อยาก

สนับสนุนให้ปลูกยางพาราเนื่องจากปัญหาในเรื่องทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการปลูก และไม่มี ความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผลนั้น ได้แก่ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่อยู่ใน เขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทั้งกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการและกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมโครงการ เกษตรกร กลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา สำหรับการปรึกษากับ เพื่อนบ้านนั้นเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเมื่อไปปรึกษากับเพื่อนบ้าน แล้ว ได้รับการสนับสนุนให้ปลูกยางพารา ส่วนเพื่อนบ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ไม่ค่อยสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกยางพารา นอกจากการปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัวและ เพื่อนบ้านแล้ว เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ยังได้ปรึกษากับเกษตรตำบล ซึ่งเกษตรตำบลได้สนับสนุน ให้มีการปลูกยางพารา การที่เกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการปรึกษากับบุคคลดังกล่าว เป็นการสื่อสาร สองทาง ซึ่งทำให้เกษตรกรได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเพิ่มเติม ซึ่งทำให้เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะยอมรับหรือปฏิเสธการปลูกยางพาราได้ (Rogers. 1983 : 198) จากการศึกษาของโคลแมน (Coleman. 1966) ที่ได้ศึกษาการยอมรับยาปฏิชีวนะ (antibiotic) พบว่าสื่อบุคคลมีความสำคัญมากในขั้นการจูงใจและขั้นการตัดสินใจเช่นเดียวกัน ผลการศึกษาครั้งนี้ถึงแม้ว่าสื่อบุคคลจะมีความสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรทั้งในขั้น ความรู้ ขั้นการจูงใจ และขั้นการตัดสินใจ แต่เกษตรกรบางกลุ่มมีการตัดสินใจในลักษณะที่ตรง กันข้ามกับที่กลุ่มบุคคลเหล่านี้ให้คำแนะนำ ซึ่งเกษตรกรคงจะมีเหตุผลอื่นที่สำคัญที่ทำให้ต้องตัดสินใจ เช่นนั้น

การตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูก ยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะ ทางเศรษฐกิจต่ำ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรได้ให้เหตุผลในการตัดสินใจครั้งนี้ว่าเนื่องจากมี ความต้องการที่จะสร้างมรดกไว้ให้กับลูกหลาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการ ปลูกยางพาราในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี และเกษตรกรได้มีการรับรู้คุณลักษณะของการปลูก ยางพาราในด้านความเข้ากันได้และด้านประโยชน์เชิงเทียบ เมื่อเกษตรกรได้ประเมินผลที่จะ เกิดจากการปลูกยางพาราแล้วทำให้เกษตรกรคิดว่าการปลูกยางพาราจะทำให้สถานภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและสังคมดีขึ้น ซึ่งการมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของ ครอบครัวและสังคมที่ดีขึ้นนั้น เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจปลูกยางพารา จากการ

ศึกษาของ เนาวรัตน์ พลายน้อย และศุภวัณณ์ พลายน้อย (2533) พบว่า เกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพาราเนื่องจากต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น มุสดี ทวีทรัพย์สาร (2526) ศึกษาพบว่าคุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเทียบเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้บุคคลมีการยอมรับนวัตกรรม นอกจากนี้ กัททินเจอร์ (Barlett. 1980 : 139 citing Gittinger. 1972 : 131) ยังได้ศึกษาพบว่าเกษตรกรได้พิจารณาถึงผลกำไรที่จะได้รับส่งผลให้เกษตรกรมีการยอมรับนวัตกรรม การที่เกษตรกรจะมีสภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้นนั้น เกษตรกรมีความคิดว่าควรที่จะเกิดจากการปลูกยางพาราในระยะเริ่มแรกที่เพื่อนบ้านยังไม่ได้ปลูกกันมากนัก ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของพวกชอบของใหม่ (innovator) (Rogers. 1983 : 241-268) สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง นอกจากเหตุผลที่ใช้ตัดสินใจดังที่กล่าวมาแล้ว การสนับสนุนจากภาครัฐบาลในด้านการพัฒนาความรู้ การบริการปัจจัย การผลิตและการส่งเสริมการปลูกทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ จากการศึกษาของ เนาวรัตน์ พลายน้อย และศุภวัณณ์ พลายน้อย (2533) พบว่าการสนับสนุนจากภาครัฐบาลทำให้เกษตรกรตัดสินใจปลูกยางพารา เมื่อพิจารณาจากเหตุผลของเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา อาจกล่าวได้ว่าการตัดสินใจของเกษตรกรกลุ่มนี้เป็นการตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลกำไรที่จะได้รับเป็นประการสำคัญ ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราทั้งที่อยู่นอกเขตและในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เป็นการตัดสินใจโดยใช้หลักความปลอดภัยไว้ก่อน (อัญญา ฤกษ์กุล. 2530 : 92 อ้างอิงจาก Scott. 1976) เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่มีความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้ผลเหมือนกับการปลูกที่ภาคใต้ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ และการประเมินคุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านความเข้ากันได้ และด้านประโยชน์เชิงเทียบ ซึ่งเกษตรกรเห็นว่าสภาพดินฟ้าอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแตกต่างจากภาคใต้ เกษตรกรจึงกลัวว่าการปลูกยางพาราจะไม่ได้ผล ด้านประโยชน์เชิงเทียบเกษตรกรคิดว่าการปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นให้ผลตอบแทนในระยะเวลานานสั้น ซึ่งทำให้เกษตรกรมีเงินทุนมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต จากเหตุผลดังกล่าวเกษตรกรจึงมีความคิดว่าการปลูกพืชล้มลุกชนิดอื่นมีอัตราความเสี่ยงน้อยกว่าการปลูกยางพารา ซึ่งเป็นหลักประกันของความมีกินมีใช้ในรอบครัว นอกจากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว เกษตรกรยังมีปัญหาในด้านเงินทุนและที่ดินที่จะปลูกยางพาราโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งไม่มีความสามารถในการลงทุนปลูกพืชยืนต้นที่ใช้ระยะเวลานานหลายปีจึงจะเก็บเกี่ยวผลได้ ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเลือกในชีวิตจริงของ แกลดวิน (Gladwin. 1980 : 45-85) สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขต

พื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการนั้น นอกจากจะมีเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เกษตรกรกลุ่มนี้ยังมีความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านการสนับสนุนจากภาครัฐบาลในลักษณะที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ดังนั้น จึงทำให้เกษตรกรตัดสินใจปลูกพืชล้มลุกอย่างอื่นโดยยึดหลักปลอดภัยไว้ก่อน

ขั้นที่ 4 ขั้นการนำไปใช้ เมื่อบุคคลตัดสินใจที่จะยอมรับนวัตกรรมแล้ว บุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยการจะนำนวัตกรรมนั้นไปใช้ เมื่อจะนำนวัตกรรมไปใช้บุคคลต้องการทราบว่าเราสามารถได้นวัตกรรมจากที่ไหน นวัตกรรมนั้นใช้อย่างไร เมื่อนำไปใช้จะประสบปัญหาอย่างไร และจะสามารถแก้ปัญหาได้ได้อย่างไร บุคคลจึงพยายามแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับนวัตกรรม บุคคลที่ตัดสินใจไม่ยอมรับนวัตกรรมก็จะแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมเพื่อตรวจสอบการตัดสินใจของตนเองเช่นเดียวกัน ดังนั้น การสื่อสารจึงมีบทบาทที่จะช่วยบุคคลให้ได้รับสิ่งที่เขาต้องการ

ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์ส กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ได้มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกยางพารา การหาเมล็ดพันธุ์ยาง ต้นกล้าพันธุ์ยาง ที่จะใช้ปลูกในพื้นที่ที่เตรียมไว้ ซึ่งการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มนี้ไม่มีลักษณะที่แตกต่างกันตามสภาพของพื้นที่ บริเวณพื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้าน เกษตรกรจะใช้ต้นกล้ายางที่ติดตามเรี่ยบริวแล้วนำไปปลูกในหลุมที่เตรียมไว้ ซึ่งมีความกว้างและความลึกประมาณ 50 เซนติเมตร บริเวณหลุมใช้ปุ๋ยเคมีคลุกเคล้ากับดินแล้วจึงนำต้นกล้ายางติดตามลงไปปลูก บริเวณที่อยู่บนภูเขาเกษตรกรจะใช้วิธีเพาะต้นกล้า และทำการติดตามพันธุ์ดีในภายหลัง เหตุผลที่เกษตรกรต้องปลูกโดยวิธีนี้เพราะจะทำให้ได้ต้นยางพาราที่มีรากแก้วซึ่งจะสามารถทนทานต่อกระแสน้ำได้และวิธีการปลูกก็ไม่ยุ่งยากเหมือนกับการปลูกด้วยต้นกล้าที่ติดตามแล้ว ลักษณะเช่นนี้โรเจอร์สกล่าวว่า เป็นการดัดแปลงนวัตกรรมให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น (Rogers. 1983 : 180-181) สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนยาง และการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการปลูกยางพาราที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งการไปศึกษาดูงานนั้นทำให้เกษตรกรได้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการปลูกยางพาราและทำให้เกิดความมั่นใจที่จะปลูกยางพารามากขึ้น จากการศึกษาของจิระวัฒน์

วงศ์สวัสดิวัฒน์ (2529) พบว่าการเดินทางไปศึกษางานทำให้เกษตรกรยอมรับนวัตกรรมในระดับปฏิบัติ

การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารา และกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารามีลักษณะที่แตกต่างกัน เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้ให้ความสำคัญกับการติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชนทำให้เกษตรกรได้รับความรู้ที่แปลกใหม่เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ และเป็นการเพิ่มความมั่นใจในการตัดสินใจของตนเองอีกด้วย (Rogers. 1983 : 198) นอกจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนแล้ว เกษตรกรกลุ่มนี้ยังได้มีการเปิดรับสื่อบุคคล เช่น การพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่ปลูกยางพารา บุคคลที่มาจากภาคใต้ เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิด และประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราได้ให้ความสำคัญกับการเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคลโดยเฉพาะเพื่อนบ้านที่ปลูกยางพาราไปแล้ว และการไปดูสวนยางพาราของเพื่อนบ้านเพื่อดูการเจริญเติบโตของต้นยางพารา นอกจากนี้ยังมีการเปิดรับสื่อมวลชนด้วย การที่เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ให้ความสำคัญกับสื่อในลักษณะที่แตกต่างกันนั้น อาจเป็นไปได้ว่าเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราต้องการความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบำรุงรักษาและแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการปลูกยางพารา ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้การปลูกยางพาราได้ผลดีซึ่งเป็นเป้าหมายของเกษตรกรกลุ่มนี้ สำหรับกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารานั้น การเปิดรับข่าวสารข้อมูลจากเพื่อนบ้าน เพื่อประเมินผลว่าการปลูกยางพาราของเพื่อนบ้านเป็นอย่างไร ในการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้น เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีความต้องการที่เหมือนกันคือ การตรวจสอบการตัดสินใจของตนเองว่าเหมาะสมหรือไม่ การที่เกษตรกรได้รับข่าวสารข้อมูลจากสื่อประเภทต่าง ๆ อาจจะทำให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจเดิมก็ได้

ขั้นที่ 5 ขั้นการยืนยัน ตามทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์ส ขั้นการยืนยันเป็นผลต่อเนื่องมาจากขั้นการตัดสินใจ ซึ่งผลของการตัดสินใจจะแยกกลุ่มบุคคลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ยอมรับนวัตกรรมกับกลุ่มที่ไม่ยอมรับนวัตกรรม ในขั้นการยืนยันการตัดสินใจเป็นขั้นที่บุคคลแสวงหาข่าวสาร ข้อมูล แรงเสริมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ ถ้าข้อมูลที่ได้รับมาใหม่สนับสนุนข้อมูลเดิม บุคคลนั้นจะไม่มีเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ถ้าข้อมูลใหม่ขัดแย้งกับข้อมูลเดิม บุคคล

อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กลุ่มที่ยอมรับนวัตกรรมอาจจะเปลี่ยนเป็นไม่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลังได้ และกลุ่มที่ไม่ยอมรับนวัตกรรมอาจเปลี่ยนเป็นยอมรับนวัตกรรมในภายหลังก็ได้

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งการติดตามข่าวสารนั้น เกษตรกรไม่ได้เลือกเปิดรับเฉพาะข่าวสารที่สนับสนุนการตัดสินใจของตนเองเท่านั้น แต่จะเปิดรับข่าวสารทั้งในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งการเปิดรับข่าวสารในลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีเพราะเกษตรกรจะได้คิดไตร่ตรองให้รอบคอบเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ตัดสินใจไปแล้ว ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้านี้แตกต่างจากผลการศึกษาของโรเจอร์ส (Rogers. 1983 : 185) ที่พบว่าบุคคลบางคนที่ได้ตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งใดไปแล้วจะเลือกรับข่าวสารที่สนับสนุนการตัดสินใจของตนเองเท่านั้น นอกจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนแล้ว เกษตรกรทุกกลุ่มยังมีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล เช่น เพื่อนบ้าน บุคคลที่มาจากภาคใต้ สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ยังได้ติดตามดูการดูแลรักษาและการเจริญเติบโตของยางพาราจากสวนของเพื่อนบ้านอีกด้วย ในอนาคตเกษตรกรทุกกลุ่มตั้งใจว่าจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราทลอดไป การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อประเภทต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับเกษตรกร เพราะจะทำให้ได้รับความรู้มากขึ้น และอาจจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ นักวิชาการบางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะที่จะให้เกษตรกรได้เปิดรับสื่อมวลชนโดยเฉพาะทางด้านการเกษตรให้มากเพื่อที่จะได้มีความรู้เกี่ยวกับวิทยาการแผนใหม่มากขึ้น (นรินทร์ชัย พัทธพงษ์ศา. 2529 : 89-104)

แนวโน้มของการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราในอนาคต เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจปลูกยางพาราซึ่งได้ปลูกยางพาราไปแล้ว เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับปัญหาเงินทุนที่จะนำมาบำรุงรักษาสวนยาง ยางพาราเป็นโรคและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลความรู้เกี่ยวกับยางพารา ซึ่งการแก้ปัญหาเหล่านี้เกษตรกรได้พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง ถ้าปัญหาใดที่มีความซับซ้อนเกษตรกรได้มีการปรึกษารื้อกับเพื่อนบ้าน บางปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ เกษตรกรได้ปล่อยปัญหานั้นดำรงอยู่ต่อไป ถึงแม้ว่าการปลูกยางพาราของเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายจะประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนี้ยังคงยืนยันการตัดสินใจเดิม คือ การปลูกยางพาราและมีแนวโน้มที่จะขยายพื้นที่การปลูกยางพารามากขึ้น การที่เกษตรกรยังคงยืนยันความคิดเดิมนั้นอาจเป็นเพราะเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราในขั้นความรู้ ทั้ง

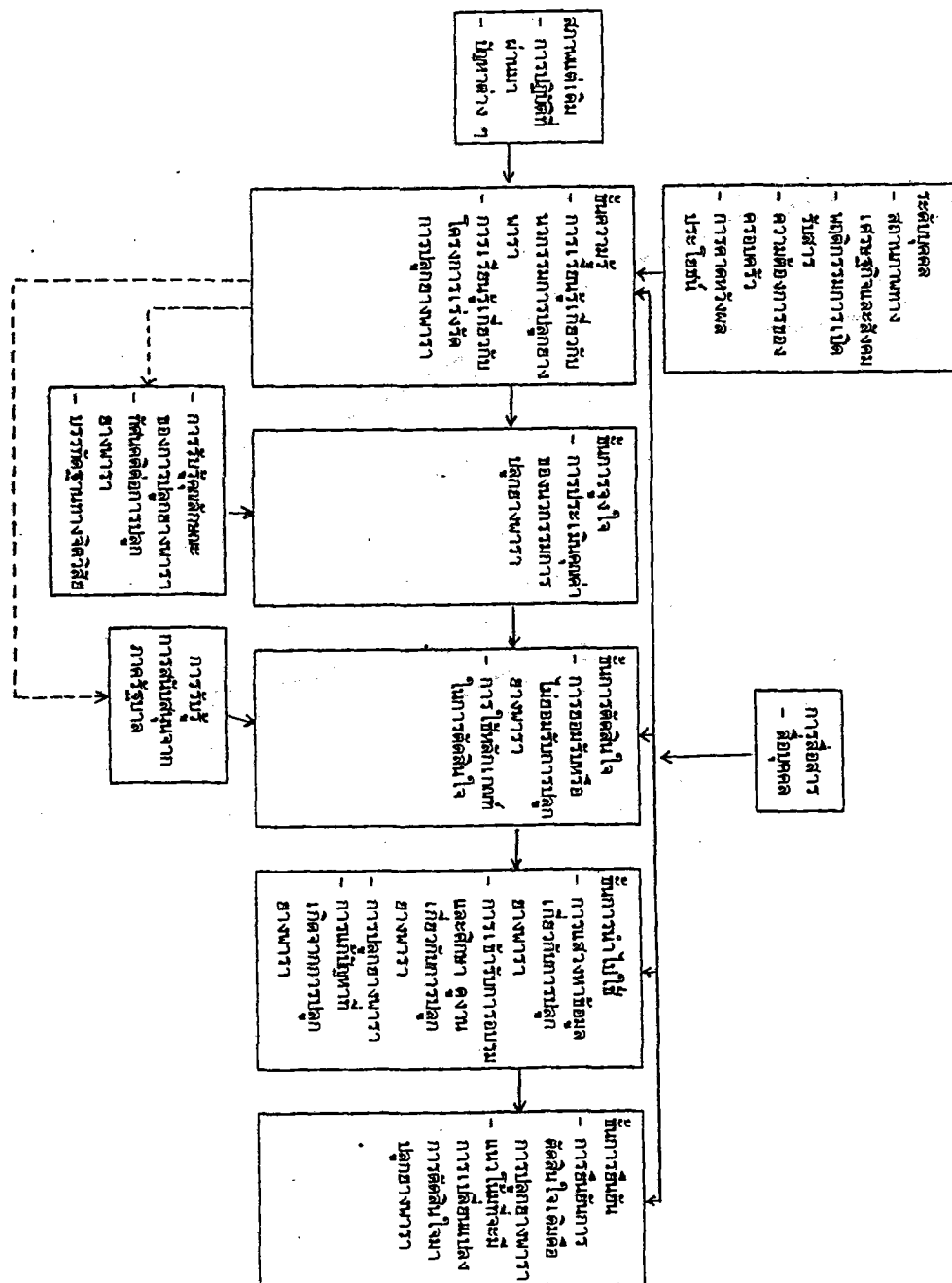
ด้านความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา และความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ เป็นอย่างดี ในขั้นการจูงใจ เกษตรกรได้มีการประเมิน การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านความเข้าใจกันได้ และด้านประโยชน์เชิงเทียบ ซึ่งทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่ดีที่จะทำให้เกษตรกรมีสถานภาพ ทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น ประกอบกับบุคคลที่ใกล้ชิดมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับเกษตรกร เมื่อเกษตรกรได้ปลูกยางพาราแล้วได้เห็นการเจริญงอกงามของยางพาราทำให้เกษตรกรเกิด ความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราคงจะได้ผลดี ดังนั้น จึงทำให้เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ยืนยันความ คิดเดิม และมีแนวโน้มที่จะขยายพื้นที่การปลูกออกไปอีก ซึ่งคลองเคลน และโคเวอร์ด (Klonglan and Coward. 1970 : 77-83) ได้อธิบายการยอมรับนวัตกรรมไว้ว่า การยอมรับระดับความคิด มีอิทธิพลโดยตรงต่อการยอมรับระดับปฏิบัติ การยอมรับทั้งในระดับความคิดและระดับการปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบโดยใช้หลักของเหตุผล (Campbell. 1966 : 450-465) ประสพการณ์ ดุลยพินิจ สำนึกสำนึก (Keltner. 1978 : 144 ; Byrd. 1982 : 2) สำหรับ เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการนั้น เกษตรกรยังไม่ได้ปลูกยาง พาราเนื่องจากต่อต้านกล้ายางพาราจากสำนักงานเกษตรอำเภอวาริชภูมิ ในอนาคตเมื่อปลูกยาง พาราเกษตรกรกลุ่มนี้คิดว่าอาจจะมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งเกษตรกรคิดว่าจะแก้ปัญหาโดยการ พิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาและหาวิธีการแก้ไขโดยใช้หลักของเหตุผล ถ้าการปลูกยางพาราได้ ผลดีเกษตรกรมีแนวโน้มที่จะขยายพื้นที่การปลูกยางพารา ส่วนเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย และในเขตพื้นที่เป้าหมายซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีความสนใจและมีแนวโน้มที่จะปลูกยางพาราในอนาคต แต่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าถ้าเพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้วได้ผลดี การที่เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลง ความคิดนั้น อาจจะเป็นเพราะเกษตรกรประสบปัญหาจากการปลูกพืชล้มลุกทั้งในด้านสภาพดินฟ้า ฟ้าอากาศ ผลผลิตและด้านการตลาด จากการที่เกษตรกรได้มีการติดตามข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการ ปลูกยางพาราโดยการ ไปดูที่สวนของเพื่อนบ้าน การเปิดรับวิทยุและโทรทัศน์ การพูดคุยกับ เพื่อนบ้านและบุคคลที่มาจากภาคใต้ทำให้เกษตรกรประเมินว่าการปลูกยางพาราในอนาคตจะวันออก เงินทองน่าจะได้ออก ถ้าการปลูกได้ผลเกษตรกรเจ้าของสวนจะมีรายรับมากกว่าการปลูกพืช ชนิดอื่น เมื่อเกษตรกรเห็นว่าสิ่งใดที่ดีกว่าเกษตรกรจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับสิ่งนั้นแทนสิ่งเดิม (Rogers. 1983 : 186)

กรอบความคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

ในการศึกษารั้งนี้พบว่า กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา เริ่มต้นเมื่อเกษตรกรประสบปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร เกษตรกรจึงพยายามแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา การตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรมีลักษณะเป็นกระบวนการ ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 ขั้นตอน ในขั้นแรกคือ ขั้นความรู้ เกษตรกรบางส่วนได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราจากการไปทำงานที่สวนยางพาราที่ภาคใต้ เมื่อเกษตรกรกลุ่มนี้ได้กลับมาเชื่อมครอบครัวทำให้เกษตรกรคนอื่น ๆ ได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราทั้งด้านการปลูก การบำรุงดูแลรักษาและประโยชน์ที่ได้รับจากการปลูกยางพาราทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ในการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจึงกล่าวได้ว่าเพื่อนบ้านเป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญมากที่สุดที่ทำให้เกษตรกรคนอื่น ๆ ได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพารา นอกจากเพื่อนบ้านแล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐคือ เกษตรตำบลยังเป็นผู้ที่ทำให้เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพารา และความรู้เกี่ยวกับโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรบางส่วนที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการมีประสบการณ์เดิมที่ไม่ดีเกี่ยวกับยางพารา โดยเกษตรกรมีการรับรู้ว่าคุณเจ้าหน้าที่ของรัฐบางหน่วยงานหลอกลวงเกี่ยวกับการดำเนินการขออนุญาตการใช้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพื่อปลูกยางพารา และการถูกเอกชนหลอกลวงเกี่ยวกับการซื้อขายต้นกล้ายางพารา จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เกษตรกรไม่ค่อยแสวงหาความรู้เกี่ยวกับยางพารามากนัก นอกจากการเปิดรับสื่อบุคคลแล้วเกษตรกรยังมีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราจากสื่อมวลชนอีกด้วย การเปิดรับสื่อประเภทต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีโอกาสเข้ารับบริการของทางราชการน้อยกว่าเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง นอกจากการเปิดรับสื่อประเภทต่าง ๆ ที่ทำให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราแล้ว ปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง การคาดหวังผลประโยชน์ ทำให้เกษตรกรมีการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา จากปัจจัยด้านประสบการณ์เดิม สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมการเปิดรับสาร ความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง และการคาดหวังผลประโยชน์ทำให้เกษตรกรมีการแสวงหาความรู้และปริมาณความรู้เกี่ยวกับยางพาราโดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการนั้นมีความแตกต่างกันระหว่างเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพาราและกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา เมื่อเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราแล้ว เกษตรกรจะมีพฤติกรรมตาม

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราในขั้นที่ 2 คือ ขั้นการจูงใจ ในขั้นนี้เกษตรกรมีการเปิดรับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับยางพาราเพิ่มเติม และได้มีการปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัว เพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นบุคคลที่เกษตรกรมีความรู้สึกว่าคุณค่าเหล่านี้เป็นบุคคลที่มีความสำคัญสำหรับเขา เมื่อบุคคลเหล่านี้ให้คำแนะนำในลักษณะใด เกษตรกรมีแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น เนื่องจากการปลูกยางพาราเป็นสิ่งใหม่สำหรับเกษตรกรทำให้เกษตรกรมีการประเมินคุณค่าของการปลูกยางพาราจากการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพารา 5 ลักษณะ คือ ความเข้ากันได้ ประโยชน์เชิงเทียบ ความซับซ้อน การนำไปทดลองได้ และการสังเกตได้ ซึ่งเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารามีการรับรู้คุณลักษณะในด้านความเข้ากันได้และด้านประโยชน์เชิงเทียบในลักษณะที่แตกต่างจากเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารามีความเชื่อว่าการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คงจะได้ผลเหมือนกับการปลูกที่ภาคใต้ และเมื่อยางพาราให้ผลแล้วจะส่งผลทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งทำให้เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อการปลูกยางพารา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบรรทัดฐานทางจิตวิสัย การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพารา และทัศนคติต่อการปลูกยางพาราเป็นปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารามีความรู้สึกที่ชอบและเห็นประโยชน์จากการปลูกยางพาราในลักษณะที่แตกต่างจากเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา จากความรู้สึกดังกล่าวนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราในขั้นที่ 3 คือ ขั้นการตัดสินใจ ซึ่งขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากที่สุดในการบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เกษตรกรได้มีการหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับยางพาราโดยการปรึกษากับบุคคลใกล้ชิด เช่น บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อตรวจสอบว่าคุณค่าเหล่านี้มีความคิดเห็นอย่างไร สมาชิกคนอื่นในสังคมมีการตัดสินใจอย่างไร และได้รับผลจากการตัดสินใจอย่างไร เพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลในขั้นความรู้และขั้นการจูงใจ แล้วจึงตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธการปลูกยางพารา ในการตัดสินใจนั้นเกษตรกรมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจเสมอ กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราคำนึงถึงผลกำไรที่จะได้รับเป็นประการสำคัญ และการสนับสนุนจากภาครัฐบาลสำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพาราคำนึงถึงหลักความปลอดภัยไว้ก่อน ผลจากการตัดสินใจนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราในขั้นที่ 4 คือ ขั้นการนำไปใช้ ในขั้นตอนนี้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกยางพารามีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราจากสื่อบุคคล สื่อมวลชน เพื่อทำให้มีความรู้และมีความมั่นใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารา เกษตรกรที่ตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ได้มีการแสวงหาพันธุ์ยางพารา

และได้ทำการปลูกลายพารา สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้นได้
 เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการสร้างสวนยางและการไปศึกษาดูงานที่จังหวัดหนองคาย ส่วนเกษตรกร
 กลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกลายพาราได้มีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกลายพาราโดย
 การไปดูสวนยางพาราของเพื่อนบ้านเพื่อดูการเจริญงอกงามของต้นยางพารา นอกจากนี้ยังได้
 ติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชนอีกด้วย ผลต่อเนื่องจากขั้นการนำไปใช้คือ ขั้นการยืนยัน เกษตรกร
 ทุกกลุ่มได้มีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกลายพาราจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล เพื่อดูความ
 สอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับใหม่กับข้อมูลเดิม ซึ่งจะทำให้เกษตรกรคงไว้ซึ่งพฤติกรรมการตัดสินใจ
 ยอมรับหรือปฏิเสธการปลูกลายพารา สำหรับแนวโน้มของการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกลาย
 พาราในอนาคตนั้น เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจปลูกลายพารายังคงยืนยันความคิดเดิม และมีแนวโน้ม
 ที่จะขยายพื้นที่การปลูกลายพารามากไปอีก สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกลายพารา มี
 แนวโน้มที่จะตัดสินใจปลูกลายพารา แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าถ้าเพื่อนบ้านที่ปลูกไปแล้ว ได้ผลดี
 ปัจจุบันด้านการสื่อสารอาจกล่าวได้ว่าสื่อบุคคลมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการตัดสินใจทุกขั้นตอน
 กรอบความคิดที่อธิบายกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกลายพาราของเกษตรกร
 สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถทางภาษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออก เชียงเหนือ เป็นโครงการที่มีแผนการดำเนินงานในเกือบทุกจังหวัดยกเว้นจังหวัดขอนแก่น และ จังหวัดชัยภูมิ มีระยะเวลาการดำเนินงานนานหลายปี และรัฐบาลได้ใช้งบประมาณจำนวนมาก สำหรับโครงการนี้ เพื่อที่จะให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ จึงควรที่จะ ได้มีการประเมินโครงการซึ่งการประเมินโครงการนี้มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานโครงการ ในการปฏิบัติงานโครงการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติ ตามแผนและการประเมินโครงการ (อัมพร สุขเกษม. 2532 : 62) การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ในการบริหารโครงการ เพราะจะทำให้ทราบว่าโครงการนั้นบรรลุ เป้าหมายมากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น (วีระพล สุวรรณรัตน์. 2520 : 4 ; สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต. 2528 : 124) และเป็น การป้องกันการใช้เงินเปล่าในการดำเนินการ อีกทั้งเป็นการกระตุ้นเตือนผู้รับผิดชอบให้เอาใจใส่ ต่อการดำเนินงานอย่างจริงจัง (ยุวัฒน์ วุฒิมณี. 2525 : 5) ผลจากการประเมินโครงการ จะทำให้ผู้บริหารโครงการได้ทราบจุดเด่นและจุดด้อยของโครงการเพื่อดำเนินการแก้ไขได้ทัน ที่ว่งที่ และโครงการนั้นคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ (สมทวั่ง นิธิยานูวัฒน์. 2528 : บทนำ) การประเมินโครงการควรจะดำเนินการอย่างเป็นระบบ ซึ่งสคริเวน (Scriven. 1973 : 60-65) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการประเมินโครงการว่าสามารถกระทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นการประเมินผลย่อย (Formative) เป็นการประเมินในระหว่างที่โครงการกำลัง ดำเนินการอยู่ ซึ่งรูปแบบของการประเมินอาจจะใช้รูปแบบการประเมินความไม่สอดคล้อง (The Discrepancy Evaluation Model) ซึ่งเป็นการค้นหาความไม่สอดคล้องระหว่างมาตรฐาน ของโครงการกับการปฏิบัติงานจริง ถ้ามีข้อบกพร่องก็จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงโดยการหาสาเหตุ ของข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ (Provus. 1973 : 170-260) การประเมินในลักษณะนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการ ลักษณะที่ 2 เป็นการประเมินผลสรุป (Summative) เป็นการประเมินที่จัดทำขึ้นเมื่อการดำเนินงาน โครงการได้สิ้นสุดลงแล้ว รูปแบบของการประเมินอาจจะใช้รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's Model) ซึ่งเป็นการประเมินสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process

Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) (Stufflebeam. 1973 : 128-142) ดังนั้น ในการดำเนินงานของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรจะได้มีการประเมินผลโครงการเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการและส่งผลกระทบต่อพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2 ผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ได้รับการบริการด้านความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราจากเจ้าหน้าที่ด้านการส่งเสริมการเกษตรน้อยมาก การปลูกยางพาราของเกษตรกรเป็นการปลูกตามประสบการณ์ที่ได้รับจากการไปทำงานที่สวนยางที่ภาคใต้หรือเกษตรกรบางคนปลูกตามประสบการณ์เดิมจากการที่เคยปลูกพืชชนิดอื่น การบำรุงดูแลรักษาสวนยางพารา เช่น การใส่ปุ๋ย ชนิดของปุ๋ยที่ใช้ ยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบจึงควรมีโครงการบริการความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา สำหรับเกษตรกรที่ปลูกยางพาราไปแล้วและเกษตรกรที่ยังไม่ปลูกยางพารา เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราที่ถูกต้อง การให้บริการความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้น อาจจะทำได้โดยการใช้อ้อมวลชน เช่น วิทยุ ซึ่งเป็นสื่อที่เกษตรกรแทบทุกครอบครัวสามารถมีสื่อชนิดนี้ได้และควรศึกษาช่วงระยะเวลาที่เกษตรกรนิยมรับฟังมากที่สุด เอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับการปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่เกษตรกรได้รับน้อยมาก หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจะได้จัดทำเอกสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราไว้สำหรับแจกให้กับเกษตรกร เมื่อเกษตรกรมีปัญหาหรือข้อสงสัยจะได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารดังกล่าว นอกจากสื่อมวลชนแล้ว สื่อบุคคลนับว่าเป็นสื่อที่มีความสำคัญสำหรับการให้บริการความรู้กับเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรจะได้ออกไปให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารากับเกษตรกรกลุ่มที่สนใจ สื่อที่ใช้ อาจจะมีการฉายวีดีโอเทป สไลด์ เพื่อให้เกษตรกรได้เกิดความมั่นใจที่จะปลูกยางพารามากยิ่งขึ้น

1.3 จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้ไปทัศนศึกษาที่จังหวัดหนองคาย ผลจากการไปทัศนศึกษาทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้มีความมั่นใจ และต้องการที่จะปลูกยางพารามากขึ้นกว่าช่วงที่ยังไม่ได้ไปทัศนศึกษา การที่จะทำให้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพาราเนื่องจากยังไม่มี ความมั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะให้ผลดี ให้เกิดความมั่นใจในการปลูกยางพาราจึงสามารถทำได้โดยการนำเกษตรกรไปศึกษาดูงานตามสถานที่ที่ปลูกยางพาราได้ผลแล้ว สำหรับค่าใช้จ่ายอาจจะ

ให้เกษตรกรที่มีความสนใจออกค่าใช้จ่ายเองหรือรัฐบาลช่วยค่าใช้จ่ายเป็นบางส่วน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของทางราชการและภาคเอกชน และอำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาของการไปศึกษาดูงาน

1.4 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมวิชาการเกษตรและกรมส่งเสริมการเกษตรควรจัดให้มีการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการปลูกยางพาราในด้านต่าง ๆ ให้กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับจังหวัดและระดับอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การจัดอบรมสัมมนานั้นไม่ควรกระทำเพียงครั้งเดียว ควรจะกระทำหลายครั้งซึ่งรูปแบบในการอบรมนั้นควรจะแตกต่างกัน

1.5 จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ได้ปลูกยางพาราไปแล้ว เกษตรกรส่วนมากประสบปัญหาด้านเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสวนยาง สำนักงานกองทุนส่งเสริมการเกษตรสามารถเข้าไปทำการศึกษาปัญหาและความต้องการของเกษตรกรที่ปลูกยางพารา เพื่อให้ความช่วยเหลือกับเกษตรกรต่อไป การที่กองทุนได้ให้ความช่วยเหลือในด้านเงินทุนนั้น จะทำให้เกษตรกรที่มีที่ดินเหมาะสมสำหรับการปลูกยางพาราได้ตัดสินใจปลูกยางพาราในอนาคต

1.6 จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรทั้งที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีความต้องการที่จะปลูกยางพาราแต่มีปัญหาในด้านที่ดิน หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจะได้ทำการสำรวจป่าเสื่อมโทรมและอนุญาตให้เกษตรกรได้เข้าไปที่ดินเพื่อปลูกยางพารา หรือพืชยืนต้นชนิดอื่น การที่เกษตรกรได้ปลูกยางพาราหรือพืชยืนต้นชนิดอื่นนั้น เป็นการปลูกป่าซึ่งเป็นภาระสนองนโยบายการขยายพื้นที่ป่าไม้ของรัฐบาลและทำให้เกษตรกรมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย อีกทั้งเป็นการช่วยทำให้สภาพแวดล้อมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือดีขึ้น ซึ่งจะช่วยลดปัญหาสภาพแห้งแล้งและน้ำท่วมได้อีกทางหนึ่งด้วย

1.7 โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เกษตรกรได้มีการปลูกยางพาราตามจำนวนที่รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ นอกจากนี้เกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการแต่มีความสนใจซึ่งได้มีการปลูกยางพาราด้วยตนเองแล้ว จำนวนพื้นที่การปลูกยางพาราจึงเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี หน่วยงานที่

รับผิดชอบควรจะได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อหาแนวทางในการบริหารด้านการตลาด ก่อนที่ ยางพาราที่ปลูกในภาคนี้จะเปิดกรีดได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันปัญหายางพาราล้นตลาดและปัญหาราคา ยางตกต่ำซึ่งถ้าเกิดปัญหาดังกล่าวจะทำให้เกษตรกรส่วนมากซึ่งยากจนอยู่แล้ว ประสบปัญหาความ ยากจนมากขึ้นกว่าเดิม

1.8 จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีการตัดสินใจ โดยยึดหลักความปลอดภัยไว้ก่อน ในการส่งเสริมกิจกรรมทางการเกษตรใหม่ ๆ ให้กับเกษตรกร กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำนั้น ภาครัฐบาลและภาค เอกชนควรจะได้อนโยบายในการส่งเสริมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ต่ำควรจะให้เกษตรกรมีความมั่นใจว่าจะไม่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจมากนัก และให้ความ ช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ กับเกษตรกรกลุ่มนี้ สำหรับเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ควร ให้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจของเกษตรกรเพื่อที่จะให้เกษตรกรได้ตัดสินใจยอมรับ กิจกรรมโดยการเห็นคุณค่าของกิจกรรมชนิดนั้น

1.9 จากการศึกษาพบว่า บุคคลที่ใกล้ชิดกับเกษตรกร เช่น ภรรยา มีความสำคัญ ต่อการตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธกิจกรรม ดังนั้น การให้ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมจึงควรให้ ความรู้กับกลุ่มภรรยาด้วย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

2.1 ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ได้ศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ กิจกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรนั้น เกษตรกรได้ผ่านกระบวนการตัดสินใจในขั้นความรู้ ขั้นการสนใจ และขั้นการตัดสินใจ ซึ่งเป็นยอมรับหรือการไม่ยอมรับในระดับความคิดเท่านั้น ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา เกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการยังไม่ได้มีการยอมรับในระดับ ปฏิบัติคือ ขั้นการนำไปใช้และขั้นการยืนยัน เนื่องจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการยังไม่ได้จัด ส่งต้นกล้ายางพารามาให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ในอนาคตควรจะได้มีการศึกษา กระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรเกี่ยวกับกิจกรรมการปลูกยางพาราในเขตพื้นที่นี้เพื่อให้ทราบ ว่าเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมีการตัดสินใจในระดับความคิดที่สอดคล้องกับระดับปฏิบัติ หรือไม่ อย่างไร เกษตรกรต้องการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราหรือไม่หรือเกษตรกรต้องการ ถอนตัวออกจากโครงการหรือไม่ ปัจจัยใดที่ทำให้เกษตรกรต้องการเช่นนั้น สำหรับเกษตรกรที่ไม่

ยอมรับการปลูกยางพาราในระดับความคืบหน้า ในระดับปฏิบัติเกษตรกรเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจหรือไม่เพราะสาเหตุใด

2.2 ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการบางพื้นที่ที่ได้เริ่มโครงการนี้มาตั้งแต่ปี 2532 เกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้มีการปลูกยางพาราไปเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นจึงควรศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่ยอมรับและกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราในพื้นที่หลาย ๆ แห่ง เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อศึกษาว่าปัจจัยด้านโครงสร้างของสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไร

2.3 การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรควรจะได้มีการศึกษาเกษตรกรทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการในช่วงเวลาที่เกษตรกรมีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราที่ใกล้เคียงกัน เพื่อควบคุมความแตกต่างของปัจจัยอื่นที่เกิดขึ้นเนื่องจากระยะเวลาที่แตกต่างกัน

2.4 การศึกษาครั้งนี้เป็นการบูรณาการแนวคิด ทฤษฎีทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรจากผลการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ จากแนวคิด ทฤษฎีเหล่านี้ได้อธิบายกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกร ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนากรอบความคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงแม้ว่าการศึกษานี้จะเป็นการศึกษาเกษตรกรในเขตอำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร แต่กรอบความคิดที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาได้พัฒนาจากความคิด ทฤษฎีด้านพฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสากล นอกจากนี้โครงสร้างของสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความแตกต่างกันไม่มากนัก ดังนั้น กรอบความคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงน่าจะนำไปใช้ศึกษากับเกษตรกรกลุ่มอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบ้าง

2.5 การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยต่อไปเมื่อมีการใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม และพบประเด็นที่น่าสนใจจากการสนทนา ผู้วิจัยควรจะใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกด้วย เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา มากขึ้น

2.6 การวิจัยส่วนมากมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าครอบครัวที่เป็นผู้ชาย จากการศึกษพบว่า ภรรยาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อารตัดสินใจของหัวหน้าครอบครัว ดังนั้น การวิจัยต่อไปควรจะศึกษากลุ่มภรรยาด้วย

2.7 ในอนาคตจำนวนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ปลูกยางพารา คงจะมีเพิ่มขึ้น จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรน้อยมาก โดยเฉพาะพื้นที่นอกเขตเป้าหมายของโครงการ ดังนั้น จึงควรจะได้มีการศึกษาเพื่อหารูปแบบในการให้บริการความรู้เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ กับเกษตรกร ซึ่งจะทำให้หน่วยงานของรัฐได้มีรูปแบบที่เหมาะสมในการให้บริการความรู้และจะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในการที่จะพัฒนาการประกอบอาชีพให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในที่สุด

מדרגות

บรรณานุกรม

- กัลยา หวังวิชญ์. การศึกษาพฤติกรรมการรับสาร : การยอมรับวิธีการทำทว่านน้ำตาม
แผนใหม่ของเกษตรกรอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ นศ.ม.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. อัดสำเนา.
- เกษตรจังหวัดสกลนคร, สำนักงาน. การเลือกพื้นที่เหมาะสมสำหรับปลูกสร้างสวนยางพารา.
สกลนคร : สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร, 2532. อัดสำเนา.
- เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533 - 2537. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการเกษตร,
2532. อัดสำเนา.
- ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. อีสานเมื่อวันวาน กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2533.
- คณิต มานพพงศ์. ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวกับการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ของเกษตรกร
เจ้าของสวนยาง หมู่ที่ 2 ตำบลนาบอน อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช.
วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2518. อัดสำเนา.
- คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์. นโยบายพัฒนายางพารา.
กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2532. อัดสำเนา.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. "แผนฯ ฉบับที่ 1 - 5 สารและ
ผลการพัฒนาโดยสังเขป," วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 22(1) : 48 - 57;
มกราคม - กุมภาพันธ์. 2528.
- จินดา มหาวิเศษศิลป์. การยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกรอันเนื่องมาจากการเปลี่ยน
แปลงศึกษาเฉพาะกรณี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524. อัดสำเนา.
- จินตนา สุนทโรทก. การรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะและการใช้สารเคมีป้องกันกำจัด
ศัตรูข้าวของเกษตรกรในเขตโครงการขยายการผลและเตือนการระบาดของศัตรูข้าว
จังหวัดชัยนาท. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2531. ถ่ายเอกสาร

- จิระจิตต์ ราดา. "การตัดสินใจและการควบคุม," ในเอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ. หน้า 240 - 247. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527.
- จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์. การยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกรรายในเมืองจังหวัดเชียงใหม่. สำนักวิจัย สถาบันสังคมบริหารศาสตร์, 2529.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533.
- ชวรัตน์ เติตชัย. "การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม," ในเอกสารชุดการสอนวิชาสื่อสารเพื่อพัฒนา หน่วย 1 - 8. หน้า 1 - 60. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชานิเทศศาสตร์, 2531.
- ชัยฤกษ์ ไตลังคะ. บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่อการยอมรับนวัตกรรมในการทำนาของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงในเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.
- ชาย โปธิสิตา. "ความไม่เสี่ยง ความไม่แน่นอนกับพฤติกรรมทางการเกษตร : ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการรับนวัตกรรมของชาวนา," เศรษฐศาสตร์การเมือง. 5(3-4) : 188 - 200 ; เมษายน - กันยายน 2529.
- เดชา ศิริวัตร. เกษตรกรรมสำนึก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิ ไกลคิมทอง, 2532.
- เดชนันท์ ประวิชัย. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับการยอมรับการปลูกข้าวบาสุมาตีของเกษตรกรตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. อัดสำเนา.
- ตุลา ชีรชุดิมาพันธ์. ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกพืชสามครั้งต่อปีในเขตชลประทานเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522. อัดสำเนา.
- ทรงพล สุขจันทร์. กระบวนการตัดสินใจกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น : ศึกษาเปรียบเทียบการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระดับปกติระหว่างญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต ปี ค.ศ. 1972. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531. ถ่ายเอกสาร.

- ทวีศักดิ์ สุวรรณศิลป์. สื่อที่เหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้แนวใหม่ทางการเกษตรเพื่อประกอบอาชีพของเกษตรกร อำเภอปะทิว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527. อัดสำเนา.
- ทัศนีย์ แก้วสว่าง. การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความทันสมัยทางการเกษตร. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522. อัดสำเนา.
- ทัศนีย์ ศิริวรรณ. ผลกระทบของการใช้น้ำชลประทานที่มีต่อการยอมรับวิชาการแนวใหม่ของเกษตรกร เขตโครงการชลประทาน จังหวัดนิวยอร์ก. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2520. อัดสำเนา.
- ทำเนียบ ตำบล หมู่บ้าน จังหวัดสกลนคร. สกลนคร : ที่ทำการปกครองจังหวัดสกลนคร, 2532. อัดสำเนา.
- ธานีธา เสวตศิลา. "บันไดสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง," เพิ่มผลผลิต. 19(1) : 7 - 12 ; กุมภาพันธ์ - มีนาคม. 2523.
- ธิดาดาว รักดี. บทบาทของสื่อที่มีต่อการยอมรับการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของสมาชิกโครงการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามของเกษตรกร จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.
- นงนิตย์ สัมมา. จิตลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.
- นภาพร หะวานนท์. "การศึกษาความคิดและทัศนะของคนจากการจัดกลุ่มสนทนา,"
ใน เอกสารประกอบการสัมมนาการวิจัยเชิงคุณภาพ. หน้า 71 - 87. กรุงเทพฯ : มหิดลวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. อัดสำเนา.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. "สื่อมวลชนกับการยอมรับวิชาการแนวใหม่ (นวัตกรรม) และทัศนคติบางประการ ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่," ใน สังคมไทย อดีตถึงปัจจุบัน. หน้า 89 - 104. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528. อัดสำเนา.
- นัทรี แสงทองศรีกมล. กระบวนการตัดสินใจสั่งการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 12. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2527. อัดสำเนา.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน," ใน ทิศทางหมู่บ้านไทย.
บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 25 - 38. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
หมู่บ้าน, 2531.
- เนาวรัตน์ พลายน้อย และศุภวัตร พลายน้อย. รายงานการวิจัยเรื่องการยอมรับนวัตกรรม
ที่ดำเนินการในโครงการอีสานเขียว : ศึกษากรณีการส่งเสริมปลูกยางพารา.
นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532. อัดสำเนา.
- บุญธรรม มั่งทอง. คุณสมบัติอันพึงประสงค์ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจากทัศนะของ
เกษตรกรในโครงการเกษตรกรรมจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.
- บุษผา มงคลศิลป์. การใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
ระดับอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2523. อัดสำเนา.
- บุญจมาศ ปรีวัฒนศักดิ์. ประสิทธิภาพในการใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเกษตร
ตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2525. อัดสำเนา.
- ประมะ สตะเวทิน. "แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา," ใน เอกสารการสอนชุดวิชา
สื่อสารเพื่อพัฒนา หน่วย 1 - 8. หน้า 61 - 118. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชานิเทศศาสตร์, 2531.
- ประคอง เอี่ยมสำอางค์. ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านการเกษตรกับผลผลิต
ข้าวต่อไร่ของชาวนาในเขตชลประทาน อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี.
วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.
- ประนอม บุญเนาว์. กระบวนการตัดสินใจสั่งการในวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา
ในส่วนกลาง. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2521. อัดสำเนา.
- ประมวล กานต์รังสรรค์. "แบบแผนทางเศรษฐกิจของสังคมชาวนาในชนบทอีสาน : ศึกษา
กรณีบ้านหาดขอนแก่น อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์," ใน งานวิจัยเกี่ยวกับ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : บทคัดย่อ. รวบรวมโดยประจักษ์ ก้อเจริญ.
หน้า 64 - 66. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
2531. อัดสำเนา.

- ประภา ถาวรยิ่ง. การใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2523. อัดสำเนา.
- ปัญญา อนันตนาชัย. การศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเกษตรในบริเวณ "โครงการไทย-อิสราเอล เพื่อพัฒนาชนบท" อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517. อัดสำเนา.
- ปรีชา เพื่อกดเค้นทร์. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพของชาวนาอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527. อัดสำเนา.
- ปรีชา สุกใส. ปัจจัยบางประการที่มีผลให้ชาวสวนยอมรับวิทยาการเกษตรแบบใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีชาวสวนตำบลไม้เต็ง อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524. อัดสำเนา.
- ผลดี ทวีทรัพย์สาร. คุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลมากที่สุดต่อการยอมรับของกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาเฉพาะกรณีการยอมรับการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาของกลุ่มสตรีประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาบ้านสันป่าม่วง ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. อัดสำเนา.
- พรนิมล วรดิolk. พฤติกรรมการรับข่าวสารที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกาแฟของเกษตรกรกิ่งอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. อัดสำเนา.
- พรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร : การศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรเขตวังสิด. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.
- พยุ่ง วาณิชผล. "ทฤษฎีการตัดสินใจ," พาณิชยศาสตร์และการบัญชี. 7(3) : 48 - 72; กันยายน 2512.
- พัชรี ณะมัย. "การเมืองของการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจไทย : กรณีศึกษาพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนปี พ.ศ. 2497, 2503 และ 2505," ใน อยู่เมืองไทย. บรรณาธิการโดย สมบัติ จันทรังค์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์. หน้า 249 - 308 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

พัฒนาที่ดิน, กรม. โครงการใช้ประโยชน์ที่ดินตามแผนการใช้ที่ดินจังหวัดสกลนคร.

สกลนคร : สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 5 กรมพัฒนาที่ดิน, 2531. อัดสำเนา.

พัฒนาที่ดิน, กรมและกรมการปกครอง. รายงานผลการวิจัยเรื่องภาวะเศรษฐกิจและสังคมของชาวนาที่ทำงานปีละ 2 ครั้ง บางจังหวัดในภาคกลางและภาคใต้ พ.ศ. 2519.

กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ม.ป.ป. อัดสำเนา.

นิม့်กันท์ ใจวงศ์. คุณลักษณะของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับวิชาการแผนใหม่ในการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลของสมาชิกสหกรณ์นิคม ตำบลโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. อัดสำเนา.

นิคมัย จารุจิตติพันธ์. หลักเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526.

ภาณี วงษ์เอก. "วิธีการศึกษาแบบการจัดกลุ่ม," ใน การศึกษาเชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัยภาคสนาม. บรรณาธิการโดย เบญจา ยอดคำเนิน-อัติติภักดิ์ บุญผา ศิริวิเศษ และวาทินี บุญชะลิกษ์. หน้า 398 - 416. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.

ภาณุมาศ นิธิประภา และดำเกิง สวามิภักดิ์. "ภาพรวมเศรษฐกิจไทยเมื่อเป็น NIC," ใน หากไทยเป็น NIC : คนไทยจะได้อะไร. หน้า 1 - 45. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532. อัดสำเนา.

มัลลี เวชชาชีวะ. "การตัดสินใจ," ใน การบริหารงาน : เชิงปฏิบัติ. หน้า 17. ม.ป.ท. : ม.ป.ป. อัดสำเนา.

ยุพดี ชัยภักดิ์. การศึกษาบพบาทของสื่อที่มีต่อการยอมรับฝ่ายพันธุ์ใหม่ของสมาชิกนิคมสร้างตนเองลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี "หลักการและวิธีการติดตามประเมินผลโครงการ," ใน การพัฒนาระบบแบบผสมผสานแนวความคิด ทฤษฎีและทางปฏิบัติในการพัฒนาประเทศ. บรรณาธิการโดย ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หน้า 221 - 234. กรุงเทพฯ : ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2524.

รัตนาวดี บุรณวิวงศ์. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากพันธุ์พื้นเมืองเป็นพันธุ์ส่งเสริม : ศึกษาเฉพาะกรณีเกษตรกรในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.

- ลักษณะ ดิษยบุตร. การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อวิทยาการทำการนาครั้งที่ 2 ในจังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522. อัดสำเนา.
- วีระภรณ์ ตระกูลศิษฐ์. ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตามแผนใหม่ของเกษตรกรอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.
- วันชัย ณะวังน้อย. การเปิดรับข่าวสารและการยอมรับนวัตกรรมของชาวบ้านในโครงการเตาแก๊สมูลสัตว์ ตำบลท่าข้าม อำเภอสว่างพรวน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.
- วัลลภา อยู่ทอง. การยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกรรายได้น้อยของจังหวัดลำปางและสกลนคร. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2525. อัดสำเนา.
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ การสื่อสารการเกษตร. พิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่ : สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, 2529.
- วิทยากร เชียงกูล. "การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมไทยในรอบสองทศวรรษ : ศึกษากรณีสังคมเกษตรภาคกลาง," ใน สังคมไทย อดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528. อัดสำเนา.
- วินัย สมมิตร. กระบวนการตัดสินใจสั่งการในวิทยาลัยครูในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. อัดสำเนา.
- วิบูลย์ เข็มเฉลิม. สำเนาชีวิต. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโกลดคัมทอง, 2529.
- วิวัฒน์ โชติเลอศักดิ์. "เศรษฐกิจการเกษตรของประเทศไทย," ใน สังคมชนบทไทย. หน้า 198 - 201. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- _____ . "ส่วนประกอบของเกษตรกรรม," ใน สังคมชนบทไทย. หน้า 172 - 180. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วีรพันธ์ ศรีสวัสดิ์เล็ก. ผลกระทบของการใช้น้ำชลประทานที่มีต่อการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกรในเขตโครงการชลประทานนิคมโลก. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522. อัดสำเนา.
- วีรพล สุวรรณรัตน์. การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแผนและโครงการ, กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2524.

- วีระยศ ทรงวุฒิ. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต :
ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530. ถ่ายเอกสาร.
- วุฒิชัย จันทงค์. "พฤติกรรมการตัดสินใจ : การพิจารณาขอบข่ายทางทฤษฎี,"
พัฒนบริหารศาสตร์. 18(2) : 193 - 211 ; เมษายน 2521.
- _____. พฤติกรรมการตัดสินใจ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2523.
- ศิริพร หิตะศิริ. รูปแบบสำหรับการทำนายและอธิบายการยอมรับกิจกรรมกลุ่มสร้างเสริม
คุณภาพพฤติกรรมตัดสินใจของข้าราชการในกองทัพอากาศ. วิทยานิพนธ์ กศ.ด.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. ถ่ายเอกสาร.
- ศรีประภา สมานพันธ์. กระบวนการตัดสินใจในการนำผู้ปวยมารับการบริการทางจิตเวช :
ศึกษากรณีญาติผู้ปวยใหม่ โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าพระยา. วิทยานิพนธ์ ศส.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530. ถ่ายเอกสาร.
- สมควร กวียะ. รายงานการวิจัยเรื่องนิสัยการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย.
กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- สมภพ เพชรรัตน์. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ - ไม่ยอมรับเทคโนโลยีการเกษตร
ของเกษตรกรในเขตโครงการปฏิบัติการพัฒนาสังคม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.
วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2523. อัดสำเนา.
- สมศักดิ์ พงษ์หาญชู. การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างลักษณะสังคมเศรษฐกิจและ
พฤติกรรมการเปิดรับสื่อของผู้ยอมรับข่าวโทรทัศน์สัปดาห์ 1 ในอำเภอบางระกำ
จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2525. อัดสำเนา.
- สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต. "การบริหารโครงการพัฒนาของอำเภอ," เทศาภิบาล. 90(4) :
124 - 127; เมษายน 2528.
- สมหวัง นิธิยานูวัฒน์. "บทนำ," ใน รวมบทความทางการประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509). กรุงเทพฯ : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
2504.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 - 2514).

กรุงเทพฯ : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2510.

ส่งเสริมการเกษตร, กรม. คู่มือแนวทางการดำเนินงาน โครงการเร่งรัดการปลูกยางพารา เพื่อกระจายรายได้ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533 - 2537. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการเกษตร, 2532. อัดสำเนา.

สันติ บางอ้อ. "ข้าว : ทางเลือกสำหรับอนาคต," ใน 10 ปี ชนบทไทย. หน้า 113-119.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530.

สามารถ ศรีจันทร์. "ลักษณะงานวิจัยเชิงคุณภาพ," ใน ลักษณะและความสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ. หน้า 18 - 26. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531. อัดสำเนา.

สำฤทธิ์ ราชสมณะ. กระบวนการตัดสินใจเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529. ถ่ายเอกสาร.

สิทธิจิตต์ จินตยานนท์. "การศึกษาลักษณะโครงการชลประทานน้ำออน จังหวัดสกลนคร," ใน งานวิจัยเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บทคัดย่อ. รวบรวมโดย ประจักษ์ ก้อเจริญ. หน้า 134 - 135. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2531.

สุนา นาคพงศ์. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มโครงการกองทุนฯ ประจำหมู่บ้าน ตำบลลาดกระโทง อำเภอสันตผด จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. อัดสำเนา.

สุมาลี อารยางกูร. ปัจจัยการสื่อสารที่มีผลต่อการให้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างปลอดภัยของเกษตรกร อำเภอบ้านฉะ จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527. อัดสำเนา.

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533.

- ✓ สุรัตน์ ตริ์สกุล. การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติและ การป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน ของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก โครงการขยายการณและเตือนการระบาดของศัตรูข้าว จังหวัดชัยนาท. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. ถ่ายเอกสาร.
- เสถียร เชยประทับ. "การสื่อสารนวัตกรรม," ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อสารเพื่อการ พัฒนา หน่วย 1 - 8. หน้า 119 - 212. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช สาขาวิชานิติศาสตร์, 2531.
- อัญญา ภูงคกุล. "อะไรกำหนดพฤติกรรมของชาวนา ? : วนาหลักเกณฑ์การวิเคราะห์ ของเจมส์ สก็อต และแซมมวล น็อพคิน," เศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. 5(1) : 92; มีนาคม 2530.
- อภินันท์ ไกวัลศิริ. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับ การทำและการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรใน อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2531. ถ่ายเอกสาร.
- อรุณ วัชรธรรม. หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- อัจฉนา วัฒนากิจ. "พัฒนาการอุตสาหกรรมไทย ความสามารถของไทย," ใน ไทยจะเป็น NIC หรือ NAIC สังคมได้อะไร. หน้า 1 - 17 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531. จัดสำเนา.
- อัมพร สุขเกษม. การประเมินโครงการสารคามพัฒนา. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532.
- เอนก สิทธิเสรีชน. เปรียบเทียบต้นทุนและรายได้จากการปลูกพืชหมุนเวียนในท้องถื่น จังหวัดนครสวรรค์ ลพบุรี และสระบุรี ปีเพาะปลูก 2514/15 และ 2515/16. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2517. จัดสำเนา.

Ahmad, S.T. Socio-Economic Factors in the Adoption of Agricultural Innovations in Selected Villages of India. Master's Thesis. Maryland : University of Maryland, 1966.

- Ajzen, Icek and Martin Fishbein. Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior. New Jersey : Prentice - Hall, 1980.
- Baird, Bruce F. Introduction to Decision Analysis. Massachusetts : Duxbury Press, 1978.
- Barlett, Peggy F. "Cost-Benefit Analysis : A Test of Alternative Methodologies," in Agricultural Decision Making. edited by Peggy F. Barlett. p 137- 160. New York : Academic Press, 1980.
- Barnard, Chester I. The Function of the Executive. Massachusetts : Harvard University Press, 1968.
- Barnett, Homer G. Innovation : The Basis of Cultural Change. New York : McGraw-Hill, 1953.
- Bass, Bernard M. Organizational Decision Making. Illinois : Richard D. Irwin, Inc, 1983.
- Berlo, David K. The Process of Communication. New York : Rinehart and Winston, Inc, 1960.
- Bettinghaus, Erwin P. Persuasive Communication. 3 rd ed. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1980.
- Bose, Santi Priya. "Characteristics of Farmers Who Adopt Agricultural Practices in Indian Villages," Rural ociology. 26(2); June 1961.
- Bowden, Edgar. "A Comparison of Predictions from Static and Dynamic Models of Farm Innovation," Rural Sociology. 35(2); June 1970.
- Brooks, Nara L. Thomas A. Stucker and Jennifer A. Bailey. "Income and Well - being of Farmers and the Farm FinancialCrisis," Rural Sociology. 51 (4) : 391-405; Winter, 1986.
- Bultena, Gordon. Paul Lasley and Jack Geller. "The Farm Crisis : Patterns and Impacts of Financial Distress Among Iowa Farm Families," Rural Sociology. 51(4) : 436 - 448 ; Winter, 1986.
- Byrd, Jack. Decision Models for Management. New York : McGraw-Hill, 1982.

- Campbell, Rex R. "A Suggested Paradigm of the Individual Adoption Process," Rural Sociology. 31(4) ; December, 1966.
- Cancian, Frank. "Risk and Uncertainty in Agricultural Decision Making," in Agricultural Decision Making : Anthropological Contributions to Rural Development. edited by Peggy F. Barlett. p.161 - 176. New York : Academic Press, 1980.
- Carlson, John E. and Don A. Dillman. "The Influence of Farmers' Mechanical Skill on the Development and Adoption of a New Agricultural Practice," Rural Sociology. 53(2) : 235 - 245 ; Summer, 1988.
- Choochai, Itharat. Adoption of Agricultural Innovations : An Analysis of Farmers Socioeconomic Characteristics, Personality Variables, and Communications Behavior in the Northeastern Region of Thailand. Doctor's Thesis, Maryland : University of Maryland, 1980. microfilm. ✕
- Coleman, James S. Medical Innovation : A Diffusion Study. New York : Bobbsmerill, 1966.
- Copp, James H. "Toward Generalization in Farm Practice Research," Rural Sociology. 23(1) : 103 - 111 ; 1958.
- Cornell, Alexander H. The Decision - maker's Handbook. New Jersey : Prentice - Hall, Inc, 1980.
- Craig, R.A. and K.J. Phillips. "Agrarian Ideology in Australia and the United States," Rural Sociology. 48(3) : 409 - 420; Fall, 1983.
- Dewalt, Billie R. and Kathleen M.Dewalt. "Stratification and Decision Making in the Use of New Agricultural Technology," in Agricultural Decision Making : Anthropological Contributions to Rural Development. edited by Peggy R. Barlett. p. 289 - 320. New York : Academic Press, 1980.
- Dewey, John. Experience and Education. New York : Macmillan, 1955.

Elliot, John G. Farmers' Perceptions of Innovations as Related to Self Concept and Adoption. Ph.D. Thesis. Michigan State University, 1968. photocopied.

Feasters, Jerald J. "Measurement and Determinants of Innovativeness among Primitive Agriculturists," Rural Sociology. 33(3) : 339 - 348 ; September, 1968.

Felicided, Sycip C. Factors Related To Acceptance of Rejection of Innovation in Espirite Social Foundation of Communication Development. Manila : Cercia Publishing, 1964.

Fleckenstein, Fritz Von. Adoption of Agricultural Innovations in a Northeastern Thai Village. Doctor's Thesis. Hawaii : University of Hawaii, 1971. Microfilm.

_____. "Commentary : Are Innovativeness Scales Useful?," Rural Sociology. 39(2) : 257 - 260 ; Summer, 1974.

Fishburn, Peter C. "Personalistic Decision Theory Exposition and Critique," in Decision Making : Creativity Judgement and Systems. edited By Henry J. Brinkers. p.19. Ohio : Ohio State University Press, 1972.

Fliegel Frederick C. and others. Agricultural Innovations in Indian Villages. Hyderabad : National Institute of Community Development, 1969.

Foster, George M. Traditional Culture : And the Impact of Technological Change. New York : Harper and Row, 1962.

Frey, R. Scott. David M. Free and Max K. Lawdermilk, "Cancian's" Upper Middle Class Conservatism" Thesis : A Replication form Pakistan," Rural Sociology. 44(2) : 420 - 430; Summer, 1979.

Gartrell, David C. and John W. Gartrell. "Social Status and Agricultural Innovation : A Meta-Analysis," Rural Sociology. 50(1) : 38 - 50 ; Spring, 1985.

- Gartrell, John W. E.A. Wilkening and H.A. Presser. "Curvilinear and Linear Models Relating Status and Innovation Behavior : A Reassessment," Rural Sociology. 38(4) : 391 - 411; Winter, 1973.
- Gergen, Kenneth J. and Mary M. Gergen. Social Psychology. New York : Harcourt Brace Jorandovich, Inc, 1981.
- Gilles, Jere Lee. and Michael Dalecki. "Rural Well-being and Agricultural Change in Two Farming Regions," Rural Sociology. 53(1) : 40 - 55 ; Spring, 1988.
- Gladwin, Christina H. "A Theory of Real - Life Choice. Applications to Agricultural Decisions," in Agricultural Decision Making : Anthropological Contributions to Rural Development. edited by Peggy F. Barlett. p. 45 - 86. New York : Academic Press, 1980.
- Gore, William J. Administrative Decision - Making. New York : John Willey & Sons, 1964.
- Gore, William J. and J. Dyson. The Making of Decision : A Reading in Administrative Behavior. New York : Free Press, 1969.
- Havens, A. Eugene and Everett M. Rogers. "Adoption of Hybrid Corn : Profitability and the Interaction Effect," Rural Sociology. 26(4); December, 1961.
- Havland, Carl I. Irving L. Janis and Harold H. Kelley. Communication and Persuasion. New York : Yale University Press, 1953.
- Hogarth, Robin M. Judgement and Choice. New York : John Willey & Sons, 1980.
- Homan, George C. Social Behavior : Its Elementary Forms. New York : Harcourt Brace and World Moreman, 1961.
- Hooks, Gregory M. L. Napier and V. Carter. "Correlates of Adoption Behaviors : The Case of Farm Technologies," Rural Sociology. 48(2) : 308 - 323 ; September, 1983.
- Ingram, James. Economic Change in Thailand, 1850 - 1970. Standford : Standford University, 1971.

- Janis, Irving L. and Leon Mann. Decision Making : A Psychological Analysis of Conflict, Choice, and Commitment. New York : Free Press, 1977.
- Keltner, John W. Interpersonal Speech Communication : Element and Structure. California : Wadsworth, 1979.
- Kepner, Charles H. and Benjamin B. Iregoe. The Rational Manager : A Systematic Approach to Problem Solving and Decision Making. New York : McGraw-Hill, 1965.
- Kivlin, Joseph E. and Frederick C. Fliegel. "Differential Perceptions of Innovations and Rate of Adoption," Rural Sociology. 32(2) : 78- 91; 1967.
- Klonglan, Gerald E. and Walter E. Coward. "The Concept of Symbolic Adoption : A Suggested Interpretation," Rural Sociology. 35(1); March, 1970.
- ✓ Knodel, John. N. Havanon and A. Pramualratana. "Fertility Transition in Thailand," Population and Development Review. 10(2) : 297 - 328 ; June 1984.
- Lasswell, Harold D. "The Structive and Function of Communication in Society," in The Communication of Ideals. edited by Lyman Bryson. p.37 - 51. New York : Harper & Brothers, 1948.
- Lionberger, Herbert F. Adoption of New Ideas and Practices. Iowa : Iowa State University Press, 1960.
- Lionberger, Herbert F. and Paul H. Gwin. Communication Strategy : A Guide for Agricultural Change Agents. Illinois : The Interstate Printers and Publishers, 1982.
- Louviere, Jordan J. Analyzing Decision Making. California : SAGE Publications Inc, 1988.
- Lundquist, Margaret B. "An Analysis of the Decision - Making Process among Selected Suburban Chicago High School Principles and Selected Middle Management Executives," Dissertation Abstracts International. 42 : 4231 - A ; April 1982.

- Lyon, Evelyn F. and John F. Tröst. "Conducting Focus Group Sessions," Studies in Family Planning. 12(12) : 443 - 449 ; December, 1981.
- Mansfield, Edwin. Economics. 4th ed. New York : Norton Company, 1983.
- McGrosky, J.M. Burgoon and J. Heston. Small Group Communication A Functional Approach. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc, 1974.
- Moody, Paul E. Decision Making. New York : McGraw-Hill, 1983.
- Moulik, T.K. J.P. Hrabovszky and C.S.S.Roa. "Predictive Values of Some Factors of Adoption of Nitrogeneous Fertilizers by North Indian Farmers," Rural Sociology. 31(4); December, 1966.
- Panee Vong - Ek. "Focus Group Technique," in A Field Manual on Selected Qualitative Research Methods. edited by Benchai Yoddumnern - Attig, George A. Attig and Wathinee Boonchalaksi. p.92 - 99. Nakhon Pathom : Institute for Population and Social Research, Mahidol University, 1989.
- Phaichitr Uathavikul. Decision Theory and Regional Economic Growth. Doctor's Thesis. New York : Cornell University, 1966. photocopied.
- Pineda, Angel. "Mass Media as Agents of Change in Barrio Pacino Rizal, Bay, Laguna," in Abstract of Research in Agricultural Development Communication. edited by Esther F. Monigque. p.23 - 24. Saguna College of Agriculture, U.P. at Los Bonos College, 1976.
- Provus, Malcolm. "Evaluation of Ongoing Programs in the Public School System," in Education Evaluation : Theory and Practice. edited by Blaine R. Worthen and James R. Sanders. p.170 - 206. California : Wadsworth Publishing Company, Inc, 1973.
- Reeder, William M. "Beliefs, Disbeliefs and Social Action," Department of Rural Sociology Bulletin. p. 74 - 77. New York : Cornell University, 1973.
- Rogers, Everett M. Communication of Innovations. New York : Free Press. 1971.

_____. Diffusion of Innovations. New York : Free Press, 1962.

_____. Diffusion of Innovations. 3rd ed. New York : Free Press, 1983.

Rogers, Everett M. and Floyd F. Shoemaker. Communication of Innovations : A Cross - Cultural Approach. New York : Free Press, 1971.

Rogers, Everett M. and Lawrence D. Kincaid. Communication Networks : Toward a New Paradigm for Research. New York : Free Press, 1981.

Rogers, Everett M. and Lynne Svenning. Modernization among Peasants : The Impact of Communication. New York : Rinehart and Winston, 1969.

Rubinstein, Albert. H. and Chadwick J. Harberstroh. Some Theories of Organization. Homewood : Richard Irwin, Inc, 1966.

Rucks, C.A. "Adoption of Improved Agricultural Practices in Uruguay," Dissertation Abstracts International. 31 : 1001 A, September, 1970.

Sajogyo and William L. Coolier. Technical Change in Asian Agriculture. Canberra : Australian National University Press, 1973.

Sawhney. "Farm Practice Adoption and The Use of Information Sources. and Media in Rural Community in India," Rural Sociology. 32(3) : 310 - 323 ; September, 1967.

Shannon, Claude and W. Weaver. The Mathematical Theory of Communication. Urbana : University of Illinois Press, 1949.

Shaw, Marvin E. and Philip R. Costanzo. Theories of Social sychology. New York : McGraw - Hill, 1970.

Schearer, S Bruce. "The Value of Focus Group Research for Social Action Programs," Studies in Family Planning. 12(12) : 407-408; December, 1981.

Schramm, Wilbur. "How Communication Works," in Dimension of Communication. edited by Lee Richardson. p.3 - 25. New Jersey : Printice - Hall, 1969.

- _____. Mass Media and National Development. Stanford : Stanford University Press, 1964.
- Scriven, Michael. "The Methodology of Evaluation," in Educational Evaluation : Theory and Practice. edited by Blaine R. Worthen and James R. Sanders. p.60-65. California : Wadsworth Publishing Company, Inc, 1973.
- Shull, F.A. Delbecq and L. Commings. Organizational Decision Making. New York : McGraw - Hill, 1970.
- Simon, Herbert A. The New Science of Management Decision. New York : Herper and Row, 1960.
- Stufflebeam, Daniel L. "Evaluation and Decision - Making," in Educational Evaluation : Theory and Practice. edited by Blaine R. Worthen and James R. Sanders. p.128-142.
- Thanya Terasart. Incentives and Disincentives for Behavioral Change by Farmers Related to Adoption of Dry-Season Cropping Northeast Thailand. Doctor's Thesis. Illinois : Cornell University, 1977.
- Thierauf, Robert J. Decision Support Systems for Effective Planning and Control. New Jersey : Prentice-Hall, Inc, 1982.
- Utong Prasasvinichai. The Thai Villagers' Decision-Making Process in Relation To Rural Development. A Research Report. London : University of London, 1986.
- Waravit Withayapiman. Factors Associated within Adoption of Agricultural by Rubber Farmers Village of Paya Luas, District of Kuala Kran, Pahang, Malaysia. Master's Thesis. Louisiana : Louisiana State University, 1971.
- Wright, Charles R. Mass Communication : A Sociological Perspective. New York : Random House, 1975.

ה. הרחבת ת.

ขอข่ายการศึกษาพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ ในการศึกษาพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในครั้งนี้จึงศึกษาพฤติกรรมที่เกษตรกรแสดงออกในขั้นความรู้ การสนใจ การตัดสินใจ การนำไปใช้ และขั้นการยืนยันซึ่งขอข่ายของพฤติกรรมที่ศึกษามีดังนี้

พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจในขั้นความรู้ ศึกษาทัศนะของเกษตรกรที่เกี่ยวกับการรับรู้ ความรุนแรงของปัญหาความยากจน การเรียนรู้นวัตกรรมการปลูกยางพารา การเรียนรู้เงื่อนไขที่จะรับนวัตกรรมการปลูกยางพารา การรับรู้ผลตอบแทนที่จะได้รับจากนวัตกรรมการปลูกยางพารา ซึ่งครอบคลุมในด้านความรู้ลึกของเกษตรกรเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว ในขณะที่ยังไม่ได้ตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับการปลูกยางพารา ผลที่เกิดจากการแสวงหาข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา ผลที่เกิดจากการแสวงหาข่าวสารข้อมูลที่จะทำให้การปลูกยางพาราประสบผลสำเร็จ ความรู้ลึกของเกษตรกรเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการปลูกยางพารา

นอกจากนี้ยังต้องถามเกี่ยวกับประสบการณ์เดิม ความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการเปิดรับสาร การคาดหวังผลประโยชน์ ความสามารถในการทำงาน การรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่และการรับรู้ของสารที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจในขั้นความรู้

พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการสนใจ ศึกษาทัศนะของเกษตรกรที่ครอบคลุมด้านการประเมินความรู้ลึกที่มีต่อนวัตกรรมการปลูกยางพารา การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา นอกจากนี้ยังต้องถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อพฤติกรรมการปลูกยางพารา บรรทัดฐานทางจิตวิสัย การรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ และการรับรู้ของสารที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อเชื่อมโยงกับพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการสนใจ

พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการตัดสินใจ ศึกษาทัศนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการยอมรับหรือไม่ยอมรับการปลูกยางพารา การใช้หลักเกณฑ์เพื่อการตัดสินใจ ซึ่งครอบคลุมในด้านการลงทุน ผลกำไรที่จะได้รับ การดูแลรักษา ทัศนะของเกษตรกรเกี่ยวกับระยะเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังต้องถามเกี่ยวกับการรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่และการรับรู้ข้อสารที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อเชื่อมโยงกับพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการตัดสินใจ

พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการนำไปใช้ ศึกษาทัศนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการปลูกยางพารา การแก้ปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพารา การแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ซึ่งครอบคลุมในด้านการแสวงหาพันธุ์ยางพารา ขั้นตอนการปลูกยางพารา การแก้ปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพาราด้วยตนเอง และการแก้ปัญหาโดยอาศัยบุคคลอื่น เหตุผลในการแสวงหาข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ความสอดคล้องหรือความขัดแย้งของข้อมูลเก่ากับข้อมูลใหม่ นอกจากนี้ยังต้องถามเกี่ยวกับการรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่และการรับรู้ข้อสารที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อเชื่อมโยงกับพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการนำไปใช้

พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการยืนยัน ศึกษาทัศนะของเกษตรกรเกี่ยวกับเหตุผลที่เปลี่ยนแปลงทั้งในระดับความคิดและระดับปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกยางพาราและเชื่อมโยงการรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่และการรับรู้ข้อสารที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริมกับพฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจขั้นการยืนยัน

ו. חזונו.

นิยามปฏิบัติการสำหรับตัวแปรที่จะวัดในเชิงปริมาณ

1. ประสบการณ์เดิม หมายถึง การที่เกษตรกรเคยตัดสินใจเข้าร่วมในโครงการด้านนวัตกรรมการเกษตรที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน วัดได้จากความถี่ของการเข้าร่วมและผลตอบแทนที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการนั้น ๆ

2. สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะของเกษตรกร ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา ขนาดของครอบครัว สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม เป็นต้น

2.1 สถานภาพทางเศรษฐกิจ หมายถึง จำนวนที่ดินที่ถือครอง ผลผลิตและทรัพย์สินของครอบครัวเกษตรกรแต่ละครอบครัว สถานภาพทางเศรษฐกิจสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ

2.1.1 เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง หมายถึง เกษตรกรที่มีที่ดินถือครองมากกว่า 25 ไร่ มีเครื่องมืออุปกรณ์การเกษตรใช้เองหรือให้เช่า เช่น รถแทรกเตอร์ รถบรรทุก มีรายได้จากการประกอบอาชีพอื่น นอกเหนือจากด้านเกษตร เช่น ค้าขาย ออกเงินให้กู้ มีโรงสีข้าว รถรับจ้าง เป็นต้น

2.1.2 เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง หมายถึง เกษตรกรที่มีที่ดินถือครองระหว่าง 15-25 ไร่ และใช้ที่ดินของตนเองในการประกอบอาชีพทางการเกษตร การจ้างแรงงานอาจจะมีการจ้างแรงงานเป็นบางครั้งส่วนมากใช้แรงงานในครอบครัวของตนเอง มีการจ้างหรือเช่าเครื่องมือทางด้านการเกษตร เช่น รถบรรทุก รถแทรกเตอร์ รายได้จากการประกอบอาชีพทางการเกษตรพอเพียงต่อการยังชีพ

2.1.3 เกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ หมายถึง เกษตรกรที่มีที่ดินถือครองต่ำกว่า 15 ไร่ และมีรายได้จากการประกอบอาชีพทางการเกษตรไม่พอเพียงสำหรับการยังชีพต้องประกอบอาชีพอย่างอื่นด้วย เกษตรกรบางรายที่ไม่มีที่ดินต้องเช่าที่ดินจากเกษตรกรที่มีฐานะดีและประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น การรับจ้างเกษตรกรที่มีฐานะดีและฐานะปานกลาง การอพยพย้ายถิ่นชั่วคราวไปทำงานที่อื่นในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูกาลเพาะปลูก

2.2 สถานภาพทางสังคม หมายถึง ระดับขั้นทางสังคมภายในหมู่บ้านที่เกษตรกรนั้นอาศัยอยู่ สถานภาพทางสังคมสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ

2.2.1 เกษตรกรผู้นำ หมายถึง เกษตรกรที่มีสถานภาพเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม ประธานกลุ่มต่าง ๆ ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

(ผสส.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และผู้นำทางธรรมชาติอื่น ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2.2.2 เกษตรกรระดับกลาง หมายถึง เกษตรกรที่มีสถานภาพเป็นกรรมการชุดต่าง ๆ หรือกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น กรรมการศึกษา กรรมการวัด กรรมการกลุ่มแม่บ้าน กรรมการกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น

2.2.3 เกษตรกรทั่วไป หมายถึง เกษตรกรที่ไม่มีสถานภาพเป็นกรรมการชุดใด ๆ ในหมู่บ้านเลย เป็นชาวบ้านธรรมดา

3. พฤติกรรมการเปิดรับสาร หมายถึง ความถี่ในการรับสื่อของเกษตรกรทั้งสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจเกี่ยวกับการเกษตร การวัดพฤติกรรมการเปิดรับสารแยกวัดเป็น 3 ด้าน คือ

3.1 การเปิดรับสื่อมวลชน หมายถึง เกษตรกรเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ วารสาร

3.2 การเปิดรับสื่อบุคคล หมายถึง เกษตรกรได้สนทนาหรือปรึกษาหารือด้านการเกษตรกับผู้นำสังคม เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อนบ้าน

3.3 การเปิดรับสื่อเฉพาะกิจการเกษตร หมายถึง เกษตรกรได้เข้าร่วมในการประชุมอบรม ชมการสาธิต ชมนิทรรศการเกี่ยวกับการปลูกยางพารา การได้รับเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่จากสำนักงานเกษตรจังหวัด

4. ความสามารถในการทำงาน หมายถึง การที่เกษตรกรประเมินความสามารถของตนเองว่ามีความสามารถในการทำงานแตกต่างไปจากความสามารถของเกษตรกรคนอื่น ๆ โดยรวมมากนักน้อยเพียงใด

5. การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพารา หมายถึง เกษตรกรพิจารณาการปลูกยางพาราในด้านต่าง ๆ 5 ด้าน และการวัดการรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราวัดได้ 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

5.1 ความได้เปรียบเชิงเทียบ หมายถึง ระดับที่เกษตรกรเห็นว่าการปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ต่อตนเอง ครอบคลุมและสังคมมากน้อยเพียงใด

5.2 ความเข้ากันได้ หมายถึง การที่เกษตรกรเห็นว่าการปลูกยางพารานั้นเหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศของท้องถิ่น และเมื่อนำมาปลูกแล้วสามารถปลูกพืชอื่นแซมได้

5.3 ความซับซ้อน หมายถึง การที่เกษตรกรเห็นว่าการปลูกยางพาราเป็นเรื่องที่ยากต่อการเข้าใจ มีความยุ่งยากในการปลูกและการดูแลรักษา

5.4 ความสามารถในการนำไปทดลองใช้ หมายถึง การที่เกษตรกรเห็นว่า การปลูกยางพาราเป็นสิ่งที่สามารถนำไปทดลองปลูกเพื่อดูการเจริญเติบโตและปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้

5.5 ความสามารถในการสังเกตผลได้ หมายถึง การที่เกษตรกรเห็นว่าผลที่จะได้จากการปลูกยางพาราไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน

ภาคผนวก ค.

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

แบบสัมภาษณ์ปัจจัยเบื้องต้นเพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการปลูกยางพารา
ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้ให้สัมภาษณ์..... บ้านเลขที่..... หมู่บ้าน.....
ตำบล.....

ผู้สัมภาษณ์..... วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....
เริ่มสัมภาษณ์เวลา..... เสร็จเวลา.....

ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

1. อายุ..... ปี เพศ.....ชาย.....หญิง
2. อาชีพหลัก..... อาชีพรอง.....
3. จำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดที่มีอยู่ในปัจจุบัน..... คน
4. ระดับการศึกษา (ขอให้อธิบาย).....
5. สถานภาพทางสังคมในหมู่บ้าน (ถามจากผู้นำชุมชน)
.....เกษตรกรระดับสูงเกษตรกรระดับกลางเกษตรกรระดับต่ำ

ปัจจัยเบื้องต้น

6. บ้านที่กั้นอาศัยอยู่ขณะนี้ เป็นของใคร?
.....ตัวเองพ่อแม่ของภรรยาพ่อแม่ของสามีบ้านเช่า
.....อื่น ๆ (ระบุ)
7. ลักษณะของบ้านเป็นอย่างไร?
.....ตึก/บ้านก่ออิฐหรือปูนครึ่งตึกครึ่งไม้บ้านไม้
.....ห้องแถวกระท่อมอื่น ๆ (ระบุ).....
8. ฝาบ้านทำด้วยวัสดุอะไร?
.....ปูน, อิฐครึ่งปูน (อิฐ) ครึ่งไม้ไม้ไม้ไผ่
.....ฟาง/หญ้า/ใบไม้อื่น ๆ (ระบุ).....

9. หลังคาบ้านทำด้วยอะไร?
กระเบื้องกระเบื้องแผ่นสี่เหลี่ยมสังกะสี
กระเบื้องไม้, ดินแฝก/ใบไม้/หญ้า
อื่น ๆ (ระบุ).....
10. บ้านมีไฟฟ้าใช้หรือไม่?
มีไม่มี
11. บ้านมีน้ำประปาหรือบาดาลที่ต่อท่อเข้าในบ้านหรือไม่?
มีไม่มี
12. บ้านมีส่วนชนิดใด?
ส้วมชักโครกส้วมซึมส้วมหลุมไม่มีส้วม
13. ท่านมีทรัพย์สินและเครื่องใช้ไฟฟ้าอะไรบ้าง? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
พัดลมเตารีดไฟฟ้าสเตอริโอวิทยุ
โทรทัศน์เตาไฟฟ้า/เตาแก๊สตู้เย็น
รถจักรยานยนต์รถยนต์/รถปิกอัพ/รถสองแถว
14. เครื่องมือที่ใช้ในการเกษตรมีอะไรบ้าง?
ควายเหล็ก (รถไถเดินตาม)รถแทรกเตอร์
อื่น ๆ (ระบุ).....
15. ท่านมีที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกหรือไม่? [รวมที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์อยู่จริงตามกฎหมายและที่ดินที่ได้รับมอบมาแม้จะยังไม่มีการมสิทธิ์ตามกฎหมาย (แต่ไม่รวมที่เช่า)]
มีไม่มี
16. ท่านมีที่ดินทำกินทั้งหมดกี่ไร่? (ไม่รวมที่เช่า)
มีไร่ไม่มี
17. ที่ดินที่ท่านทำการเพาะปลูกหรือทำกินมีการชลประทานหรือไม่?
มีมีบางส่วนไม่มี
18. ที่ดินที่ท่านใช้ในการเพาะปลูกมีลักษณะอย่างไร?
ที่ราบ-สูงที่ราบ-ลุ่มที่ราบน้ำท่วมถึง
ที่ลาดชันเป็นเนินหรือเชิงเขา
อื่น ๆ (ระบุ).....

19. ท่านมีพื้นที่ที่จะใช้ปลูกยางพาราหรือปลูกยางพารา.....ไร่ (ถามเฉพาะผู้ที่เข้าร่วมโครงการและผู้ที่ปลูกยางพารา)
20. ยางพาราที่ปลูกอายุ.....ปี (ถามเฉพาะผู้ที่ปลูกยางพารา)
21. ท่านมีที่ดินที่ไม่ได้ทำการเพาะปลูกในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาทั้งหมดกี่ไร่?.....ไร่
22. ท่าน (เคยมี) มีเงินออมสะสม (ไว้ที่บ้านหรือในธนาคาร) บ้างหรือไม่?
.....มีไม่มี
23. เมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมาท่านเคยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มทางการเกษตรหรือไม่?
.....เคยไม่เคย
ถ้าเคยเป็นสมาชิก ขอให้ระบุชื่อของกลุ่มที่เป็นสมาชิก
1. 2.
3. 4.
24. เมื่อ 3-4 ปีที่ผ่านมาท่านได้รับความรู้ทางด้านการเกษตรจากแหล่งใดมากที่สุด?
.....โทรทัศน์วิทยุหนังสือพิมพ์
.....เอกสาร/สิ่งพิมพ์ของทางราชการภาพยนตร์
.....บุคคลในครอบครัวเพื่อนบ้านผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน
.....เกษตรตำบล/เกษตรอำเภอ
.....อื่น ๆ (ระบุ).....
25. ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา ท่านรู้เรื่องเกี่ยวกับการปลูกยางพาราหรือไม่?
.....รู้ (รู้จาก.....)ไม่รู้
26. ในช่วงปีที่ผ่านมา ท่านรู้เรื่องโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือไม่?
.....รู้ไม่รู้

คำถามสำหรับข้อ 27-30 ท่านเปิดรับข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ต่อไปนี้บ่อยครั้งเพียงใด?

ความถี่ กิจกรรม ที่ทำ	ทุกวัน		อย่างน้อย สัปดาห์ 2-3 ครั้ง		สัปดาห์ละ 1 ครั้ง		น้อยกว่าสัปดาห์ ละ 1 ครั้ง		ไม่เคย	
	ปัจจุบัน	3-4 ปีที่ ผ่านมา	ปัจจุบัน	3-4 ปีที่ ผ่านมา	ปัจจุบัน	3-4 ปีที่ ผ่านมา	ปัจจุบัน	3-4 ปีที่ ผ่านมา	ปัจจุบัน	3-4 ปีที่ ผ่านมา
27. การดู โทรทัศน์										
28. การฟังวิทยุ										
29. การอ่าน หนังสือพิมพ์										
30. การอ่าน เอกสาร/ สิ่งพิมพ์ อื่น ๆ										

31. เมื่อท่านเดินทางไปนอกหมู่บ้าน ท่านเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ต่อไปนี้บ่อยครั้งเพียงใด?

1. อำเภอวาริชภูมิ	จำนวน.....ครั้ง/เดือน
อื่น ๆ ระบุ.....
2. จังหวัดสกลนคร	จำนวน.....ครั้ง/เดือน
อื่น ๆ ระบุ.....
3. จังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	จำนวน.....ครั้ง/เดือน
อื่น ๆ ระบุ.....
4. จังหวัดอื่น ๆ นอกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	จำนวน.....ครั้ง/เดือน
อื่น ๆ ระบุ.....
5. กรุงเทพมหานคร	จำนวน.....ครั้ง/เดือน
อื่น ๆ ระบุ.....

40. ท่านคิดว่าท่านมีความสามารถในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางด้านเกษตรมากน้อยเพียงใด
เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรอื่น ๆ
.....มากกว่าเท่ากันน้อยกว่า
41. ความสามารถในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางด้านเกษตรของเกษตรกรท่านมีมากน้อยเพียงใด
เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรคนอื่น ๆ (ถามจากผู้นำชุมชน)
.....มากกว่าเท่ากันน้อยกว่า
42. ท่านคิดว่าท่านมีความสามารถในการหาข่าวสารเกี่ยวกับขางพารามากน้อยเพียงใด
เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรคนอื่น ๆ
.....มากกว่าเท่ากันน้อยกว่า
43. ดินที่เหมาะสมที่จะปลูกขางพารา ควรมีลักษณะอย่างไร? (ตะล่อมถาม... ความลึกของ
หน้าดิน โครงสร้างของดิน ความเป็นกรดเป็นด่างของดิน)
.....
.....
.....
44. ท่านคิดว่าสภาพของดินในหมู่บ้านของท่านเหมาะสมที่จะปลูกขางพารามากน้อยเพียงใด?
.....มากปานกลางน้อยไม่เหมาะสม
45. ท่านคิดว่าสภาพของอากาศในหมู่บ้านของท่านเหมาะสมที่จะปลูกขางพารามากน้อยเพียงใด?
.....มากปานกลางน้อยไม่เหมาะสม
46. ท่านคิดว่าปริมาณของน้ำฝนในหมู่บ้านของท่านเหมาะสมที่จะปลูกขางพารามากน้อยเพียงใด?
.....มากปานกลางน้อยไม่เหมาะสม
47. ความร่วมมือของผู้ให้สัมภาษณ์อยู่ในระดับใด? (ผู้สัมภาษณ์ประเมินเอง)
.....สูงปานกลางต่ำ

ภาคผนวก ง.

แนวทางการสนทนาสำหรับกลุ่มสนทนา

แนวทางการสนทนาที่ใช้สำหรับกลุ่มสนทนา 7 กลุ่ม มี 4 ชุด คือ ชุดที่ 1 ใช้สำหรับเกษตรกรนอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจปลูกยางพาราด้วยทุนส่วนตัว ชุดที่ 2 ใช้สำหรับเกษตรกรนอกเขตพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ชุดที่ 3 ใช้สำหรับเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพารา เพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุดที่ 4 ใช้สำหรับเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งแนวทางการสนทนาทั้ง 4 ชุด มีลักษณะของคำถามที่คล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยจึงนำมาจัดรวมกันเป็นแนวทางการสนทนาใหม่ 1 ชุด ชื่อคำถามที่ไม่มีอักษรภาษาอังกฤษอยู่ด้านหน้าหมายเลขชื่อคำถามนั้น ใช้ถามเกษตรกรทุกกลุ่ม สำหรับชื่อคำถามที่มีอักษรภาษาอังกฤษกำกับอยู่ด้านหน้ามีความหมายดังต่อไปนี้

- O เป็นคำถามที่ใช้สำหรับเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ
- I เป็นคำถามที่ใช้สำหรับเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ
- O.P. เป็นคำถามที่ใช้สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจปลูกยางพารา
- O.N เป็นคำถามที่ใช้สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา
- I.P เป็นคำถามที่ใช้ถามเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ
- I.N เป็นคำถามที่ใช้สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ

แนวทางการสนทนามีชื่อคำถามดังต่อไปนี้

1. เปิดการสนทนา

- เหตุผลในการจัดสนทนาครั้งนี้ เพื่อศึกษาการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารา
- ต้องการความร่วมมือจากผู้ร่วมสนทนาทุกท่าน
- ขอให้แสดงความคิดเห็นโดยเปิดเผย
- ขออนุญาตบันทึกเสียงการสนทนา

- ขอให้ผู้ร่วมสนทนาระบุตนเอง
- เริ่มคำถามเพื่อสร้างความสัมพันธ์ (หัวข้อที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา)

2. พฤติกรรมก่อนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

2.1 พฤติกรรมในขั้นความรู้

- O. 1. เมื่อ 3-4 ปีมาแล้ว อาชีพหลักของท่านคืออาชีพอะไร?
- I. 2. เมื่อปีที่แล้ว อาชีพหลักของท่านคืออาชีพอะไร?
3. ถ้าตอบว่าทำนา ถามต่อว่าทำนาอย่างเดี่ยวพอกินพอใช้หรือไม่ ในช่วงไหน ถ้าตอบว่าไม่พอ ถามต่อว่าท่านหารายได้เพิ่มหรือไม่? ทำอย่างไร?
- O.N. 4. ในช่วง 3-4 ปีก่อน ท่านใช้ดินที่ไม่ใช่ที่นาปลูกพืชชนิดใด?
- I.N. 5. เมื่อปีที่แล้ว ท่านใช้ที่ดินที่ไม่ใช่ที่นาปลูกพืชชนิดใด?
- O.P, I.P. 6. ก่อนที่จะปลูกยางพารา ท่านใช้ที่ดินแปลงที่จะปลูกยางพาราปลูกพืชชนิดใด?
7. พืชที่ปลูกนั้น ปลูกเพื่อกินเพื่อใช้ในครอบครัวหรือเพื่อขาย? ทำไม?
8. ถ้าตอบว่าเพื่อไว้กินไว้ใช้ ถามต่อว่าทำไมจึงไม่ขาย?
9. ถ้าปลูกเพื่อไว้กินไว้ใช้ เพียงพอต่อการกินการใช้หรือไม่? ถ้าไม่พอ เพราะเหตุใด?
10. ถ้าปลูกเพื่อขาย ขายได้กำไรหรือขาดทุน? เพราะเหตุใดจึงขาดทุน?
11. ในช่วงนั้น ราคาสินค้าต่าง ๆ (อาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม วัสดุก่อสร้าง) ราคาสูงหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับราคาพืชผลที่ขายไป
- O.N. 12. พืชที่ท่านเคยปลูกเมื่อ 3-4 ปีก่อน เป็นพืชชนิดเดียวกับพืชที่ปลูกในปัจจุบันหรือไม่ ถ้าตอบว่าไม่ใช่ ถามต่อว่าทำไม? ถ้าตอบว่าใช่ ถามต่อว่า ทำไมจึงไม่คิดเปลี่ยนแปลง?

- I.N 13. พืชที่ท่านเคยปลูกเมื่อปีที่แล้วเป็นพืชชนิดเดียวกันกับพืชที่ปลูกในปัจจุบันหรือไม่? ถ้าตอบว่าไม่ใช่ ถามต่อว่าทำไม? ถ้าตอบว่าใช่ ถามต่อว่า ทำไมจึงไม่เปลี่ยนแปลง?
- O.P, I.P 14. ก่อนที่จะคิดปลูกยางพารา ท่านเคยคิดที่จะเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นที่ไม่ใช่ยางพาราหรือไม่?
- O.P, I.P 15. ถ้าไม่มีใครตอบว่าเคย ให้ข้ามไปสนทนาเรื่องยางพารา (ข้อ 16) ถ้ามีคนตอบว่าเคย ให้ถามต่อว่าคิดว่าจะปลูกพืชอะไรทำไม?
- O.P, I.P 16. ก่อนที่จะคิดเรื่องการปลูกยางพารา ท่านเคยได้ยินคำว่า "ยางพารา" มาจากที่ไหนบ้าง? ตะล่อมถามเรื่องสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์
- O.N, I.N 17. ในตอนนั้น ท่านเคยได้ยินคำว่า "ยางพารา" บ้างหรือไม่ ถ้าเคยได้ยิน มาจากที่ใดบ้าง ตะล่อมถามเรื่องสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์
- I.P. 18. ก่อนที่จะเข้าร่วมอบรมในโครงการ (3 วัน) ท่านเคยทราบเรื่องราวเกี่ยวกับโครงการ มาจากที่ใดบ้าง? ตะล่อมถามเรื่องสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์
- O. 19. เจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรมาให้ความรู้เกี่ยวกับยางพาราหรือไม่? บ่อยไหม?
- O. 20. เจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรเคยมีการจัดประชุมอบรมเรื่องยางพาราหรือไม่? ถ้าตอบว่าเคย ถามต่อว่าเป็นอย่างไรบ้าง?
- I. 21. เจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรเคยมีการจัดประชุมอบรมเรื่องโครงการปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าตอบว่าเคย ถามต่อว่าเป็นอย่างไรบ้าง?
22. เคยได้รับเอกสาร คู่มือต่าง ๆ จากทางราชการหรือจากที่อื่นหรือไม่? ขอให้ระบุว่ามาจากแหล่งใดบ้าง?
- O. 23. นอกจากวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เจ้าหน้าที่ เอกสารต่าง ๆ แล้วท่านรู้เรื่องยางพาราจากที่อื่นหรือไม่ เช่น จากเพื่อนบ้าน เคยไปเห็นมา

- I. 24. นอกจากวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เจ้าหน้าที่ เอกสารต่าง ๆ แล้วท่านรู้เรื่องโครงการปลูกยางพาราจากที่อื่นหรือไม่? เช่น จากเพื่อนบ้านเคยไปเห็นมา
- O.P. 25. ในจำนวนแหล่งข่าวที่กล่าวมาทั้งหมด ท่านคิดว่าข่าวสารจากแหล่งใดมีส่วนทำให้ท่านคิดอยากจะปลูกยางพารามากที่สุด?
- O.N. 26. ในจำนวนแหล่งข่าวที่กล่าวมาทั้งหมด คิดว่าข่าวสารจากแหล่งใดมีส่วนทำให้ท่านรู้เรื่องเกี่ยวกับยางพารามากที่สุด?
- I.P. 27. ในจำนวนแหล่งข่าวที่กล่าวมาทั้งหมด คิดว่าข่าวสารจากแหล่งใดที่มีส่วนทำให้ท่านคิดอยากจะเข้าร่วมโครงการ และปลูกยางพารามากที่สุด?
- O.P. 28. ทำไมท่านจึงสนใจอยากจะปลูกยางพารา? ตะล่อมถามเรื่องรายได้ที่อาจเพิ่มขึ้น อยากเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง อยากทดลองสิ่งใหม่
- I.P. 29. ทำไมท่านจึงสนใจอยากจะเข้าร่วมโครงการ และปลูกยางพารา? ตะล่อมถามเรื่องการสนับสนุนจากภาครัฐบาล รายได้ที่อาจเพิ่มขึ้น อยากจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง อยากทดลองสิ่งใหม่
- I.P. 30. ก่อนที่ท่านจะเข้าอบรมในโครงการ 3 วัน ท่านมีความรู้เกี่ยวกับโครงการมากน้อยเพียงใด? ตะล่อมถามเรื่องคุณสมบัติของเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ การสนับสนุนจากภาครัฐบาล
31. ตอนที่ท่านรู้เรื่องยางพารา ท่านมีความรู้เกี่ยวกับยางพารามากน้อยเพียงใด? ตะล่อมถามเรื่องดิน ปริมาณของน้ำฝนที่ยางพาราต้องการ อุณหภูมิ พันธุ์ยางพารา ปุ๋ย ระยะเวลาเจริญเติบโตจนกระทั่งให้ผลผลิต
32. ในขณะนั้นท่านคิดว่า สามารถปลูกยางพาราให้งอกงามในพื้นที่ของท่านได้ไหม? ทำไม?
33. ในขณะนั้น ท่านทราบหรือไม่ว่าการปลูกยางพาราให้ได้กำไร จะต้องปลูกในพื้นที่สักกี่ไร่? ทำไมจึงต้องใช้พื้นที่มากเช่นนั้น?

34. ตอนนั้นท่านเคยสนใจที่จะหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับกับการปลูกยางพาราหรือไม่ ถ้าเคย เรื่องอะไรที่ท่านสนใจอยากรู้มากที่สุด?

I. 35. ในการเข้าร่วมโครงการ นั้นมีเงื่อนไขอะไรบ้าง?

I. 36. คิดว่าสามารถที่จะทำตามเงื่อนไขของโครงการได้หรือไม่? ทำไม?

2.2 พฤติกรรมในขั้นการจูงใจ

1. ในช่วงที่มียางพาราเข้ามา ท่านคิดว่ายางพาราเป็นพืชที่เหมาะสมที่จะปลูกในหมู่บ้านนี้หรือไม่? ตะล่อมถามเรื่องความคุ้นเคยของชาวบ้านต่อลักษณะการปลูกยางพารา เช่น การต้องดูแลเป็นพิเศษ การกรีดยาง
2. ในช่วงนั้น คิดว่าเกษตรกรในหมู่บ้านนี้สนใจอยากปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าอยากปลูก ทำไม? ถ้าไม่อยากปลูกทำไม?

O.N. 3. ตอนนั้นท่านคิดอยากจะปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าไม่ ทำไม? ถ้าคิดอยากจะปลูก ทำไมจึงคิดอยากปลูก?

I.N. 4. ในช่วงนั้น ท่านคิดอยากจะเข้าร่วมโครงการปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าไม่ ทำไม? ถ้าคิด ทำไม? ตะล่อมถามเรื่องความไม่พร้อมตามเงื่อนไขที่โครงการกำหนด ความเสี่ยงในการปลูก

I. 5. ในช่วงนั้นเคยคิดเปรียบเทียบการเข้าร่วมโครงการกับการไม่เข้าร่วมโครงการหรือไม่ว่าอะไรจะทำให้เกิดผลดีต่อท่านมากที่สุด? เพราะเหตุใด?

I.P. 6. ในช่วงนั้นมีคนมาชักชวนให้เข้าร่วมโครงการ หรือท่านคิดอยากจะเข้าร่วมด้วยตัวท่านเอง? ถ้าตอบว่าอยากจะเข้าร่วมเอง ทำไม? ถ้ามีคนมาชวน ทำไมเขาจึงมาชวน?

I.N. 7. ในช่วงนั้นมีคนมาชักชวนให้ท่านเข้าร่วมโครงการ หรือไม่? ถ้ามี ทำไมเขาจึงมาชวน?

- I. 8. ในช่วงนั้นเคยพูดคุยกับบุคคลอื่นเกี่ยวกับโครงการ หรือไม่?
ถ้าเคย เคยคุยกับใครบ้าง? ตะล่อมถามเรื่องบุคคลในครอบครัว
เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำของหมู่บ้าน
9. ในตอนนั้นท่านเคยคิดเปรียบเทียบการปลูกยางพารากับพืชที่ท่าน
กำลังปลูกอยู่หรือไม่ว่าพืชชนิดใดที่มีโอกาสที่จะได้กำไร
มากกว่ากัน? เพราะเหตุใด?
- O.N, I.N. 10. ในช่วงนั้นเมื่อเปรียบเทียบระหว่างการปลูกยางพารากับพืชที่
ท่านปลูก ยางพาราปลูกยากกว่าหรือเปล่า? ถ้ายาก
ทำไมจึงยากกว่า?
- O.P, I.P. 11. เมื่อเปรียบเทียบกับพืชชนิดอื่นที่เคยปลูกมาก่อน ยางพารา
ปลูกยากกว่าหรือเปล่า? ถ้ายาก ทำไมจึงยากกว่า? ตอนนั้น
ท่านคิดอยากที่จะปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าอยาก ทำไมท่าน
จึงคิดที่จะปลูก?
12. ในช่วงนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับพืชชนิดอื่น ยางพาราให้ผลเร็วกว่า
หรือช้ากว่า? ท่านคิดอยากที่จะปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าไม่
ถามต่อว่าทำไม?
- O.P 13. ในช่วงนั้นทำไมจึงคิดอยากที่จะปลูกยางพารา?
- I.P. 14. ท่านคิดอยากที่จะปลูกยางพาราเมื่อไร? ตะล่อมถามว่าก่อนได้รับ
การอบรมหรือหลังได้รับการอบรม ทำไม?
- O.P: 15. ในช่วงนั้นมีคนมาชักชวนให้ปลูกหรือท่านคิดจะปลูกด้วย
ตัวท่านเอง? ถ้าตอบว่าคิดอยากจะปลูกเอง ถามต่อว่า
ทำไม? ถ้ามีคนมาชวน ถามว่าทำไมเขาจึงมาชวน?
- O.N. 16. ในช่วงนั้นมีคนมาชักชวนให้ปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้ามี
ทำไมเขาจึงมาชวน?
- O. 17. ในช่วงนั้นท่านเคยพูดคุยกับบุคคลอื่นเกี่ยวกับยางพาราหรือไม่?
ถ้าตอบว่าเคย ท่านเคยคุยกับใครบ้าง? ตะล่อมถามเรื่อง
บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำของหมู่บ้าน

18. ท่านเคยไปดูแลแปลงสาธิตการปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าตอบว่า เคย ภายหลังจากที่ดูแล้ว ท่านเกิดความรู้สึกอยากที่จะปลูกหรือไม่? ทำไม?
19. ภายหลังจากที่ท่านรู้เรื่องการปลูกยางพาราแล้ว ท่านคิดว่า ยางพาราเหมาะสมที่จะปลูกในพื้นที่ของท่านหรือไม่? เพราะอะไร?
20. ภายหลังจากที่ท่านรู้เรื่องยางพาราแล้ว ข้อดีของการปลูกยางพารามีอะไรบ้าง? ข้อเสียของการปลูกยางพารามีหรือไม่? ถ้ามี คืออะไร?
- I. 21. ภายหลังจากที่รู้เรื่องโครงการ แล้ว ข้อดีของโครงการมีอะไรบ้าง? ข้อเสียของโครงการ มีหรือไม่? ถ้ามี คืออะไร?

3. พฤติกรรมการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา

- O.N. 1. ภายหลังจากที่รู้เรื่องเกี่ยวกับยางพาราแล้ว ท่านคิดอยากจะปลูกยางพาราหรือไม่ ท่านตัดสินใจอย่างไร? ท่านใช้ระยะเวลานานหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ถ้า นาน ทำไมจึงใช้ระยะเวลานาน?
- O.P. 2. ภายหลังจากที่รู้เรื่องเกี่ยวกับยางพาราและเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของการปลูกแล้ว ท่านใช้ระยะเวลานานหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจจะปลูกยางพารา? ถ้า นาน ทำไมจึงใช้ระยะเวลานาน?
- I.N. 3. ภายหลังจากที่รู้เรื่องเกี่ยวกับโครงการ และการปลูกยางพาราแล้ว ท่านคิดอยากจะเข้าร่วมโครงการ และปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้า อยาก ทำไม? ถ้า ไม่อยากเข้าร่วมทำไม? ท่านใช้ระยะเวลานานหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ถ้า นาน ทำไมจึงใช้ระยะเวลานาน?

- I.P. 4. ภายหลังจากรู้เรื่องเกี่ยวกับโครงการ แล้ว ท่านใช้ระยะเวลานานหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ถ้านาน ทำไมจึงใช้ระยะเวลานาน?
- O. 5. ตอนที่รู้เรื่องยางพารา ท่านได้ปรึกษากับบุคคลในครอบครัว เจ้าหน้าที่ เพื่อนบ้าน ผู้นำของหมู่บ้านหรือไม่? บุคคลเหล่านี้คัดค้านหรือไม่? ถ้าคัดค้าน ทำไมจึงคัดค้าน?
- I. 6. ตอนที่รู้เรื่องโครงการ ท่านได้ปรึกษากับบุคคลในครอบครัว เจ้าหน้าที่ เพื่อนบ้าน ผู้นำของหมู่บ้านหรือไม่? บุคคลเหล่านี้คัดค้านหรือไม่? ถ้าคัดค้าน ทำไมจึงคัดค้าน?
- O. 7. ในช่วงนั้น เจ้าหน้าที่ได้มาจัดการประชุมอบรมเกี่ยวกับยางพาราหรือไม่? ท่านคิดว่าเจ้าหน้าที่มีความรู้เกี่ยวกับยางพารามากน้อยเพียงใด?
- I. 8. ในช่วงนั้น เจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรได้มาจัดประชุมเกี่ยวกับโครงการหรือไม่? ท่านคิดว่าเจ้าหน้าที่มีความรู้เกี่ยวกับโครงการและการปลูกยางพารามากน้อยเพียงใด?
- O. 9. ขณะที่ท่านกำลังจะตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ท่านเคยคิดลังเลที่จะปลูกหรือไม่ปลูกหรือไม่? ถ้าลังเล เพราะเหตุใด? ตะล่อมถามเรื่องค่าใช้จ่ายในการปลูกและบำรุงรักษาสวนยางพารา
- I. 10. ขณะที่ท่านกำลังจะตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ ท่านเคยคิดลังเลที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการ หรือไม่? ถ้าตอบว่าลังเล เพราะเหตุใด? ตะล่อมถามเรื่องค่าใช้จ่ายในการปลูกและบำรุงรักษาสวนยางพารา
- O.P. 11. ในช่วงที่ท่านตัดสินใจปลูกยางพารา เพื่อนบ้านได้ปลูกบ้างหรือยัง?
- ถ้าเพื่อนบ้านไม่ปลูกยางพารา ท่านคิดว่าทำไมเขาจึงไม่ปลูกยางพารา?
 - ถ้าเพื่อนบ้านไม่ปลูกยางพารา ทำไมจึงตัดสินใจปลูกยางพารา?

- O.N. 12. ในช่วงที่ท่านตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา เพื่อนบ้านได้ปลูก
ไปบ้างหรือยัง?
- ถ้าเพื่อนบ้านปลูกยางพารา ท่านคิดว่าทำไมเขาจึงปลูก
ยางพารา?
 - ถ้าเพื่อนบ้านปลูกยางพารา ทำไมท่านจึงตัดสินใจไม่ปลูก
ยางพารา?
- I.P. 13. ในช่วงที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ เพื่อนบ้านได้ตัดสินใจ
เข้าร่วมโครงการ ไปบ้างหรือยัง?
- ถ้าเพื่อนบ้านไม่เข้าร่วมโครงการ ท่านคิดว่าทำไม
เขาจึงไม่เข้าร่วมโครงการ?
 - ถ้าเพื่อนบ้านไม่เข้าร่วมโครงการ ทำไมท่านจึง
ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ?
- I.N. 14. ในช่วงที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ เพื่อนบ้านได้ตัดสินใจ
เข้าร่วมโครงการ ไปบ้างหรือยัง?
- ถ้าเพื่อนบ้านเข้าร่วมโครงการ ท่านคิดว่าทำไมเขาจึง
เข้าร่วมโครงการ?
 - ถ้าเพื่อนบ้านเข้าร่วมโครงการ ทำไมท่านจึงตัดสินใจ
ไม่เข้าร่วมโครงการ?
- O.P. 15. ในช่วงนั้น ท่านคิดว่าเมื่อปลูกยางพาราไปแล้วและมีปัญหา
เจ้าหน้าที่สามารถที่จะช่วยท่านได้หรือไม่? ถ้าช่วยไม่ได้ ทำไม?
- I.P. 16. ในช่วงนั้น ท่านคิดว่าเมื่อเข้าร่วมโครงการ และปลูก
ยางพาราไปแล้วมีปัญหา เจ้าหน้าที่สามารถที่จะช่วยท่านได้
หรือไม่? ถ้าช่วยไม่ได้ ทำไม?
4. พฤติกรรมภายหลังการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพารา
- 4.1 พฤติกรรมขั้นการนำไปใช้
- O.P. 1. ท่านคิดว่าความรู้ที่ได้รับมาก่อนเพียงพอที่จะปลูกยางพารา
หรือไม่? ถ้าไม่เพียงพอ ท่านรู้เพิ่มเติมมาจากใคร?
ความรู้ในเรื่องใดที่ท่านคิดว่าพอจะปลูกจริง ๆ ต้องหาเพิ่มเติม?

- I.P. 2. ในอนาคตคิดว่าจะสามารถทำตามเงื่อนไขที่เจ้าหน้าที่กำหนดได้
ทุกอย่างหรือไม่? มีเงื่อนไขใดบ้างที่คิดว่าจะทำไม่ได้ ทำไม?
- I.P. 3. ท่านคิดว่าความรู้ที่ได้รับมาจากการอบรมเพียงพอที่จะปลูก
ยางพาราหรือไม่? ถ้าไม่เพียงพอ ท่านจะหาความรู้เพิ่มเติม
จากใคร?
- O.P. 4. เมื่อตัดสินใจจะปลูกยางพารา ท่านปลูกยางพาราทันทีหรือไม่?
ทำไม?
- I.P. 5. เมื่อเข้าอบรมเกี่ยวกับการปลูกยางพาราแล้ว ท่านจะปลูก
ยางพาราทันทีหรือไม่? ทำไม?
- O.P, I.P. 6. ต้นกล้ายางพาราที่จะนำมาปลูกหาได้จากแหล่งใด? ทำไมจึง
ได้จากแหล่งนั้น?
- O.P, I.P. 7. ปุ๋ยที่จะใช้กับต้นกล้ายางพารานั้น เป็นปุ๋ยชนิดที่ใช้กับพืชทั่วไป
หรือปุ๋ยชนิดพิเศษ?
- O.P. 8. ท่านได้ปลูกพืชชนิดอื่นแซมในสวนยางพาราหรือไม่? ทำไม?
ถ้าปลูกท่านปลูกพืชชนิดใด? ทำไมจึงปลูกพืชชนิดนั้น?
- I.P. 9. เมื่อท่านจะปลูกยางพารา ท่านจะปลูกพืชชนิดอื่นแซมในสวน
ยางพาราหรือไม่? ทำไม? ถ้าจะปลูกท่านจะปลูกพืชชนิดใด?
ทำไมจึงจะปลูกพืชชนิดนั้น?
- O.P, I.P. 10. เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับยางพารา (เช่น ตาย เจริญเติบโตช้า
ต้นยางพาราเป็นโรค) ท่านแก้ปัญหาอย่างไร? บุคคลใดที่ท่าน
ปรึกษามั้ย ? ทำไม?
- O.P. 11. เมื่อท่านปลูกยางพาราแล้ว ได้ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับ
ยางพาราหรือไม่? ถ้าติดตาม ได้ติดตามจากแหล่งข้อมูลใด?
แหล่งข้อมูลใดที่สำคัญมากที่สุด?
- O.N. 12. ภายหลังจากที่ท่านตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ได้ติดตามข่าวสาร
เกี่ยวกับยางพาราหรือไม่? ถ้าติดตาม ได้ติดตามจากแหล่ง
ข้อมูลใด? แหล่งข้อมูลใดที่สำคัญมากที่สุด? ถ้าไม่ ได้ติดตาม
ทำไมจึงไม่ติดตาม?

- I. 13. ในอนาคตท่านคิดว่าจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ และการปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าติดตาม จะติดตามจาก แหล่งข้อมูลใด? แหล่งข้อมูลใดที่สำคัญมากที่สุด? ถ้าไม่ ติดตาม ทำไม?
- O.N. 14. เมื่อเพื่อนบ้านปลูกยางพารา ท่านเคยไปดูเพื่อนบ้านปลูกหรือไม่? ถ้าเคย ไป ถามต่อว่าทำไมจึงไปดู? ถ้าไม่เคย ทำไม?
- I.N. 15. เมื่อเพื่อนบ้านเข้าร่วมโครงการฯ และจะปลูกยางพารา ท่านจะไปดูเพื่อนบ้านปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าจะไป ทำไม จึงไปดู? ถ้าจะไม่ไป ทำไม?
- O.P. 16. เจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรได้มาตรวจเยี่ยมสวนยางพารา และพูดคุยกับท่านหรือไม่? และได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแล รักษาสวนยางกับเกษตรกรที่ปลูกหรือไม่? บ่อยครั้งเพียงใด?
- O.N. 17. เจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรได้มาพูดคุยกับท่านเกี่ยวกับการ ปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าเคย บ่อยครั้งเพียงใด?
- I.P. 18. ในอนาคต ท่านคิดว่าเจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตรจะมาตรวจ เยี่ยมสวนยางพาราและให้ความรู้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ต่อการดูแลรักษาสวนยางหรือไม่?
- I.N. 19. ในอนาคต ท่านคิดว่าเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรจะมาพูดคุยกับท่าน เกี่ยวกับการปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าตอบว่าจะมาพูดคุย ถามต่อว่าทำไม? ถ้าตอบว่าจะไม่มา ถามต่อว่าทำไม?

4.2 พฤติกรรมขั้นการยืนยัน

- O.P. 1. ตั้งแต่ปลูกยางพาราเคยประสบปัญหาในเรื่องการปลูกยางพารา หรือไม่? ปัญหาอะไรบ้าง?
- I.P. 2. ท่านคิดว่าในอนาคต การที่เข้าร่วมโครงการ และการปลูก ยางพาราวะประสบปัญหาหรือไม่? ปัญหาอะไรบ้าง?
- O.P. 3. ตอนที่มียูททา เคยคิดอยากจะทำเล็กลูกหรือไม่? คิดว่ายูททาใด ที่ทำให้อยากจะทำเล็กลูก? ถ้าต้องเล็กลูกจริง ๆ คิดว่าจะ กระทบกระเทือนในด้านใดบ้าง?

- I.P. 4. ถ้าจะมีปัญหาเกิดขึ้น ท่านคิดอยากจะถอนตัวจากการเข้าร่วมโครงการ และเลิกปลูกยางพาราหรือไม่? คิดว่าปัญหาใดที่จะทำให้ถอนตัวหรือเลิกปลูกยางพารา? ถ้าต้องถอนตัว และเลิกปลูกจริง ๆ คิดว่าจะกระทบกระเทือนในด้านใดบ้าง?
5. ท่านจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราตลอดไปหรือไม่? ถ้าตอบว่าไม่ ถามต่อว่าทำไม? ถ้าตอบว่า จะติดตาม ถามต่อว่าจะติดตามข่าวสารจากแหล่งใดบ้าง? (เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เอกสาร คู่มือ) ทำไมจึงติดตาม?
6. ท่านคิดว่าข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราในอนาคตจะมีมากกว่าในปัจจุบันหรือไม่? ทำไม?
- O.P. 7. ในช่วงที่ยางพารายังไม่สามารถกรีดเอาน้ำยางได้ ท่านได้ รายได้จากแหล่งใด? เพียงพอต่อการดำรงชีวิตหรือไม่? ทำไม?
- I.P. 8. ในช่วงที่ยางพารายังไม่สามารถกรีดเอาน้ำยางได้ ท่านคิดว่า จะหารายได้จากแหล่งใด? คิดว่าจะเพียงพอต่อการดำรงชีวิตหรือไม่? ทำไม?
- O.P, I.P. 9. ในอนาคตเมื่อยางพาราสามารถกรีดเอาน้ำยางได้ ชีวิตท่าน และครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไปมากไหม?
- O.P, I.P. 10. เป็นไปได้ไหมที่ท่านอาจจะขยายพื้นที่การปลูกยางพารา? เพราะอะไร?
- O.N. 11. ท่านเคยได้ยินเพื่อนบ้านที่ปลูกยางพารา พูดถึงปัญหาที่เกิดจากการปลูกยางพาราหรือไม่? ถ้าเคย ท่านรู้สึกอย่างไร?
- O.N, I.N. 12. เป็นไปได้ไหมที่ท่านอาจจะตัดสินใจปลูกยางพาราในอนาคต? เพราะอะไร?
13. สมมติว่าเวลาหมุนกลับไปยังช่วงที่ท่านยังไม่ได้ตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ท่านคิดว่าท่านจะตัดสินใจปลูกยางพาราหรือไม่? ทำไม?

ภาคผนวก จ.

การเปรียบเทียบปัจจัยเบื้องต้นของกลุ่มสนทนา

ในบทที่ 3 ได้กล่าวถึงการสัมภาษณ์เกษตรกรโดยใช้แบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อคัดเลือกเกษตรกรที่มีคุณลักษณะในด้านต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันเข้ากลุ่มสนทนา 7 กลุ่ม ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยเบื้องต้นของกลุ่มสนทนาทั้ง 7 กลุ่ม

คุณลักษณะ ต่าง ๆ กลุ่ม สนทนา	จำนวน สมาชิก	อายุ ($\bar{x}$)	การ ถือครอง ที่ดิน ($\bar{x}$, ไร่)	ช่วงคะแนนต่ำสุดถึงคะแนนสูงสุดของแต่ละกลุ่ม				
				พฤติกรรม的开ปรับสาร			ความสามารถ ในการทำงาน (คะแนน เต็ม20)	การรับรู้ คุณลักษณะ การปลูก ยางพารา (คะแนน เต็ม20)
				สื่อมวลชน (คะแนน เต็ม20)	สื่อบุคคล (คะแนน เต็ม20)	สื่อเฉพาะกิจ (คะแนน เต็ม20)		
ในเขตพื้นที่								
เป้าหมาย								
กลุ่มที่ 1	10	48.6	41.7	5-11	4-9	4-7	7-10	9-12
กลุ่มที่ 2	9	47.8	38.4	7-14	5-10	5-8	5-9	7-10
กลุ่มที่ 3	9	44.7	10.6	4-8	1-5	2-6	5-7	6-9
นอกเขตพื้นที่								
เป้าหมาย								
กลุ่มที่ 4	8	48	49.1	8-15	7-15	6-15	6-10	10-12
กลุ่มที่ 5	9	49	15	7-10	3-5	3-7	8-10	11-12
กลุ่มที่ 6	8	53	52.7	6-10	2-5	3-6	4-7	9-11
กลุ่มที่ 7	8	50	15	4-8	2-6	1-4	6-8	8-11

หมายเหตุ	กลุ่มที่ 1 เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง
	กลุ่มที่ 2 เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง
	กลุ่มที่ 3 เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ
	กลุ่มที่ 4 เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพารา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง
	กลุ่มที่ 5 เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกยางพารา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ
	กลุ่มที่ 6 เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง
	กลุ่มที่ 7 เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวพนมพร ชื่อสกุล ชันธุวิไชย

เกิดวันที่ 28 เดือนกันยายน

พุทธศักราช 2497

สถานที่เกิด

อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

บ้านพักอาจารย์วิทยาลัยครูสกลนคร

ตำบลธาตุนาเวง อำเภอเมือง

จังหวัดสกลนคร 47000

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน

อาจารย์

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

คณะวิทยาศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร

อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 47000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2512 ม.ศ.3 จากโรงเรียนสตรีราชินูทิศ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ.2514 ป.กศ. จากวิทยาลัยครูอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ.2516 ป.กศ.สูง จากวิทยาลัยครูอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ.2519 กศ.บ. (เกียรตินิยม) (วิชาเอกชีววิทยา วิชาโทเคมี)

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

พ.ศ.2522 กศ.ม. (ชีววิทยา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

พ.ศ.2534 กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร

การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของ
เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทคัดย่อ
ของ
พนมพร ชันธุวิชัย

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์
กุมภาพันธ์ 2534

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งความสนใจไปที่เกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2533 จุดประสงค์หลักของการวิจัยนี้เพื่อศึกษาการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ว่ามีกระบวนการเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ปัจจุบันในด้านใดที่ทำให้มีความแตกต่างกัน

แผนแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนากับผู้ที่ศึกษา คือหมู่บ้านดอนส้มโฮง ตำบลค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการและหมู่บ้านจำปา ตำบลหนองลาด อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ซึ่งอยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ในการจัดสมาชิกเข้ากลุ่มสนทนาอาศัยวิธีเชิงปริมาณโดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างเพื่อให้ได้สมาชิกที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันภายในกลุ่มและมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มสนทนามากที่สุด สำหรับเกณฑ์การเลือกเกษตรกรเข้ากลุ่มสนทนามีดังนี้

1. เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านดอนส้มโฮงและหมู่บ้านจำปา
2. การตัดสินใจของเกษตรกร ในหมู่บ้านดอนส้มโฮง เป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมและตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการ ในหมู่บ้านจำปาเป็นเกษตรกรที่ตัดสินใจปลูกและตัดสินใจไม่ปลูกยางพารา
3. สถานภาพทางเศรษฐกิจ เกษตรกรที่ถือครองที่ดินมากกว่า 25 ไร่ เป็นผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง และเกษตรกรที่ถือครองที่ดินน้อยกว่า 15 ไร่ เป็นผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำ

จากเกณฑ์ดังกล่าวได้จัดกลุ่มสนทนาทั้งหมด 7 กลุ่ม ในหมู่บ้านดอนส้มโฮงมี 3 กลุ่ม และหมู่บ้านจำปามี 4 กลุ่ม

ผลการวิจัย พบว่า การศึกษาสภาพชุมชนหมู่บ้านดอนส้มโฮงและชุมชนหมู่บ้านจำปานั้น ชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีสภาพทางภูมิศาสตร์และสภาพทางสังคมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านจำปาส່วนมากมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าชาวบ้านดอน

ล้มโฮง เนื่องจากชาวบ้านจำปาส่วนมากเป็นผู้ที่ชยันในการประกอบอาชีพ และได้ลงไปทำงานที่สวนยางพาราที่ภาคใต้

การตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกรมีลักษณะเป็นกระบวนการซึ่งประกอบด้วยขั้นความรู้ ขั้นการจูงใจ ขั้นการตัดสินใจ ขั้นการนำไปใช้ และขั้นการยืนยัน ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวพันกัน เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและในเขตพื้นที่เป้าหมายมีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในลักษณะที่แตกต่างจากเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา ด้านประสบการณ์เดิม สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมการเปิดรับสาร ความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง และการคาดหวังผลประโยชน์ทำให้เกษตรกรมีปริมาณความรู้เกี่ยวกับยางพาราโดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการนั้น มีลักษณะแตกต่างกันระหว่างเกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารา และกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา การรับรู้คุณลักษณะของการปลูกยางพาราในด้านความเข้ากันได้ และด้านประโยชน์เชิงเทียบ ทัดกันดี ต่อการปลูกยางพาราและบรรทัดฐานทางจิตวิสัย ทำให้เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราเกิดความรู้สึกชอบ และเห็นประโยชน์จากการปลูกยางพาราในลักษณะที่แตกต่างจากเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารามีการตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลกำไรที่จะได้รับในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารามีการตัดสินใจโดยใช้หลักความปลอดภัยไว้ก่อน ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการนั้น การรับรู้การสนับสนุนจากภาครัฐบาลที่ถูกต้อง ทำให้เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารามีการตัดสินใจในลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา สำหรับปัจจัยด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อบุคคลมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการตัดสินใจทุกขั้นตอน

A STUDY OF DECISION INNOVATION PROCESS ON
PARA RUBBER IN THE NORTHEAST OF THAILAND

AN ABSTRACT
BY
PANOMPORN KUNTAVICHAI

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Doctor of Education degree in Development Education
at Srinakharinwirot University

February 1991

The main purpose of this study is to investigate the decision innovation process on para rubber of farmers in the Northeast of Thailand. The study population are divided into two groups : the first are farmers in the para rubber promoted area of the income distribution project, the other are farmers who live outside the areas. The study scrutinizes the difference in decision innovation process between farmers with high and low economic status and examines factors that influence the difference.

The study is based on qualitative research. Focus group discussion technique is used for the study. Two villages are selected to be the study area : Donsomhong Village, Koakheaw District, Amphoe Varichaphume in Sakolnakorn Province and Jumpa Village, Nonglad District, Amphoe Varichaphume in Sakolnakorn Province. The former is in the para rubber promoted area, the latter is outside the promoted area. Structural interview is used to obtain quantitative data pertaining basic homogeneity of the group and heterogeneous between groups. Criterias for selecting participants into group discussion are :

1. Being farmers in either Donsomhong or Jumpa village.
2. Farmers in Donsomhong village are those who have decided to participate or not to participate in the para rubber promoting project. Farmers in Jumpa village are those who have decided to grow and not to grow para rubber.
3. Farmers in each village are divided into two economic status groups. Those who owned more than 25 rais of agricultural land are considered high economic status. Those who owned less than 15 rais of agricultural land are considered low economic status.

Based on these criterions, three groups were selected from Donsomhong village and four groups were selected from Jumpa village.

It is found that farmers in the two communities have similar geographical, social and cultural background but are different in economic status and working experience. Farmers in Jumpa village tend to have better economic status than those in Donsomhong village. A large number of farmers in Jumpa village had been working on para rubber farms in the South of Thailand.

The decision process of para rubber innovation consists of five stages : knowledge, persuasion, decision, implementation and confirmation. These stages are related to each other. Basically, farmers who have adopted para rubber planting have decision innovation process differently from those who have rejected para rubber planting. At the initial stage of the decision making process, the adopters had better knowledge about para rubber than the non-adopters. Difference in such knowledge is attributable to their past experiences, socio-economic status, communication behavior, desire for changes, and expected outcome. Generally, the adopter groups showed more positive perception, attitude, and subjective norms toward para rubber plantation than the non-adopter groups. The adopter groups made their decision based on their future economic benefits while the non-adopter groups made their decision based on their future economic security. It is also evident that correct perception of the support from the government has a significant influence on the decision innovation process among the adopters and non-adopters in the promoted area. In all stages, the communication

factor particularly through the interpersonnal channels plays an important role in influencing farmers decision innovation process.